

50/2 NUMARALI İSVEÇ AHKÂM DEFTERİ'NİN

İŞİĞİNDA OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİ

(1759-1827)

Candost URAL

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2020

**50/2 NUMARALI İSVEÇ AHKÂM DEFTERİ'NİN
IŞIĞINDA OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİ (1759-1827)**

Candost URAL

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2020

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Candost URAL tarafından hazırlanan 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nin Işığında Osmanlı-İsveç İlişkileri (1759-1827) başlıklı bu çalışma 26.08.2020 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Meryem KAÇAN ERDOĞAN (Danışman)

Üye: Prof. Dr. Numan ELİBOL

Üye: Doç. Dr. Mehmet TOPAL

ONAY

.../.../20...

Prof. Dr. Mesut ERŐAN

Enstitü Müdürü

ETİK VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik, ilke ve kurallara uygun davrandığımı bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taramasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Candost URAL

ÖZET

50/2 NUMARALI İSVEÇ AHKÂM DEFTERİ'NİN IŞIĞINDA OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİ (1759-1827)

URAL, Candost

Yüksek Lisans-2020

Tarih Ana Bilim Dalı

Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Meryem KAÇAN ERDOĞAN

Bu tezde, 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri (H. 1172-1242 / M. 1759-1827) ışığında 1759-1827 yılları arasında Osmanlı-İsveç ilişkilerinin seyri ve bu seyrin siyasi, diplomatik, hukuki ve ticari alanlardaki yansımaları ele alınmaktadır. Tezin amacı, ilgili ahkâm defterinde yer alan hükümler kapsamında 1759 yılından 1827 yılına kadar uzanan süreçte Osmanlı-İsveç ilişkilerinin değişimi, gelişimi ve sonuçları ile bunların her iki devlet üzerindeki etkilerini çeşitli boyutlardan ortaya koymaktır. Tezin Osmanlı-İsveç ilişkilerini ele alan diğer çalışmalardan farkı, 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan Osmanlı-İsveç ilişkilerini siyasi ve diplomatik boyutlarla birlikte hukuki ve ticari boyutlarla da incelemesi ve değerlendirmesidir. Bu bakımdan tez, 18. ve 19. yüzyıl Osmanlı-İsveç ilişkilerini, Osmanlı topraklarında bulunan İsveçlilerin karşılaştıkları hukuki ve ticari sorunlar gibi spesifik konular bazında da ele almaktadır. Ayrıca Osmanlı-İsveç arasındaki dostluğun önemli bir göstergesi olan ve İsveç tebaasına Osmanlı toprakları dahilinde hukuki ve ticari imtiyazlar sağlayan 1737 İsveç Ahidnâmesi'nin maddelerine gerek İsveç gerekse Osmanlı yönetiminin ne kadar bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim bu konu, 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki hükümler ışığında ayrıntılı olarak ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Çalışma tümevarım yöntemi ile işlenmiştir. Tezin birinci bölümünde konu bütünlüğü ilkesi gereğince Osmanlı-İsveç ilişkilerinin başlangıcı ve 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan seyri ele alınmıştır. İkinci bölümde 1759-1827 yılları arasında

Osmanlı Devleti'ndeki İsveç elçileri ve konsoloslarına yer verilerek bunların Osmanlı-İsveç ilişkilerindeki yeri ve önemi açıklanmıştır. Ardından ilgili yıllar arasında Osmanlı topraklarında bulunan İsveçlilerin karşılaştıkları sorunlar Osmanlı-İsveç hukuki ilişkileri kapsamında incelenerek değerlendirilmiştir. Çalışmanın son bölümü olan 3. bölümde ise 1759-1827 dönemindeki Osmanlı-İsveç ticari ilişkileri ele alınmıştır. Bu bölümde Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin seyri ve öneminden bahsedilmiş, Osmanlı toprakları ve sularında ticari faaliyette bulunan İsveç tüccarının faaliyetlerine engel olan hususlar değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise tezde elde edilen sonuç ve bulgular açıklanarak 1759-1827 yılları arasındaki Osmanlı-İsveç ilişkilerine dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, İsveç, Rusya, Ahkâm Defteri, İsveç Tüccarı.

ABSTRACT

OTTOMAN-SWEDEN RELATIONS IN THE LIGHT OF SWEDEN PROVISIONS REGISTER NO. 50/2 (1759-1827)

URAL, Candost

Master Degree-2020

Department of History

Modern History

Advisor: Prof. Dr. Meryem KAÇAN ERDOĞAN

In this thesis, Ottoman-Sweden relations between the years 1759-1827 and the reflections of the relations in the political, diplomatic, legal and commercial fields are discussed in the light of Sweden Provisions Register No. 50/2 (H. 1172-1242 / AD 1759-1827). The aim of the thesis is to reveal the change, development and results of Ottoman-Sweden relations from 1759 to 1827 within the scope of the provisions in the related register, and their effects on both states from various dimensions. The difference of the thesis from other studies dealing with Ottoman-Sweden relations is that it examines and evaluates Ottoman-Sweden relations from the second half of the 18th century to the first quarter of the 19th century, along with political and diplomatic dimensions, as well as legal and commercial dimensions. In this respect, the thesis deals with the 18th and 19th century Ottoman-Sweden relations on the basis of specific issues such as the legal and commercial problems that the Swedes faced in the Ottoman lands. In addition, this thesis reveals how both the Swedish and the Ottoman administration were bound by the articles of the 1737 Sweden Treaty , which was an important indicator of the friendship between the Ottoman and Sweden and provided legal and commercial privileges to the Swedes within the Ottoman territories. Such that, this issue has been handled and evaluated in detail in the light of the provisions in Sweden Provisions Register No. 50/2.

The study has been handled within the scope of inductive method. In the first part of the thesis, the beginning of Ottoman-Sweden relations and their course until the second half of the 18th century are discussed in accordance with the principle of subject integrity. In the second part, the Swedish ambassadors and consuls in the Ottoman State between 1759-1827 have been included and their place and importance in Ottoman-Sweden relations have been explained. Then, the problems that the Swedes in the Ottoman territories faced in the relevant date range have been examined and evaluated within the context of Ottoman-Sweden legal relations. In the last part of the study, Ottoman-Sweden trade relations between 1759-1827 has been discussed. In this section, after dealing with the course and importance of Ottoman-Sweden commercial relations, the problems faced by the Swedish merchant, who engaged in commercial activities in the Ottoman territories and waters, have been evaluated in terms of Ottoman-Sweden trade relations. In the conclusion, the results and findings obtained in the thesis have been explained and Ottoman-Sweden relations between 1759-1827 have been evaluated in general terms.

Key Words

Ottoman, Sweden, Russia, Provisions Register, Swedish Merchant.

ÖN SÖZ

Bu tezde, Osmanlı-İsveç ilişkilerinin başlangıcı ve 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan seyri incelenmekle beraber, esas konu olarak 1759-1827 yılları arasındaki Osmanlı-İsveç ilişkileri 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri ışığında çeşitli boyutlarda işlenmektedir. Bu zamana kadar literatürde ilgili ahkâm defterine göre spesifik bir çalışmanın olmaması çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmuştur. Nitekim bu çalışma, Osmanlı-İsveç ilişkilerini 18. yüzyıla sınırlı olarak daha çok siyasi ve diplomatik boyutlarda inceleyen çalışmalardan farklı olarak, 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan Osmanlı-İsveç ilişkilerini siyasi, diplomatik, hukuki ve ticari açıdan incelemekte ve değerlendirmektedir.

Çalışma ağırlıklı olarak Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Nitekim 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri dışında çeşitli arşiv belgelerinden de istifade edilmiştir. İlgili ahkâm defterindeki hükümler ve konuyla ilgili bilgiler içeren arşiv belgeleri transkribe ve tasnif edilmiştir. Çalışmada ahkâm defteri ile diğer belgelerde geçen İsveççe ve diğer yabancı isimler Osmanlıca yazılışlarına sadık kalınarak okunmuş,¹ doğru yazılışı bilinen isimler ise orijinal haliyle yazılmıştır.²

Her ne kadar bu tezin hazırlayıcısı olarak bir kişi gösterilmiş ise de çalışmanın sağlıklı ve etik bir şekilde tamamlanıp bitirilmesinde en büyük katkıyı sunan pek tabii tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Meryem KAÇAN ERDOĞAN olmuştur. Bu nedenle bana bir tezin nasıl yazılması gerektiğini öğreten, daima sabır ve ilgiyle değerli zamanını ayıran ve Tarih bilimini daha fazla sevmemi sağlayan Saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Meryem KAÇAN ERDOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım. Hükümlerin transkribe edilmesinde değerli zamanını ayırıp yardımlarını esirgemeyen Tarih Bölümü Başkanı Sayın Prof. Dr. Numan ELİBOL'a çok teşekkür ederim. Ayrıca, tüm Tarih Bölümü hocalarıma da teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Bu tezdeki her doğru yazıda başta tez danışmanım olmak üzere saygıdeğer hocalarıma payı olduğunu, yanlışların ise elbette bana ait olduğunu beyan etmek isterim. Son olarak, beni daima destekleyen babam İrfan URAL'a ve ablam Sabra Can URAL'a ve

¹ Örneğin *Cakino Viberg, Hans İriko, Sönde Berg*.

² Örneğin *Nils Gustav af Palin, Carl Gustav Löwenhielm*.

her Şeyden 6nemlisi benim iÇin dualarını esirgemeyen ve bana her zaman inanan sevgili annem Yıldız TİMUR'a binlerce kez teŐekk6r ederim.

(Bu y6ksek lisans tezi, 201919A114 numaralı proje olarak Eskişehir Osmangazi 6niversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiŐtir.)

Candost URAL

AĞustos 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ	xiii
EKLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1
1.1. Osmanlı-İsveç İlişkilerine Dair Literatürde Yer Alan Çalışmalar	2
1.2. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi Açısından 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nin Özellikleri	7

1. BÖLÜM

18. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINA KADAR OSMANLI-İSVEÇ SİYASİ İLİŞKİLERİ

1.1. OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI VE SEYRİ	16
1.1.1. 16. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı-İsveç İlişkileri	16
1.2. İLİŞKİLERİN YOĞUNLAŞTIĞI DÖNEM: 18. YÜZYIL OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİ	20
1.2.1. Osmanlı-İsveç İlişkilerinde İsveç Kralı XII. Karl ve Rusya Faktörü ...	20
1.3. XII. KARL SONRASI OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİNİN SEYRİ	39
1.3.1. Borç Hususu ve 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması	39

2. BÖLÜM

50/2 NUMARALI İSVEÇ AHKÂM DEFTERİ'NE GÖRE OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİNDE İSVEÇ ELÇİLİĞİ VE KONSOLOSLUKLARININ YERİ

2.1. 1759-1827 PERİYODUNDA OSMANLI DEVLETİ'NDE İKAMET EDEN İSVEÇ ELÇİLERİ	53
2.1.1. Gustav Celsing (1747-1770)	55
2.1.2. Ulric Celsing (1770-1779)	58
2.1.3. Gerhard Johan Balthasar von Heidenstam (1779-1790)	61
2.1.4. Georg Josef Brentano (1789-1791)	67
2.1.5. Pehr Olof von Asp (1791-1795)	68
2.1.6. Ignatius Mouradgea D'ohsson (1795-1799)	70
2.1.7. Carl Gustav König (1799-1805)	76
2.1.8. Nils Gustav af Palin (1805-1824)	78
2.1.9. Carl Gustaf Löwenhielm (1824-1827)	81
2.2. 1759-1827 YILLARI ARASINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE BULUNAN İSVEÇ KONSOLOSLUKLARI	84
2.3. İSVEÇ ELÇİLİĞİ VE KONSOLOSLUKLARINDA YER ALAN GÖREVLİLER	91
2.3.1. Tercümanlar, Hizmetkârlar, Yasakçılar, Doktorlar, Din Görevlileri	91
2.4. İSVEÇ ELÇİLİĞİ VE KONSOLOSLUKLARININ YİYECEK-İÇECEK İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI	96
2.4.1. Şarap Üretim ve Tüketimleri	96
2.4.2. Domuz Tüketimleri	98
2.4.3. İsveç Konsolosluklarının Ekmek İhtiyacının Karşılanması İçin Fırın Tahsisi	98
2.5. OSMANLI TOPRAKLARINDA BULUNAN İSVEÇ TEBAASININ KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR	100
2.5.1. İsveç Tebaasının İş ve Meselelerine Müdahale Edilmesi	100

2.5.2. İsveç Tebaasının Haklarında İftirada Bulunulması	103
2.5.3. İsveç Tebaasının Eşkıya Saldırılarına Uğramaları ve Gasp Edilmeleri	104
2.5.4. İsveç Tebaasından Vergi, Para ve Hediye Talep Edilmesi/Alınması ..	105
2.5.5. İsveç Tebaasının Alacak-Verecek Meseleleri	108
2.5.6. İsveç Tebaasının Malları ve Terekelerine El Koyulması	110
2.5.7. İsveç Konsoloslarının Evlerinin Basılması	112
2.5.8. İsveç Tebaasının 18. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı-Fransa İlişkilerinin Kötü Seyrinden Dolayı Yaşadıkları Sorunlar	113

3. BÖLÜM

50/2 NUMARALI İSVEÇ AHKÂM DEFTERİ'NE GÖRE 1759-1827 YILLARI ARASINDA OSMANLI-İSVEÇ TİCARİ İLİŞKİLERİ

3.1. İSVEÇ TÜCCARININ OSMANLI TOPRAKLARINDAKİ TİCARİ FAALİYETLERİ	115
3.2. İSVEÇ TİCARET GEMİLERİNİN OSMANLI SULARINDAKİ FAALİYETLERİ	122
3.3. İSVEÇ TÜCCARI VE TİCARET GEMİLERİNİN TİCARİ FAALİYETLERİNE ENGEL OLAN HUSUSLAR	147
3.3.1. İsveç Tüccarından Usule Aykırı Vergi Talep Edilmesi/Alınması	147
3.3.2. İsveç Tüccarının Ticari Faaliyetlerine Müdahale Edilmesi	149
3.3.3. İsveç Tüccarının Alacak-Verecek Meseleleri	151
3.3.4. İsveç Gemilerinin Fırtınaya Yakalanması	155
3.3.5. İsveç Gemilerine ve Mallarına El Koyulması – Korsanlık	156
SONUÇ	158
KAYNAKÇA	162
EKLER	178

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki Hükümlerin Tasnifi	10
Tablo 2. 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki Konsolos/Konsolos Vekili Tayinlerine Göre Osmanlı'da Bulunan İsveç Konsoloslukları (1759-1827)	86
Tablo 3. 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki Yol Hükümlerine Göre İsveç Tüccarının Osmanlı Topraklarında Ticari Faaliyette Bulunduğu Bölgeler	116
Tablo 4. 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ne Göre 1759-1827 Yılları Arasında Osmanlı Sularında Gezen İsveç Ticaret Gemileri	123

EKLER LİSTESİ

Ek 1: İsveç Maslahatgüzârı König Adına Yazılan Bir Yol Hükümü	178
Ek 2: Konsolos Tayini Hükümü	179
Ek 3: 18. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı-Fransa İlişkilerinin Kötü Gidişatından Dolayı Bir İsveç Konsolosunun Yaşadığı Sorunun Çözülmesi İçin Yazılan Bir Hüküm	180
Ek 4: Osmanlı Topraklarında Vefat Eden Bir İsveçlinin Miras İşlerine Müdahale Edilmesi Üzerine Ahidnâme Gereğince Hareket Edilmesi Adına Yazılan Hüküm ..	183
Ek 5: İsveçli Bir Tacir Adına Yazılan Yol Hükümü	185
Ek 6: İsveç Tüccarının İşlerine Müdahale Edilmemesi Adına Yazılan Bir Hüküm ..	186
Ek 7: İzn-i Sefine Hükümü	188
Ek 8: İstanbul'a Gelen İsveç Ticaret Gemisinin Karadeniz'e Geçişine Engel Olunmaması Adına Yazılan Hüküm	189
Ek 9: İsveç Konsolosundan Ahidnâmeye Aykırı Hediye ve Para Talep Edilmesi – İsveç Gemilerine El Koyulması (Korsanlık)	191

KISALTMALAR LİSTESİ

Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğum
Düz.	: Düzenleyen
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladi
No	: Numara/Sayı
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
TAED	: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TYB	: Türkiye Yazarlar Birliği
UCL	: University College London
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Devamı

GİRİŞ

Tarihsel süreçte Osmanlı İmparatorluğu çok sayıda ülkeyle ilişkiler kurmuş ve bu ilişkiler neticesinde çeşitli ittifaklar yapmıştır. Elbette bu ülkeler arasında İsveç, Norveç ve Danimarka gibi İskandinavya ülkeleri de yer almıştır. Osmanlı İmparatorluğu bu ülkelerle doğrudan ve dolaylı ilişkiler kurmuştur. İsveç ve Osmanlı İmparatorluğu'nun birbirlerine oldukça uzak coğrafyalarda yer almalarına rağmen zaman içinde değişen dünya konjonktürü bu iki devletin birbiriyle ilişki kurmasının yolunu açmıştır.

16. yüzyıl itibariyle Avrupa siyasi tarihinde gücünün önemini hissettiren İsveç Krallığı, Doğu coğrafyasının stratejik bir bölümüne hakim olan Osmanlı İmparatorluğu ile dostane ilişkiler kurmaya yönelmiştir. Avrupa'daki dengelerin değişmesi; özellikle Rusya'nın yayılcı politikasının Osmanlı ve İsveç için bir tehdit unsuru haline gelmesi neticesinde Osmanlı-İsveç ilişkileri 18. yüzyılda daha yoğun bir hal almıştır. Bu dönemdeki Osmanlı-İsveç ilişkilerinin seyri, gerek Osmanlı'nın dış politikasını gerekse Avrupa dengesinin değişimini etkilemiştir. Bundan dolayı Osmanlı-İsveç ilişkileri tarihçilerin ve araştırmacıların ilgilendiği bir konu olmuştur. Özellikle İsveç Kralı XII. Karl (1697-1718) döneminde Osmanlı-İsveç arasında ilk ciddi diplomatik temaslar kurulmuş ve bu konu hakkında literatüre ilk çalışmalar kazandırılmaya başlanmıştır. Ardından, 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması, 1740 Osmanlı-İsveç İttifak Anlaşması ve 1788 Beykoz İttifak Anlaşması'nın yapılmasıyla gelişim gösteren Osmanlı-İsveç ilişkileri; kitap, makale vb. çalışmalar dışında yüksek lisans ve doktora tezleriyle de ele alınmıştır. Bu bakımdan Osmanlı-İsveç ilişkilerine dair gerek yerli gerekse yabancı literatürde yer alan çalışmalardan bahsetmek tezin konusu itibariyle uygun olacaktır.

1. Osmanlı-İsveç İlişkilerine Dair Literatürde Yer Alan Çalışmalar

Yapılan araştırmalar neticesinde Osmanlı-İsveç ilişkilerini doğrudan ele alan toplam 7 adet tez yapıldığı tespit edilmiştir. Kronolojik olarak bu tezler E. Saadet Öner,³ İbrahim Baş,⁴ Cem Görür,⁵ Mahmut Kalay,⁶ Evren Küçük⁷, Mustafa Ünver⁸ ve Merve Beki'nin⁹ hazırlamış oldukları çalışmalar şeklinde sıralanmaktadır. Elbette bunların her birinin konu itibarıyla muhtevası, çalışmalarını hasrettikleri yıllar, konuya yaklaşımları ve değerlendirmeleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle ilgili tezlerden genel mahiyette bahsetmek uygun olacaktır.

E. Saadet Öner, *İsveç Devlet Arşivi'nde Mahfuz İ. M. D'ohsson Evrakı Tasnif ve Tahlili* adlı yüksek lisans tezinde İsveç'in Osmanlı'da bulundurduğu İ. M. D'ohsson adlı elçinin yazmış olduğu mektupların (namelerin) tasnifine ve tahliline yer vermiştir. Bu tezde İsveç elçisi D'ohsson'un Osmanlı Devleti'nde berat almanın siyasi bir gaye haline geldiğini ve kişilerarası rekabete yol açtığını belirtmesi dikkat çeker. Aynı zamanda elçinin Osmanlı hükümetine yazdığı tavrilerle devletin İngiltere tehdidine karşı Fransa ile işbirliği kurması tavsiyesi Osmanlı-İsveç ilişkilerinin gelişimi açısından önemlidir. Tezde bunun gibi pek çok husus bulunmaktadır. Nitekim genel olarak tezde İsveç elçisinin Osmanlı-İsveç ilişkilerinde sahip olduğu rol ve etki gözlemlenebilmektedir.

İbrahim Baş, 2004'te tamamlamış olduğu *18. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-İsveç İlişkileri ve Mehmed Said Efendi'nin İsveç Elçiliği (1732-1733)* adlı yüksek lisans tezi çalışmasını 1732 senesinde İsveç'e elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebizade Mehmed Said Efendi'nin elçilik görevinde bulunduğu sırada gözlemlerini anlattığı

³ E. Saadet Öner, "İsveç Devlet Arşivi'nde Mahfuz İ. M. D'ohsson Evrakı Tasnifi ve Tahlili", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1999.

⁴ İbrahim Baş, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-İsveç İlişkileri ve Mehmed Said Efendi'nin İsveç Elçiliği (1732-1733)", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 2004.

⁵ Cem Görür, "1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı – İsveç İlişkileri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012.

⁶ Mahmut Kalay, "1827-1912 Tarihli İsveç Ahkâm Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş, 2014.

⁷ Evren Küçük, "Türkiye-İsveç İlişkileri (1918-1938)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara, 2016.

⁸ Mustafa Ünver, "18. Yüzyılda Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karaman, 2018.

⁹ Merve Beki, "49/1 Numaralı İsveç Ahidnâme Defterine Göre Osmanlı İsveç Ticaret İlişkileri (1736-1758)", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

sefaretnameyi tahlil ederek, Osmanlı'nın 18. asrın ilk yarısındaki batı siyaseti, kuzey ve Doğu Avrupa ilişkileri, 1732 öncesi ve sonrası Osmanlı-İsveç ilişkileri ve sonuçlarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Cem Görür'ün hazırlamış olduğu *1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı – İsveç İlişkileri* adlı yüksek lisans tezi, temel olarak 1736-1743 yılları arasındaki Osmanlı-İsveç ilişkilerine odaklanmıştır. Görür, tezinde özellikle 1737'de imzalanan Osmanlı-İsveç ticaret anlaşması ve ardından 1739'da akdedilmiş olan savunma ittifakı anlaşmasını Osmanlı-İsveç ilişkileri kapsamında detaylı olarak incelemiştir. Bu iki anlaşmanın Osmanlı-İsveç ilişkileri adına bir dönüm noktası olduğu sonucuna varmıştır. Özellikle bu tezden, çalışmanın birinci bölümündeki konuların yazımında yer yer faydalanılmıştır.

Mahmut Kalay 2014'te bitirmiş olduğu *1827-1912 Tarihli İsveç Ahkâm Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* adlı çalışmasında doğrudan bir İsveç Ahkâm Defteri'ni konu edinerek bu defterde yer alan hükümlerin dayandığı konuları ve özetlerini verdikten sonra tümünün transkripsiyonunu; çalışmasının son kısımlarında ise kısaca bu hükümlerin genel olarak değerlendirmesini yapmıştır. İlgili defterde 1827'den 1912'ye kadar İsveç ile ilgili 227 hüküm bulunmaktadır. İlgili hükümlerde: İsveç ticaret gemilerinin geçişi, konsolos tayinleri, buğday ve kömür nakli, yiyecek ve içecek temini, vergi muafiyeti, eşya sevkiyatı ve İsveç vatandaşlarının serbest dolaşımı gibi konular yer almaktadır. Sonuç olarak Kalay'ın yapmış olduğu bu çalışma 51/3 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde yer alan çeşitli konulardaki hükümlerin transkribe edilip kısa bir değerlendirmesine dayanmaktadır.

Evren Küçük'ün 2016'da yayınladığı *Türkiye-İsveç İlişkileri (1918-1938)* adlı doktora tezi çalışması başlığından da anlaşılacağı üzere temel olarak 1918-1938 yılları arası Türkiye-İsveç ilişkilerinin ortaya konulması ve değerlendirilmesine dayanmaktadır. Evren Küçük bu çalışmasında iki savaş arası dönemde Türkiye-İsveç ilişkilerini birçok boyutlarıyla ele alarak ilişkilerin Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki gelişimine ışık tutmayı amaçlayan bir tez ortaya koyduğunu ileri sürmüştür. Öncelikle bu tez, temel olarak Osmanlı-İsveç ilişkilerini merkezine almamıştır. Doğal olarak tezin konusunun kapsadığı dönem Türkiye Cumhuriyeti dönemidir. Ancak tezin giriş bölümünde Osmanlı-İsveç ilişkilerinin

gelişim sürecine dair bilgiler yer aldığı¹⁰ tespit edilmiştir. Nitekim bu bilgilerden çalışma kapsamında yararlanılmıştır.

Mustafa Ünver 2018 yılında tamamladığı *18. Yüzyılda Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri* adlı yüksek lisans tezi çalışmasında, temel olarak 18. yüzyıl Osmanlı-İsveç ilişkilerini diplomatik boyutta incelemiştir. Bununla beraber faydalandığı arşiv belgelerini transkribe ederek günümüz Türkçesine uygun bir şekilde sadeleştirmeye gayret ettiğini belirtmiştir. Bahsi geçen bu tezde Osmanlı-İsveç ilişkileri makro düzeyde 18. yüzyıl bazında diplomatik açıdan incelenerek çeşitli bulgulara varılmıştır. Tezde yer alan değerlendirmelere göre Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki ilişkilerde yüzyılın başında XII. Charles'ın aktif rolünün; yüzyıl boyunca ise Rusya'nın büyük etkisinin ilişkilerin dengesini zaman zaman değiştirdiği sonucuna varılmıştır. Nitekim bahsi geçen bu ilişkiler Osmanlı Devleti'nin siyasal yalnızlıktan kurtulmasını ve Rusya faktörüne karşı daha dirayetli durmasını sağlamıştır. Neticede ilgili tezde Osmanlı'nın 1736-1739 ve 1787-1792 yılları arası Rusya ile yaptığı iki büyük savaşın daha erken ve Osmanlı'nın lehine bitmesinde devletin İsveç ile yaptığı ticari ve ittifak anlaşmalarının oldukça etkili olduğunun tespiti dikkati çekmektedir. Aynı zamanda bahsi geçen tezdeki veriler ışığında İsveç'in Osmanlı'da bulundurduğu elçilerin ilişkilerde oynadıkları rollerin ve etkilerinin önemli olduğu bulgusu elde edilebilmektedir.

Merve Beki'nin hazırlamış olduğu *49/1 Numaralı İsveç Ahidnâme Defteri'ne Göre Osmanlı-İsveç Ticaret İlişkileri (1736-1758)* adlı yüksek lisans tezi, başlığından anlaşıldığı üzere Osmanlı-İsveç ilişkilerini ticari boyutta inceleyen bir tezdır. Buna karşın, ilgili tezin ikinci bölümünde, Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin yanı sıra 49/1 Numaralı İsveç Ahidnâme Defteri'ndeki bilgiler çerçevesinde 1736-1758 yılları arasında Osmanlı'da yaşayan İsveç elçileri, konsolosları, tercümanları ve hizmetkârlarına da yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin işlenmesinin ardından son bölümde ilgili defterdeki hükümlerin özetleri verilmiştir. Tezde, 1737 İsveç Ahidnâmesi ile İsveç tebaasının Osmanlı Devlet'inde ticaret yapabilme imtiyazı elde ettiği, bu hususta İsveç elçileri ve konsoloslarının önemli bir memuriyete sahip oldukları ve 1736-1758 Osmanlı-İsveç diplomatik ve ticari

---

¹⁰ Bk. Küçük, "Türkiye-İsveç İlişkileri (1918-1938)", s. 1-14.

ilişkilerinin kapsamlı ve sistematik bir şekilde yürütüldüğü sonuçları dikkati çekmektedir.

Osmanlı-İsveç ilişkilerine dair literatürde araştırma eserleri de yer almaktadır. Osmanlı-İsveç ilişkileri adına 18. yüzyılda diplomatik ilişkilerin farklı bir boyuta ulaşmasını sağlayan İsveç Kralı XII. Charles'ı merkeze alan bazı kitaplar tespit edilmiştir. İlk olarak Ahmed Refik'in *Memalik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*¹¹ adlı eseri zikredilebilir. Bunun ardından, Akdes Nimet Kurat'ın *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*¹²; *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyetleri (1682-1718)*¹³; *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kaldığı Zamana Ait Metinler ve Vesikalar (Ekler I)*¹⁴ adlı eserleri de Osmanlı-İsveç ilişkileri açısından önemli çalışmalardır. İsveç Kralı XII. Charles ile ilgili önemli bilgiler veren bir eser daha mevcuttur ki o da çevirisini Nahid Sırrı'nın yaptığı Voltaire'in *XII inci Şarl'ın Tarihi*¹⁵ adlı eseridir. Bunlar dışında Osmanlı İmparatorluğu'nun genel tarihi olarak yazılmış olan İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi*,¹⁶ bir heyet tarafından hazırlanan *Mufassal Osmanlı Tarihi*¹⁷ ve Johann Wilhelm Zinkeisen'in *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*¹⁸, Osmanlı-İsveç ilişkilerine dair çeşitli veriler sunmaktadır.

Bu çalışmaların yanında Osmanlı-İsveç ilişkilerine birtakım spesifik konular üzerinden yoğunlaşan bazı kitap ve makaleler de tespit edilmiştir. Rohat Alakom'un *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri (1730-1930)*¹⁹ örnek verilebilir. Yine bunlar arasında Kemal Beydilli'nin Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde bulunan "İSVEÇ"²⁰ adlı makalesi ile İsveç elçisi Ignatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan

---

¹¹ Ahmed Refik, *Memalik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*, (Haz. Bülent Arı), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016.

¹² Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul Rıza Coşkun Matbaası, İstanbul, 1943.

¹³ Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyetleri (1682-1718)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1940.

¹⁴ Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kaldığı Zamana Ait Metinler ve Vesikalar (Ekler I)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1943.

¹⁵ Voltaire, *XII inci Şarl'ın Tarihi*, Çev. Nahid Sırrı, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1939.

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4-5, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

¹⁷ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, (Bir Heyet Tarafından Hazırlanmıştır), C, 3-4, Tan Matbaası, İstanbul, 1959.

¹⁸ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, C. 5-6, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.

¹⁹ Rohat Alakom, *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri (1730-1930)*, Avesta Basın Yayın, İstanbul, 2014.

²⁰ Kemal Beydilli, "İsveç", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 407-414.

Tosunyan)'a dair çalışması²¹ Osmanlı-İsveç ilişkileri dahilinde belirli konular üzerinden başvurulabilecek çalışmalardır. Tespit edildiği üzere bu çalışmalardan sonuncusunda tezin temel kaynağı olan 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nden faydalanılmıştır. Ancak bu faydalanma defter içerisinde yer alan birkaç hüküm ile sınırlı kalmıştır. Örneğin Beydilli, adı geçen makalesinin bir bölümünde İsveç elçisi D'ohsson'dan "Muradca" adıyla bahsedildiğinden söz etmiş ve "Muradca" isminin mezkûr ahkâm defterinde nasıl geçtiğini Osmanlıca ile belirterek, kullandığı kaynağı dipnotta BA. ED, nr 50/2, s. 64 şeklinde yazmıştır.²² Bunun dışında Beydilli, 7. dipnot ile 8-9-10-11-13-29-41-42-50-85 nolu dipnotlarda da ilgili ahkâm defterinin hükümlerine atıfta bulunmuştur. Beydilli, bu dipnotların arasında, 29. dipnotta ilgili ahkâm defterinin 92. sayfasına atıfta bulunarak *Oannes veled-i Muradca* adındaki bir şahıstan ve bir yol emrinden bahsetmektedir. Nitekim bu yol emrinde adı geçen kişinin "tercüman hizmetkârı" olarak Sayda'dan Bağdad'a ve oradan da İstanbul'a gidip geldiğini belirtmiştir.²³ Yine makalesinin 50. dipnotunda Heidenstam ve D'Ohsson adlı şahısların adına düzenlenen yol emri suretlerine yalnızca atıfta bulunmuştur.²⁴

Tüm bunlarla beraber Beydilli'nin adı geçen makalesinde ilgili ahkâm defterindeki hükümlerden pek fazla faydalanmamış olduğu görülmektedir. Ayrıca makalesinin sonunda yararlandığı bazı arşiv belgelerinin çevirisini yapmış olmakla beraber ilgili ahkâm defterinden atıf yaptığı *yol emri* suretlerini yalnızca birkaç yerde kullanmıştır. Sonuç olarak, 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nin yalnızca Beydilli'nin adı geçen makalesinde sınırlı oranda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bahsi geçen tüm kaynaklar dışında, Osmanlı-İsveç ilişkilerini İsveç'in bakış açısından görebilmek adına tespit edilmiş olan bazı yabancı kaynaklar vardır. Bununla birlikte Türkiye'de ve yurt dışında başlangıçtan sonuna kadar Osmanlı-İsveç ilişkilerini ele alan bir kaynak mevcut değildir. Ancak tez için yararlanılmış olan bazı yabancı eserler de yok değildir. Bunların geneli İsveç'ten İngilizceye çevrilmiş olmakla beraber, aralarında Türkçeye tercüme edilmiş olanları da vardır. İlgili kaynaklar arasında Carl Grimberg'in *A History of Sweden*; Karin Adahl'ın *Alay-Hümayun: İsveç Elçisi Ralamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658*; Franklin

---

²¹ Kemal Beydilli, "Ignatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan): Ailesi hakkında kayıtlar, «Nizam-ı Cedid»e dair Layihası ve Osmanlı İmparatorluğundaki Siyasi Hayatı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*", No: 34, İstanbul, 1984, ss. 247-314.

²² Beydilli, "Ignatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", s. 249, dipnot no 7.

²³ Beydilli, "Ignatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", s. 251, dipnot no 29.

²⁴ Beydilli, "Ignatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", s. 256, dipnot no. 50.

D. Scott'un *Sweden, The Nation's History*; Irene Scobbie'nin *Historical Dictionary of Sweden*; Ryszard M. Czarny'nin *Sweden: From Neutrality to International Solidarity* adlı eseri tezin konusu bakımından önemli bilgiler sağlamaktadır.

2. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi Açısından 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nin Özellikleri

Arşivler; ülkeleri, şahısları ve uluslararası münasebetlerdeki gelişmeleri belgeleyip aydınlatmayı ve tespit etmeyi sağlayan önemli kurumlardır. Nitekim arşiv belgeleri, kapsadıkları dönemin siyasi, sosyal, kültürel, diplomatik ve iktisadi durumlarını bünyesinde taşımaktadır. Dünyada neredeyse her ülkenin tarih sahnesindeki varlığını kanıtlayan ulusal arşivi bulunmaktadır ancak imparatorluk geleneğinden gelmiş devletlerin arşivleri uluslararası bir öneme sahiptir. İşte bu arşivlerden biri de Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'dir.

Osmanlı İmparatorluğu'na ait belgeleri barındıran Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde İskandinavya ülkeleri, dolayısıyla İsveç hakkında en hacimli fonlardan biri Hariciye Fonu'dur. Bununla birlikte bahsi geçen fonun zenginliğine rağmen İsveç ülkesi hakkında Osmanlı Arşivi'nde yer alan dokümanları iki grup altında toplamak imkan dahilindedir. İlki müteferrik belgeler, ikincisi ise defter usulü tutulan kayıtlardır.²⁵ Bu yönüyle Osmanlı Arşivi gerek İskandinavya gerekse Baltık bölge çalışmalarında istifade edilmesi gereken arşivlerden biri olma niteliğini taşımaktadır.²⁶

Osmanlı-İsveç ilişkilerine dair bilgiler içeren belgeleri özetlemek gerekirse, bunlar Mesail-i Mühimme İradeleri'nde, Yıldız Evrakı ile Fonlarında ve Hariciye Nezareti'nde bulunmaktadır. Bununla beraber sözü geçen ilişkilere dair bilgiler içeren defterler ise Düvel-i Ecnebiye Defterleri, Amedi Kalem Defterleri, Mühimme Defterleri ve Name-i Hümayun Defterleri şeklinde sıralanabilir. Divan-ı Hümayun'a bağlı kalemlerden biri olan Amedi Kalem'i'nde her nevi anlaşma ve ahidnâme metinleri, görüşme mazbataları, protokolleri, yabancı elçilere, konsoloslara ve tüccarlara ait yazılar düzenlenmiştir. Bu kalemde tutulan defterlerin bir kısmına

²⁵ Evren Küçük, "İskandinavya Çalışmaları Açısından Başbakanlık Osmanlı Arşivinin Önemi", *TAED*, No: 61, Erzurum, 2018, s. 417.

²⁶ Küçük, "İskandinavya Çalışmaları Açısından", s. 415.

Düvel-i Ecnebiye (Ecnebi) Defterleri ismi verilmiştir. Diğer devletlerle ilgili ahidnâmelerin yanında ahkâm, nişan, konsolosluk vb. beratlarına dair kayıtlar da bu defterlerde tutulmuştur. Konsoloslardan, yabancı tüccar ve elçilerden gelen her çeşit yazışmalar burada muhafaza edilmiştir. Yabancı devletlere ait gemilere Osmanlı limanlarından yararlanmaları için gerekli izinlerin verilmesi, bu izinlerin düzenli olarak denetimi ve yabancı devletlerle ilgili çeşitli konulardaki haberler de bu kalemde yer almaktadır. Tüm bunlarla beraber son dönemde elçi, konsolos ve tercümanların oğullarına ve yardımcılarına tanınan ayrıcalıklar, giyecek ve içeceklerine müdahale edilmemesi, muhtelif vergilerden muaf tutulmaları, özel mahkemelerde yargılanmaları vb. konuları içeren hükümler ve beratlar da Ecnebi Defterleri'nin konuları arasında bulunmaktadır.²⁷

Osmanlı Devleti'nde genellikle maliyeye ait hükümlerin toplandığı defterlere Ahkâm Defteri denilmiştir. Ancak Divan-ı Hümayun'dan çıkan hükümlerin kaydına mahsus olan defterlere de Ahkâm Defteri adı verildiği bilinmektedir. Burada ahkâm hükmün çoğulu olup, Osmanlılar'da "padişah buyruğu" anlamını taşımaktadır. Padişah namına hazırlanan bu hükümlere aynı zamanda ferman da denilmekle beraber, bu hükümler konularına göre farklı defterlere kaydedilmiştir.²⁸ İncelemelere göre Düvel-i Ecnebiye Defterleri fonunda yer alan Ahkâm Defterleri'nin içerdiği hükümlerde, anlaşma yapılan ilgili devlete ait gemilerin geçişi, seyr ü sefer izni, konsolos tayinleri, yiyecek ve içecek temini, vergi muafiyeti, eşya sevkiyatı, korsanlık ve yabancı devlet tebaasının serbest dolaşımı gibi konular yer almaktadır.

Araştırmalar sonucunda Osmanlı Arşivi'nde toplamda iki adet İsveç Ahkâm Defteri'nin olduğu tespit edilmiştir. Bu Ahkâm Defterleri'nden biri, tezin ana kaynağı olan 50/2 numaralı defter olup 1759-1827 yıllarını kapsamaktadır. Bir diğeri ise 1827-1912 yılları arası hükümlerini ihtiva eden 51/3 numaralı defterdir.

50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri 191 sayfadan oluşmaktadır. Defterin ilk sayfası dışında hiçbir boş sayfası yoktur. Defter, ciltli ve ebrusuz olup sayfaları ile hükümleri arşiv görevlilerince kurşun kalemle numaralandırılmıştır. Numaralandırmalara göre defterde 1759-1827 (H. 1172-1242) yıllarını kapsayan toplam 916 adet hüküm yer almaktadır. Buna karşın yapılan incelemelerde arşiv

²⁷ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, 4. Baskı, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 42.

²⁸ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s. 30; Ahmet Özel, "Ahkâm Defteri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 1, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, s. 551.

görevlilerince bazı hükümlerin sehven numaralandırıldığı tespit edilmiştir. Örneğin iki hüküm aynı numara ile numaralandırılmıştır.²⁹ Bunun haricinde hükümlerden birine iki kez numara verilmiştir.³⁰ Yapılan hatalara rağmen defterde toplamda 916 hükmün yer aldığı sonucu çıkmaktadır.

İlgili ahkâm defterinde yer alan hükümlerin tamamı transkribe ve tasnif edilmiş ve yazıma uygun hale getirilmiştir. Hükümlerin konu dağılımı şu şekildedir.

---

²⁹ Bu iki hükmün her birinin üzerinde 21 sayısı yer almaktadır. Bk. BOA, *Düvel-i Ecnebiye Defterleri (DVNS.DVE.d.)*, 50/2, s. 5. Bundan dolayı çalışmada bu iki hüküm sırasıyla “21a” ve “21b” olarak belirtilmiştir.

³⁰ Defterde yer alan 789. hüküm, hükmün devam ettiği diğer sayfada 790 olarak numaralandırılmıştır. Bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 154-155.

Tablo 1. 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki Hükümlerin Tasnifi

İSVEÇ ELÇİLERİNE DAİR HÜKÜMLER	İsveç Elçileri ve Maiyeti İçin Yazılan Yol Hükümleri	
	2, 20, 121, 123, 131, 178, 179, 199, 461, 473, 480, 500, 502, 579, 594, 714, 715, 716, 732, 747, 771, 797, 823, 832, 837, 846, 849, 850, 870, 909, 910, 911, 912, 913, 915, 916	
İSVEÇ KONSOLOSLARINA DAİR HÜKÜMLER	İsveç Elçilerinin Maiyetinin Karşılaştıkları Sorunlar	
	353 (Eşkriya Saldırısı – Gasp)	
İSVEÇ KONSOLOSLARINA DAİR HÜKÜMLER	Yiyecek – İçecek İhtiyacı	Konsolos Tayini 75, 634
	<u>Domuz Alımı ve Nakli</u>	Konsolos Vekili Tayini 44, 87, 96, 115, 117, 122, 187, 214, 215, 227, 235, 241, 275, 282, 298, 301, 316, 356, 395, 432, 434, 436, 489, 542, 547, 567, 610, 615, 644, 655, 670, 684, 745, 793, 799, 821, 844, 848, 851
	9, 22, 40, 60, 67, 73, 79, 127, 140, 152, 162, 357, 608, 685, 827, 831, 904, 914	Konsolos ve Konsolos Vekilliği Kaydının İptal Edilmesi 64, 65, 66, 68, 69, 70, 276
	<u>Üzüm Alımı ve Nakli</u>	Konsoloslar/Vekiller, Aile Üyeleri ve Maiyeti İçin Yazılan Yol Hükümleri 30, 175, 177, 552, 558, 569
	8, 21a, 35, 49, 57, 72, 78, 83, 124, 139, 158 190, 201, 229, 299, 336, 377, 387, 398, 475, 494, 501, 518, 538, 553, 621, 649, 683, 725, 751, 782, 792, 794, 798, 813, 820, 824, 842, 843, 860, 905	Konsolosların ve Maiyetinin Yaşadıkları Sorunlara Dair <u>İsveç Konsoloslarının Sebepsiz Mağdur Edilmeleri</u> 54, 276
	<u>Ekmek vs. İhtiyaçları Adına Fırın Açılmasına Dair</u>	<u>İsveç Konsoloslarının Evlerinin Basılması</u> 796
	550, 611, 847, 852	<u>İşlerine Müdahale Edilmesi</u> 1, 10, 97
		<u>Haklarında İftira</u> 287, 564, 575
	<u>Ahidnâmeye Aykırı Vergi/Para/Hediye Talep Edilmesi/Alınması</u> 37, 29, 56, 58, 61, 80, 354, 673, 801	
	<u>Alacak-Verecek Meseleleri</u> 6, 74, 77, 82, 185, 605, 606, 607, 728, 811, 812, 822, 833, 845	
	<u>18. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı-Fransa İlişkilerinin Kötü Seyrinden Dolayı Yaşadıkları Sorunlar</u> 606	

İSVEÇ ELÇİLİĞİNDE VE KONSOLOSLUKLARINDA GÖREVLİ TERCÜMANLARA DAİR HÜKÜMLER

Tercüman Tayini	Yol Hükümleri	Tercümanların ve Maiyetinin Karşılaştıkları Sorunlara Dair Hükümler
92		
Tercümanlık Kaydının İptal Edilmesi 169, 563, 689	<u>Tercümanlar/Aile Üyeleri Adına</u> 94, 106, 155, 156, 203, 209, 246, 249, 300, 309, 315, 329, 330, 331, 358, 359, 378, 412, 419, 420, 497, 545, 604, 672, 676, 677, 690, 691, 723, 731, 748	<u>Haklarında İftira</u> 287, 566, 580, 581, 582, 583, 609, 750
Tercümanların Hizmetkârları İçin Yazılan Muafiyet Hükümleri 271, 272, 273, 274, 277, 278, 279, 292, 293, 306, 307, 308, 317, 318, 319, 320, 341, 342, 360, 361, 364, 380, 381, 382, 391, 392, 400, 422, 424, 426, 427, 429, 430, 438, 442, 454, 457, 458, 463, 464, 467, 468, 476, 485, 486, 504, 511, 512, 515, 523, 539, 543, 548, 554, 557, 559, 566, 568, 573, 586, 587, 590, 592, 598, 602, 618, 619, 622, 623, 625, 626, 627, 628, 630, 631, 633, 642, 650, 651, 653, 657, 658, 659, 654, 660, 662, 664, 665, 669, 675, 692, 693, 696, 697, 700, 703, 706, 710, 711, 717, 719, 730, 734, 736, 738, 741, 742, 743, 744, 752, 753, 760, 768, 775, 779, 780, 784, 785	<u>Tercümanların Hizmetkârları Adına</u> 7, 19, 28, 33, 36, 38, 43, 81, 95, 102, 103, 107, 108, 111, 112, 116, 128, 129, 130, 132, 133, 135, 136, 140, 141, 143, 145, 146, 151, 154, 157, 159, 160, 161, 166, 168, 170, 173, 174, 180, 181, 182, 184, 191, 195, 196, 200, 204, 211, 212, 213, 216, 217, 218, 221, 222, 223, 224, 225, 228, 230, 231, 232, 233, 236, 237, 238, 240, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 251, 253, 254, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 269, 270, 280, 281, 284, 286, 288, 294, 296, 297, 303, 310, 311, 312, 314, 321, 322, 323, 324, 326, 334, 340, 344, 345, 349, 350, 363, 365, 366, 367, 368, 372, 383, 393, 394, 399, 401, 402, 404, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 415, 416, 417, 418, 421, 423, 425, 428, 431, 435, 437, 439, 440, 441, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 456, 459, 460, 465, 469, 470, 471, 472, 477, 478, 482, 483, 491, 492, 493, 499, 505, 506, 508, 510, 513, 514, 516, 520, 521, 522, 528, 534, 537, 540, 541, 544, 546, 549, 555, 560, 561, 562, 572, 577, 578, 584, 588, 589, 591, 593, 599, 603, 620, 624, 635, 652, 656, 661, 662, 663, 666, 671, 678, 679, 680, 681, 682, 694, 695, 698, 699, 701, 708, 712, 713, 720, 724, 726, 729, 733, 735, 737, 739, 740, 746, 755, 756, 778, 781, 786, 788, 791	<u>Eşkiya Saldırısı - Gasp</u> 114, 339, 405
Tercümanların ve Maiyetinin Buldukları Yerlerde Güvenliklerinin Sağlanması Adına Yazılan Hükümler 91, 11, 111, 112, 203	<u>Hizmetkârlık Kaydı İptali</u> 526	<u>Vefat Eden Tercümanların Beratlarına El Konulması</u> 11, 90
		<u>İşlerine Müdahale Edilmesi</u> 12, 45, 164
		<u>Usule Aykırı Vergi/Para Talep Edilmesi/Alınması</u> 3, 4, 27, 37, 46, 93, 110, 135, 136, 153, 188, 193, 205, 210, 219, 234, 495, 529, 613
		<u>Alacak-Verecek Meseleleri</u> 5, 15, 16, 17, 55, 99, 118, 119, 125, 137, 138, 150, 165, 192, 197, 205, 208, 220, 252, 328, 343, 352, 369, 373, 374, 376, 379, 384, 385, 386, 389, 390, 397, 474, 484, 507, 509, 517, 531, 532, 533, 629, 687, 688, 774, 776, 812
		<u>Hapsedilme</u> 687, 688
		<u>Mallarına El Koyulması</u> 150, 206, 285
		<u>Miras Meseleleri</u> 14
		<u>18. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı-Fransa İlişkilerinin Kötü Gidişatından Dolayı Yaşadıkları Sorunlar</u> 556, 563, 580, 581, 582, 583, 609
		<u>Diğer meseleler</u> 48, 147, 148, 239, 789-790

OSMANLI TOPRAKLARINDAKI İSVEÇLİLERE DAİR HÜKÜMLER

Osmanlı Topraklarında Bulunan İsveçlilerin Yaşadıkları Sorunlar	
İsveç Tebaası ve Maiyeti Adına Yazılan Yol Hükümleri 26, 172, 186, 194, 202, 207, 226, 313, 335, 337, 347, 348, 355, 370, 375, 396, 403, 462, 466, 481, 488, 490, 496, 498, 503, 525, 527, 530, 536, 551, 565, 570, 571, 585, 596, 600, 601, 614, 616, 617, 632, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 643, 647, 667, 668, 702, 718, 722, 732, 757, 758, 759, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 769, 770, 772, 797, 800, 802, 803, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 826, 828, 829, 830	<u>İş ve meselelerine müdahale edilmesi</u> 109, 351
	<u>Mallarından usule aykırı vergi talep edilmesi/alınması</u> 41, 256, 266, 283, 290, 304, 646, 727, 804, 838
	<u>Usule Aykırı Mallarına ve Terekelerine El Koyulması</u> 388, 795
	<u>Alacak-Verecek Meseleleri</u> 289, 346, 362, 371, 519, 576, 597, 648, 674, 707, 777
	<u>Eşkıya Saldırısı – Gasp</u> 595
	<u>18. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı-Fransa İlişkilerinin Kötü Gidişatından Dolayı Yaşadıkları Sorunlar</u> 574
	<u>Diğer Meseleler</u> 645, 686, 704

OSMANLI-İSVEÇ TİCARİ İLİŞKİLERİNE DAİR HÜKÜMLER

İsveç Tüccarı ve Maiyeti Adına Yazılan Yol Hükümleri

26, 104, 527, 551, 565, 570, 571, 585, 601, 614, 632, 636, 639, 640, 641, 643, 667, 718, 722, 757, 758, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 769, 770, 772, 797, 800, 802, 803, 805, 806, 807, 810, 814, 816, 817, 818, 819, 826

İsveç Tüccarının Osmanlı Topraklarında Karşılaştıkları Sorunlar

İsveç Tüccarından Usule Aykırı Vergi Talep Edilmesi/Alınması

31, 32, 34, 41, 149, 189, 234, 256, 266, 283, 290, 295, 304, 305, 325, 333, 433, 721, 804, 838

İşlerine Müdahale Edilmesi/Engel Olunması

98, 142, 645, 704

Alacak-Verecek

289, 346, 362, 371, 386, 519, 707, 777

Eşkiya Saldırısı - Gasp

595

Osmanlı Sularında Gezen İsveç Ticaret Gemilerine Dair Hükümler

İzn-i Sefine Hükümleri

21b, 101, 105, 113, 120, 126, 134, 163, 167, 171, 183, 198, 255, 487, 524

İsveç Gemilerinin Geçişlerine Engel Olunmaması Adına Yazılan Hükümler

13, 18, 23, 24, 25, 39, 42, 51, 59, 62, 63, 71, 76, 84, 88, 89, 100, 787

Akdeniz'den Karadeniz'e ve Karadeniz'den Akdeniz'e Geçen İsveç Gemilerine Dair Hükümler

834, 835, 836, 839, 840, 841, 857, 858, 859, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 906, 907, 908

İsveç Ticaret Gemilerinin Akdeniz'deki Faaliyetlerine Dair Hükümler

51, 787, 853, 854, 855, 856, 881, 882, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897,

İsveç Ticaret Gemilerinin Karşılaştıkları Sorunlar

İsveç Gemilerinin Fırtınaya Yakalanması

85, 86

İsveç Gemilerinden Usule Aykırı Vergi Talep Edilmesi/Alınması

31, 32, 34

İsveçli Kaptanlara Ahidnâmeye Aykırı Tekliflerde Bulunulması – İşlerine Müdahale Edilmesi

53

İsveç Gemilerine ve Mallarına El Koyulması – Korsanlık

61

İPTAL EDİLMİŞ OLAN HÜKÜMLER

144, 176, 242, 291, 302, 327, 332, 338, 413, 414, 455, 479, 535, 612, 705, 709, 749, 754, 773, 783

Görüldüğü üzere, 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki hükümler çeşitli konulardan oluşmaktadır. Böylece bu çalışmada, defterin verdiği bilgiler ışığında 1759-1827 yılları arasındaki Osmanlı-İsveç ilişkilerinin seyri ve bu seyrin siyasi, diplomatik, hukuki ve ticari alanlardaki yansımaları ele alınmaktadır. Çalışmanın temel amacı ilgili ahkâm defterinde yer alan hükümler kapsamında 1759 yılından 1827 yılına kadar uzanan Osmanlı-İsveç ilişkilerinin değişimi, gelişimi ve sonuçları ile bunların her iki devlet üzerindeki etkilerini çeşitli boyutlardan ortaya koymaktır. Çalışma için böyle bir amaç belirlenmesinin nedeni ilgili ahkâm defterinde yer alan hükümlerin Osmanlı-İsveç ilişkilerini farklı boyutlardan incelemeye imkan tanıyacak kadar çeşitli konulardan meydana gelmiş olmasıdır. Ayrıca çalışmanın 1759-1827 yılları arasını kapsamasının nedeni, ilgili ahkâm defterindeki hükümlerin bu tarih aralığında yazılmış olmalarıdır. Çalışmayı zengin kılmak adına ilgili ahkâm defteri dışında Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan diğer tasniflerden de istifade edilmiştir. Nitekim Mühimme Defterleri, Nâme-i Hümâyûn Defterleri ve Muallim Cevdet Tasnifi, Ali Emiri Tasnifi, İbnülemin Tasnifi'nin içerdiği kaynaklar da kullanılmıştır.

Buraya kadar Osmanlı Arşiv Belgeleri'nin Osmanlı-İsveç ilişkilerine ışık tutması açısından önemi ve kıymetinin ve buna bağlı olarak çalışmada ana kaynak olarak kullanılan 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nin ne tür konulardan meydana geldiğinin açıklanmasının nedeni, tezin önemini belirtme isteğinden kaynaklanmaktadır. Zira bu çalışmanın temel motivasyonu, 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nin Osmanlı İmparatorluğu ile İsveç Krallığı arasındaki siyasi, diplomatik, hukuki ve ticari ilişkilere dair hükümler içeriyor olmasına ve bu noktada hükümlerin ilişkileri birçok yönden inceleme ve değerlendirme imkanı verdiği düşüncesine dayanmaktadır. Bir bakıma Ahkâm Defterleri, Osmanlı Devleti ve münasebet içinde olduğu devletler arasındaki ilişkileri farklı boyutlarıyla incelemek ve değerlendirmek açısından önemli arşiv malzemeleri olarak görülmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda varılan tespite göre, ilgili ahkâm defteri baz alınarak Osmanlı-İsveç ilişkilerini incelemiş ve değerlendirmiş bir çalışmanın olmaması literatür açısından bir eksiklik olarak görülerek böyle bir çalışmanın yapılması gerektiği düşünülmüştür. Böylece bu tezle literatüre özgün bir çalışmanın kazandırıldığına inanılmaktadır.

Çalışma tümevarım yaklaşımı ile işlenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, Osmanlı-İsveç ilişkilerinin başlangıcı ve 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan seyri ele alınmıştır. İkinci bölümde, öncelikle 1759-1827 yılları arasında Osmanlı Devleti'ndeki İsveç elçiliği ve konsolosluklarından bahsedilerek Osmanlı-İsveç ilişkileri açısından yeri ve önemi açıklanmıştır. Bunun ardından 1759-1827 yılları arasında Osmanlı topraklarında bulunan İsveçlilerin karşılaştıkları sorunlar Osmanlı-İsveç hukuki ilişkileri kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın son bölümü olan 3. bölümde ise 1759-1827 periyodundaki Osmanlı-İsveç ticari ilişkileri konusu işlenmiştir. Son olarak sonuç bölümünde, elde edilen sonuç ve bulgular açıklanarak 1759-1827 yılları arasındaki Osmanlı-İsveç ilişkileri siyasi, diplomatik, hukuki ve ticari açıdan değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM

18. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINA KADAR OSMANLI-İSVEÇ SİYASİ İLİŞKİLERİ

1.1. OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI VE SEYRİ

1.1.1. 16. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı-İsveç İlişkileri

Osmanlı Devleti ve İsveç Krallığı her ne kadar birbirlerinden uzak coğrafyalarda yer almış olsalar da bu durum, büyük ölçüde zaman içinde değişime uğrayan Avrupa'daki konjonktürün etkisiyle bu iki devletin birbiriyle ilişki kurmaya başlamasına engel teşkil etmemiştir. Bununla beraber, ilgili güçler arasında resmi ilişkilerin kurulmasına yönelik ilk adımı atan taraf İsveç olmuştur. İsveç'in ilişkilerin başlatıcısı olmasının, makro anlamda dış dünyadaki çıkarlarına yönelik kendisini destekleyecek bir güç arayışında olmasından ileri geldiğini ifade etmek gerekmektedir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin İsveç'in resmi ilişkilerin kurulmasına yönelik attığı ilk adıma nasıl yaklaştığı ise, tıpkı İsveç'in bağlı olduğu şartlar gibi, Osmanlı'nın iç ve dış siyasette yaşanan hadiselerle dair izlediği politikalara göre gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda, taraflar arasında resmi ilişkilerin nasıl başlayıp gelişim gösterdiğinin, her iki devletin iç ve dış dinamikleri ile bunlara dair ilgili etmenlerin göz önünde bulundurularak aktarılması uygun olacaktır.

Tarihi veriler, Osmanlı İmparatorluğu ve İsveç Krallığı arasında ilk resmi münasebetin 1587 yılında İsveç Kralı III. Johan Sigismund Vasa (1592-1599) tarafından Osmanlı padişahı III. Murad'a (1574-1595) bir mektup gönderilmesiyle başladığını göstermektedir. Bu dönemde Lehistan (Polonya) tahtına aday olan Johan Sigismund Vasa ilgili mektupta kral seçiminde III. Murad tarafından destek görmek istediğini belirtmiştir. Bu isteğe karşılık Osmanlı Devleti ise Lehistan'da yapılacak olan kral seçimlerinin dış siyaset ve toprak emniyetini etkileyen faktörler arasında

olduğunun bilincinde olarak ilgili seçimde Johan Sigismund'u desteklemiş³¹ ve onun başa gelmesinde etkili bir güç olmuştur.³²

16. yüzyılın sonlarında başladığı kabul edilen ilk resmi Osmanlı-İsveç ilişkileri, 17. yüzyılda İsveç tarafından gelen diplomatlar aracılığıyla sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu yüzyılda en erken tarihli temas, 1631 yılında İsveç Kralı Gustav Adolf (1611-1632) tarafından Paul Strassburg³³ adlı diplomatın elçi vekili ya da maslahatgüzar sıfatıyla İstanbul'a gönderilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemde Otuz Yıl Savaşları'nda yer alan Gustav Adolf, Habsburglara karşı Erdel ve Osmanlı'nın desteğini kazanmak üzere elçi Paul Strassburg'u İstanbul'a göndermiş³⁴ ancak Osmanlı Devleti Avusturya'yla ilişkilerin bozulmasını uygun bulmadığından ve İran ile ilgili yaşanan hadiselerden dolayı elçi Strassburg'un bu misyonu İsveç açısından olumlu sonuçlanmamıştır.³⁵

Paul Strassburg'un ardından Osmanlı ile diplomatik ilişkileri sürdürmek isteyen İsveç Krallığı, X. Karl (1654-1660) döneminde Claes Brorson Rålamb adlı bir elçisini Strassburg'a verilmiş olan benzer bir vazifeyle Osmanlı hükümdarı IV. Mehmed (1648-1687)'in huzuruna göndermiştir.³⁶ 14 Mayıs'ta İstanbul'a ulaşan ve

---

³¹ Osmanlı Devleti'ne göre Lehistan Kralı olarak Johan Sigismund'un başa gelmesi çıkarları gereği uygun görünüyordu. Zira İsveçli bir adayın Osmanlı'nın düşmanları olan Avusturya ve Rusya ile ittifak kurmaya yönelmeyeceği öngörülüyordu (*Mufassal Osmanlı Tarihi*, (Bir heyet tarafından hazırlanmıştır), C. 3, Tan Matbaası, İstanbul, 1959, s. 1306, 1774).

³² Bu konuda bk. Ahmed Refik, "Lehistan'da Türk Hâkimiyeti", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 14. sene, No: 4, İstanbul, 1340, s. 243. Ayrıca, Johan Sigismund Vasa'nın Lehistan tahtına geçmesi üzerine Osmanlı Devleti tarafından gönderilen mektup için bk. BOA, *Mühimme Defterleri (DVNS.MHM.d.)*, 64, s. 237/80.

³³ Paul Strassburg yolculuğuna 1631'de başlamış, Bahar 1632'de İstanbul'a ulaşmıştır. Paul Strassburg'un kısa bir biyografisi için bk. Mahmut Halef Cevrioğlu, "Swedish Envoy Paul Strassburg's Diplomatic Mission to İstanbul in 1632-1633", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, No: 26, İstanbul, 2014, s. 2-4; Mahmut Halef Cevrioğlu, "Ottoman Policy Toward Central Europe During The Thirty Years' War: Paul Strassburg's Embassy to Constantinople", Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015, s. 54-57.

³⁴ Cevrioğlu, "Swedish Envoy Paul Strassburg's Diplomatic Mission to İstanbul in 1632-1633", s. 2; Paul Strassburg'un Osmanlı İmparatorluğu'ndaki diplomatik misyonu hakkında geniş bilgi için bk. Cevrioğlu, "Paul Strassburg's Embassy to Constantinople", s. 57, vd.

³⁵ Kemal Beydilli, "İsveç", s. 409; Sture Theolin, *The Swedish Palace in İstanbul: A Thousand Years of Cooperation Between Turkey and Sweden – İstanbul'da Bir İsveç Sarayı: İsveç ile Türkiye Arasında Bin Yıllık İşbirliği*, Çev. Sevin Okyay, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2001, s. 26, 185-186.

³⁶ Şunu da belirtmek gerekir ki 22 Haziran 1657 ile 5 Haziran 1658 tarihleri arasında yaptığı yolculukla ilgili bir günlük tutan Rålamb'ın bu günlüğü, İstanbul'un o dönemdeki yaşamını tasvir eden değerli bir kaynak olarak görülmektedir. Onun bu günlüğü ilk olarak İsveççe dilinde 1679 yılında yayımlanmış olmakla beraber ileriki yıllarda *A Short Account of What Happened During The Trip to Constantinople (Konstantinapolis Gezisinde Neler Olduğunun Kısa Bir Hikayesi)* adıyla İngilizce olarak da yayımlanmıştır (Theolin, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 186). Bununla birlikte bu günlük, çevirisini Ayda Arel'in yaptığı *İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658* adlı bir çalışmayla da Türk okuyuculara

23 Eylül 1656 yılında kralın mektubunu IV. Mehmed'e sunan İsveç'in Osmanlı Devleti'ne gönderdiği ilk büyükelçi Rålamb'ın³⁷ asli görevi, İsveç ve Lehistan arasında yaşanan çatışmalarda Kırım hanının İsveç'ten taraf olması³⁸ ve Rusya'ya karşı bir ittifaka dahil edilmesi yönünde IV. Mehmed'i ikna etmektir.³⁹ Ne var ki Paul Strassburg'un zamanında olduğu gibi bu dönemde de Osmanlı Devleti'nin dış politikası ve buna bağlı olarak İsveç'e karşı tavrı, İsveç'in Rålamb aracılığıyla olumlu bir netice almasını mümkün kılmamıştır. Nitekim Girit'te kontrol kazanmak adına 1645 yılı itibariyle Venedik ile sürdürdüğü mücadelelerden dolayı Osmanlı, İsveç'in ittifak çağrısına uyararak her iki cephede savaş halinde olmaya sıcak bakmamıştır.⁴⁰ Bununla birlikte, bu dönemde İsveç Kralı X. Karl'ın müttefiki olarak Lehistan tahtına göz koyan Erdel Voyvodası II. Rakoçi (Rakoczy György)'nin⁴¹ Osmanlı Devleti'nin vassalı olmasının gerektirdiği bir kaideye karşı olarak ondan izin almadan Lehistan üzerine yürümüş olması, Osmanlı Devleti'ni harekete geçirmiştir. Bunun üzerine, kuzey sınırında Lehistan ve Erdel'den müteşekkil güçlü bir yapılanmanın var olmasını istemeyen Osmanlı Devleti,⁴² II. Rakoçi'nin üzerine yürüyüp onu mağlup ederek Lehistan'ın İsveç ve Erdel tarafından parçalanmasına engel olmuştur.⁴³ Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin bilhassa Kuzey'e yönelik politikası ve ayrıca Venedik'e karşı sürdürdüğü mücadeleler, gerek İsveç büyükelçisi Rålamb'ın gerekse onun ardından gönderilen Gothard Welling adlı bir diğer elçinin İsveç için olumlu bir netice elde etmesine fırsat vermemiştir. Nihayetinde bu diplomatlar 22 Ocak 1658 yılında ülkelerine dönmek durumunda kalmışlardır. Kaldı ki 17. yüzyıl sürecinde yaşanan

---

kazandırılmıştır. Bk. Claes Rålamb, *İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658*, Çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.

³⁷ Karin Ådahl, "Claes Brorson Rålamb'ın Bâbıâli'deki elçiliği (1657-1658)", *Alay-ı Hümayun: İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658*, (Ed. Karin Ådahl), Çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 15.

³⁸ Beydilli, "İsveç", s. 409.

³⁹ Theolin, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 186.

⁴⁰ Theolin, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 27. Şunu da belirtmekte fayda var ki dönemin Osmanlı Sadrazamı Köprülü Mehmed Paşa –ki 5 Eylül 1657 tarihinden vefat ettiği 31 Ekim 1661 tarihine kadar sadrazamlık makamında bulunmuş etkili bir devlet adamıdır- Osmanlı Devleti'nin Venedik'e karşı yürüttüğü mücadelelerde avantaj elde etmek adına, Habsburg imparatorunun Osmanlı kuvvetlerine toprakları üzerinden geçmelerine müsaade edeceği ve böylece bu kuvvetlerin Venedik'e doğru yol alabilecekleri kanaatindeydi (Sten Westerberg, "Claes Ralamb: Devlet Adamı, Bilgin ve Elçi", *Alay-ı Hümayun*, s. 46-47). Bu bilgiden hareketle Köprülü Mehmed Paşa'nın bu düşüncesinin, Osmanlı Devleti'nin İsveç ile ittifak kurmaya yanaşmamasında etkili olan bir faktör olduğunu ileri sürmek mümkündür.

⁴¹ Geoffrey Treasure, *The Making of Modern Europe 1648 – 1780*, Routledge, New York, 2003, s. 336.

⁴² Mücteba İlgürel, "Köprülü Mehmed Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara, 2002, s. 258.

⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4, 6. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 63, 241-242; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 4, s. 2077.

gelişmelerin etkisiyle, Kuzey’de büyüyen yeni bir güç olan İsveç’e şüphe ile bakan Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki ilişkiler, bu yüzyılda dostane bir yapıda değildi. Hatta Kemal Beydilli’nin de ifade ettiği üzere 1683 II. Viyana Kuşatması ile başlayan Türk savaşlarında Osmanlı’ya karşı kurulan ittifaklara İsveçlilerin de dâhil olduğuna dair kayıtlı veriler olduğu tespit edilmektedir.⁴⁴

Gerçekten de kayıtlı verilere göre, 1683 Viyana Kuşatması sırasında İsveç kiliselerinde Türklerin aleyhinde özel bir vaaz verildiği söylenmektedir. Öyle ki şehrin kurtarıldığı haberinin gelmesi üzerine Hıristiyanların kurtuluşu için Tanrı’ya teşekkür etmek üzere özel bir şükran günü düzenlenmiş olmalıdır. Nitekim İsveç Kralı XI. Karl’ın, Hıristiyan olmayan ve barbar topluluğa karşı –Osmanlılar- büyük bir zafer elde ettiğine dair Kutsal Roma İmparatoru’ndan gelen bir mektup aldığı bilgisi üzerine kilise kürsülerinde şükran yazısı okunmaya başlandı. Bu yazıda İsveç Kralı ile İmparator’un arasındaki iyi ilişki vurgulanıyor; böylece İsveç propagandalarında, Protestan İsveçlilerin Katolikliğe olan düşmanlığı Hıristiyanlığı tehdit eden Osmanlılara karşı duyulmaya başlanan bir düşmanlığa dönüşmüş oluyordu.⁴⁵ Yine bu hususa dair Meryem Kaçan Erdoğan, Viyana Kuşatması’na yakın bir süreçte Avrupalı güçlerin gözünde Osmanlılardan daha tehditkâr görünen Fransa’nın yayılcı siyasetinin Avrupalı güçler üzerindeki emellerinin, aralarında İsveç’in de bulunduğu Hollanda, İspanya ve Avusturya ülkelerinin birbirlerine yakınlaşmalarına neden olduğunu ifade etmektedir.⁴⁶ Bu noktada İsveç’in Avusturya ile yakınlaşması sonucunda, Hıristiyanlığa ciddi bir tehdit olarak görülen Osmanlı’ya karşı kurulan ittifaklarda yer almış olduğunu söylemek mümkündür.⁴⁷

---

⁴⁴ Beydilli, “İsveç”, s. 409.

⁴⁵ Anna Maria Forsberg, “Propaganda, Habsburg and Sweden”, *Images of Sweden: Past and Present Perspectives From Austria, An International Seminar By Axel and Margaret Ax:Son Johnson Foundation At Palais Daun-Kinsky, Vienna, 24 April 2017*, Vienna, 2017, s. 21.

⁴⁶ Meryem Kaçan Erdoğan, “II. Viyana Kuşatması”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2001, s. XXIX, dipnot no. 36.

⁴⁷ Bu hususta Beydilli ve Erdoğan’ın verdiği bilgiyi destekler nitelikte olan veriler için bk. “Cümle Nemçe [Avusturya] askerleri ve İsveç ve Daniye [Danimarka] ve İspanya ve İngiltere kralları Françe’nin üzerine ittifak itmişlerdir. ... Çasar’ın cümle askeri yine Osmanlı ile tokuşmak için hazırdır.” Mustafa Güler (Haz.), *Zülfikâr Paşa’nın Viyana Sefâreti ve Esâreti: Ceride-i Takrirât-ı Zülfikâr Efendi, [1099 – 1103 / 1688 – 1692]*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008, s. 47; “Belgrad’dan Engürüs Serdârı Vezîr Bekrî Mustafâ Paşa’dan arz gelüp, Nemçe çasarı zîr-i destinde olan yedi kraldan gayrı cümle mülûk-i Nasârâ’dan ya’ni ki, Moskov ve Leh ve İsveç ... ve Venedik’dan imdâd alup”, “Leh Kralı Sobieski la’în piyâde vü süvâr cem’ eylediği ve otuz bin Leh askerinden gayrı kendüye imdâda gelen yigirmi bin Litve [Litvanyalı] askeriyle ... ve üç bin Boğdan eşkiyası ... ve on bin İsveç kâfirleriyle ... seksan üç bin kâfirin üzerine Leh’in baş Hatmanı Zonborki la’ini ser-asker idüp ...” Nazire Karaçay Türkal, “Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke, (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695)”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012, s. 921, 1000.

17. yüzyıl Osmanlı-İsveç ilişkilerinin kısa bir değerlendirmesi yapıldığında, açık olarak bu periyotta ilgili güçler arasında dostane ilişkilerin olmadığı sonucuna varılmaktadır. Açıklandığı üzere bunda etkili olan faktörler temel olarak Osmanlı Devleti'nin dış politikasının İsveç'in emelleriyle örtüşmemesi ve Kuzey'de yükselmekte olan bu yeni güce, Osmanlı'nın daha yakın ilişkiler kurduğu güçlerin etkisiyle şüphe ile bakmasından, dolayısıyla onu bir müttefik olarak kabul etmeyi tercih etmemesinden kaynaklanmaktadır. Alternatif bir sonuç olarak, bu yüzyılda ilişkilerin bilhassa İsveç tarafından arzu edildiği yönde gelişmemesinin İsveç'i ve Osmanlı'yı birbirleriyle yakın ilişki kurmak durumunda kalacakları ölçüde tehdit edecek ortak bir gücün varlığının olmayışından kaynaklandığını ileri sürmek mümkündür. Buna karşın 18. yüzyılın başlarından itibaren daha etkili bir yayılcı politika izleyerek yükselişine giden yolda aktif bir ivme kazanan Büyük (Deli) Petro (1682-1625) önderliğindeki Rusya bu boşluğu dolduran güç olacak ve böylelikle tarihi seyir doğrultusunda Osmanlı-İsveç arasındaki ilişkiler, İsveç Kralı XII. Karl (1697-1718) döneminde bu ciddi faktöre karşı ister istemez daha yakın temasların kurulmaya başladığı yoğun bir süreç dahilinde gelişim gösterecektir. Bunun sonucunda ise İsveç, Osmanlı ile 1737 yılında bir ticaret anlaşması, 1740 yılında ise Rusya'ya karşı bir ittifak anlaşması yapma başarısına dahi sahip olacaktır.

1.2. İLİŞKİLERİN YOĞUNLAŞTIĞI DÖNEM: 18. YÜZYIL OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİ

1.2.1. Osmanlı-İsveç İlişkilerinde İsveç Kralı XII. Karl ve Rusya Faktörü

Osmanlı-İsveç ilişkilerinin tarihsel sürecinde 18. yüzyıl, ilişkilerin yoğun olarak geçtiği dönem olarak kabul edilmektedir. Zira yüzyılın başlarından itibaren bu iki gücün birbirleriyle daha yakın temas kurmak durumunda kalmalarına sebebiyet veren unsur, Avrupa güç dengesinin değişime uğraması sonucunda yükselişi yeni yeni olgunlaşmaya başlayan bir gücün hem Osmanlı'yı hem de İsveç'i kayda değer bir ölçüde tehdit etmeye başlamış olmasıdır ki bu güç Rusya'dır. Gerçekten de gerek öncesinde gerekse Büyük Petro döneminde (1682-1725) Rusya, başlangıçtan beri denizlere açılıp Karadeniz'e ulaşma politikasını gütmekteydi. Bu bakımdan Rusya, güneyinde büyük bir engel olarak gördüğü Osmanlı'ya yönelik izlediği siyaseti;

batisında ise 16. ve 17. yüzyıllar boyunca tüm çabalarına rağmen Baltık'ta hâkimiyet kurmasına engel olmuş olan İsveç gücüne karşı hamleleri ile Osmanlı ve İsveç devletlerinin yoğun diplomatik ilişkilerde bulunmalarına neden olmuş olan en temel faktördür. Bununla birlikte bu yüzyılda Osmanlı-İsveç ilişkilerinin yoğun bir süreç dahilinde gelişim göstermeye başlaması, İsveç Kralı XII. Karl'ın⁴⁸ (Charles XII) 1709 yılında Poltova Savaşı'nda Rusya karşısında aldığı yenilgi sonucunda Osmanlı Devleti'ne iltica etmek durumunda kalmasıyla gerçekleşmiştir. Buna göre ilişkilere yön veren en temel faktör Rusya olmakla birlikte, ilişkilerin yoğunlaştığı bir dönemin başlatıcısı olan ve 1709-1714 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde ikamet ettiği sürede daha sıcak diplomatik temasların kurulmasının yolunu açan faktör de İsveç Kralı XII. Karl'dır. Öyle ki Osmanlı Devleti'ne sığınması sürecinden itibaren XII. Karl, Rusya gücüne karşı Osmanlı Devleti ile işbirliği yapmaktan geri durmayarak aldığı yenilgi ve kaybettiği toprakların telafisi arzusuyla Osmanlı'nın Rusya'nın aleyhinde bir politika izlemesine çalışmıştır. Elbette Osmanlı Devleti'nin bu isteğe yönelik cevabı, 17. yüzyılın sonlarına doğru değişime uğrayan Avrupa güç dengesinden dolayı Avrupalı güçler karşısında yaşadığı maddi ve prestij kayıplarının onun diplomasisinde ne kadar etkili olduğu ile açıklanabilir. Bundan dolayı Osmanlı-İsveç ilişkilerinin yoğunlaşmasına neden olan hususlar ile buna dair yaşanan hadiseleri Rusya ve diğer faktörler çerçevesinde hem Osmanlı hem de İsveç perspektifinden genel ölçüde izah etmek yerinde olacaktır.

Osmanlı tarihinde 1683-1699 periyodu, Osmanlı Devleti'nin Avusturya (Nemçe), Lehistan, Venedik ve Rusya güçlerinin oluşturduğu koalisyona karşı yaptığı mücadelelerle varlığını korumak durumunda kaldığı bir süreçti. Avrupa'da "Büyük Türk Savaşları" ismiyle bilinen 1683-1699 dönemi,⁴⁹ şüphesiz ki Osmanlı Devleti'nin verdiği mücadeleler sonucunda yaptığı anlaşmalarla, varlığından bu yana tek taraflı diplomasisinin değişime uğramasına neden olacak boyutta bir seyir almıştır. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin 1683 yılında başlattığı II. Viyana Kuşatması,⁵⁰ Avrupalı güçleri telaşlandırarak Avusturya'ya yardım etmeleri ile lehlerinde sonuçlanmış; Osmanlı

---

⁴⁸ Osmanlı arşiv belgelerinde *Karolos*, yazma eserlerde ise *Demirbaş Şarl* olarak geçer.

⁴⁹ Kemal Beydilli, "Avusturya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 174.

⁵⁰ Osmanlı'nın siyasi tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen 1683 II. Viyana Kuşatması ile ilgili bazı çalışmalar için bk. Kaçan Erdoğan, *II. Viyana Kuşatması*; John Stoye, *Viyana Kuşatması*, Çev. Derin Türkömer, 3. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2004; Richard F. Kreutel (Düz.), *Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşısı Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü*, Çev. Esat Nermi Erendor, 2. Baskı, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Devleti ise bu süreçten itibaren başta Avusturya olmak üzere Lehistan, Venedik ve Rusya ile bir dizi mücadelelere girmek durumunda kalmıştır. Bu mücadelelerin sonucunda Avrupalı güçler karşısında üstün gelemeyen Osmanlı Devleti, akdedilen 26 Ocak 1699 tarihli Karlofça Barış Anlaşması⁵¹ ile ilk kez büyük ölçüde toprak kaybını tecrübe etmiştir. Yapılan mücadelelerde alınan bir dizi yenilgiler ve ilgili anlaşmanın sarsıcı maddeleri etkisinde kalan Osmanlı Devleti, önceleri Avrupa'ya karşı izlediği hücum dayalı strateji yerine artık imparatorluğunu Avrupa güçlerine karşı koruma stratejisi izlemeye başladığı⁵² ve varlığına tehdit olarak gördüğü yapılanmalara karşı diğer devletlerle daha yoğun diplomatik ilişkiler ve ittifak kurmaya yöneldiği bir süreç yaşamaya başlamıştır.⁵³

1683-1699 periyodunda Osmanlı Devleti'ne karşı Avrupalı güçlerin oluşturduğu kutsal ittifakta yer alan Rusya, Büyük Petro (1682-1725) döneminden itibaren denizlere açılıp Karadeniz'e ulaşma politikasını daha aktif bir şekilde izleyerek 1695 yılında Azak kalesine saldırmıştır. İlk atakta Türklere karşı başarısız olduğunu gören Petro, kurduğu yeni bir donanmayla 6 Ağustos 1696'da bu kaleyi ele geçirerek⁵⁴ temel hedefi olan Karadeniz'e inmede önemli bir stratejik bölgeye sahip olmuştu. Ancak yalnızca Azak'ı elde tutmanın Karadeniz'e ulaşmayı sağlamayacağını bilen Petro, Kerç Boğazı'nı da ele geçirip⁵⁵ Karadeniz'e çıkmak niyetindeydi.⁵⁶ Bunun için sağlam bir donanmaya ihtiyacı olduğunu farkında olarak Azak seferinden sonra bir Rus donanması teşkil edilmesi kararını aldı.⁵⁷ Bununla birlikte, Avrupa tekniğini

---

⁵¹ Karlofça Anlaşması hakkında tafsilatlı bilgi için bk. Abdulkadir Özcan, "Karlofça", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 504-507; Gábor Ágoston, "Karlofça", *The Encyclopedia of The Ottoman Empire*, (Ed. Gábor Ágoston, Bruce Masters), Facts On File, New York, 2009, ss. 309-310; Nuri Yurdusev, "Karlofça Anlaşması ve Diploması Tarihi", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, No: 4, Çanakkale, 2006, ss. 1-16.

⁵² Jakub J. Grygiel, *Great Powers and Geopolitical Change*, The Johns Hopkins University Press, Maryland, 2006, s. 120.

⁵³ Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 30; Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", *Osmanlı*, (Ed. Güler Eren), C. 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 645-646.

⁵⁴ Kemal Beydilli, "Rusya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, s. 262.

⁵⁵ Karadeniz ile Azak Denizi'ni birleştiren ve böylece Karadeniz'e çıkışı sağlayan Kerç Boğazı bu dönemde Osmanlı'nın kontrolü altındaydı. Petro'nun Azak kalesine sahip olmanın getirdiği avantajla bu boğazın kontrolünü ele geçirerek Karadeniz'e rahatlıkla ulaşabileceğini düşünmesi ve buna yönelik hamleleri Osmanlı için Rusya'yı ciddiye alınması icap eden bir tehdit haline getiriyordu (John P. Ledonne, *The Grand Strategy of the Russian Empire*, Oxford University Press, New York, 2004, s. 28).

⁵⁶ Akdes Nimet Kurat, "XVIII. Yüzyıl Başı <<Avrupa Umumi Harbî>> nde Türkiye'nin Tarafsızlığı", *Bellekten*, C. VII, No: 26, Ankara, 1943, s. 251.

⁵⁷ Belirtmekte fayda var ki bu dönemde Azak Kalesi Rusya'nın Azak kıyılarına yerleşmesine ve böylece 1696-1711 yılları arasında Azak kıyılarında 215 gemi tesis edilmesi sonucunda ilk Rus donanmasının oluşturulmasına imkân veren aktif bir stratejik bölge idi (Mustafa L. Bilge, "Azak", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 300).

öğrenip bu yolla Karadeniz’i Türklere almak isteyen Petro, ülkesinde bulunan soylulardan bazı gençleri⁵⁸ Batı endüstrileşmesinin gelişim sınırlarını öğrenmeleri adına⁵⁹ Avrupa’ya gönderdi.⁶⁰ Ardından, gerek Batı’daki gelişmeleri yakından takip etmek⁶¹ gerekse Türklere karşı müttefikler edinmek suretiyle 1697-1698 yıllarında ilk Avrupa gezisini gerçekleştirdi. Ne var ki bu dönemde İngiltere ve Fransa’nın Türklere karşı tavrı almayı uygun bulmamaları; Avusturya ve Venedik’in ise Osmanlı İmparatorluğu ile Karlofça Barışı’nı yapmak üzere olmaları Petro’nun Türklere karşı diplomatik girişimlerini sonuçsuz bıraktı.⁶²

Avusturya, Lehistan ve Venedik’in Osmanlılarla anlaşmaya yanaşıp mücadeleleri sonlandırmak istemeleri, Petro için Karadeniz’e inme politikasına aykırı görünüyordu. Çar Petro, Kerç kalesini alıp Karadeniz’e ulaşmada kararlı olduğu için Karlofça Anlaşması’nda Osmanlı ile bir sonuca varamadı.⁶³ Bundan sonra Petro Osmanlı’ya karşı bir başına Karadeniz siyasetini sürdürmek istedi. Ancak onun karşısında tek kaldığını gören ve ona karşı güçlü bir donanma olmadan Karadeniz’e ulaşmayı başaramayacağını bilincine varan Petro I, Karadeniz’e inme odaklı siyasetini terk edip farklı bir politikaya yönelme kararı aldı. Bu politika İsveç’in Baltık’taki hakimiyetine son verip Rusya’nın bir imparatorluk olarak Baltık üzerinde hegemonyasını tesis etme hedefine dayanıyordu. Bunu gerçekleştirmenin yolunun Osmanlı ile mücadeleleri derhal sonlandırıp İsveç’e karşı seferber olmaktan geçtiğini bilen Petro, bu amaçla Osmanlı Devleti ile 1700 İstanbul Anlaşması’nı imzaladı⁶⁴ ve bundan sonra tüm dikkatini Baltık’taki esas düşmanı olan İsveç üzerine yoğunlaştırdı.⁶⁵

---

⁵⁸ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 1987, s. 254.

⁵⁹ M. E. Falkus, *The Industrialisation of Russia, 1700-1914*, The Macmillan Press, London, 1972, s. 24.

⁶⁰ Jeremy Black, *European Warfare, 1660-1815*, UCL Press, London, 1994, s. 115.

⁶¹ Herfried Münkler, *İmparatorluklar: Eski Roma’dan ABD’ye Dünya Egemenliğinin Mantığı*, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 124.

⁶² Bununla beraber Petro, gezide bulunduğu sırada ülkesinde çıkan *Streltsy* isyanından dolayı çarçabuk Moskova’ya dönmek durumunda kaldı ve bu yüzden onun Avrupa gezisi yarıda kalmış oldu (Kezban Acar, *Ortaçağ’dan Sovyet Devrimi’ne Rusya*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 142; Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 254).

⁶³ Kurat, “XVIII. Yüzyıl Başı <<Avrupa Umumî Harbî>> nde Türkiye’nin Tarafsızlığı”, s. 252; Karlofça’da Rusya’nın istekleri doğrultusunda bir sonuca varılamamış olsa da Osmanlı-Rusya arasında iki yıllık bir ateşkes anlaşması yapıldı. İlgili güçler arasında akdedilen 1700 İstanbul Anlaşması ile de iki senelik ateşkes anlaşması otuz yıla kadar uzatıldı (Brian L. Davies, *Warfare, State and Society on Black Sea Steppe, 1500-1700*, Routledge, New York, 2007, s. 187).

⁶⁴ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 15.

⁶⁵ Osman Köse, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri”, *Osmanlı*, C. 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 538; Osman Köse, “Rusya’nın Karadeniz’le İlk Buluşması: İstanbul Anlaşması (13 Temmuz 1700)”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, No: 28, Balıkesir,

Esasında, Çar Petro'nun İsveç'e karşı harekete geçme kararı almasının tek sebebi Karadeniz'e inme amacıyla Osmanlı'ya karşı üstün gelemeyeceği düşüncesine varmış ve bu emelini gerçekleştirmeyi ileriki bir zamana ertelemiş olması değildi. Zira Petro, 1697 yılında henüz 15 yaşındayken tahta çıkmış olan İsveç Kralı XII. Karl'ın (1697- 1718) tecrübesizliğinden yararlanarak Baltık'ta İsveç'e karşı üstün gelebileceğine inanıyordu. Bununla beraber bu düşüncüyü yalnızca Rusya değil, İsveç'in Baltık'taki ebedi düşmanı Danimarka ve Lehistan (Polonya) da paylaşıyordu. Elbette bu güçler, geçmiş tarihlerde yaşanan mücadeleler ve anlaşmalar sonucunda İsveç'e kaptırdıkları bölgeleri geri kazanma arzusuna kapılmışlardı. Nitekim uzun süredir olduğu gibi bu dönemde de Danimarka ve İsveç'in arası Holstein-Schleswig yüzünden açıktı. Bu noktada kral IV. Frederick'in (1699-1730) yönetimindeki Danimarka'nın amacı 1658 yılında akdedilen Roskilde Anlaşması ile İsveç'e kaptırdığı bölgelere yeniden sahip olup Baltık ticaretinde söz sahibi olabilmektir.⁶⁶ Lehistan ise 1697 yılında tahta çıkarılan Saksonya Elektörü II. August'un (1697-1706) önderliğinde, 1629 yılında akdedilen Altmark Anlaşması ile İsveç'e terk ettiği Livonya'yı geri kazanmak ümidindeydi. Diğer taraftan şimdilik Karadeniz'e inme politikasından vazgeçen ve bir an önce İsveç'e karşı harekete geçmek üzere Osmanlı ile anlaşmaya varmış olan Rusya, 1617 yılında yapılan Stolbova Anlaşması neticesinde İsveç'e kaybettiği Fin körfezleri (Ingria, Karelia) ile Estonya'yı ele geçirerek Baltık denizinde kıyıya sahip olma⁶⁷ ve böylece İsveç'in aleyhine olacak

---

2012, s. 205; Sinan Yüksel, "Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 31, No: 52, Ankara, 2012, s. 172.

⁶⁶ Danimarka, 1658 Roskilde Anlaşması ile İsveç'e terk etmek zorunda kaldığı Sound Boğazı dolaylarındaki stratejik bölgelerden dolayı İskandinavya'daki lider konumunu kaybetmiş; İsveç'in kazandığı bu bölgeler ise Danimarka'nın güneyinde yer alan ortağı Holstein-Gottorp Düklüğü ile arasındaki ilişkinin gelişmesine imkân vermişti. Buna bağlı olarak Danimarka, 17. yüzyılın ikinci yarısı boyunca yaptığı mücadeleler sonucunda Baltık ticaretindeki kontrolü İsveç'ten bir türlü geri kazanamamıştı. Nitekim İsveç'in ortağı Holstein-Gottorp'u zapt edip kendi tarafına çekmek için yaptığı son girişim İsveç Kralı XI. Karl'ın (1660-1697) diplomatik baskısı sonucu engellenmişti. Bunun sonucunda ise Danimarka Kralı V. Kristian (1670-1699) İsveç ile 1689 Altona Anlaşması'nı yaparak geri çekilmek zorunda kalmıştı (Franklin D. Scott, *Sweden: The Nation's History*, Enlarged Edition, Southern Illinois Press, Illinois, 1988, s. 227); IV. Frederick 1699'da Danimarka tahtına çıktığında iki ülke arasındaki söz konusu mesele daha ciddi bir hal almıştır. Nitekim Danimarka birlikleri dükün istihkâmlarını yerle bir etmiş; XII. Karl ise düke onları yeniden kurmasında yardım etmiştir. Daha da önemlisi, dükü kız kardeşi Hedvig Sofia ile evlendirmiş ve onu Almanya'daki İsveç askerlerinin başkumandanı yapmıştır (Treasure, *The Making of Modern Europe*, s. 432; Irene Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, Second Edition, Scarecrow Press, Maryland, 2006, s. 105). XII. Karl'ın Holstein-Gottorp dükü ile ilişkilerini iyi tutmasının nedeni, bir yerde Danimarka üzerindeki nüfuzunu artırmak, diğer yerde İsveç'in Kuzey Almanya eyaletleri üzerindeki hegemonyasını sağlamlaştırmaktır. Böylelikle İsveç'in izlediği bu politika, Danimarka ile İsveç'in arasının uzun bir süre açık olmasına sebep olup, Danimarka'nın İsveç'e karşı Rusya ve Lehistan'a yanaşması sonucunda harekete geçmesinde etkili olan bir faktör oldu (*Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 2380).

⁶⁷ J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 369.

şekilde “Baltık Denizi’ne açılan bir kapı” elde etme⁶⁸ arzusundaydı. İşte bu üç gücün ortak paydası, İsveç’e karşı kaybettikleri toprakları yeniden kazanabilme inancını taşımalarıydı ki bu ortak paydada buluşan Rusya, Danimarka ve Lehistan-Saksonya Elektörlüğü, İsveç’e karşı bir koalisyon kurarak 1700-1721 Büyük Kuzey Savaşları’nın başlatıcıları oldular.⁶⁹

Lehistan Kralı ve Saksonya Elektörü II. August’un Şubat 1700’de Livonya’yı istila edip Riga’yı kuşatması ile başlayan Büyük Kuzey Savaşları, Danimarka’nın Mart 1700’de Holstein-Schleswig üzerine yaptığı atakla devam etti. Esasen İsveç’e karşı kurulan ittifakın üyeleri, XII. Karl’ın gençliğinin verdiği tecrübesizliğinden ve İsveç’te süregelen iç meselelerden dolayı kralın birden fazla cephede kendisine karşı kurdukları ittifak karşısında direnemeyeceğini ve böylece İsveç’ten istedikleri bölgeleri kısa sürede elde edeceklerini ön görüyorlardı.⁷⁰ Ancak durum böyle gelişmedi. Zira XII. Karl, selefleri gibi İsveç’in savaşçı krallarından biri olmasının verdiği enerji ve atılganlıkla aniden taarruza geçti. XII. Karl, öncelikle Hollanda ile İngiltere’yi kendi tarafına çekerek bir Hollanda-İngiliz donanmasının desteğiyle⁷¹ Temmuz 1700’de Kopenhag taraflarına ulaşıp Danimarkalıları savaşın dışına itti.⁷² Bunun sonucunda Danimarka İsveç ile Ağustos 1700 tarihli Traventhal (Travendal) Barışı’nı yapmak durumunda kaldı.⁷³ Bu sırada Çar Petro, 19 Ağustos 1700 tarihinde resmen İsveç’e karşı savaş ilan ettiğini duyurmasının ardından hiç vakit kaybetmeyerek,⁷⁴ Rusya’nın Baltık Denizi’ne çıkmasını sağlayacak Fin körfezinin güney güzergâhında ilerlemeye başladı; ardından birlikleriyle Estonya’daki en sağlam kalelerden biri olan Narva

---

⁶⁸ John Merriman, *Rönesans’tan Bugüne Modern Avrupa Tarihi*, Çev. Şükrü Alpagut, Say Yayınları, İstanbul, 2018, s. 317.

⁶⁹ Carl Grimberg, *A History of Sweden*, (İngilizceye Çeviren: C. W. Foss), Augustuna Book Concern, Illinois, 1935, s. 220; Scott, *Sweden*, s. 227-229; Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 105; Kurat, “XVIII. Yüzyıl Başı <<Avrupa Umumî Harbî>> nde Türkiye’nin Tarafsızlığı”, s. 252; Derek Mckay, H. M. Scott, *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Dergah Yayınları, İstanbul, 2011, s. 101-103.

⁷⁰ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 256.

⁷¹ T. K. Derry, *A History of Scandinavia: Norway, Sweden, Denmark, Finland & Iceland*, The University of Minneapolis Press, Minnesota, 1979, s. 154. İngiltere ve Hollanda güçleri, tıpkı İsveç Kralı X. Karl’ın 1657 yılında Kopenhag’a kadar ulaşıp Danimarka’yı istila etmesine engel oldukları gibi, bu dönemde de kuzey coğrafyasında bir denge istediklerinden ve Danimarka’nın Sound’da bütünüyle kontrol kurmasını uygun görmediklerinden dolayı İsveç Kralı XII. Karl’a destek olma politikasını izlediler. Zira İngilizler ve Hollandalılar, Baltık’ta tek bir gücün hegemonya kurmasına fırsat vermeyerek Baltık yoluyla yapılan ticaret sayesinde elde ettikleri karlı kazançları koruma arzusunu paylaşıyorlardı (Mckay, Scott, *Büyük Devletlerin Yükselişi*, s. 103).

⁷² Tim Blanning, *The Pursuit of Glory, The Five Revolutions That Made Modern Europe: 1648-1815*, Penguin Books, New York, 2008, s. 557.

⁷³ Scott, *Sweden*, s. 229; Grimberg, *A History of Sweden*, s. 221.

⁷⁴ Paul Bushkovitch, *Peter The Great: The Struggle for Power, 1671-1725*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s. 225.

kalesini muhasara etmeye koştı.⁷⁵ Bunun üzerine XII. Karl, Petro'nun birliklerinin uzun süredir kuşattığı Narva kalesini kurtarmak için harekete geçti. Bunun haberini alan Petro, takviye birliklerini organize etmek üzere 17-18 Kasım gecesi⁷⁶ askerlerini kuşatma alanında bırakıp bölgeden ayrıldı.⁷⁷ Nihayetinde, aktif ilerlemesini sürdüren XII. Karl, 20 Kasım 1700'de Narva'da, 8.000-10.000 civarı askerden oluşan birliğiyle kendi birliğinden sayıca çok daha üstün fakat yetersiz eğitilmiş⁷⁸ Rus kuvvetlerini ezici bir bozguna uğrattı.⁷⁹ Bu zaferin sonucunda İsveçliler, Rus kuvvetlerine ait bütün top, cephâne ve diğer mühimmatları ile 20.000 civarında esir ele geçirdiler⁸⁰ ancak XII. Karl yüksek rütbeli memurlar hariç tüm esirleri serbest bıraktı.⁸¹ Her şeyden önemlisi bu zafer, Kral XII. Karl'a Avrupa'da büyük bir prestij kazandırmış oldu.⁸²

Bu zaferin ardından XII. Karl, ordusunu güçlendirmek üzere 1701 kışını Estonya'nın Dorpat (Tartu) kentinde geçirdi ve esasında Petro'nun üzerine yürüme fırsatı varken⁸³ Litvanya'da Riga'yı kuşatma altında tutan Saksonya Elektörü-Lehistan Kralı II. August'a karşı harekete geçme kararı aldı.⁸⁴ Aynı zamanda Lehistan'da II. August'un Ruslarla işbirliği yapmasından rahatsızlık duyan muhalif bir kesimin

---

⁷⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 50; Görür, *Osmanlı-İsveç İlişkileri*, s. 15.

⁷⁶ R. M. Hatton, *Charles XII of Sweden*, Second Printing, Weybright and Talley, New York, 1969, s. 152.

⁷⁷ Scott, *Sweden*, s. 230; Derry, *A History of Scandinavia*, s. 156.

⁷⁸ Treasure, *The Making of Modern Europe*, s. 432.

⁷⁹ Stewart P. Oakley, *War and Peace in the Baltic 1560-1790*, Routledge, London, 1992, s. 107; Treasure, *The Making of Modern Europe*, s. 432; Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 106; Bushkovitch, *Peter the Great*, s. 226; Orest Subtelny, *Domination of Eastern Europe: Native Nobilities and Foreign Absolutism, 1500-1715*, McGill-Queen's University Press, Gloucester, 1986, s. 121.

⁸⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 50, 51.

⁸¹ XII. Karl'ın savaş sonucunda esirleri serbest bırakmış olması, Rus ordusunu niteliksiz bulmuş olduğu düşüncesine bağlanabilir (*Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 2381); Ayrıca XII. Karl'ın bu kadar fazla esirle hareket etmenin güç olduğunu görmesi nedeniyle de esirleri serbest bırakmış olduğu düşünülebilir (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 51).

⁸² Hatton, *Charles XII of Sweden*, s. 155; Derry, *A History of Scandinavia*, s. 156; Grimberg, *A History of Sweden*, s. 222; Scott, *Sweden*, s. 230; Treasure, *The Making of Modern Europe*, s. 432.

⁸³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 51; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 2381.

⁸⁴ Esasında, stratejik bir hata olarak görülen XII. Karl'ın bu kararının birtakım nedenleri vardı. Öyle ki XII. Karl, Narva'da zafer elde etmiş olmasına rağmen Rusya'yı bütünüyle istila edebilecek bir güce henüz sahip olmadığını düşünüyordu. Belki de daha da önemlisi, Livonya'yı işgal edip Riga'yı kuşatma altına alan Lehistan-Saksonya kuvvetlerini arkada bırakarak Rusya'ya karşı harekete geçme fikrinin riskli görünmesiydi (Scott, *Sweden*, s. 230); Gerçekten de bu hususta bir ikilem söz konusuydu. Zira XII. Karl, Rusların peşinden gitmeyi tercih etmesi durumunda arkasında Riga'yı kuşatmış olan Lehistan-Saksonya güçlerine karşı savunmasız kalabilirdi. Bunun aksine, doğrudan Lehistan'a karşı yöneldiği takdirde Rusların karşı akınları olabilirdi. Yine de İsveçliler için Lehler, 1656-1660 yılları arasında onlara karşı yaptıkları mücadeleler nedeniyle Ruslara göre daha ciddi bir düşman olarak görülüyordu. Tüm bunları hesaba katan XII. Karl, öncelikle II. August'u Lehistan tahtından atarak onu etkisiz bırakmaya karar verdi. Ardından Rusya'ya karşı var gücüyle harekete geçebilirdi (LeDonne, *The Grand Strategy of the Russian Empire*, s. 38; Grimberg, *A History of Sweden*, s. 223). Elbette XII. Karl'ın bu kararı, Narva'da yenilgi alan Petro'nun toparlanmasına imkân tanıyacaktı. Bu bakımdan hangi gerekçeye dayalı olursa olsun onun bu kararı stratejik bir hata olarak değerlendirilmektedir.

olduğunu da biliyordu.⁸⁵ Bilhassa bu durumdan faydalanmak isteyerek harekete geçen ve hedefinin Lehler değil yalnızca II. August olduğu duyuran XII. Karl, öncelikle Temmuz 1702’de Kliszów meydan harbinde Saksonya güçlerini bozguna uğrattı. Bu bozgunu müteakip 1704’te Lehistan’ın doğusunda Warsaw’ı (Varşova) ve güneyindeki Krakow’u işgal etti. Ardından Lehler arasındaki II. August karşıtlarının desteğiyle Lehistan’ın batısında önemli başarılar kazandı. Bu sırada XII. Karl’ın işlerini kolaylaştıracak ciddi bir gelişme yaşandı. Ocak 1704’te Warsaw’da toplanan Diyet Meclisi’nde II. August’un Lehistan tahtından indirilmesi kararı alındı. Bunu fırsat bilen XII. Karl tahta çıkmasını istediği Stanislaus Leszczyński (Stanislas Lezçinski)’yi destekledi ve nihayetinde Stanislaus Temmuz 1704’te Lehistan Kralı olarak seçildi.⁸⁶ Bu önemli başarının ardından XII. Karl Lehistan tahtından olan II. August’u etkisiz kılmak üzere Saksonya’ya yöneldi. II. August bir süre boyunca direnip Ruslarla görüşerek Lehistan tahtını terk etmek istememiş olsa da nihayetinde XII. Karl’ın kararlılığına daha fazla karşı koyamadı. Nitekim 24 Eylül 1706 akdedilen Altranstadt Anlaşması sonucunda Lehistan Krallığı sevdasından bütünüyle vazgeçip⁸⁷ İsveç’e karşı kurulan Büyük Kuzey Savaşları ittifakından ayrılmaya razı oldu.⁸⁸

XII. Karl, önce Danimarka daha sonra da Saksonya-Lehistan’ı saf dışı bırakarak Rusya’yı kendi karşısında tek bırakmayı başarmıştı. Böylelikle artık ona karşı harekete geçebilirdi. Ancak gerek Narva zaferi sonrası Petro’yu takip etmemesi gerekse 1701-1707 yılları arasında Lehistan’daki iç hadiseler yüzünden burada fazla oyalanması, Petro’nun bu sürede yeni kuvvetler toplayıp hazırlanması sonucunda bazı bölgeleri ele geçirmesine ve İsveç kuvvetlerine karşı koyabilecek sağlam bir Rus ordusu meydana getirmesine olanak tanıdı. Zira Petro, Narva yenilgisinden sonra pes etmeyerek İsveç’e üstün gelebilecek Batı tarzı bir ordu kurmayı başardı ve ordusunun başına Alman subayları yerleştirdi. Kurduğu bu yeni orduyla Petro, Narva yenilgisinin

---

⁸⁵ Bu muhalif kesimin başında, Lehistan’da Kasım 1701’de yaşanan bir iç savaşta II. August taraftarlarınca bertaraf edilen ancak Kral XII. Karl’ın kendisine karşı kurulan koalisyonla karşı başarılarından aldığı cesaretle August’a karşı yeniden direnişe geçen Sapieha ailesi bulunuyordu. XII. Karl da bu direniş sayesinde II. August’u Lehistan tahtından uzaklaştırabileceği inancındaydı (Oakley, *War and Peace in The Baltic*, s. 107).

⁸⁶ Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 106; Scott, *Sweden*, s. 230; Subtelny, *Domination of Eastern Europe*, s. 121-122.

⁸⁷ Bu hususa dair Lehistan’ın yeni kralı Stanislaus’un Osmanlı padişahı III. Ahmed’e gönderdiği 5 Nisan 1706 tarihli mektubu için bk. BOA, *Nâme-i Hümayûn Defterleri (DVNS.NMH.d.)*, 6, s. 160-161.

⁸⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. V, s. 52-54; Kurat, “XVIII. Yüzyıl Başı <<Avrupa Umumi Harbi>> nde Türkiye’nin Tarafsızlığı”, s. 255-256; LeDonne, *The Grand Strategy of the Russian Empire*, s. 38; Mufassal Osmanlı Tarihi, C. 5, s. 2381; Derry, *A History of Scandinavia*, s. 156; Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 106.

ardından XII. Karl'ın Lehistan ve Saksonya'ya karşı harekete geçmesini fırsat bilerek 1702 yılında Neva civarında bir İsveç kalesi olan Nöteborg'u zapt etti. Ardından 1703'te Neva Nehri'nin ağzını ele geçirdi.⁸⁹ Böylelikle Ruslar Petro'nun en mühim hedeflerinden biri olan Finlandiya körfezine ulaşmış oldular. Bununla birlikte, Temmuz 1704'de Dorpat kalesi, Ağustos ayında da Narva kalesi Rusların eline geçti. Rusların bu başarılı ilerleyişlerini 1706 yılında Lehistan'ın büyük bir bölümünü hâkimiyeti altına almaları takip etti.⁹⁰

Rusların etkili ilerleyişlerinin haberini alan XII. Karl, İsveç'ten yeni askerler tedarik etti ve hazırladığı ordu ile Ağustos 1707'de Saksonya'dan Lehistan'a doğru yol aldı. Neticede XII. Karl, Haziran 1708'e kadar Rusların tamamını Lehistan topraklarının dışına itmeyi başardı. Ardından Rusya'nın iç kesimlerine doğru çekilmek zorunda kalan Çar Petro'nun kuvvetlerine karşı 14 Temmuz 1708 tarihinde Berizina nehri boyunca yer alan Holowczyn'de büyük bir galibiyet elde etti. Daha sonra İsveç ordusu Dinyeper'i geçip Moskova'ya doğru hareket etti ancak sınır boyunca geniş bir alan Rus ordusu tarafından tahrip edilmişti. Bu nedenle İsveç ordusu iase açısından ciddi bir sıkıntı yaşamaya başladı. Dahası, Moskova'ya giden yolun uzunluğu, ağırlaşan hava şartları ve Riga tarafından ulaşması beklenen takviye kuvvetleri ile yiyecek-içecek vb. mühimmatların gecikmesi sebebiyle XII. Karl plan değişikliğine gitmek durumunda kaldı. Böylece XII. Karl güneye doğru Ukrayna güzergahında ilerlemeye başladı ve Saksonya'da bulunduğu sırada Ruslara karşı işbirliği adına anlaştığı Ukrayna Kazakları Hatmanı Ivan Mazepa tarafından dostça karşılandı. XII. Karl ile Mazepa güçlerini birleştirerek Rusya'ya üstün geldikten sonra müstakil bir Ukrayna teşkil etmek üzere anlaşmışlardı. Buna karşın Mazepa'nın XII. Karl'a yakınlaştığını gören Rus kuvvetlerinin Kazakların merkez mevkiine saldırılmaları sebebiyle Ukrayna halkının yalnızca bir bölümü Mazepa'ya katılabildi.⁹¹

---

⁸⁹ Petro, burada yeni bir şehir kurulmasını emretti ve Petrograd ya da günümüzde St. Petersburg adıyla bilinen bu şehir zamanla Rusya'nın en güçlü şehirlerinden biri haline geldi (Merriman, *Modern Avrupa Tarihi*, s. 318).

⁹⁰ Kurat, "XVIII. Yüzyıl Başı <<Avrupa Umumî Harbî>> nde Türkiye'nin Tarafsızlığı", s. 256; Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 257. Rusların Lehistan'daki başarılı hareketleri sonucunda Lehistan Kralı Stanislaus Saksonya'da bulunan İsveç Kralı XII. Karl'ın yanına kaçmak durumunda kaldı. Bunun üzerine Rus Çarı Petro ise boş kalan Lehistan tahtını kendisiyle ittifak kuracak kimselere teklif ediyordu (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 55).

⁹¹ Kurat, "XVIII. Yüzyıl Başı <<Avrupa Umumî Harbî>> nde Türkiye'nin Tarafsızlığı", 256-257; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.5, s. 55-58; Görür, "1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı – İsveç İlişkileri", s. 17; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 2382.

İsveç Kralı XII. Karl'ın Osmanlı sınırının kuzeyinde Lehistan'da Rusya'ya karşı elde ettiği başarıların Osmanlı hükümetinin dikkatini çekmesi sonucunda kral ile irtibata geçilerek dostane münasebetlerin kurulması istenmiştir. Nitekim Sadrazam Çorlulu Ali Paşa, Özi valisi ve Bender muhafızı Yusuf Paşa'ya İsveç Kralı XII. Karl'a bir elçi gönderilmesi gerektiğini bildirmiştir. Neticede 1707 yılında XII. Karl'ın Saksonya'dan Lehistan'a hareket ettiği sırada Yergögülü Mehmed Efendi adlı biri, elçi sıfatıyla XII. Karl'ın huzuruna gönderilmiştir. Thorn şehrinde XII. Karl ile görüşen Yergögülü Mehmed Efendi'nin Yusuf Paşa'dan aldığı mektupları teslim etmesinin ardından kral, Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nden yardım alıp alamayacağını sormuştur. Mehmed Efendi ise sınırın uzaklığına değinerek ancak kralın Kamanıçe taraflarına gelmesi durumunda yardım getirilebileceğini kendi adına beyan etmiştir. Sonuç olarak yapılan görüşmede XII. Karl, Yusuf Paşa'dan beş maddeden oluşan çeşitli taleplerde bulunmuştur. Bu talepler şu şekildedir:

1. Osmanlı Devleti'nin dostuna dost, düşmanına düşman olmak.
2. İstanbul'da bir İsveç elçisi bulundurmak.
3. İsveç ve Osmanlı tacirlerinin ticaret yapabilmelerini temin etmek.
4. İsveçlilerin Cezayirler tarafından zapt edilen kalyonunu kurtarıp iade etmek.
5. Lehistan Kralı Stanislaus'a yardım edip Lehistan'dan Rus ve Saksonya elektörü II. August destekçilerini kovmak.⁹²

Görüldüğü üzere İsveç Kralı XII. Karl'ın bilhassa ilk üç maddede belirttiği talepleriyle Osmanlı Devleti ile doğrudan ilişkilerin kurulmasında istekli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim kendisi bu dönemde Rusların Osmanlı Devleti için sorun teşkil ettiklerini biliyor ve bu nedenle ortak düşman olan Ruslara karşı onun gücünden yararlanmak istiyordu. Buna karşın Osmanlı hükümetinin kralın taleplerine karşı cevabı, kralın tam olarak beklediği yönde olmamıştır. Nitekim XII. Karl'ın iadesini talep ettiği kalyonun henüz taraflar arasında ilişkiler başlamadan önce Cezayirliler tarafından zapt edildiğinden dolayı dördüncü maddenin yerine getirilmesinin mümkün olamayacağı bildirilmiştir. Rus gücüne karşı harekete geçilmesi hususunda ise Osmanlı-Rusya arasında var olan dostluk vurgulanarak İsveç-Rusya arasında Osmanlı Devleti'nin rızası olmadan barış yapılmaması şartının kabul edilmesi istenmiştir. Bu

---

⁹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 58-59; Ahmed Refik, *Memâlik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarh*, (Haz. Bülent Arı), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 67-69.

nedenle Osmanlı'nın Rusya ile yapılan barış anlaşmasını ihlal etmeden İsveç'e yardım etmesinin mümkün olamayacağı bildirilmiştir. Bununla birlikte Yusuf Paşa'dan İsveç kralı ile dostluk kurulması yönünde çaba göstermesi istenmiştir.⁹³

Osmanlı padişahı III. Ahmet her ne kadar Rusya'ya karşı savaş yanlısı bir politika gütmüyor olsa da Sadrazam Çorlulu Ali Paşa onunla aynı fikirde olmamıştır. Zira Ali Paşa, 1700 İstanbul Anlaşması ile yetinmeyen Rus gücünün kuzey hudutlarındaki etkinliklerinden dolayı Macar soyluların Avusturya İmparatorluğu'nun baskısına maruz kaldığını ve bu nedenle bu soyluların Osmanlı'dan yardım istediğini görmüştü. İşte bundan ötürü Kuzey Avrupa'da meydana gelmekte olan İsveç-Rusya Savaşı'nı yakından izlemiş ve Rus Çarı aleyhinde İsveç Kralı XII. Karl'a yakınlık göstermişti. Neticede Sadrazam Ali Paşa, Bender Muhafızı Yusuf Paşa aracılığıyla XII. Karl'a Kırım tarafından yardım geleceği sözünü vermiş ve böylece onu savaşa teşvik etmiştir.⁹⁴ Bunun üzerine kuvvetlerine Lehistan tarafından takviye gelmediğini ve Ruslara karşı savaşın kaçınılmaz olduğunu gören XII. Karl da çareyi Osmanlı Devleti'nden ve Kırım Hanı Devlet Giray'dan yardım istemekte bulmuştur. Yusuf Paşa da sadrazamın emriyle ancak kendi başına hareket ederek Kırım Hanı'na İsveç kralına yardım etmesi gerektiğini haber etmiştir. Gelişmelerden bihaber olan padişah III. Ahmet ise haber alır almaz bu durumun Rusya ile olan barışa aykırı olması nedeniyle Sadrazam Ali Paşa ve Kırım Hanı'nı aykırı harekette bulunmamaları konusunda uyarmıştır. Ne var ki kral XII. Karl padişahın bu uyarısından habersiz olarak sadrazamın verdiği söze istinaden 1709'un ilkbaharında Poltava bölgesinde kendi tarafına takviye kuvvet geleceğini düşünmüştür.⁹⁵ Bu düşünceyle Rusya üzerine hareket eden ancak Lehistan'ın yanı sıra ne Osmanlı Devleti'nden ne de Kırım Hanlığı'ndan yardım geldiğini gören XII. Karl, 8 Temmuz 1709 tarihinde Ukrayna'nın Kiev şehrine 200 km mesafe uzaklıkta bulunan Poltava civarında⁹⁶ yapılan savaşta Rusya'ya karşı sarsıcı bir mağlubiyete uğramıştır.⁹⁷ Böylece İsveç, Rusya'ya karşı ilk

⁹³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 59-60; Ahmed Refik, *Memâlik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*, s. 69.

⁹⁴ Münir Aktepe, "Çorlulu Ali Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 371; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 60.

⁹⁵ Mehmed Râşid Efendi, *Târih-i Râşid*, C. 3, Matba'a-i Âmire, İstanbul, 1282, s. 293-296; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 60; Ahmed Refik, *Memâlik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*, s. 69-70.

⁹⁶ Kezban Acar, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, Nobel Basımevi, Ankara, 2004, s. 130.

⁹⁷ Görür, *1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı – İsveç İlişkileri*, s. 18-19; Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 106; Beydilli, "İsveç", s. 409. Poltava Savaşı'nın gelişim safhası ve İsveç ile Rusya'nın askeri güçlerine dair ayrıntılı veriler için bk. Donald Ostrowski, "Peter's Dragoons: How the

büyük yenilgisini almıştır. Bu savaşın ardından Çar Petro, yenilen İsveç ordularını Batı'da Livonia ve Baltık'a kadar takip ederek İsveç'in Livonia'daki en büyük kalesi olan Riga şehrini Kasım 1709'da kuşatmış ve Temmuz 1710'da ele geçirmiştir.⁹⁸ Neticede Petro, Baltık'ta Rus hakimiyetini tesis etmek üzere İsveç Devleti'nin bürokratlarına muhalif olan yerel asillerle işbirliği yaparak 1710 yılında Baltık'taki Estonya ve Litvanya'yı ilhak etmiştir.⁹⁹

XII. Karl Rusya karşısında aldığı ağır yenilginin ardından yanında bulunan kuvvetleri ve Ukrayna Kazakları Hatmanı Mazepa ile Osmanlı hududuna doğru yol almış ve Ruslara izini kaybettirip kendisini güvene almak üzere 10 Temmuz 1709'da Aksu nehrini aşarak¹⁰⁰ Özi kalesine sığınmak istemiştir.¹⁰¹ Nitekim XII. Karl nehri geçmek üzere Özi Muhafızı Abdurrahman Paşa'dan yardım istemiştir. Abdurrahman Paşa, başlangıçta bunun düşmanın bir oyunu olduğunu düşünerek kralın kaleye geçmesine izin vermemiş ise de kraldan bin altın tutarında geçit akçesi almak şartıyla geçişine izin vermiştir.¹⁰² Neticede 18 Temmuz günü XII. Karl yanındakilerle birlikte Osmanlı topraklarına dahil olmuştur. XII. Karl ve maiyeti, Özi kalesine yakın Kantemir yurdu adlı bölgede üç gün kaldıktan sonra Bender Muhafızı Yusuf Paşa'nın gönderdiği bir heyet vasıtasıyla 21 Temmuz 1709 tarihinde Bender'e götürülmüştür. Bender kalesi dışında kendisi ve yanındakiler için hazırlanan konak ve kışlalarda ikamet ettirilen Kral XII. Karl, Osmanlı Sultanı III. Ahmed'in kendisinin misafir olarak kabul edilerek tüm ihtiyaçlarının hükümet tarafınca temin edilmesi kararına¹⁰³

Russians Won at Poltava", *Harvard Ukrainian Studies*, C. 31, No: 1/4, Harvard Ukrainian Research Institute, Cambridge, 2009-2010, s. 94-99.

⁹⁸ Karl-Erik Frandsen, *The Last Plague in the Baltic Region 1709-1713*, Museum Tusulanum Press, Copenhagen, 2010, s. 41.

⁹⁹ Acar, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, s. 131.

¹⁰⁰ BOA, *İbnül-Emin Hariciye (İE.HR)*, 15/1458.

¹⁰¹ Bunun haberini alan Çar Petro, Poltava Savaşı'nın hemen ardından III. Ahmed'e 10 Temmuz 1709 tarihli bir mektup göndererek aradaki dostluğa istinaden İsveç Kralı XII. Karl'ın Osmanlı topraklarına girmesine izin verilmemesi ve kendisine tabi olduğunu öne sürerek hain olarak nitelediği Mazepa ve maiyetinin tarafına teslim edilmesini talep etmiştir (BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 176).

¹⁰² Yasaya aykırı olarak geçit akçesi alan ve ayrıca Kralın maiyetinden birkaç kişiyi de alıkoyan Abdurrahman Paşa ve kethüdasının bu hareketi Osmanlı yönetimi tarafından cezasız kalmamıştır. Nitekim görevinden azledilerek yerine eskiden Açu kalesi muhafazasında olan Hasan'ın tayin edilmesi ve Abdurrahman Paşa'nın kethüdasıyla birlikte Bender'de kale cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir. Bu hususa dair Özi Valisi Yusuf Paşa'ya gönderilen hüküm için bk. BOA, *DVNS.MHM.d.*, 116, s. 188/783. Ancak Kral XII. Karl'ın Abdurrahman Paşa'nın affedilmesini rica etmesi üzerine paşa "*İstanbul'a gelmemek şartıyla ulak olunmuştur.*" (Ahmed Refik, *Memâlik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*, s. 72-73).

¹⁰³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 64; XII. Karl ve maiyetinin Osmanlı topraklarındaki ikameti boyunca ihtiyaçlarının temin edilmesi hususunda ayrıntılı veriler sunan bir çalışma için bk. Tahir Sevinç, "İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı Devleti'ne İlticası ve İkameti (1709-1714)", *Journal of History Studies*, C. 6, No: 1, 2014, ss. 139-159.

karşılık bu misafirperverlikten duyduğu memnuniyetini ifade ettiği 31 Temmuz 1709 tarihli bir mektubuyla padişaha teşekkürlerini ve şükranlarını sunmuştur.¹⁰⁴ Bu sayede 27 yaşında Osmanlı topraklarına iltica etmiş olan XII. Karl'ın bu topraklarda 1709-1714 yılları arasında geçirdiği uzun misafirlik dönemi başlamıştır.¹⁰⁵

Esasında XII. Karl, önceleri Osmanlı topraklarında uzun süre kalmayı planlamamış ve nitekim Lehistan üzerinden ülkesine dönmeyi düşünmüştü.¹⁰⁶ Ancak gelişen olaylar çerçevesinde bu kısa vadede mümkün olmadı. Öte yandan Osmanlı hükümeti İsveç kralı ile irtibatın daha yoğun bir şekilde sürdürülmesi adına kralın İstanbul'da kalıcı bir elçi bulundurmasını talep etmişti. Bunun üzerine XII. Karl 15 Eylül 1709 tarihli bir mektup göndererek, bundan önce Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ile bir ittifak anlaşması sağlamak üzere Osmanlı hükümeti huzuruna göndermiş olduğu Martin Neugebauer¹⁰⁷ adlı yazıcısını küçük elçi sıfatıyla ve daha önemli meseleler için ise gayri resmi olarak Stanislav Poniatowski adlı generalini İstanbul'a yolladığını bildirmiştir.¹⁰⁸ Bunun üzerine Osmanlı padişahı III. Ahmed, İsveç kralının gönderdiği elçilerinin kabul edilip sözlerine itimat edileceği ve aradaki dostluğun sürdürülmesine dair Şubat-Mart 1710 tarihli cevabi bir mektup göndermiştir.¹⁰⁹ Böylece Osmanlı-İsveç arasındaki resmi ilişkiler İsveç Kralı XII. Karl merkezli olmak üzere daha yoğun bir şekilde gelişim göstermeye başlamıştır.

Tüm bunlarla birlikte, İsveç Kralı XII. Karl'ın Osmanlı topraklarına sığındığı haberini alan Rus Çarı Petro, III. Ahmed'e Osmanlı-Rus dostluğu uyarınca kralın Osmanlı topraklarında bulunmasına izin verilmemesi ve kendisine tabi olup hain olarak nitelediği Ukrayna Kazakları Hatmanı Mazepa ve yanındakilerin tarafına teslim edilmesini talep ettiği mektuplar yazmıştı.¹¹⁰ Yalnızca bu husus için birkaç mektup gönderen Çar Petro'nun amacı, elbette XII. Karl'ın yaşadığı zor durumdan istifade

¹⁰⁴ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 183-184.

¹⁰⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 64; Görür, *1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı – İsveç İlişkileri*, s. 19. İsveç Kralı XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'ne ilticası ve buradaki ikameti hakkında ayrıntılı veriler için bk. Mehmet Topal, "Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Nusretnâme, Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul, 2001, s. 718 vd.

¹⁰⁶ Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyeti 1682 – 1718*, Rıza Coşkun Matbaası, İstanbul, 1940, s. 206.

¹⁰⁷ Ahmed Refik, *Memâlik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*, s. 74.

¹⁰⁸ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 181-182. Aynı hususta İsveç kralının başvekili tarafından Osmanlı sadrazamına gönderilen 17 Eylül 1709 tarihli mektup için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 182-183; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 67.

¹⁰⁹ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 191-192.

¹¹⁰ Bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 177. Çar Petro yine aynı hususta 27 Temmuz 1709 tarihli bir mektup daha göndererek bu konudaki ısrarcılığını göstermiştir. Bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 178.

ederek onu Osmanlı topraklarından çıkartıp tamamen etkisiz hale getirmektir. Buna karşın Osmanlı Devleti Rusya ile barışı bozmak istemiyor olsa da çarın taleplerini reddetmiş¹¹¹ ve bunun üzerine Petro, İsveç Kralına karşı giriştiği Poltava Savaşı nedeniyle yenileme fırsatı bulamadığı 1700 İstanbul Anlaşması'nın Osmanlı sultanı III. Ahmed tarafından yenilenmesini sağlamak adına İstanbul'daki elçisi Tolstoy'u görevlendirmiştir. Neticede Ocak 1710'da yenilenen anlaşma¹¹² dahilinde İsveç Kralı XII. Karl'ın ülkesine dönmesine karar verilmiştir. Buna göre İsveç kralı Osmanlı askerleri eşliğinde Lehistan'a getirtilecek; ardından Rus askerlerinin refakatiyle sorunsuz bir şekilde İsveç sınırına kadar ulaştırılacaktı. Öyle anlaşılıyor ki Petro, elçisi Tolstoy aracılığıyla anlaşmaya bu maddeyi dahil ederek önemli bir başarı elde etmişti.¹¹³ Ancak çarın esas niyetinin farkında olan XII. Karl bu duruma karşı tedbir alınması gerektiğini düşünerek elçisi Poniatowski aracılığıyla Sultan III. Ahmed'i ikaz etmiştir. Durumu tahkik eden elçi Poniatowski, öncesinde İsveç kralından taraf olan Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın kralın Osmanlı topraklarından gönderilmesi konusunda Rus elçisi Tolstoy ile büyük bir rüşvet karşılığında işbirliği yapmış olduğunu öğrenmiş ve vaziyeti padişaha bildirmiştir. Bunun üzerine Çorlulu Ali Paşa görevinden azledilerek yerine Köprülü Numan Paşa¹¹⁴ tayin edilmiştir.¹¹⁵

Tüm bu hususlarla birlikte, İsveç Kralı XII. Karl'ın Osmanlı toprağı Bender'de uzun süre kalmasının ana nedeni, Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı savaş açmaya ikna etme amacına sahip olmasıydı ki ona göre Ruslar ancak Türklerin desteğiyle mağlup edilebilirdi.¹¹⁶ Aslına bakılırsa kral bu amacında pek de haksız sayılmazdı; zira Poltava Savaşı'nın son bulmasının ardından Rus askerleri kaçan İsveç askerlerinin peşine düşmüş ve anlaşmaya aykırı bir şekilde Osmanlı hududunu aşır İsveç askerleri üzerine baskın yaparak bir kısmını esir almıştı. Dahası, Petro; 1700 İstanbul Anlaşması'nın yenilenmesine bağlı olarak Osmanlı Devleti ile dostça ilişkiler yürütmekle beraber aynı zamanda devletin aleyhinde birtakım tertibatlarda da bulunmaktaydı. Öyle ki Osmanlı topraklarında yaşayan Boğdan, Eflak, Sırbistan ve

---

¹¹¹ Metin Kunt, "Siyasal Tarih (1600-1789)", *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*, (Yayın Yönetmeni: Sina Akşin), 6. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 49.

¹¹² Anlaşma için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 193-196.

¹¹³ Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, s. 277.

¹¹⁴ 16 Haziran 1710 tarihinde sadrazamlık görevine gelen Köprülü Numan Paşa bu görevini 16 Ağustos 1710 tarihine kadar sürdürmüştür. Geniş bilgi için bk. Abdülkadir Özcan, "Köprülüzâde Numan Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 265-267.

¹¹⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 68-70.

¹¹⁶ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 259-260.

Karadağ Hıristiyanlarını isyana teşvik ediyordu.¹¹⁷ Hatta kendisini tüm Rumların imparatoru olarak ilan ederek Rumeli bölgesindeki Ortodoksları isyana teşvik etmekten geri durmuyordu.¹¹⁸ Nihayetinde bu şekilde Osmanlı Devleti'ne karşı ciddi hazırlıklar yapan Petro, yenilenen 1700 İstanbul Anlaşması'nda kararlaştırıldığı üzere, ciddi bir tehdit olarak gördüğü İsveç Kralı XII. Karl'ı etkisiz hale getirmek için kralın bir an önce Osmanlı topraklarından çıkarılması talebini yineledi;¹¹⁹ aksi halde yeniden tahta çıkan Lehistan Kralı II. August ile müttefik olarak Osmanlı Devleti'ne resmen savaş açacağını duyurdu.¹²⁰

Önceleri Rusya ile savaşmayı tercih etmeyen III. Ahmed'in bu düşüncesi, Rusya'nın açık tehdidi üzerine ister istemez değişmeye başladı. Neticede Rus Çarı Petro'nun bu yöndeki kararlılığı ile Rusların Osmanlı Devleti için ne denli büyük bir tehdit olduğunun farkına varan Osmanlı yönetimi, gerek elçisi Poniatowski vasıtasıyla İsveç Kralı XII. Karl'ın gerekse Kırım Hanı II. Devlet Giray'ın Rusya'ya karşı savaş ilan edilmesi yönündeki teşviklerine de¹²¹ kulak vererek yaptığı görüşmeler neticesinde 20 Aralık 1710'da Rusya'ya resmen savaş ilan etti.¹²² Nihayetinde 18 Ağustos 1710 tarihinde Köprülü Numan Paşa yerine ikinci defa sadaret makamına getirilmiş olan ve uzlaşmacı politikadan ziyade savaş yanlısı politika izleyen Baltacı Mehmed Paşa'nın komutasında 9 Nisan 1711'de harekete geçen Osmanlı ordusu, Temmuz 1711'de Prut Nehri dolayında meydana gelen savaşta Rus kuvvetlerini kuşatma altına almayı başardı.¹²³ Neticede Çar Petro ordusunun yaşadığı iase

¹¹⁷ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 2387.

¹¹⁸ Rus Çarı I. Petro tarafından izlenen bu politika, ileriki dönemlerde diğer Rus hükümdarları tarafından da uygulanmıştır. Öyle ki Rusya eline geçen her fırsatta sonraki dönemde İsveç ile resmen ittifak kuracak olan Osmanlı Devleti'ne karşı yaptığı savaşlarda bu politikayı ciddi bir silah ve avantaj olarak kullanmaktan vazgeçmemiştir (Salih Yılmaz, Abdullah Yakşı, "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri", *Türk – Rus İlişkileri*, (Ed. Salih Yılmaz), *TYB Akademi: Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 6, No: 17, Ankara, 2016, s. 13).

¹¹⁹ Çar Petro XII. Karl'ın bir an önce Osmanlı topraklarından çıkartılıp bertaraf edilmesinde son derece kararlıydı. Nitekim onun bu kararlılığı, Poltava Savaşı'nın hemen ardından firar eden İsveç Kralı XII. Karl ve Ukrayna Hatmanı Mazepa'yı yakalayıp Rus kuvvetlerine teslim edene para verileceği yönünde etrafa haber salmış olmasından bu yana hiç değişmedi. Bk. "... *Özi Suyı'nın beri yakasına geçenleri zabt idüb İsfeç [İsveç] Kralı'nı ve Mazepa'yı ahz eylemek için gönderdiler ve her kim ki kralı ahz iderse kendüye iki yüz kise ve Mazepa'yı ahz idene yüz kise ve müşevveh getürene on kise virilür diyü nidâ itirdi ...*" (BOA, *İE.HR.*, 15/1458).

¹²⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 70-75; Görür, *1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı – İsveç İlişkileri*, s. 21-22.

¹²¹ Halil İnalçık, "Kırım", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002, s. 453.

¹²² Kurat, "XVIII. Yüzyıl Başı <<Avrupa Umumi Harbi>> nde Türkiye'nin Tarafsızlığı", s. 268; Münir Aktepe, "Ahmed III", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, s. 35.

¹²³ Münir Aktepe, "Baltacı Mehmed Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 35-36. Prut Savaşı'nın gelişim sürecine dair ayrıntılı bilgi için bk. Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, C. 1, TTK Yayınları, Ankara, 1951, s. 162 vd.; Ayrıca Baltacı Mehmed Paşa'nın Prut Savaşı'ndaki yeri için bk. Münir Aktepe, "Baltacı Mehmed Paşa'nın 1711 Prut Seferi ile

sorununun da etkisiyle Sadrazam Mehmed Paşa'dan barış istemekten başka bir çare bulamadı. Bunun üzerine Kırım Hanı ve ordugâhta bulunan elçi Poniatowski, Baltacı Mehmed Paşa'ya Petro'nun barış isteğini reddederek fırsatı varken onu esir alma tavsiyesinde bulundu.¹²⁴ Hatta Çar Petro'nun böylesi kesin bir zaferle sonuçlanan savaşın ardından yapılacak bir barış anlaşması ile kârlı çıkabileceğini ve bundan dolayı barış yapmak yerine çarın esir edilerek daha ciddi kazanımlara sahip olunabileceğini düşünen XII. Karl, sadrazamı bu yönde ikna etmek adına 13 Temmuz 1711 tarihinde onunla özel bir görüşme yaptı. Ne var ki Baltacı Mehmed Paşa hiçbir tavsiye ve uyarıyı dikkate almadı ve sonuçta 22 Temmuz 1711'de Rusya ile Prut Anlaşması akdedildi.¹²⁵

7 madde olarak hazırlanan Prut Anlaşması'nın beşinci maddesine göre¹²⁶ İsveç Kralı XII. Karl'ın Lehistan üzerinden emniyetli bir şekilde ülkesine dönmesine Rus Çarı Petro tarafından engel olunmayıp müdahale edilmeyeceği kararı alınmıştı.¹²⁷ Öte yandan tüm telkinlere rağmen Çar Petro'yu esir alma fırsatını tepmesi, Rus ordusunu mühimmat ve erzakıyla serbest bırakması ve İsveç kralının onayını almaması şeklinde yapılan suçlamalar¹²⁸ üzerine Baltacı Mehmed Paşa 20 Kasım 1711'de sadrazamlıktan azledildi.¹²⁹ Bunun ardından, anlaşma şartlarına göre Azak Kalesi'nin Osmanlı Devleti'ne teslim edileceği, Taygan Kalesi'nin yıkılacağı ve Lehistan ve Kazakların iç işlerine müdahil olunmayacağı sözünü veren Çar Petro'nun anlaşmaya aykırı hareket etmesi üzerine Osmanlı yönetimi Rusya'ya karşı yeni bir savaş kararı aldı. Ancak Prut Anlaşması gereğince Osmanlı Devleti'nde esir olarak tutulan Rus esirlerin ricası üzerine meseleye dahil olan İngiltere ve Felemenk (Hollanda) elçilerinin aracılığıyla Osmanlı Devleti ile görüşmeler yapıldı. Bunun sonucunda Çar Petro'nun Azak Kalesi'ni teslim edip Taygan ve diğer kaleleri de yıktırması üzerine savaştan vazgeçilerek Nisan 1712 tarihinde Prut Anlaşması yenilendi.¹³⁰

Rusya anlaşma gereğince vermiş olduğu sözleri yerini getirmiş olsa da anlaşmanın diğer maddelerini uygulamada tutarsızlık gösterdi. Zira yenilenen anlaşma

---

İlgili Emirleri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, No: 1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970, ss. 131-170.

¹²⁴ Voltaire, *XII inci Şarl'ın Tarihi*, s. 215-221.

¹²⁵ Beydilli, “İsveç”, s. 409-410.

¹²⁶ Anlaşma maddelerinin ve anlaşmanın Türkçe ve Rusça metinleri arasındaki farkların izahı için bk. Kemal Beydilli, “Prut Anlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 360; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 84-85.

¹²⁷ BOA, *DVNS.MHM.d.*, 119, s. 9/149.

¹²⁸ Beydilli, “Prut Anlaşması”, s. 360-361.

¹²⁹ Aktepe, “Baltacı Mehmed Paşa”, s. 36.

¹³⁰ BOA, *DVNS.MHM.d.*, 119, s. 152/721; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 91-92.

çerçevesinde Rus Çarı Petro'nun üç ay içinde Lehistan'daki askerlerini geri çekeceği, Lehistan'ın iç işlerine karışmayacağı ve özellikle İsveç Kralı XII. Karl'ın Lehistan üzerinden ülkesine gitmesine müdahale etmeyeceği sözüne karşın Rus askerleri Lehistan üzerinden geçerek İsveç sınırında bulunan Pomerania'daki¹³¹ bir İsveç kalesini kuşatmış ve İsveç kralının ülkesine dönmek üzere Lehistan'daki geçeceği yolu kapatmışlardı.¹³² Bunun üzerine Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı yeniden savaş kararı aldı ancak sadaret makamına gelen Damad Ali Paşa'nın Rusya ile olan anlaşmazlığa son verme çabası üzerine daha önce de olduğu gibi yine İngiltere ve Felemenk elçilerinin aracılığıyla Prut Anlaşması yenilendi. Neticede Lehistan meselesi XII. Karl'ın ülkesine dönmesi hususu lehinde çözülerek Rusya ile mevcut ihtilaflara bir süreliğine de olsa son verilmiş oldu.¹³³

Osmanlı Devleti'nin Rusya ile anlaşma sağlaması ve XII. Karl'ın Rusya ile yeniden anlaşmazlığa sebep olabileceği düşüncesi üzerine, kralın ülkesine dönmesi hususunda herhangi bir engel kalmadığı görüldü. Böylece krala Lehistan üzerinden ülkesine dönmek üzere yapacağı yolculuk için hazırlıkların tamamlandığı ve kendisinin de bir an önce hazır olup yola çıkması gerektiği bildirildi.¹³⁴ Ancak kral XII. Karl ülkesine dönme konusunda istekli davranmayarak çeşitli bahanelerle Osmanlı topraklarında oyalanmaya devam etti. Zira kralın niyeti Prut Anlaşması şartlarına riayet etmeyen Rusya'ya karşı yeniden savaş açıldığının haberini alması üzerine Osmanlı yönetimini teşvik ederek Rusya'nın gücünü büyük ölçüde kırarak bir savaşın yapılmasını sağlamaktı. Öte yandan kral, Osmanlı topraklarından çıktıktan sonra Petro'nun kuvvetleri tarafından esir edileceği kaygısını yaşıyordu.¹³⁵ Bu nedenlerle Osmanlı topraklarındaki ikametini uzatmak isteyen XII. Karl, yola çıkması hususunda tarafına hatırlatma yapılmasına karşılık, kendisine daha önceden verilmiş olan borçlarını ödemediği gitmesinin mümkün olamayacağını bildirdi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti kralın bir an önce ülkesine dönmesini istediğinden dolayı kendisine 1.000 kese daha borç verdi ve böylece kralın Osmanlı Devleti'ne olan toplam borcu

---

¹³¹ Bu hususta Bender Muhâfızı İsmail Paşa'nın 18 Ekim 1712 tarihli yazısı için bk. "*Bender Muhâfızı İsmail Paşa'dan gelen kâ'imedir ... Moskov Çarı ve oğlu ile ve kendi askeriyle ve altı bin Saks askeriyle el-ân Pomariye'dedir ... on iki bin mikdârı Moskov askeri Leh'de Varşav nâm mahalle geldiklerin ba'zı tevârüd idenler haber virirler ... 17 N sene 1124*" (BOA, *Ali Emiri Sultan Ahmed III (AE.SAMD.III)*, 102/10062).

¹³² BOA, *DVNS.MHM.d.*, 119, s. 285/1144.

¹³³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 94; Aktepe, "Ahmed III", C. 2, s. 35.

¹³⁴ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 267-268.

¹³⁵ Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, s. 307-308.

2.000 kese akçeye ulaşmış oldu.¹³⁶ Bu şekilde Osmanlı Devleti Rusya ile yeni bir anlaşmazlığın meydana gelmemesi adına XII. Karl'ın Osmanlı topraklarından ihracının bir an önce gerçekleşmesine çalıştı. Nitekim Osmanlı Devleti, kralın bir an evvel Bender'den hareket ettirilerek Lehistan üzerinden ülkesine ulaştırılmasını uygun gördü. Bununla birlikte rıza göstermeyip sorun çıkardığı takdirde zor kullanılmak durumunda kalınacak olmasının devletin yararından ziyade zararına olabileceği düşüncesiyle kralın Selanik kalesine götürülmesi kararı alındı.¹³⁷ Bu hususta Osmanlı Devleti, krala son defa uyarı mektubu göndererek 1712-1713 kışı içerisinde ülkesine dönmesi için gereken tüm ihtiyaçlarının tedarik edildiği ve güvenliğini sağlamak adına görevlendirilen Kırım Hanı Devlet Giray ile Bender Muhafızı İsmail Paşa'nın bu hususta dikkatli davranmaları gerektiğine dair tembhlendiği; bu nedenle vakit kaybetmeden bir an önce yola çıkması gerektiği ve aykırı hareket etmesi durumunda işlerin farklı şekilde gelişeceğini kesin bir ifadeyle bildirdi.¹³⁸

Tüm bunlara karşılık, İsveç Kralı XII. Karl mevsimin kış olmasından dolayı gitmekte tereddüt etmekle¹³⁹ beraber, “*Ben Devlet-i Aliyye tarafından bin kise akçe dahî isterim. Gelmeyince bir dürlü işim bitmez ve gitmem.*”¹⁴⁰ şeklindeki cevabi ifadesiyle de Bender'den ayrılmak istemediğini açıkça beyan etti. Bunun üzerine Edirne'ye getirilmek istenen ancak buna karşı çıkan Kral XII. Karl, neticede zor kullanılarak Bender'den alınarak Dimetoka'ya götürüldü. Bu esnada Osmanlı-İsveç ilişkileri açısından olumsuz bir gelişme meydana geldi ki İsveç tarihinde *Kalabaliken i Bender* olarak bilinen bu olayda kralın kuvvetleri ile Osmanlı kuvvetleri arasında 12 Şubat 1713'te Bender'de silahlı bir çatışma vuku buldu.¹⁴¹ Osmanlı-İsveç ilişkilerinin gelişimi açısından olumsuz olarak görülen ve İstanbul'da ciddi bir tepki yaratan bu olayın ardından,¹⁴² Osmanlı Devleti'nin misafiri olarak kabul edilen XII. Karl'ın böyle

¹³⁶ XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'nden aldığı borçlara dair ayrıntılı veriler için bk. Görür, “Osmanlı-İsveç İlişkileri”, s. 25; Ünver, “18. Yüzyılda Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri”, s. 62-63, 71-75.

¹³⁷ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 274.

¹³⁸ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 276.

¹³⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 93.

¹⁴⁰ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 273.

¹⁴¹ İsveççede “gürültü, patırtı yapan, kavga eden bir insan kalabalığı” anlamına gelen *Kalabaliken* sözcüğü, XII. Karl'ın yaşadığı ilgili olaya bağlı olarak Türkçe *kalabalık* sözcüğünden İsveççeye geçmiş sözcüklerden biridir (Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyeti 1682 – 1718*, s. 4); Ayrıca bk. Ragnhild Hatton, *Charles XII. The Historical Association*, London, 1974, s. 27; Beydilli, “İsveç”, s. 410; Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 106.

¹⁴² Nitekim Osmanlı Devleti tarafından bahsi geçen çatışma sırasında Osmanlı kuvvetlerine esir olarak düşen İsveçlilerin bulunur bulunmaz Kırım hanına teslim edilmesi gerektiği yönünde Bender Muhafızı İsmail Paşa'ya hitaben 17-26 Şubat 1721 tarihli bir hüküm yazılmıştır (BOA, *DVNS.MHM.d.*, 119, s. 355/1420).

kötü bir muameleyle karşılaşmasına neden olduğu düşünülen Şeyyüislam Ebe-zâde Abdullah Efendi, Kırım Hanı Devlet Giray, Sadrazam Süleyman Paşa ve Bender Muhafızı İsmail Paşa'nın görevlerine son verildi.¹⁴³

Yaşanan bu gelişmelerin ardından Dimetoka'da bir süre daha ikamet eden ve nihayet ülkesine dönmeye karar veren XII. Karl, 10 Temmuz 1714 tarihli bir mektubuyla, her şeye rağmen ikamet ettiği süre boyunca gördüğü güzel muamele ve konukseverliğe karşı Osmanlı padişahı III. Ahmed'e teşekkür ve şükranlarını sunmasının yanında ülkesine dönmek üzere yapacağı yolculuğu için Nemçe (Avusturya) yolunun uygun olduğunu ve aynı zamanda taraflar arasındaki dostane ilişkilerin sıcak tutulması adına Kristiyan Albert Baron Grotus (Grothusen) adlı başkomutanını elçi olarak tayin ettiğini bildirmiştir.¹⁴⁴ XII. Karl'ın bu mektubuna cevaben 22-31 Ağustos 1714 (H. Evâsıt-ı Şa'bân 1126) tarihli bir mektup gönderilerek Başkomutan Grotus'un elçi olarak kabul edildiği, ülkesine Nemçe yolu üzerinden dönmesinin uygun görüldüğü ve her türlü temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla birlikte gerek kendisinin gerekse Bender'de bulunan adamlarının yolculuğu için ilgili görevlilerin tayin edildiği bildirilerek, taahhüt ettiği üzere taraflar arasındaki dostluğu gözettiği sürece Osmanlı Devleti'nin de aynı şekilde davranacağı ifade edilmiştir.¹⁴⁵

Nihayetinde 19 Eylül'de Edirne'den yola çıkan XII. Karl,¹⁴⁶ 27 Ekim 1714 tarihinde Osmanlı topraklarından ayrılmış¹⁴⁷ ve 1715 yılında İsveç'in Skåne şehrine ulaşmıştır.¹⁴⁸ Böylece XII. Karl'ın Osmanlı topraklarındaki 5 yıl 3 ay 9 günlük uzun süreli ikameti¹⁴⁹ sona ermiştir.

XII. Karl'ın ülkesine dönmesinin ardından Osmanlı-İsveç ilişkileri dostane bir şekilde ilerlemeye devam etmiştir. Nitekim kralın ülkesine ulaştığı tarihten iki yıl sonra Osmanlı Devleti'nden tarafına hitaben 25 Mart – 3 Nisan 1717 tarihli bir mektup yazılmıştır. İlgili mektupla kralın ülkesine sağ salim ulaştığının haberinden ve taraflar

---

¹⁴³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 93; Beydilli, "İsveç", s. 410.

¹⁴⁴ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 330-331.

¹⁴⁵ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 334-336.

¹⁴⁶ Beydilli, "İsveç", s. 410.

¹⁴⁷ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 40.

¹⁴⁸ Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 106.

¹⁴⁹ Hamza Günaydın, Burak Coşkun, "İsveç Kralı XII. Charles'ın (Demirbaş Şarl) Osmanlı Devleti'ne İlticası (1709-1714) ve İltica Sürecinde Ülkesinde Ombudsman Görevlendirilmesine İlişkin Bir Değerlendirme", *Ombudsman Akademik*, Yıl: 5, No: 9, 2018, s. 45.

arasındaki ilişkilerin dostça sürdürülmesi arzusundan memnuniyet duyulduğu bildirilmiştir.¹⁵⁰

Sonuç olarak XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'ne sığınması sonucunda Rusya faktörüne karşı ilk kez yoğun bir hal alan Osmanlı-İsveç ilişkileri, kralın 30 Kasım 1718 tarihinde Danimarka'nın kontrolünde olan Norveç'in Fredrickshall (Frederiksten) kalesini kuşattığı esnada şakağının soluna isabet eden kurşun ile yaşamını yitirene¹⁵¹ kadar meselesiz bir şekilde devam etmiştir. Bununla beraber bu durum, dostane mektuplaşmalar şeklinde XII. Karl'ın ölümünün ardından 1720'de başa geçen kız kardeşi kraliçe Ulrika Eleonora (1718-1720) ve 1720 yılında¹⁵² başa geçen kocası I. Frederik¹⁵³ döneminde de devam etmiştir. Ancak XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'ne olan borcunun ödenmesi adına Osmanlı yönetimi tarafından Ağustos 1726 tarihli bir mektubun¹⁵⁴ gönderilmesiyle ilişkilerde borç meselesi yeniden ortaya çıkmıştır.

1.3. XII. KARL SONRASI OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİNİN SEYRİ

1.3.1. Borç Hususu ve 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması

Hatırlanacağı üzere XII. Karl Osmanlı topraklarında ikamet ettiği dönemde Osmanlı Devleti'ne ciddi oranda borçlanmış ve taraflar arasındaki dostane ilişkilere bağlı olarak bu borç meselesi uzun bir zaman Osmanlı yönetiminin gündemine konu olmamıştı. Ne var ki ilerleyen süreçte Osmanlı Devleti'nce taraflar arasındaki dostane ve hatta ileride ittifak esaslı olabileceği düşünülen ilişkileri etkileyecek herhangi bir meselenin var olmaması arzusundan dolayı borç hususu yeniden ele alındı. Dolayısıyla bu konuda ilk adımı atan taraf doğal olarak meselenin çözülmesini isteyen Osmanlı Devleti oldu.¹⁵⁵ Nitekim 9 Haziran 1727 tarihinde Közbekçi Mustafa Ağa Osmanlı elçisi olarak, İsveç Kralı I. Frederik'ten XII. Karl'ın borçlarının ödenmesinin istendiği

¹⁵⁰ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 400-402.

¹⁵¹ Michael Strigley, "The Death of Charles XII of Sweden", *History Today*, C. 13, No: 12, 1963, s. 863; Hatton, *Charles XII*, s. 48; Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 106.

¹⁵² Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 229.

¹⁵³ Osmanlı Devleti ile İsveç Kraliçesi Ulrika Eleonora ve ardılı I. Frederik arasında geçen mektuplaşmalar için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 6, s. 446-447, 474-480.

¹⁵⁴ Borç hususuna dair Osmanlı Devleti tarafından İsveç Kralı I. Frederik'e gönderilen ilgili mektup için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 128.

¹⁵⁵ Görür, "1736 – 1743 İttifak Sürecinde Osmanlı – İsveç İlişkileri", s. 29.

Ağustos 1726 tarihli bir mektupla¹⁵⁶ İsveç'in başkenti Stokholm'e gönderildi. Közbekçi Mustafa Ağa'nın görevi, XII. Karl'ın borcuna mukabil 2000 kese akçeyi (1 milyon İsveç taleri) talep etmekle beraber taraflar arasında bir ticaret anlaşmasının yapılmasını ve bu husus için İstanbul'a bir elçi gönderilmesini sağlamaktı.¹⁵⁷ Ne var ki ilgili borcun ödenmesi, Rusya ile imzaladığı 30 Ağustos 1721 tarihli Nystad Anlaşması ile sona eren 1700-1721 Büyük Kuzey Savaşları'nın¹⁵⁸ yarattığı ciddi etkiyle bu dönemde ekonomik sıkıntılar yaşayan İsveç Devleti için kısa vadede çözülemeyecek bir mesele olduğundan ötürü halledilemedi.¹⁵⁹ Bundan dolayı Közbekçi Mustafa Ağa borç hususunda istenilen bir netice elde edemeden 2 Ağustos 1728'de Osmanlı topraklarına dönmek durumunda kaldı.¹⁶⁰

Közbekçi Mustafa Ağa ile borcunu tahsil edemeyen Osmanlı Devleti ikinci bir girişim olarak, 1720-1721 yıllarında Fransa'da Osmanlı elçisi sıfatıyla bulunmuş olan Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu Yirmisekizçelebizâde Mehmed Said Paşa'yı¹⁶¹ elçi sıfatıyla 6 Kasım 1732'de¹⁶² başkent Stockholm'e gönderdi. Esas görevi İsveç ile Rusya arasında bir ittifakın söz konusu olup olmadığını soruşturmak ve bunun yanında ilgili borcun ödenmesini sağlamak olan Mehmed Said Paşa,¹⁶³ öncesinde olduğu gibi İsveç'in ekonomik sıkıntıları nedeniyle borcun ödenemeyeceğinin ifade

---

¹⁵⁶ Mektupta, XII. Karl'ın borcunun İsveç ülkesinin yaşadığı siyasi ve ekonomik sıkıntılardan dolayı ertelenmiş olduğu ancak artık ülkenin bir düzene kavuşmasıyla borcun İsveç Krallığı'nın borcu olarak bu iş için görevlendirilen elçi Mustafa Ağa'ya ödenmesi gerektiği ifade edilmiştir (BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 128).

¹⁵⁷ Beydilli, "İsveç", s. 410.

¹⁵⁸ 1721 Nystad Anlaşması sonucunda Rusya, İsveç'in elinden Finlandiya, Litvanya, Estonya, Riga, Ingria ve Karelia'nın bir kısmını hakimiyeti altına aldı. Böylece İsveç'in 1632 yılında başlayan yükselişi bu anlaşmayla kesin olarak sona ermiş oldu. Öyle ki Rusya Baltık'taki hakim güç olarak ön plana çıktı. Öte yandan anlaşma gereğince Rusya İsveç'e tazminat olarak iki milyon taler ödemeyi taahhüt etti (Acar, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, s. 135); Ayrıca bk. Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 262). Ancak bu tazminat İsveç'in dahil olduğu mücadeleler sebebiyle yaşadığı büyük toprak ve kaynak kaybını elbette telafi edemedi ki bu durum da eski kral XII. Karl'ın Osmanlı'ya olan borcunun ödenmesini güçleştirmekteydi. Ayrıca ilgili anlaşmaya dair Rus Çarı Petro tarafından Osmanlı padişahı III. Ahmed'e hitaben yazılan mektup için bk. BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TSMA.e.)*, 859/16.

¹⁵⁹ Bu konuda İsveç Kralı I. Frederik ve Başbakan Arvid Horn tarafından Osmanlı yönetimine hitaben yazılan mektuplar için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 158-159, 275-279.

¹⁶⁰ Beydilli, "İsveç", s. 410.

¹⁶¹ Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu olan Mehmed Said Paşa (ö. 1761), babasının 1720-1721 yıllarını kapsayan Fransa'daki elçiliği esnasında onun kethüdası olarak görev yapmış; nitekim bu tecrübesi sayesinde Fransızca öğrenerek Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etme şansına sahip olmuştur. Öyle ki elde ettiği tecrübeyle Osmanlı topraklarına döndükten sonra İbrahim Müteferrika ile ilk Türk matbaasını kurmuştur. Öte yandan 25 Ekim 1755 - 22 Mart 1757 tarihleri arasında Osmanlı sadrazamı olarak görev yapmıştır. Geniş bilgi için bk. Erhan Afyoncu, "Mehmed Said Paşa, Yirmisekizçelebizâde", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, TDV Yayınları, Ankara, 2003, ss. 524-526.

¹⁶² Arif Korkmaz, "Mehmed Said Paşa Sefaretnamesi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, No: 32, 2011, s. 223.

¹⁶³ Beydilli, "İsveç", s. 410; Afyoncu, "Mehmed Said Paşa, Yirmisekizçelebizâde", C. 28, s. 524.

edildiği iki mektupla 24 Temmuz'da yola çıktı¹⁶⁴ ve 28 Eylül 1733'te başkent İstanbul'a ulaştı. Mehmed Said Paşa İstanbul'a ulaştıktan sonra ilgili mektupları ve ayrıca elçiliğiyle ilgili yazdığı iki takriri (rapor) padişaha ve sadrazama sundu. Esasında Mehmed Said Paşa'nın kaleme aldığı bu iki takrir, kendisinin İsveç'e yaptığı yolculuğu, bir elçi olarak burada tecrübe ettiği yaşamı ve nihayetinde İstanbul'a dönüşünü anlattığı 1732-1733 yıllarını kapsayan İsveç Sefaretnamesi¹⁶⁵'nde yer almaktadır. Onun bu sefaretnamesi¹⁶⁶ İsveç'e dair bilinen ilk ve tek sefaretnamedir. Öte yandan bu sefaretname, İsveç'in dışında Lehistan'a dair bilgiler içermesi bakımından da ayrı bir öneme sahiptir.¹⁶⁷

Her ne kadar Osmanlı Devleti Mehmed Said Paşa ile de borç hususunu çözüme kavuşturamamış olsa da Mehmed Said Paşa'nın ikinci takririnde İsveç Kralı I. Frederik'in bu meselenin halledileceğine dair ifadeleri bulunmaktadır. Nitekim I. Frederik, XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'ne teslim ettiği senetteki borcun ödenmesiyle ilgili verdiği ifadesine atıfta bulunarak İsveç Devleti'nin müşkül durumunun düzelir düzelmez söz konusu borcun Osmanlı Devleti tarafına nakit veya aynı olarak ödeneceğini taahhüt etmiştir.¹⁶⁸ Daha da önemlisi, Kral Frederik, -bundan önce gelen elçi Közbekçi Mustafa Ağa'nın Osmanlı'yı temsilen sözlerinden anlaşıldığı üzere- Osmanlı Devleti tarafından İsveç tüccarının Osmanlı toprakları ve limanlarında ticaret yapabilmesine izin verilecek olmasından ziyadesiyle memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir. Nitekim bu husus için Osmanlı Devleti'nin Cezayir'e giden İsveç gemilerinin güvenliklerinin sağlanması adına kendisine tabi olan Cezayir Ocağı'na sıkı tembihle bulunduğu da değinmiştir.¹⁶⁹ Öte yandan Kral Frederik, Osmanlı ile İsveç ülkesi

---

¹⁶⁴ Beydilli, "İsveç", s. 410-411.

¹⁶⁵ Farsçada elçilik anlamına gelen "sefaret" sözcüğü ile mektup, kitap manasındaki "name" sözcüğünün birleşiminden meydana gelen sefaretname; devleti temsil etmek üzere yabancı devletlere gönderilen elçilerin yaptıkları yolculuk ve buldukları ülkeyle ilgili çeşitli konularda tuttukları raporlar olarak tanımlanmaktadır. Daha fazla bilgi için bk. Nebi Bozkurt, "Sefâretname", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 288-289.

¹⁶⁶ Bu sefaretname *Istokolm Sefaretnamesi* şeklinde de tanımlanmaktadır. (Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri", *OTAM*, No: 7, 1996, s. 328).

¹⁶⁷ Evren Küçük, "İsveç'te Bir Osmanlı Elçisi: Mehmed Said Efendi", *Bilge Strateji*, C. 10, No: 19, 2018, s. 72. Mehmed Said Paşa'nın İsveç elçiliği ve sefaretnamesi konusunda yapılmış spesifik bir çalışma için bk. İbrahim Baş, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-İsveç İlişkileri ve Mehmed Said Efendi'nin İsveç Elçiliği (1732-1733)", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 2004.

¹⁶⁸ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 338-340.

¹⁶⁹ İsveç Devleti 1727-1728 yıllarında Cezayir Ocağı ile yaptığı bir anlaşmayla İsveç gemilerinin Cebelitarik Boğazı'ndan daha emniyetli bir şekilde geçip gitmelerini garantilemiştir. Nitekim bu bilgiye çalışmanın ana kaynağı olan 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nden ulaşılabilmektedir. Bk. "İsveç Kralı ve Devleti kendü tüccârlarını hıfz u sıyânet için Hicret-i Nebevviyye'nin bin yüz kırkinci senesi

arasındaki mesafenin uzaklığına değinerek taraflar arasında bir ticaret anlaşması yapılmasının İsveç tüccarının isteğine bağlı olduğunun yanı sıra bu iş için zamana ihtiyaç duyulduğunu aktarmıştır. Buna karşın arzusunun İsveç ticaretinin daha da uzağa taşınması olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁰

Görüldüğü üzere Kral Frederik'in çeşitli nedenler ileri sürmesine rağmen ilgili borcun ödenmesi ve daha da önemli olarak yukarıdaki son ifadeden İsveç ticaretinin çıkarları üzere Osmanlı Devleti ile bir ticaret anlaşması yapılması taraftarı olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Nitekim Kral Frederik gerek borç hususunun çözüme kavuşturulması gerekse taraflar arasında bir ticaret anlaşmasının akdedilmesi adına, 1734 yılında İstanbul'a maslahatgüzar olarak göndermiş olduğu Carl Frederik von Höpken ve Edvard Carleson¹⁷¹ adlı temsilcilerini yetkilendirmiştir.¹⁷² Neticede bahsi geçen ve bazı kayda değer hususlara yönelik talepleri ile görüşlerini 10 Mart 1736 tarihli bir mektubunda şu şekilde bildirmiştir:

1. Her iki devletin halkının menfaatlerine yönelik bir ticaret anlaşması maddelerinin belirlenip Osmanlı Devleti tarafından onaylanması ve söz konusu ticaret maddelerinin İsveç Devleti'ni temsilen elçi Höpken ve Carleson tarafından imzalanarak Osmanlı Devleti'ndeki mevcut kaideler doğrultusunda ilgili anlaşmanın yapılması,

---

[1727-1728] *esnâsında Cezâyir Ocağı'yla akd eyledikleri mu'âhede ...* (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 15/56).

¹⁷⁰ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 337.

¹⁷¹ İsveç Ulusal Ticaret Kurulu sekreteri olup, 1743 yılında asalet unvanını almasıyla Carleson ismini kullanmaya başlayan Edvard Carlsson (d. 1704 – ö. 1767) ve kurulun başkanı ve Fransa yanlı çizgi çizen Şapka Partisi'nden ünlü siyasetçi Daniel Niklas von Höpken'in oğlu Carl Fredrik von Höpken (d. 1713 – ö. 1778), 1732 yılında Doğu Akdeniz'deki ticari durumu ve iş fırsatlarını öğrenmeleri adına Doğu'ya gönderilmiş olan İsveçli soylulardır. Bu iki görevli İstanbul'a geldiklerinde Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa İsveç'ten derhal Osmanlı hükümetine daimi statüde bir elçi atamasını talep etmiş; ayrıca Rusya gücüne karşı bir ittifak kurulması yönündeki görüşlerini dile getirmiştir. Bunun ardından, İslamiyet'i kabul etmesi sonucunda (Humbaracı) Ahmet Paşa adını alan ve Osmanlı sarayında önemli bir role sahip olan Fransız Bonneval Kontu Claude Alexandre'in yardımı sayesinde Höpken ve Carleson Osmanlı hükümetine "somut bir ikili ticaret anlaşması" önermiştir. Neticede İsveç Ulusal Ticaret Kurulu'nun bu iki soylunun Osmanlı ile ticaret anlaşması yapılması tavsiyelerini desteklemesi ve İsveç Kralı I. Frederik'e İstanbul'da kalıcı bir İsveç elçiliğinin açılması teşviki üzerine Carleson ve Höpken, 1734 yılında İstanbul'a maslahatgüzar olarak tayin edilmiştir. Bununla birlikte önceden İstanbul'a elçi olarak gönderilmiş olan Carl Rudenschöld'ün 1738 yılında görevini devretmesi üzerine bu iki soylu İstanbul'a tam yetkiyle elçi yapılmıştır (Sture, *The Swedish Palace in Istanbul*, s. 51-52, 190-191). Adı geçen diplomatların maslahatgüzar olarak tayin edildiklerine dair İsveç Başbakanı Arvid Horn tarafından Osmanlı Sadrazamı Hekimoğlu Ali Paşa'ya gelen 17 Aralık 1734 tarihli mektup için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 385-386.

¹⁷² Carleson ve Höpken'in taraflar arasında yapılacak ticaret anlaşması için İsveç Devleti'nin temsilcileri olarak Kral I. Frederik tarafından yetkilendirildiklerine dair bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 444-446.

2. Merhum İsveç Kralı XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'nden aldığı borcun taraflar arasındaki dostluk gereğince bir an önce çözüme kavuşturulması,

3. Beklenilenin aksine Nemçe imparatoru ve Fransa Kralı arasında yapılan barışın yalnızca Lehistan'da değil, belki tamamen Avrupa'da büyük değişimlere neden olduğundan dolayı İsveç ve Osmanlı'nın Lehistan'ın iç huzurunun sağlanması ve Kral Stanislaus'un krallığının devam etmesine yönelik arzusunun gerçekleşmesinin bu süreçte mümkün olmadığı ifade edilerek; İstanbul'daki İsveç elçilerine Avrupalı devletlerden hangileri birbirine üstün gelmiş ve gelecek olursa olsun, İsveç Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluğa İsveç Devleti tarafından her durumda riayet edileceğini Osmanlı Devleti tarafına bildirmeleri tembih edilmektedir.¹⁷³

Neticede, Kral I. Frederik'in bu mektubu vasıtasıyla taraflar arasında bir ticaret anlaşmasının yapılması önerisine cevaben, Osmanlı Devleti'nin anlaşma yaptığı ve dostluk ilişkisinde olduğu diğer Hıristiyan devletlere verdiği gibi bir ahidnâme niteliğinde olan ve ilgili anlaşmanın Osmanlı padişahı I. Mahmud (1730-1754) tarafından tasdik edildiğini belirten 13 – 22 Ocak 1737 (H. Evâsıt-ı N 1149) tarihli bir mektup¹⁷⁴ ile ahidnâme sureti¹⁷⁵ İsveç kralı tarafına gönderildi. Bunun ardından İsveç Kralı I. Frederik, İsveç elçileri Höpken ve Carleson'un kral tarafından anlaşma için tasdikname hazırlanıp gönderileceğine dair Osmanlı Devleti tarafına vermiş olduğu 3 Nisan 1737 tarihli senet¹⁷⁶ gereğince ilgili anlaşmayı onayladığını belirten 16 Ağustos 1737 tarihli tasdiknamesini¹⁷⁷ İstanbul'a gönderdi. Böylece 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması on sekiz madde¹⁷⁸ kapsamında resmen yürürlüğe girmiş oldu.¹⁷⁹

1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması'nın maddeleri, Osmanlı topraklarında bulunan İsveç tebaasının hukuki, sosyal ve ticari haklarını belirten ve güvence altına alan ifadeler içerdiğinden ve nitekim çalışmanın ana kaynağı olan 50/2 Numaralı İsveç

¹⁷³ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 444-446; BOA, *TSMA.e.*, 851/44.

¹⁷⁴ İlgili mektup için bk. BOA, *Hatt-ı Hümayûn (HAT.)*, 1420/58450.

¹⁷⁵ 1737 İsveç Ahidnâmesi için bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 49/1, s. 17-25; BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 438-443; BOA, *HAT.*, 1427/58450-B.

¹⁷⁶ İlgili senet için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 457.

¹⁷⁷ İsveç Kralı I. Frederik'in 1737 ticaret anlaşmasını onayladığını belirten ve anlaşma maddelerinin tamamını içeren tasdiknamesi için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 7, s. 497-500.

¹⁷⁸ İlgili anlaşmanın yalnızca maddelerini içeren belgeler için bk. BOA, *HAT.*, 1427/58450-A; BOA, *HAT.*, 1427/58451.

¹⁷⁹ Mustafa Güler, "1150/1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, No: 2, Afyon, 2007, s. 109-110.

Ahkâm Defteri'nin birçok hükmünde de ilgili maddelere atıfta bulunulduğundan dolayı bu maddelerin ayrıntılı olarak belirtilmesi gerekli görülmektedir.

1. İsveç kralının himayesinde ve bayrağı altında olan İsveç halkı, tüccarı ve büyük ve küçük İsveç gemileriyle Osmanlı topraklarına gelen diğer tüccar zümresi, Osmanlı Devleti'nin düşmanları olan Malta ve Livorna gemileri gibi korsanlık yapan gemilerde gerek sivil gerekse asker olarak yer almadıkları müddetçe tüm mal ve eşyalarıyla daima Osmanlı Devleti sularına gelmeye ve güvenli bir şekilde Osmanlı Devleti limanlarına girmeye izinlidir. Bundan dolayı herhangi bir gerekçe ile kendilerine engel olunmayıp mağdur edilmeyeceklerdir. Bununla birlikte gelip gittikleri sırada da Osmanlı Devleti limanlarında ve iskelelerinde istedikleri kadar vakit geçirebilecek ve gerektiği durumlarda gemilerinden ayrılıp ihtiyaçlarını sorunsuz bir şekilde kendi paralarıyla karşılayabileceklerdir. İsveç gemileri ile gerek Osmanlı donanması gemileri gerekse Osmanlı Devleti'nin bayrağını taşıyan gemiler denizlerde birbirlerine rastladıklarında dostluklarını göstermek üzere top atışı ile birbirlerini selamlayacaklar; öte yandan Osmanlı Devleti gemileri de İsveç gemilerini alıkoymak, gasp etmek ve onlardan herhangi bir şey talep etmek gibi davranışlarda bulunmayacaktır. Ayrıca boğaz hisarlarında ve limanlarda diğer müste'menler¹⁸⁰ için uygulanmakta olan kanun İsveçliler için de geçerli olacaktır. Nitekim onlardan denizde gemilerini yoklamak gerekçesiyle para talep edilmeyecek ve taraflar dostane muamelede bulunup birbirlerinin zararına hareket etmeyeceklerdir. İsveçliler, denizden olduğu gibi karadan da Osmanlı topraklarına müdahalesiz bir şekilde gelip gidebilecekler; kendilerine, mal ile eşyalarına ve ticari faaliyetlerine engel ve müdahale olunmayarak mağdur edilmeyeceklerdir.

2. İsveç gemileri fırtınaya yakalandıklarında ve temel ile ikincil ihtiyaçları söz konusu olduğunda denizde ve karada kendilerine her koşulda yardım edilecek; Osmanlı Devleti'nin liman ve iskelelerinde bulduklarında yiyecek-içecek ve diğer ihtiyaçlarını paralarıyla karşılamalarına engel olunmayacaktır. Bununla birlikte İsveç gemilerinin bir şekilde Osmanlı'nın sahillerine doğru sürüklenip karaya oturmaları durumunda ilgili yerde bulunan idari görevliler yardımda bulunarak onları himaye edecekler ve karaya düşen eşyalarını sahiplerine teslim edeceklerdir. Malları

---

¹⁸⁰ "Emin olmak, güvenmek" manasındaki emn (emân) kökünden türeyen ve "kendisine eman verilen kimse" anlamına gelen müste'men, dârü'l-İslâm'a (İslam ülkesi) eman yoluyla giren yabancı gayri müslimi (harbî) ifade eder. Daha fazla bilgi için bk. Ahmet Özel, "Müste'men", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 140-143.

yağmalanılır ise ihtimamlı bir şekilde araştırma yapıp haklarının iadesi yapılacaktır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'ndeki liman ve iskelelere gelen İsveç gemilerinden 300 akçe selâmetlik vergisi alınacak olup, bu miktardan fazla veya kanuna aykırı reft,¹⁸¹ bac,¹⁸² kassab akçesi¹⁸³ ve yasakkulu¹⁸⁴ adıyla vergi talebinde bulunulmayacaktır.

3. İsveç kralına tabi olup İsveç'te doğan yarı İsveçli olanlar, Osmanlı Devleti'nin düşmanlarından olmadıkları müddetçe savaş halinde esir olarak alınmayacaklardır. Şayet düşman askeriyle birlikte bulunmayıp sehven esir alınan olursa, İsveç elçileri ve konsoloslarının talepleri doğrultusunda araştırma yapılarak kendilerinin İsveçli oldukları tespit edildikten sonra serbest bırakılarak elçi veya ilgili konsolosa teslim edileceklerdir. Aynı şekilde, İslam taifesinden veya Osmanlı halkından biri İsveç Devleti'nde esir tutulmayacak; esir tutulan bulunur ise bir an önce serbest bırakılacaktır.

4. İsveçli olup Osmanlı Devleti'nde sakin ticaretle uğraşan evli veya bekarlardan cizye vergisi¹⁸⁵ talep edilmeyecektir. Aynı şekilde, Osmanlı Devleti'nde bulunan İsveçliler cizye vb. vergilerden muaf tutulacaklardır.

---

¹⁸¹ Reft sözcüğü, "gitme, gidiş" anlamına gelmekte olup, dışarıya ihraç edilen mallardan alınan gümrük vergisini (reftiye) ifade eder (Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, C. 4, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 3949; Mübahat S. Kütükoğlu, "Gümrük", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, s. 263).

¹⁸² Farsçada "hisse, pay" anlamına gelen bac sözcüğü, mali bir terim olarak hemen hemen her tür vergi ve resim için kullanılmıştır ki bunların arasında gümrük vergileri de vardır. Osmanlılarda da bacın genel ölçüde vergi anlamında kullanıldığı tespit edilmektedir. Örneğin gümrük resminin adı bâc-ı büzürg (büyük bâc) olup; bu vergiye tabi mallar, şehirlerde alışverişi yapılan her tür mal, dokunan kumaş ve kesilen hayvanlardan alınan damga vergisine (bâc-ı tamga) tabi tutulurdu. Ayrıntılı bilgi için bk. Celal Yeniçeri, "Bâc", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 411-413.

¹⁸³ Osmanlı Devleti'nde, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren koyun eti fiyatının hızla artış göstermesi dolayısıyla 1590'lı yıllarda kapıkulu askerlerinin et ihtiyacını sübvans etmek üzere gümrük vergisine *kassâbiyye* ya da *zarar-ı kassâbiyye* adı altında %1 oranında zam yapılması sonucunda iskele ve gümrüklere gelen hayvanlardan alınan vergidir (Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, 11. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 197; Mübahat S. Kütükoğlu, "Gümrük", C. 14, s. 264; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Kurtuba Kitap, İstanbul, 2015, s. 308).

¹⁸⁴ "Ok yapan ve ok atan kimse, okçu" anlamına gelen kavas (yasakçı, yasakkulu), terim olarak "tüfekli asker, silahlı asker, silahlı muhafız" anlamlarında kullanılmakta olup, bu terim Osmanlı Devleti'nde daha ziyade elçi, konsolos ve konsolos vekili gibi yabancı devletlerin temsilci ve temsilciliklerine hizmet etmek üzere görev alan özel polisleri belirtir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Canatar, "Kavas", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 66-68; Fethi Gedikli, "Yasa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, s. 339; Abdulkadir Özcan, "Zaptiye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 44, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, s. 128.

¹⁸⁵ Cizye; "yeterli gelmek; karşılığını vermek, ödemek" anlamındaki ceza masterından türemiş bir sözcük olup, İslam literatüründe halktan olan gayri müslimlerin ödedikleri vergiye, İslam coğrafyasının dışında olanlardan (harbî) ayrı tutularak can ve mal güvenliklerinin sağlanmasına mukabil sayıldığından dolayı bu ad verilmiştir. Kısa bir ifadeyle cizye, İslam devletindeki gayri müslim uyruğun erkeklerinden alınan baş vergisidir (Mehmet Erkal, "Cizye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 42). Osmanlılarda ise 16. yüzyıla dek bu vergi çoğunlukla "haraç" kelimesiyle ifade edilmiş; zaman geçtikçe *cizye* veya *cizye-i şer'î* ifadelerinin kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu verginin tahsildarlarına ise başlarda *haracî ya da haraccî*; daha sonra *cizyedâr* adı verilmiştir. Tüm bunlarla

5. İsveç elçileri Osmanlı topraklarında konsolosların ikamet etmesi uygun olan yerlere konsolos tayin edebilecek ve onları değiştirip yerlerine yeni konsoloslar atamak istediklerinde kimse engel olmayacaktır. İsveç elçileri ve konsolosları istedikleri yasaklıları (kavas, yasak kulu) seçebilecek ve elçiler için dörder; konsoloslar içinse birer tercüman olmak kaydıyla istedikleri kişileri işe alabileceklerdir. Bu durumda yeniçeriler ve başkaları onların işlerine hiçbir surette karışmayacaktır. İsveç elçilerinin ve konsoloslarının tercümanları cizye ve tüm vergilerden muaf tutulacaklardır. İsveç elçileri, konsolosları ve diğer İsveçliler ikamet ettikleri evlerinde kendileri ve maiyetine yetecek miktarda üzümden şarap yapmak istediklerinde kimse engel olmayacaktır. Son olarak, Osmanlı askerleri ve kolluk kuvvetlerinden hiçbiri onlardan herhangi bir şey talep etmeyecek ve zorla alıp zulüm ve haksızlık etmeyecektir.

6. İsveç vatandaşlarının dava, husumet ve diğer hukuki meseleleri söz konusu olduğunda tercümanları yahut vekilleri olmadan hakimler davalarını dinlemeyip sonuçlandırmayacaktır. Ayrıca, meblağı 4.000 akçeden ziyade olan davalar yalnızca İstanbul'da görülecektir. İsveçliler birbirleriyle anlaşmazlık yaşadıklarında davaları yalnızca elçileri ve konsolosları aracılığıyla her daim kendi kanun ve adetleri üzere görülecek olup; bu hususta kadılar ve zabıtlar hiçbir durumda müdahil olmayacaktır. Borçlu veya kefil olan bir İsveçlinin kaçması veya iflas etmesi durumunda borç, borçludan talep edilebilecektir. Bununla birlikte alacaklının elinde resmi senet veya bir kefil olmadığı durumda başka biri kefil gösterilerek borç ondan istenmeyecektir.

7. İsveçli ve İsveç'e tabi olanların tüccarı, adamları, tercümanları ve simsarlarının (komisyoncu)¹⁸⁶ Osmanlı topraklarında alım-satımları, miras, ticaret ve kefalet hususları ile diğer hukuki işleri söz konusu olduğunda istekleri doğrultusunda kadiya giderek hüccet¹⁸⁷ alabileceklerdir. Daha sonra herhangi bir anlaşmazlık meydana

---

birlikte, Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlere verdiği kapitülasyonlar çerçevesinde bu devletlerin elçileri, konsolosları ve bunların tercüman, hizmetkar gibi maiyeti de cizye vergisinden muaf tutulurlardı. Osmanlılarda cizye vergisi hakkında geniş bilgi için bk. Halil İnalcık, "Cizye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 45-48.

¹⁸⁶ Farsça asıllı olup "koruyan, gözeten, alıcı ile satıcı arasındaki aracı" manasına gelen simsar, müvekkilinin hesabına olacak şekilde kendi adına belirli bir komisyon karşılığında alım satım yapan kimse olarak tanımlanmaktadır. Bir fıkıh terimi olan simsar terimi hakkında daha fazla bilgi için bk. Cengiz Kallek, "Simsar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 215-218. Yine Arapçada aynı anlamda kullanılan bir terim için bk. Yusuf Halaçoğlu, "Dellâl", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 145-146.

¹⁸⁷ "Delil, burhan, senet" manasına gelen hüccet; Osmanlı hukuk literatüründe, mahkemede sunulan hukuki deliller anlamında kullanılmakla beraber, kadı nezdinde taraflardan birinin itirafı ile bu itirafın diğer taraftan onayını gösteren ve bir hüküm içermeyen hususlara ilişkin düzenlenmiş belge olarak geçmektedir. Bu nevi belgelerin üst kısmında kadının imzası ile mührü yer alırdı. Sonuç olarak bu belgelere, gerektiği durumlarda bir hakkı kanıtlayıcı delil olarak kullanılabilmelerinden dolayı hüccet

geldiğinde ellerindeki hüccete bakılarak davaları görülecek olup, hüccetleri olmayanların davaları hiçbir surette görülmeyecektir.

8. Birileri İsveçliye “*bize küfür ettiniz*” diye veya başka bir gerekçe ile dava açarsa konsolos ve tercümanları olmadan davaları görülmeyecek ve hukuka aykırı bir şekilde davranılmayacaktır. Aynı zamanda İsveçliler, elçi ve konsolosları tarafından küfür etmek gibi aykırı hareketlerde bulunmamaları konusunda uyarılacaklardır. Bununla beraber bir İsveçli herhangi bir gerekçe ile suçlanmış olup firar ederse onun yerine başka biri töhmet altına alınmayacak ve kefil olarak görülmeyecektir. İsveç halkının ikamet ettikleri veya buldukları yerde birinin vefat etmesi durumunda ilgili yerde bulunan İsveçliler, hukuki olarak suçlu bulunmadıkları durumda kan bedeli teklifiyle haksızlığa uğratılmayacaktır.

9. İsveçli veya İsveç Devleti’ne bağlı olanlardan birisi Osmanlı topraklarında vefat ettiğinde mal ve eşyalarına beytûmalcılar¹⁸⁸ (hazine görevlileri) ve hakimler mal gâ’ibdir¹⁸⁹ diye el koymayıp müdahalede bulunmayacaklardır. Şayet vefat eden kişi mallarını herhangi bir İsveçliye vasiyet etmiş ise bu mallar ona verilecektir. Vasiyet bırakmadan vefat etmiş ise malları İsveç elçisine, konsolosuna veyahut orada bulunan yerli dostlarına verilecektir ancak vefat ettiği yerde konsolosları ve yerli dostları yoksa kadı tarafından vefat edenin terekesi (miras)¹⁹⁰ hukuken tespit edilerek bir yed-i emîne¹⁹¹ terk edilecektir. Sonrasında İsveç elçileri her kimi tayin edip gönderirse

---

adı verilmiştir. Daha fazla bilgi için bk. Mustafa Oğuz, Ahmet Akgündüz, “Hüccet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 446-450.

¹⁸⁸ Osmanlı Devleti’nde beytûmal (mal evi), “devlet hazinesi” manasında kullanılmakla beraber bu ifade yerine sonraları hazine veya hazîne-i âmire ifadeleri kullanılmıştır. Dolayısıyla beytûmalcı, hazinede görevli kimse olarak tanımlanabilir (Mehmet Erkal, “Beytûlmâl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 92).

¹⁸⁹ Mâl-i gâib: İslam hukuku gereğince vefat eden birinin mirasçısı, vasiyeti ve borcu olmaması durumunda malları mâl-ı gâ’ib (kayıp, sahihsiz mal) hükmüyle hazineye aktarılırdı. Güler, “1150/1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması”, s. 111, dipnot no. 12; Ayrıca bk. Arif Bilgin, Fatih Bozkurt, “Bir Malî Gelir kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytûlmâl Mukataaları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, No: 22, Kocaeli, 2010, s. 7.

¹⁹⁰ Ölen bir şahsın miras olarak bıraktıklarına “tereke” veya “muhallefat” adı verilmektedir. Geniş bilgi için bk. Hamza Aktan, “Miras”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 143-145; Tahsin Özcan, “Muhallefât”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, ss. 406-407.

¹⁹¹ Yed-i Emin: Mahkeme tarafından kendisine bir şey emanet edilen, güvenilir olarak addedilen kimse (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 614).

tereke gönderilen kişiye teslim edilip kadılar ve kassâmlar¹⁹² tarafından resm-i kısmet (kısmet vergisi, harcı)¹⁹³ talep edilmeyecektir.

10. İsveç elçisinin getirdikleri hediye ve giysiler için gümrük ve bac vergisi talep edilmeyecektir. İsveç tüccarının karadan ve denizden Osmanlı topraklarına getirdikleri ve buradan alıp götürdükleri tüm mallar için diğer müste'menlere kıyasla %3 gümrük vergisi alındıktan sonra daha fazlası talep edilmeyecektir. İsveç tüccarının Osmanlı ülkesine soktuğu ve buradan dışarıya çıkardığı altın ve kuruştan gümrük vergisi alınmayacaktır ki beylerbeyiler, kadılar, defterdarlar ve darphane eminleri de bu hususta müdahalede bulunmayıp İsveçlilere kuruluşlarından ve altınlarından akçe kesme teklifinde bulunmayacaklardır. İsveç taifesinin kendi gemileriyle Osmanlı ülkesine getirdikleri çukadan (çuha)¹⁹⁴ Fransa, İngiltere ve Hollanda gemileriyle gelen çuka için ödenen miktar kadar gümrük vergisi alınacaktır.

11. İsveçlilerin kendi gemileriyle Osmanlı ülkesine getirdikleri eşya ve mallardan ilgili ahidnâme gereğince yalnızca bir defaya mahsus olmak üzere gümrük vergisi alınacaktır. Öte yandan, İsveçliler gümrük vergisini ödedikleri mallarını satmadan Osmanlı topraklarındaki başka şehirlere ve iskelelere götürdüklerinde, ulaştıkları bölgenin görevlileri ve tahsildarları her daim ellerindeki eda tezkiresini¹⁹⁵ dikkate alarak mallarından yeniden gümrük vergisi talep etmeyeceklerdir. Bununla birlikte, bahsi geçen eşya ve malları istedikleri yere götürmelerine de engel olunmayıp bundan böyle herhangi bir gerekçe ile kendilerinden bir şey talep edilmeyecektir. Bununla beraber, İsveç tüccarı gümrük vergisini ödedikleri malların arasına gümrük vergisi

---

¹⁹² Kassâm sözcüğü, "bölmek" anlamına gelen kısmet mastarından türemiş olup, "taksim eden, bölüşüren" anlamına sahiptir. İslâm hukuk literatüründe, vefat eden kişilerin miraslarını mirasçılara paylaştıran şer'î memura kâsım veya kassâm adı verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Said Öztürk, "Kassâm", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 579-582; Ayrıca bk. Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, C. 3, s. 2460.

¹⁹³ Kassamların kadı veyahut kazasker adına tespit edip yazıya geçirdikleri terekeden yüzde 1,5 ila 2,5 arasında aldıkları bir vergidir. Elbette uygulamada resmî tarifelerden farklı olmak üzere farklı miktarlarda da tahsil edilmekteydi ki bu oran binde 8,5 ila 35 arasında değişiklik gösterebiliyordu (Öztürk, "Kassâm", C. 24, s. 581; Ahmet Tabakoğlu, "Resim", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 583).

¹⁹⁴ Osmanlı topraklarında üretilen bir tür yün kumaş olan çuha ya da çuka, ziyadesiyle askerinin giyim ihtiyacını karşılamak adına kullanılırdı (Yaşar Baş, "III. Ahmed Devrinde İstanbul Çuha Fabrikasının Kuruluşu ve İşleyişi", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, No: 15, 2018, s. 125).

¹⁹⁵ Eda tezkiresi, ödemenin yapıldığını gösteren resmi evrak olarak tanımlanmaktadır. Örneğin birinin hazineye olan borcu veya kira gibi bir ödemenin yapıldığını belgelemek adına alan kişi tarafından verilen evrak bir eda tezkiresidir (Mübahat S. Kütükoğlu, "Tezkire", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 73).

ödenmemiş malları karıştırmayacaktır. Öte yandan, gümrük görevlileri İsveç tüccarının mallarının yalnızca değeri kadar gümrük vergisi alacaklardır.

12. İsveç gemilerinin yalnızca bulunduğu iskelede ihraç edip sattığı mallardan gümrük vergisi alınacak olup, ihraç edilmeyen mallardan gümrük vergisi alınmayacak ve mallarını başka bir yere nakletmelerine de engel olunmayacaktır. İsveçliden ve ona bağlı olanlardan kassabiye akçesi adı altında para alınmayacaktır. İsveç tüccarı, İsveç gemilerine yükleyip getirdikleri ve alıp götürdükleri gümrük vergisi alınan tüm mallarının konsolotalarını¹⁹⁶ da İsveç elçileri ve konsoloslarına eksiksiz bir şekilde ödeyeceklerdir ve konsolota vergisi konusunda diğer müste'menlere olan izin İsveçliler için de geçerli olacaktır. Öte yandan, İsveç tebaasının; barut, kurşun ve savaş aleti dışında Osmanlı topraklarından ihraç edilmesi yasak olmayan malları gemilerine yüklemesine engel olunmayacaktır.

13. İsveç elçilerinin kendi tüccarının haklarını gözetmek adına Osmanlı ülkesinde atadıkları konsolosları hapsedilmeyecek ve evleri mühürlenmeyip aranmayacaktır. Öte yandan her tür davaları İstanbul'da İsveç elçileri tarafından görülecektir.

14. İsveçlilerden biri Müslüman olur ve sahip olduklarının dışında kendisinde başkalarına ait eşya olduğu tespit edilirse ilgili eşya alınarak İsveç'teki sahiplerine ulaştırılmak adına elçilerine ya da konsoloslarına teslim edilecektir.

15. Fransa, İngiltere, Hollanda ve başka milletler alışverişlerinde ne tür akçe kullanıyorlarsa İsveçliler de aynı cins akçeyi kullanacak ve düzene aykırı kendilerinden farklı türde bir akçe talep edilmeyecektir.

16. Osmanlı Devleti ile dostane ilişkiler sürdüren diğer devletlerin tebaalarının haklarında gözetilen hususlar, İsveçliler için de geçerli olacaktır. Dini ayinlerini uygulama konusunda diğer yabancılara tanınan izin İsveçlilere de verilecektir. Mevcut süreçte üzerinde düşünülüp kararlaştırılması mümkün olmayan İsveç tüccarı yararına olacak bazı maddeler ileriki süreçte gündeme gelirse, İstanbul'da ikamet eden İsveç elçileri ilgili maddeleri Osmanlı Devleti'ne sunup ifade edecek ve uygun görüldüğü takdirde bunlar ek maddeler olarak anlaşmaya eklenerek mevcut maddeler gibi geçerli sayılacaktır.

---

¹⁹⁶ Konsolosların temsilcisi olduğu ülkenin tüccarının gemilerle yaptığı ihracat ve ithalattan aldıkları konsolosluk ücretidir ki Kütükoğlu bu ücretin oranının %2 olduğunu belirtmektedir (Mübahat S. Kütükoğlu, "Ahidnâme", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 1, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, s. 538).

17. Osmanlı Devleti, İsveç Devleti'nin kendi tüccarını korumak adına H. 1140 (M. 1727-1728) yılında Cezayir Ocağı ile akdettiği anlaşma şartlarının koruyucusu olup, Cezayir'in her koşulda dostluğu gözetmesine çalışacaktır. Cezayir tarafından anlaşma şartlarına aykırı hareket edildiği durumda Osmanlı Devleti İsveç'in müsterih olmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde, İsveç Devleti'nin Tunus ve Trablusgarp ocaklarıyla da anlaşmaya yanaşması durumunda, yapılacak anlaşmanın şartları Osmanlı Devleti'nce sonuçlandırılacaktır. Böylece Osmanlı Devleti tarafından ilgili anlaşmanın tüm şartlarının gözetilmesi hususunda çaba gösterilerek aykırı hal ve hareketlere izin verilmeyecektir.

18. Ticaret hususunda görüşülüp onaylanan anlaşma şartlarının senetleri taraflarca mühürlendikten sonra geçerli kabul edilecek olup, Osmanlı Devleti ile İsveç Devleti hiçbir zaman anlaşmaya aykırı hareket etmeyecek ve buna izin göstermeyecektir.

1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması'nın genel bir değerlendirmesi yapılması gerekirse; ilk olarak İsveç Devleti'nin, tebaası adına Osmanlı Devleti toprakları ve sularında hukuki ve ticari bakımdan önemli imtiyazlar elde ettiği sonucuna varılmaktadır. Bu noktada, anlaşmanın taraflara karşılıklı olarak ayrıcalık tanınmasından çok İsveç tebaası için çeşitli haklar temin ettiğini ifade etmek gerekmektedir. Nitekim ilgili maddelere bakıldığında sadece üçüncü maddede belirtilen esir mübadelesi ile ilgili kararın her iki taraf için de geçerli olduğu tespit edilmektedir.

Esasında söz konusu durum Osmanlı Devleti'nin diğer yabancı devletlerle yaptığı anlaşmalar için de geçerli olmuştur. Zira Osmanlı Devleti gerek Doğu-Batı arasındaki ticari ilişkilerin gerekse bulunduğu topraklardaki ticaretin canlı tutulup geliştirilmesi adına Anadolu Selçukluları, Bizans ve Memlük güçleri tarafından Venedik ve Ceneviz gibi İtalyan kent devletlerine tanınan imtiyazları 14. yüzyıl itibariyle verdiği ahidnâmelerle yenileme yoluna gitmiştir. Nitekim ileriki yüzyıllarda Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya ve diğer birçok Avrupa devletlerine de benzer nitelikte ahidnâmeler vermiştir.¹⁹⁷ Osmanlı Devleti'nin verdiği bu ahidnâmelerde genelde karşı tarafın çeşitli alanlarda imtiyazlar elde ettiği görülürken Osmanlı tebaasına aynı hakların tanınmadığı hususu dikkati çekmektedir. Özellikle ticari

---

¹⁹⁷ Kütükoğlu, "Ahidnâme", s. 537-538; Meryem Kaçan Erdoğan, "1701 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, No: 1, Eskişehir, 2003, s. 66.

mahiyette olan ahidnâmelerde bu durum açık bir şekilde görülmektedir ki incelendiği üzere 1737 İsveç Ahidnâmesi de aynı niteliğe sahiptir.

1737 İsveç Ahidnâmesi'ne bakıldığında Osmanlı tebaasının İsveç'e tanınan haklara sahip olmadığı görülse de Osmanlı Devleti için, verilen ahidnâmelerde esas husus karşılıklı menfaatlerdir.¹⁹⁸ Nitekim buna dair Mustafa Güler; Osmanlı Devleti'nin İsveç ile bir ticaret anlaşması yapmasının nedeninin, coğrafi keşifler sonrasında 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren denizlerde yapılan ticaretin okyanuslara kaymaya başlaması ve dolayısıyla Akdeniz'deki ticaretin önem kaybetmesi üzerine, deniz ticaretinde tecrübeli olan İsveçlilere çeşitli imtiyazlar tanınarak Akdeniz ve Karadeniz ticaretini eski canlılığına kavuşturmak olabileceğini dile getirmektedir.¹⁹⁹ Bu bilgidен hareketle Osmanlı Devleti'nin karşılıklı çıkarları hesaba katarak İsveç Devleti'yle bir ticaret anlaşması yapmış olduğu sonucuna varılmaktadır.

Ticari çıkarlar hususu bir yana Osmanlı Devleti'nin İsveç ile bir ticaret anlaşması yapmasının en önemli nedenlerinden birisinin, 12 Nisan 1736 yılında kendisine savaş ilan eden Rusya'ya karşı ciddi bir müttefik kazanarak bu gücün aleyhinde önemli bir avantaj elde etme amacı olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu husus, Rusya'ya karşı 1739 yılında imzalanıp 1740 yılında yürürlüğe giren Osmanlı-İsveç İttifak Anlaşması'nın yapılmış olmasıyla doğrulanmaktadır. Başka bir ifadeyle, 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması'nın 1740 Osmanlı-İsveç İttifak Anlaşması'nın²⁰⁰ yapılmasına zemin hazırlamış olduğu ve böylece taraflar arasındaki ilişkilerin ticari boyutla birlikte diplomatik ve siyasi açıdan da önemli bir gelişim göstererek güçlendiği tespit edilmektedir. Nitekim XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'ne olan borcunun Şubat 1739'da İsveç Devleti tarafından gönderilen savaş aletleri vb. ile kapatılması²⁰¹ ile de gelişim gösteren Osmanlı-İsveç ilişkileri, ileriki süreçte taraflar arasında imzalanan 1789 Beykoz İttifak Anlaşması²⁰² ile de pekiştirilecek; ancak İsveç'in ilgili anlaşmaya aykırı olarak 1790'da Rusya ile barış yapmasıyla ilişkilerin siyasi ve diplomatik niteliği güç kaybedecektir. Bununla birlikte, İsveç Devleti'nin 19.

---

¹⁹⁸ Meryem Kaçan, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1995, s. 9.

¹⁹⁹ Güler, "1150/1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması", s. 113.

²⁰⁰ Söz konusu anlaşmanın arka planı ve imzalanma süreci hakkında detaylı bilgiler için bk. Görür, "1736 – 1743 İttifak Sürecinde Osmanlı – İsveç İlişkileri", s. 44, vd.

²⁰¹ Bu konuda bk. Görür, "1736 – 1743 İttifak Sürecinde Osmanlı – İsveç İlişkileri", s. 30-31.

²⁰² Bu anlaşmaya 1759-1827 yılları arasında İstanbul'da İsveç elçisi olarak bulunan Gerhard Johan Balthasar von Heidenstam'dan bahsedilecek bölümde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

yüzyılın başlarından itibaren tarafsız politika izlemeye başlaması ve 4 Ekim 1805'te ticaret gemileri adına Osmanlı Devleti'nden Karadeniz'e geçiş iznini elde etmesiyle beraber, ilişkilerin daha çok ticari boyutta ilerlediği görülecektir. Nitekim çalışmanın ana kaynağı olan 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde yer alan ticari nitelikteki hükümlerin önemli bir kısmının 19. yüzyıla ait olması bu görüşü kanıtlar niteliktedir.

2. BÖLÜM

50/2 NUMARALI İSVEÇ AHKÂM DEFTERİ'NE GÖRE OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİNDE İSVEÇ ELÇİLİĞİ VE KONSOLOSLUKLARININ YERİ

2.1. 1759-1827 PERİYODUNDA OSMANLI DEVLETİ'NDE İKAMET EDEN İSVEÇ ELÇİLERİ

“Halk, ülke, devlet” anlamında Türkçe el (il) kelimesinden türetilmiş olan ve bu biçimine ilk defa Uygur metinlerinde rastlanan elçi sözcüğü, “haberci, peygamber” anlamlarını taşımaktadır. Diplomatik anlamda ise elçi, bir devleti temsil etmek amacıyla diplomatik ilişki kurulan başka bir devlet huzurunda vazifelendirilen diplomat olarak tanımlanabilir. Elçi sözcüğünün Arapçadaki kullanılış şekli olan sefir tabiriye özellikle “sefâretname, sefârethâne, sefir-i kebîr (büyükelçi)” gibi manalarda²⁰³ kullanılmıştır.²⁰⁴

16. yüzyılda Avrupa’da İtalyan devletlerinin modern manada geliştirmeye başladığı yeni diplomasi anlayışının²⁰⁵ bir sonucu olarak Osmanlı Devleti’nde ilk daimi elçilik ya da ikamet elçiliği diplomasinin kurucusu olarak kabul edilen Venedik²⁰⁶ tarafından İstanbul’da 1454 yılında açılmış²⁰⁷ ve Bartolomeo Marcello adlı

²⁰³ Osmanlı tarihi üzerine yazılan kaynaklar incelendiğinde, sefir ifadesi yerine genellikle *elçi* tabirinin kullanıldığı tespit edilmektedir. Bununla birlikte *elçilik* kavramının eş anlamı olarak *sefâret* sözcüğünün kullanıldığı da görülmektedir (Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, (Tamamlayıp Yayımlayan: Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal), TTK Yayınları, Ankara, 1968, s. 14, dipnot no. 1). Tez kapsamında incelenen arşiv belgelerinde de İsveç elçileri için elçi tabirinin sıklıkla kullanıldığı görülmekle beraber, elçilik kavramı yerine sefâret sözcüğünün yazılmış olduğuna da birçok defa rastlanmıştır.

²⁰⁴ Elçi ve elçilik kavramı ile ilgili geniş bilgi için bk. Mehmet İpşirli, “Elçi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 3-15; Bernard Lewis, “Elçi”, *The Encyclopaedia of Islam, New Edition*, C. 2, Fourth Impression, Leiden, 1991, s. 694.

²⁰⁵ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, “Kuruluştan Tanzimat’a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, No: 2, İstanbul, 2003, s. 430. Bu yeni diplomasi anlayışı sürekli diplomasi anlayışı olarak ortaya çıkmıştır. Öyle ki İtalyan cumhuriyetleri ve ardından Akdeniz bölgesinde yaşanan özellikle ticari gelişmelerin etkisiyle bundan önce benimsenmiş olan *ad hoc* (*niyete mahsus*) diplomasinin yerine daimi temsil esaslı merkezli diplomasi izlenmeye başlanmıştır. Böylece ilk olarak Milano dükünün 1455 yılında Cenova’da daimi elçilikler kurmasının ardından diğer İtalyan devletleri de Londra, Paris ve V. Charles’ın saraylarında daimi elçilikler bulundurmaya yönelmiştir (Namık Sinan Turan, “Osmanlı Diplomasisinde Batı İmpresinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi (18. ve 19. Yüzyıllar)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, No: 2, Tekirdağ, 2004, s. 58).

²⁰⁶ Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s. 20.

²⁰⁷ İpşirli, “Elçi”, s. 8; Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, s. 14; Yalçınkaya, “Kuruluştan Tanzimat’a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü”, s. 430.

Venedikli diplomat bailo (balyos)²⁰⁸ sıfatıyla İstanbul'da ikamet etmeye başlamıştır.²⁰⁹ Venedik Cumhuriyeti'nin ardından 1475'te Lehistan, 1497'de Rusya, 1525'te Fransa, 1528'de Avusturya, 1583'te İngiltere ve 1612'de de Hollanda İstanbul'da ikamet elçilikleri açmıştır.²¹⁰

Bahsi geçen Avrupa devletlerinden daha geç bir sürede Osmanlı Devleti ile yoğun diplomatik faaliyetlere geçen İsveç Devleti ise, çalışmanın birinci bölümünde aktarıldığı üzere, Osmanlı Devleti ile bir ticaret anlaşması akdetmek adına 1734 yılında maslahatgüzar olarak görevlendirilen Carl Fredrik von Höpken ve Edvard Carlsson adlı diplomatları ile İstanbul'da daimi elçi bulundurmaya başlamıştır. Bu iki diplomatın ardından Gustav Celsing adlı diplomat görevlendirilmiş ve 1747-1750 yılları arasında mukim (maslahatgüzar), 1750-1770 yılları arasında ise temsilci (ortaelçi) olarak İstanbul'da ikamet etmiştir.²¹¹

Çalışmanın ana periyodu olan 1759-1827 yılları arasında ise toplamda dokuz diplomat İstanbul'da İsveç elçisi olarak görev almıştır. 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde yer alan hükümler incelendiğinde, İsveçlilere dair çeşitli hususların bu dokuz İsveç elçisinin mühürlü arzuhalleri²¹² veya takrirleri²¹³ aracılığıyla Osmanlı idaresine bildirildiği tespit edilmektedir. Bu tespite, -çalışmanın ileriki bölümlerinde de görüleceği üzere- ilgili defterin hükümlerinde yer alan “*Âsitâne-i Sa'âdet'de mukîm İsveç elçisi de Selsin –hutimet avâkîbihü bi'l-hayr- Südde-i Sa'âdet'ime mühürlü arz-ı hâl gönderüb ...*”²¹⁴, “*Deraliyye'mde mukîm İsveç elçisi Kont Karl Gustav de Lövenhielm –hutimet avâkîbihü bi'l-hayr-ın Südde-i Sa'âdet'ime takdîm eylediği bir kut'a memhûr takrîrinde ...*”²¹⁵ gibi ifadelerle varılabilmektedir.

²⁰⁸ Balyos (bailos, balyoz), genel manada Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti huzurundaki daimi temsilcilerine verilen isim olup, esasında yalnızca Venedik temsilcilerinin yanı sıra dönem dönem diğer devlet temsilcileri adına da konsolos karşılığı olarak kullanılmıştır. Geniş bilgi için bk. Mahmut H. Şakiroğlu, “Balyos”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 43-47.

²⁰⁹ Turan, “Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgisinin Değişimi”, s. 60; Şakiroğlu, “Balyos”, s. 44; Maria Pia Pedani, “Bailo”, *Encyclopedia of The Ottoman Empire*, s. 73.

²¹⁰ İpşirli, “Elçi”, s. 8; Turan, “Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgisinin Değişimi”, s. 60; Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, s. 14.

²¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 51-62, 190-193.

²¹² Arz-ı hâl veya arzuhâl, bir talep ve şikayetin üst merciye bildirilmesi adına sunulan yazı, dilekçe olarak tanımlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet İpşirli, “Arzuhal”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 447-448.

²¹³ Takrir, Osmanlı diplomasisinde bir işi ve meseleyi yazılı olarak ilgili makamlara bildiren belge türünü ifade etmektedir. Geniş bilgi için bk. Mübahat S. Kütükoğlu, “Takrir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 471-472.

²¹⁴ BOA, *DVNS.DVE.d*, 50/2, s. 16/59.

²¹⁵ BOA, *DVNS.DVE.d*, 50/2, s. 191/916.

Diğer yabancı devletlerin elçileri gibi İsveç elçilerinin de gönderdikleri arzuhaller ve takrirlerle Osmanlı Devleti'nde bulunan İsveçlilerin çeşitli meselelerinin çözüme kavuşturulup haklarının gözetilmesinde önemli bir göreve sahip oldukları görülmektedir. Osmanlı Devleti ise elçilerin gönderdikleri yazıları dikkate alıp ilgili mercilere hükümler göndererek ahidnâme gereğince İsveçlilerin ve maiyetinin meselelerinin halledilmesine yönelik hareket etmiştir. Örneğin, ilgili ahkâm defterinde yer alan bir hükümde; Yenişehir-i Fenar kazasına bağlı Golos, Urmiye ve İzdin iskelelerinde görevli İsveç konsolosunun Yorgi Kondo adlı tercümanı, tercümanın oğulları ve maiyetinden ahidnâmeye aykırı olarak vergi talep edilmesi üzerine İsveç elçisi, İstanbul'a arzuhal göndererek tercümanın ve maiyetinin yaşadıkları mağduriyetinin giderilip korunup kollanmaları adına Osmanlı Devleti'nden ilgili görevlilere hüküm yazılmasını rica etmiştir. Bunu dikkate alan Osmanlı Devleti de gereği gibi hareket edilmesi adına ilgili görevlilere hüküm göndermiştir.²¹⁶

1759-1827 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde ikamet eden İsveç elçilerinin İstanbul'daki diplomatik kariyerleri ile Osmanlı-İsveç ilişkilerinde oynadıkları rollerin belirtilmesi konu itibarıyla gerekli görülmektedir.

2.1.1. Gustav Celsing (1747-1770)

İstanbul'da 1747-1770 yılları arasında 23 yıl boyunca İsveç elçisi olarak ikamet eden Gustav Celsing (d. 1723 – ö. 1789)²¹⁷ kendisi ile aynı ismi taşıdığı babasının mesleği doğrultusunda bu göreve layık görülmüştür. Nitekim baba Gustav Celsing (d. 1649 – ö. 1743), XII. Karl'ın 1709-1714 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda ikamet ettiği sürede İsveç'in İstanbul'daki temsilciliğinde sekreter olarak çalışmış; oğulları Gustav Celsing ve Ulric Celsing'i de bu aile geleneği ile yetiştirmişti.²¹⁸ Öyle ki baba Gustav Celsing, Doğu dilleri eğitimi almaları adına

---

²¹⁶ BOA, *DVNS.DVE.d*, 50/2, s. 12/46. Buna benzer hükümler, Osmanlı Devleti'nde bulunan İsveçlilerin karşılaştıkları hukuki, ticari vb. sorunlar adı altında çalışmanın ileriki bölümlerinde ele alınacaktır.

²¹⁷ Rohat Alakom, *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri*, s. 21.

²¹⁸ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 59, 192.

oğullarını Uppsala Üniversitesi'ne göndermiş ve aldıkları eğitimin ardından Celsing kardeşler, İstanbul'da uzun süreli diplomatik kariyer yapmışlardır.²¹⁹

Esasında Gustav Celsing'in elçi olarak atanmasından önce bu dönemde Rusya'nın üstün gücünü empoze ederek 1734-1745 yılları arasında İstanbul'da İsveç elçisi olarak bulunan Edvard Carleson'un geri çağırılmasını istemesi üzerine Stokholm yönetimi Osmanlı hükümetine hemen bir elçi tayin etme cesaretini gösterememiştir. Bu nedenle Gustav Celsing henüz 22 yaşındayken elçiliğin arşivini koruma göreviyle İstanbul'a gönderilmiş ve 1745-1747 yılları arasında sekreter olarak çalışmıştır. İleriki süreçte, Claude Alexandre de Bonneval (Humbaracı Ahmed Paşa), İsveç'in bir önceki elçileri Höpken ve Carleson'un İstanbul nezdinde etkili diplomatlar olarak görünmesini sağladığı gibi Stockholm'ün Gustav Celsing'e daha yüksek bir diplomatik unvan vererek görevine devam edebileceği görüşünü beyan etmiştir. Başlangıçta Kral Konseyi ikilemde kalsa da nihayetinde Gustav Celsing 1747 yılında maslahatgüzar sıfatıyla tayin edilmiştir.²²⁰

1747-1750 yılları arasında maslahatgüzar sıfatıyla İsveç'in Osmanlı nezdindeki temsilcisi olan Gustav Celsing'in bundan böyle orta elçilik rütbesiyle görevine devam edeceğine dair İsveç Kralı Frederik tarafından 19 Ocak 1750 tarihli bir mektup gönderilmiştir.²²¹ İsveç Kralı Frederik tarafından yazılan bu mektubun, divan tercümanı tarafından kaleme alınmış olan 7 Nisan 1750 tarihli bir takrirden bahsi geçtiği tespit edilmektedir. Bu takrirden Gustav Celsing'in bundan böyle orta elçilik payesiyle İstanbul'da ikamet etmeye devam edeceğine dair yazılan ilgili mektubun adı geçen elçi vasıtasıyla padişaha sunulacağı ifade edilmiştir.²²²

İsveç elçisi Gustav Celsing'in İstanbul'daki diplomatik kariyeri süresinde Osmanlı-Prusya diplomatik ilişkilerinin kurulmasında önemli bir role sahip olduğu belirtilmelidir. Esasında daha önce Prusya Kralı II. Friedrich (Frederik) (1740-1786)

---

²¹⁹ Gustav Celsing Uppsala Üniversitesi'nde aldığı iyi eğitim sayesinde, Osmanlı Devleti'nde ifa ettiği görev süresince Türkçe konuşur ve okur; herhangi bir tercümana ihtiyaç duymadan bunu başarırdı. Hatta kendisi dışında, İstanbul'daki İsveç elçiliğinde sekreter olarak görevde bulunmuş olan von Heidenstam ve vaiz Blomberg gibi İsveçliler de Türkçe dilini öğrenmek için özenle çalışmışlardır (Karin Berner, "Communities, Limits and the Ability to Cross Borders: Two Swedes' Experiences in Constantinople during the Eighteenth Century", *Traces of Transnational Relations in the Eighteenth Century*, (Ed. Tim Berndtsson, vd.), DanagårdLiTHO AB, Uppsala, 2015, s. 55, 65).

²²⁰ Sture, *The Swedish Palace in Istanbul*, s. 60-61; Gustav Celsing'in maslahatgüzar olarak tayin edildiğine dair bk. BOA, *DVNS.NMH.d*, 17, s. 13.

²²¹ BOA, *TSMA.e.*, 755/36. Aynı içerikte iki mektup yine İsveç Kralı Frederik ve ayrıca kralın başvekili Carl Gustaf Tessin tarafından Osmanlı sadrazamına da gönderilmiştir. BOA, *DVNS.NMH.*, 17, s. 23-24.

²²² BOA, *Cevdet Hariciye (C.HR)*, 186/9290.

Osmanlı Devleti ile siyasi ilişkilerin kurulmasında İsveç elçileri Höpken ve Carleson'un yardımlarından istifade etmişti ki kralın Osmanlı Devleti ile ilk yazışmaları bu elçiler aracılığıyla gerçekleşmişti. Ancak Kral II. Friedrich'in bu husustaki girişimlerinde bu dönemde İsveç başbakanı olan Höpken ile İstanbul'daki elçi Gustav Celsing daha aktif bir rol üstlenmişlerdir. Nitekim ileriki süreçte Avusturya ve Rusya güçleriyle patlak verme ihtimali olan bir savaşta²²³ Osmanlı Devleti'nin desteğini sağlamak üzere Prusya Kralı II. Friedrich tarafından²²⁴ gizlice yollanan Prusya elçisi Karl Adolf von Rexin, Gustav Celsing ile temasa geçmiş²²⁵ ve Gustav Celsing Prusya kralının 18 Ocak 1755 tarihli mektubunun Osmanlı padişahı III. Osman'a ulaştırılmasında aracı olmuştur.²²⁶ Elçi Gustav Celsing Osmanlı Devleti'ni bu hususta ikna etmek adına çeşitli takrirler sunmuş²²⁷ olsa da Prusya'nın bu girişimi Osmanlı tarafından yalnızca dostluk sözünün verildiği bir mektup gönderilmesiyle sonuçsuz kalmıştır.²²⁸ Buna karşın tüm resmi görüşme ve yazışmalar Gustav Celsing vasıtasıyla yürütülmeye devam etmiş ve İsveç, Osmanlı hükümeti tarafından 1755-1760 yılları arasında Prusya ile yapılan gizli görüşmelerde muhatap alınmıştır.²²⁹ Nihayetinde, İsveç'in İstanbul'daki elçisi Gustav Celsing'in aracılığının bir neticesi olarak 22 Mart 1761 tarihinde Osmanlı ve Prusya arasında sekiz maddeden oluşan bir dostluk ve ticaret anlaşması akdedilmiştir.²³⁰ Buna göre Osmanlı-Prusya arasında 1790 yılında imzalanacak olan ittifak anlaşmasının temelini, resmi ilişkilerin kurulmasında

²²³ Uğur Kurtaran, "Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde Prusya Elçisi Karl Adolf von Rexin'in Faaliyetleri (1755-1761)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 12, No: 47, İstanbul, 2015, s. 119.

²²⁴ Davud Dursun, "Almanya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, s. 512.

²²⁵ Beydilli, "İsveç", s. 411-412. Prusya'nın Osmanlı Devleti ile bir anlaşma gerçekleştirmek üzere İsveç elçisinin arabuluculuğundan faydalanmasının 1747 yılında İsveç ile imzalamış olduğu savunma ittifakı anlaşmasına dayalı olduğu ileri sürülebilir. Zira Prusya yönetimi bu anlaşma çerçevesinde, Osmanlı Devleti ile ittifak anlaşması yapmış olan İsveç Devleti'ne güvenerek onun Osmanlı yöneticilerini ikna edebileceğini düşünmüş olmalıdır. Başka bir ifadeyle, 1747 İsveç-Prusya savunma anlaşması sonucunda gelişen ilişkilere bağlı olarak Prusya'nın Osmanlı Devleti'nin desteğini kazanması adına İsveç'in diplomatik yardımına güvendiği söz konusudur. Şu da var ki 1747 İsveç-Prusya anlaşmasının 8. maddesinde yer alan "*enseb görilan düvel-i âharânın dahî da'veti câ'iz ola*" (BOA, *HAT.*, 1428/58475) ifadesi, tıpkı 1740 Osmanlı-İsveç ittifak anlaşmasında belirttiği gibi ileriki süreçte uygun görüldüğü takdirde söz konusu ittifaka başka devletlerin de dahil olabileceğini göstermektedir.

²²⁶ Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1981, s. 5-6.

²²⁷ Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, s. 6. Örneğin Gustav Celsing'in ifadelerini içeren bir takrirden kendisinin, İsveç ile iyi ilişkiler sürdüren Prusya kralının Osmanlı Devleti ile anlaşma isteğinde olduğunu bildirdiği ve tercümanını Osmanlı yönetiminin bu isteğe ne şekilde cevap vereceğini öğrenmesi adına görevlendirdiği bilgisine ulaşılmaktadır (BOA, *C.HR.*, 112/5552).

²²⁸ Kemal Beydilli, "Prusya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 357.

²²⁹ Beydilli, "İsveç", s. 412.

²³⁰ Selahaddin Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı - Prusya Münasebetleri Hakkında", *Bellekten*, C. 10, No: 37, TTK Yayınları, Ankara, 1946, s. 163; Dursun, "Almanya", C. 2, s. 512.

rol alan İsveç elçisi Gustav Celsing'in diplomatik katkısıyla akdedilen 1761 ticaret ve dostluk anlaşması ile atıldığını söylemek mümkündür.

Gustav Celsing yirmi senelik yoğun diplomatik faaliyetleri ve temsilciliğinin ardından Stokholm'den görevinden azledilmesini rica etti. Ricasının olumlu karşılanması üzerine 1770'te ülkesine yolculuk emrini almış olsa da elçilik görevini ancak 1773'te terk edebildi.²³¹

2.1.2. Ulric Celsing (1770-1779)

Ağabeyi Gustav Celsing'in yerine 1770 yılında orta elçilik rütbesiyle atanan Ulric Celsing (d. 1731 – ö. 1805) bu görevini 1779 yılına kadar sürdürmüştür. 1756-1758 ve 1760-1769 yılları arasında İsveç'in Osmanlı nezdindeki temsilciliğinin sekreteri olarak da görev almış olan Ulric Celsing, ağabeyi gibi Osmanlı bürokratlarının yönetimini yakından takip etmiş ve Bâb-ı Âli (Osmanlı hükümeti) ile yakın ve hususi münasebetler geliştirmiştir.²³² Nitekim sekreterlik görevinin ardından elçilik makamına getirilmesi uygun görülen Ulric Celsing'in İstanbul'daki İsveç elçiliğine orta elçi olarak tayin edildiği, İsveç Kralı III. Gustav (1771-1792) tarafından Osmanlı sadrazamına 3 Haziran 1771 tarihinde yazılan bir mektupla bildirilmiştir. İlgili mektupta Gustav Celsing yerine kardeşi Ulric Celsing'in orta elçilik rütbesiyle görevlendirildiği ve aradaki dostluğa bağlı olarak İsveç Devleti'nin Osmanlı nezdindeki temsilcisi olarak kendisine itimat edilmesi ile ihtiyaç duyduğu takdirde iş ve meselelerinde yardımcı olunması beklenildiği ifade edilmiştir.²³³

Elçi Ulric Celsing'in diplomatik kariyeri döneminde I. Abülhamid (1774-1789) tahta çıkmış ve bunun üzerine İsveç Kralı Frederik tarafından aradaki dostluk gereğince 22 Ağustos 1774 tarihli iki mektup gönderilmiştir. Elçi Ulric tarafından padişaha sunulan bu mektuplarda I. Abdülhamid'in tahta çıkışının tebrikine ve taraflar

---

²³¹ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 62. Nitekim elçi Gustav Celsing'in görevini tamamladığı ve ülkesine dönmesine izin verildiği hususunda Osmanlı sadrazamı tarafından İsveç kralına Ocak 1773 tarihli bir mektup gönderilmiştir. Bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 17, s. 93.

²³² Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 62-63.

²³³ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 17, s. 91; Osmanlı ve İsveç arasındaki dostluk gereğince aynı mahiyette bir mektup İsveç başbakanı tarafından da gönderilmiştir. Bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 17, s. 89-90.

arasındaki dostluğa değinilmesinin yanında kendisinin orta elçi olarak görevine devam edeceği bildirilmiştir.²³⁴

8 sene boyunca elçilik makamında bulunan Ulric Celsing'in 1779 yılında yerine yeni elçi tayin edilmesi üzerine ülkesine dönmesine izin verilmiştir. Nitekim bu hususta kendisi adına yazılan Nisan 1779 tarihli bir yol hükmünden bilgi alınabilmektedir. Adı geçen elçinin ülkesine dönmesine izinli olup İstanbul'dan ayrılmak üzere olduğu haberi üzerine İstanbul'dan Hotin'e kadar uzanan yol üzerindeki bölgelerin ilgili görevlilerine yazılan bu hükümde, elçinin tayin olunan mihmandarı²³⁵ ile yolda bulunduğu esnada korunup kollanması; beygir, yiyecek-içecek gibi temel ve ikincil ihtiyaçlarının sorunsuz bir şekilde karşılanması ve yanındakilerle birlikte güvenli bir şekilde Hotin tarafına ulaştırılması hususunda gereği gibi hareket edilmesi istenmektedir.²³⁶ Bu hükmün ardından, Ulric Celsing'in Antonyo Simonan adlı bir hizmetlisinin kendisiyle Lehistan sınırına vardıkdan sonra başkente dönmesi gerektiğini bildirmesi üzerine yine Hotin-İstanbul yolu üzerinde bulunan bölgelerin ilgili görevlilerine Nisan 1779 tarihli bir hüküm yazılmıştır. Bu hükümde elçi Ulric Celsing'in başkente gönderdiği arzuhali vasıtasıyla adı geçen hizmetlinin Lehistan sınırından İstanbul'a dönerken geçişine engel olunmaması; çeşitli vergiler talebiyle mağdur edilmemesi ve ahidnâme gereğince korunup kollanmasını rica etmesi üzerine ilgili görevlilere ahidnâme şartları gereğince hareket etmeleri gerektiği bildirilmektedir.²³⁷

Görüldüğü üzere Celsing kardeşler, babalarının mesleğini sürdürerek 1747-1779 yılları arasında İsveç'in Osmanlı Devleti nezdindeki temsilcileri olarak İstanbul'da uzun süre diplomatik kariyer yapmışlardır. Bu kardeşlerden küçüğü olan Ulric Celsing, aynı zamanda başkonsolos sıfatıyla Doğu Akdeniz bölgesinde İsveç ticareti ve Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin geliştirilmesi görevinde bulunmuştur. Bununla birlikte Celsing kardeşler Osmanlı Devleti ile sürdürülen diplomatik ilişkilerin yanı sıra Türkçeyi iyi bilmeleri sayesinde Türk kültürünü ve ona dair unsurları yakından takip ederek taraflar arası kültürel ilişkilerin gelişmesinde de rol

²³⁴ BOA, *TSMA.e.*, 698/42; BOA, *TSMA.e.*, 457/30.

²³⁵ Farsça mihmân (misafir) ve dâr (sahip olan) sözcüklerinden oluşan mihmândâr, "misafir ağırlayan kimse" anlamını taşımaktadır. Daha ayrıntılı bir ifadeyle mihmandar, genelde yurt dışından gelen ziyaretçileri karşılama ve ikamet ettikleri süre boyunca kendilerine yardımcı olma görevine sahip memurdur. Geniş bilgi için bk. Nebi Bozkurt, "Mihmandar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 25-26.

²³⁶ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 38, hüküm 178.

²³⁷ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 39, hüküm 179.

almışlardır. Özellikle ağabeyi gibi Türk dili ve kültürüne yakın ilgisi olan Ulric Celsing; ailesinin Arapça, Farsça ve Türkçe el yazmaları koleksiyonuna önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Kendisinin Arapça, Türkçe ve Farsça eserlerinden meydana gelen kütüphanesi bugün Uppsala Kütüphanesi'nde²³⁸ yer almaktadır. Dahası, gerek Gustav gerekse Ulric Celsing'in İsveç'e döndüklerinde yanlarında getirdikleri pahalı tablolar, fotoğraflar, tekstil örnekleri, el yazmaları ve nadir bulunan kitaplar gibi çeşitli eserlerin sayısının çok olmasından dolayı Stokholm civarındaki evleri olan Biby Malikânesi, zamanla bir İsveç-Osmanlı müzesi haline gelmiştir.²³⁹ Bu malikane 18. yüzyıla ait eşsiz bir Türk koleksiyonunu bünyesinde barındırmakla beraber aralarında, yüzden fazla yağlı boyanın duvarları süslediği benzersiz bir Türk odası da yer almaktadır. Bu koleksiyona katkıda bulunan Celsing ailesi üyesi Ulric, Osmanlı padişahı III. Mustafa (1754-1774) tarafından kendisine kenarları kürklü bir kaftan armağan edilen ilk büyükelçi olarak kayıtlara geçmiştir.²⁴⁰

Resim 1. Biby Malikânesi'ndeki Türk Odası²⁴¹

²³⁸ Beydilli, "İsveç", s. 411.

²³⁹ Alakom, *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri (1730-1930)*, s. 21-22.

²⁴⁰ Theolin Sture, Ulric Celsing'e kaftanı hediye eden padişahı sehven III. Ahmet olarak belirtmiştir (*The Swedish Palace in İstanbul*, s. 66). Ancak III. Ahmet 1736 yılında vefat etmiştir. Bu nedenle Ulric Celsing'ne kaftanı armağan eden Osmanlı padişahı, 1757-1774 yılları arasında hüküm sürmüş olan III. Mustafa olmalıdır.

²⁴¹ Gözde Öner, "Diplomats and painters: Cultural encounters between and the Ottoman Empire and Sweden", *Dragomanen*, (Ed. Kristina J. Hesse), No: 15, Svenska Forskningsinstitutet i İstanbul och Föreningen Svenska Istanbulinstitutets Vänner, 2013, s. 62.

2.1.3. Gerhard Johan Balthasar von Heidenstam (1779-1790)

1774 yılında İstanbul'a İsveç elçiliğinin sekreteri veya başyazıcısı olarak gelen Heidenstam (d. 1747 – ö. 1803), 1779 yılında maslahatgüzar olarak tayin edilmiş; 1783 yılında ise orta elçilik mertebesine yükselmiştir. Elçi Heidenstam'ın eski elçi Ulric Celsing yerine tayin edildiği, İsveç Kralı III. Gustav'ın 7 Ocak 1782 tarihli mektubuyla bildirilmiştir.²⁴²

İsveç elçisi Heidenstam'ın İsveç'in dış politikasında ve Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkilerinde en önemli misyonu ve rolü, İsveç'in Rusya aleyhine 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'na dahil olması karşılığında Osmanlı Devleti'nden mali yardım temin etmek ve 1740 ittifak anlaşmasında olduğu gibi Rusya'ya karşı taraflar arasında yeni bir ittifak anlaşmasının gerçekleşmesini sağlamak şeklinde olmuştur.²⁴³ Şöyle ki 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Kırım meselesinden dolayı meydana gelen tansiyonun yeni bir savaşa neden olabileceği sırada, Rusya Kraliçesi II. Katerina İsveç'ten bir kısmını ele geçirdiği Finlandiya'nın diğer kısmını da zapt etme politikasından vazgeçerek İsveç Kralı III. Gustav ile dostça geçinmeye yönelmiştir. Ancak gizlice İsveç soylularını kral aleyhine kışkırtıp Finlandiya halkını isyana teşvik etmekten de geri durmamıştır. Bu durumun farkında olan III. Gustav ise Rusya'ya karşı bir başına savaş açmayı göze alamamıştır. Bununla birlikte bu sırada 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkmasıyla Rusya aleyhinde politika izleyen devletlerden İngiltere, İsveç'e yardım etmek üzere Baltık Denizi'ne donanma sevk etme; Prusya ise mali yardımda bulunma sözüyle İsveç kralını Rusya'ya karşı savaş açmaya teşvik etmiştir. Bu durumdan yararlanmak isteyen İsveç Kralı III. Gustav ise İstanbul'daki elçisi Heidenstam vasıtasıyla Osmanlı hükümetine başvurmuştur. Kral III. Gustav, Osmanlı Devleti'ne yardım etmek adına mevcut asker gücüyle Rus kuvvetlerini deniz ve karada oyalayıp kuvvetlerinin bir bölümünü kendi tarafında ve Baltık Denizi'nde tutması karşılığında Osmanlı Devleti'nden yıllık üçer bin kese akçelik mali yardım talebinde bulunmuştur.²⁴⁴ Ne var ki Osmanlı Devleti mevcut

²⁴² BOA, *DVNS.NMH.d.*, 9, s. 150. Benzer mektuplar yine İsveç kralı ve ayrıca İsveç başbakanı tarafından olmak üzere Osmanlı sadrazamına da hitaben yazılmıştır. Bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 17, s. 124.

²⁴³ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 193.

²⁴⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, 1988, s. 543-544. Johan Wilhelm Zinkeisen, kralın Osmanlı hükümetinden talep ettiği söz konusu tutarı yıllık bir milyon akçe olarak kaydeder (Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 6, s. 444).

durumu sebebiyle bu tutarı ancak savaşın sonunda verebileceğini fakat İsveç'in Rusya'ya karşı savaş açması durumunda mali yardımda bulunabileceğini beyan etmiştir.²⁴⁵ Bunun sonucunda İsveç Devleti İstanbul'daki elçisi Heidenstam vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nden mali destek olarak savaş devam ettiği süre boyunca yıllık sekiz bin kese akçe ve ayrıca savaşın sonlanmasının ardından on sene süre ile yıllık ikişer bin kese akçe talep etmiştir. Nitekim ilgili şartlar ve talepler, elçi Heidenstam'ın taraflar arasında yeni bir ittifak anlaşmasının akdedileceği mesajını veren 24 Haziran 1788 tarihli takrirıyla bildirilmiştir. İlgili tavrın ilk maddesinde Osmanlı Devleti'nin savaş devam ettiği süre boyunca İsveç Devleti'ne yıllık sekiz bin kese akçe vereceği belirtilmektedir. İkinci maddede bir ittifak anlaşmasında yer alan maddeye benzer olarak tarafların birbirlerinin rızası olmadan Rusya ile barışa yanaşmayacakları ve Osmanlı Devleti'nin İsveç ülkesinin muhafazasını üstlenmeyi taahhüt edeceği ifade edilmektedir. Üçüncü maddede yukarıda adı geçen şartların taraflarca onaylanacağı belirtilmektedir. Dördüncü maddede Osmanlı Devleti'nin anlaşmanın gerçekleşmesinden sonra en az bir sene daha olmak üzere, sekiz bin kese akçeyi İsveç Devleti'ne tahsis edeceği beyan edilmektedir. Son olarak beşinci maddede ise bahsi geçen sürenin bitiminin ardından İsveç Devleti'ne on yıl müddetle yıllık iki bin kese akçe daha verileceği ifade edilmektedir.²⁴⁶

İsveç elçisi Heidenstam, kaleme aldığı takirde ilgili şartları belirtmesinin ardından bu taleplerin Osmanlı Devleti tarafından bir an evvel yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmekle beraber mali yardımın yapılmadığı surette İsveç kralının Rusya'ya karşı harekete geçemeyeceğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte kralın savaş hazırlıkları ve masrafları için Osmanlı Devleti'nden rica edilen meblağın en az dört katını ve şüphesiz barış zamanında ise tüm meblağın iki katından fazlasını harcamak durumunda kalacağını belirtmektedir.²⁴⁷

Neticede şartların Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesi ve İsveç kralının Rusya Kraliçesi II. Katerina'ya verdiği notadan²⁴⁸ sonuç alamaması üzerine İsveç Devleti 1788 yılında Rusya'ya savaş açmıştır. Aynı zamanda İngiltere'den de on iki

---

²⁴⁵ BOA, HAT., 1450/52-1.

²⁴⁶ BOA, HAT., 1430/58563.

²⁴⁷ BOA, HAT., 1430/58563.

²⁴⁸ Söz konusu nota ile İsveç kralı, daha önce İsveç'in kontrolünde olup Rusya tarafından zapt edilen Karelia ve Finlandiya'nın geri verilmesini, Kırım'ın bağımsızlığı hususunda Osmanlı sınırının 1768 seferinden önceki konumuna gelinceye dek savaşa devam edileceğini ve son olarak Rusların savaş hazırlığından vazgeçmeleri gerektiğini beyan etmiştir (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 544, dipnot no. 1).

bin kese akçelik mali yardım alan İsveç'in²⁴⁹ savaşa dahil olmasıyla Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında avantaj elde ettiğini ifade etmek gerekmektedir. Zira İsveç Devleti Rusya'nın Baltık Denizi'nden geçişine müsaade etmeyerek Akdeniz'e ulaşmasını engellemiştir. Öyle ki bu durum Karadeniz'de Rus kuvvetlerine karşı mücadele veren Osmanlı'nın Akdeniz'de bulunan Mora ve Mısır sahilleri ile bazı adalarının Ruslar tarafından zapt edilmesinin önüne geçmiştir.²⁵⁰ Böylece Osmanlı kuvvetleri, İsveç gücü sayesinde Akdeniz'de Ruslara karşı savaşmak durumunda kalmamıştır.²⁵¹

Osmanlı Devleti ilgili şartlar gereğince İsveç'e mali yardımda bulunacağını taahhüt etmiş olsa da Rusya'nın yanında Avusturya'nın da savaşa dahil olması sonucunda artan savaş masrafları, mali problemlere ve devlet hazinesinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu sebeple Osmanlı hükümeti İsveç'e sözünü verdiği yıllık sekiz bin akçelik mali yardımın bu şartlar altında yapılmasının imkan dahilinde olmadığını ve başka bir devletten borç alınabileceğini ifade etmesinin yanı sıra söz konusu tutarın ileriki bir zamanda ödeneceğine dair İsveç elçisi Heidenstam'a bir senet verilebileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine elçi Heidenstam İsveç Devleti'nin başka bir yerden borç alamayacağını ve her durumda Osmanlı Devleti'nin mali yardımına muhtaç olduğunu ifade etmiştir. Dahası, belirlenen tutarın verilmediği takdirde İsveç kralının Rusya ile barış yapmak mecburiyetinde kalacağını ve hatta Rusya'nın barış anlaşması ile yetinmeyip bir ittifak anlaşması teklifi götürmesi sonucunda kralın bunu kabul etmesinin zaruri olacağı görüşlerini dile getirmiştir.²⁵² Daha sonra elçi Heidenstam 31 Aralık 1788 tarihli bir takrir sunarak İsveç'in Osmanlı Devleti'nden mali yardım aldığı sürece Rusya'ya karşı mücadelesine devam edeceğini ve ilgili paranın geciktirilmeden ödenmesi gerektiğini hatırlatmıştır.²⁵³ Bu hususun dışında elçi Heidenstam, İsveç Devleti'nin Rusya ile barış anlaşması akdetmediği sürece Moskov (Rusya) çaricesinin donanmasının Baltık Denizi'nden geçişine izin vermeyeceği ve böylece Akdeniz'e ulaşamayacağını ifade ettiği ayrı bir takrir yazdırmıştır.²⁵⁴

---

²⁴⁹ "İtalya tab'hânesinde matbû' gazete evrâkı tercümesidir. İngiltere tarafından Temmûz'un on biri târihiyle yazılan havâdisde bu def'a İsveç Devleti İngiltere Devleti'nden on iki bin kese akçe istidâne idüb, hattâ meblağ-ı mezbûrun bir mikdârı İsveç'e îsâl olunmuş ..." (BOA, TSMA.e., 560/82).

²⁵⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 545.

²⁵¹ Osman Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s. 547.

²⁵² BOA, HAT., 1430/58568.

²⁵³ BOA, *Ali Emiri Sultan Abdülhamid I (AE.SABH.I)*, 324/22083; Ayrıca bk. BOA, HAT., 1383/54723.

²⁵⁴ BOA, *AE.SABH.I.*, 191/12786.

Görüldüğü üzere, her ne kadar İsveç Devleti İstanbul'daki elçisi Heidenstam vasıtasıyla İsveç kralının Rusya'ya karşı verdiği mücadelelerin masrafları ve Akdeniz'e ulaşmak isteyen Rus donanmasının Baltık Denizi'nden geçişine izin vermediği hususuna dayanarak ilgili mali yardımın temin edilmesi konusunda ısrarcı hatırlatmalarda bulunmuş olsa da Osmanlı Devleti artan savaş masrafları dolayısıyla bunu vaktinde yerine getirememiştir. Nitekim bu durum da doğal olarak Osmanlı-İsveç arasında yeni bir ittifak anlaşmasının imzalanma tarihini ertelemiştir. Ancak nihayetinde elçi Heidenstam ve Reisülküttab Raşid Mehmed Efendi'nin işbirliği sonucunda²⁵⁵ taraflar arasında 11 Temmuz 1789 tarihinde Beykoz İttifak Anlaşması yapılmıştır.²⁵⁶ İlgili anlaşma İsveç Kralı III. Gustav'ın 19 Kasım 1789 tarihli tasdiknamesi²⁵⁷ ve Osmanlı padişahı III. Selim (1789-1807)'in 12 Mart 1790 tarihli tasdiknamesi²⁵⁸ ile onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu anlaşma dört madde ve bir hatime (sonuç) bölümünden meydana gelmektedir.

Anlaşma maddelerinin²⁵⁹ ilkinde, Osmanlı Devleti İsveç Devleti'ne 20.000 kese akçe ile yardımda bulunacağını taahhüt etmektedir. Bu tutar, elçi Heidenstam tarafına teslim edilmek üzere anlaşmanın tarihi olan 11 Temmuz 1789'dan itibaren savaş süresince yıllık iki bin kese akçe olarak ve her yıl belirli taksitler üzere verilecek; savaş bitiminde ise arda kalan tutar ise barış anlaşmasının akdedildiği yıldan itibaren on yıl boyunca eşit miktarda ödenecektir.²⁶⁰ İkinci maddede, İsveç ve Osmanlı'nın birbirinden ayrı olarak Rusya ile barış yapmaya yanaşmayacağı belirtilmektedir. Bununla birlikte Rusya'nın ittifak halinde olan devletlerden birine barış teklifinde bulunması durumunda teklifi alan taraf, Rusya'ya müttefikinin de barışa dahil olmasını bildirerek durumu müttefikine haber verecektir. Böylece müttefikler, birbirlerine eşit muamelede bulunma kaidelerini gözeticeklerdir. Üçüncü maddede, anlaşmanın akdedildiği tarihten sonra düşman eline geçen mahaller olması durumunda müttefikler

²⁵⁵ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Türk Diplomasininin Modernleşmesinde Reisülküttab Mehmed Raşid Efendi'nin Rolü", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXI, Enderun Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 111.

²⁵⁶ İttifak anlaşmasının temessüklerinin mübadelesi yapıldıktan sonra 11 Temmuz 1789 tarihinden itibaren en geç altı ay sonunda tasdiknamelerin İstanbul'da mübadele edilmesine karar verilmiştir. Buna dair İsveç elçisi Heidenstam'a verilen 11 Temmuz 1789 tarihli senet için bk. BOA, *HAT.*, 223/12454; BOA, *HAT.*, 1649/6.

²⁵⁷ İsveç Kralı III. Gustav'ın tasdiknamesi için bk. BOA, *HAT.*, 1431/58576; BOA, *HAT.*, 58583; BOA, *DVNS.NMH.d.*, 4, s. 39-40.

²⁵⁸ Osmanlı padişahı III. Selim'in tasdiknamesi için bk. BOA, *HAT.*, 1431/58575; BOA, *DVNS.NMH.*, 4, s. 30-32.

²⁵⁹ Maddelerin transkripsiyonu için bk. Ünver, "18. Yüzyılda Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri", s. 128-131.

²⁶⁰ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 4, s. 39; BOA, *HAT.*, 1431/58576.

bunların barış zamanında iade edilmesine çalışıp özen göstereceklerini taahhüt etmektedirler. Dördüncü maddede taraflarca bahsi geçen tüm maddelere kusursuzca itibar edilerek bunların geçerli tutulacağına güvencesi verilmektedir. Bununla beraber anlaşmanın tasdiknamelerinin en geç altı ay sonunda İstanbul'da mübadele olunması gerektiği belirtilmektedir. Hâtıme bölümünde ise İsveç Kralı'nın İstanbul'daki elçisi Heidenstam, anlaşma şartlarının muhafazasının garanti altına alınması adına görevli olduğunu ve kendi ismi ve mührüyle imzaladığı bu anlaşmayı İsveç Kralı III. Gustav'a teslim ettiğini; aynı zamanda Osmanlı Devleti tarafından anlaşmanın Türkçe yazılı mühürlü ve imzalı nüshasını da teslim aldığını belirtmektedir. Son olarak İsveç kralı, ittifak senedini onayladığını belirterek ilgili maddelerin gerek kendisi gerekse halefleri tarafından değiştirilmeksizin geçerli tutulacağına güvencesini vermek adına bu senedi imzalayıp mühürlediğini ifade etmektedir.²⁶¹

1789 Beykoz İttifak Anlaşması'nın imzalanmasında önemli bir rol oynayan elçi Heindestam'ın bu başarısı, Osmanlı-İsveç ilişkilerinde İsveç elçilerinin diplomatik rolleri açısından dikkate değer bir husustur. Ne var ki onun bu başarısı, Rus gücüne karşı pek bir başarı elde edemeyen İsveç'in anlaşmanın ikinci maddesini çiğneyerek Osmanlı hükümetine haber etmeksizin 3 Ağustos 1790 yılında Rusya ile Verela Barış Anlaşması'nı imzalaması²⁶² ve 15 Ağustos 1790'da savaştan çekilmesinden²⁶³ dolayı uzun vadede etkili olamamıştır. Bu durum da doğal olarak Osmanlı-İsveç ilişkilerinin gelişiminin sekteye uğramasına ve elçi Heidenstam'ın Türkler tarafından rahatsız edilmesine yol açmıştır. Bunun bir sonucu olarak Heidenstam, daha önce İsveçli bir albay sıfatıyla Osmanlı padişahı III. Selim'e askeri danışman olarak gönderilmiş olup kendisinden sonra İstanbul'da İsveç elçisi olan Georg Josef Brentano ile yaşadığı ihtilafların da etkisiyle diplomatik kimliğini terk ederek eşiyle birlikte İzmir'e yerleşmiştir.²⁶⁴

Nitekim eski İsveç elçisi Heidenstam'ın ve ailesinin belirli zamanlarda İstanbul-İzmir arası ve İsveç'e yolculuk yaptığına dair birkaç yol hükmü tespit edilmiştir. Bu hükümler arasında en erken tarihli olanı Evâ'il-i Safer 1208 (8-17 Eylül 1793) tarihli olup, Heidenstam'ın ailesinin yanında bulunan altı hizmetliyle birlikte

²⁶¹ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 4, s. 39-40; BOA, *HAT.*, 1431/58576.

²⁶² İlgili anlaşma için bk. BOA, *HAT.*, 30/1402.

²⁶³ Beydilli, "İsveç", s. 412; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789 – 1994)*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 64.

²⁶⁴ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 193-194.

gemiyle İstanbul'dan İzmir'e gitmek istediğinin bildirilmesi üzerine yazılan bir yol hükmüdür. Başkent İstanbul'dan İzmir'e kadar uzanan deniz yolu üzerindeki iskelelerin kadı, naip ve iskele eminleri vb. görevlilerine hitaben yazılmış olan bu hükümde, eski elçi Heidenstam'ın ailesinin ve maiyetinin geçişine engel olunmayıp ahidnâme gereğince korunup kollanmaları gerektiği bildirilmektedir.²⁶⁵

Bir başka hüküm, bu defa elçi Heidenstam'ın beş hizmetlisiyle İsveç'e gitmek istediğinin bildirilmesi üzerine İstanbul'dan Eflak güzergahı boyunca hudut başına kadar uzanan kara ve deniz yolu üzerindeki bölgelerin ilgili görevlilerine hitaben yazılmıştır. 15-24 Kasım 1793 tarihli olan bu yol hükmünde, adı geçen eski elçinin maiyetiyle sınır başına vardıktan sonra ilgili yerlerden geçip gitmesine engel olunmaması; tehlikeli ve ıssız olan yerlerde güvenliğinin sağlanması adına yeteri kadar silahlı asker eşliğinde istenilen tarafa ulaştırılması ve istenilene aykırı hal ve hareketlerden uzak durulması gerektiği bildirilmektedir.²⁶⁶

Tespit edildiği üzere, elçi Heidenstam adına yazılan son yol hükmü 23 Aralık 1795 – 1 Ocak 1796 tarihli olup, adı geçen elçinin başkentten İzmir'e gitmekte olduğunun bildirilmesi üzerine İzmir mollasına ve başkentten İzmir'e kadar uzanan kara ve deniz yolu üzerindeki idari yerlerin görevlilerine hitaben yazılmıştır. Bu hükümde eski İsveç elçisi Heidenstam'ın üç hizmetlisiyle İzmir'e vardığında geçişine engel olunmaması; ahidnâmeye aykırı olarak cizye tahsildarı ve diğer zabıta tarafından cizye vb. vergi talepleriyle mağdur edilmemesi ve ahidnâme gereğince korunup kollanması gerektiği bildirilmektedir. Bu noktada İsveç Devleti'nin Osmanlı Devleti'nin yakın dostu olduğu ve dolayısıyla tüccar, ziyaretçiler ve elçilerinin korunup kollanmaları ile buldukları yerlerde güvenliklerinin sağlanmasının beklenildiği vurgulanarak ahidnâme gereğince adı geçen elçinin maiyetiyle birlikte sorunsuz bir şekilde gideceği yere ulaştırılması istenmektedir.²⁶⁷ Görüldüğü üzere eski İsveç elçisi Heidenstam, Osmanlı topraklarında çeşitli seyahatler gerçekleştirmiş ve 1802 yılında ülkesine dönünceye kadar ailesiyle birlikte İzmir'de ikamet etmeye devam etmiştir.²⁶⁸

---

²⁶⁵ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 82/473.

²⁶⁶ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 84/480.

²⁶⁷ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 89/502.

²⁶⁸ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 193-194.

2.1.4. Georg Josef Brentano (1789-1791)

Alman asıllı olan ve 1771 yılında Fransa ordusunda çalışan Brentano (d. 1746 – ö. 1798) 1787 yılında Fransız askeri danışmanı olarak sınır savunması ile piyade eğitimini iyileştirmek üzere Osmanlı'da bulunmuştur. Bu görevin yanı sıra bir Fransız ajanı kimliğiyle Rusya ile ihtilafların son bulmasını sağlamak yönünde çaba gösteren Brentano, nihayetinde Osmanlı-Rus Savaşı hakkında İsveç Kralı III. Gustav'a danışmanlık etmek amacıyla Stokholm'a davet edilmiştir. Brentano, bundan bir yıl sonra İsveç ordusunda albay olmuş ve kralın özel temsilcisi sıfatıyla Haziran 1789'da ikinci kez İstanbul'a gönderilerek Osmanlı hükümetini Rusya'ya karşı daha ciddi eylemlerde bulunması yönünde teşvik etmeye çalışmıştır.²⁶⁹

Albay Brentano'nun 1789'da İstanbul'da İsveç elçisi olarak atandığına dair arşiv belgelerinde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Muhtemeldir ki bu durum, - Sture'nin de aktardığı üzere- elçi Brentano'nun ardılı olan Pehr Olof von Asp'ın Brentano'ya ait temsil yetkisi belgelerini Osmanlı hükümetine sunmamasından²⁷⁰ kaynaklanmaktadır. Ancak gerek Sture'nin ve Alakom'un çalışmasında²⁷¹ gerekse Hamid Aral'ın hazırlayıcısı olduğu *Dışişleri Bakanlığı 167 Yıllığı* adlı çalışmada,²⁷² Brentano'nun 1789'dan 1791'e kadar İstanbul'da İsveç elçisi olarak görev yapmış olduğu belirtilmektedir.

İsveç elçisi Brentano'nun diplomatik kariyerinden ziyade Osmanlı padişahı III. Selim'e askeri konularda sunduğu tavsiyelerle ön plana çıkmış olduğu ifade edilmelidir. Öyle ki Brentano III. Selim'e hitaben sunduğu bir layihayla bu dönemde Nizâm-ı Cedîd adı altında yürütülen askeri reformlara katkıda bulunanlar arasında yer

---

²⁶⁹ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 194. Albay Brentano'nun Osmanlı Devleti hizmetinde bulunacak olması üzerine kendisine tayinat bahası ve hane kirası olarak günlük seksen kuruş tahsis edilmiştir (BOA, C.HR., 97/4804).

²⁷⁰ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 195.

²⁷¹ Alakom, *İstanbul'da ve İzmir'de İsveç İzleri (1730-1930)*, s. 25.

²⁷² Hâmid Aral (Haz.), *Dışişleri Bakanlığı 1967 Yıllığı*, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1968, s. 1076.

almış²⁷³ ve standart silah kullanımının Osmanlı ıslahatçılarının gündemine girmesini sağlamıştır.²⁷⁴

Brentano, iki yıl kadar süren kısa süreli diplomatik kariyerinin ardından İsveç'ten aldığı emekli aylığıyla 1795 yılının ortalarına kadar Osmanlı topraklarında bulunmuş,²⁷⁵ ardından İsveç üzerinden Almanya'ya dönüş yapmıştır.²⁷⁶ Onun yalnızca iki yıl süren diplomatik kariyeri, dönemin padişahı III. Selim'e askeri alandaki düzenlemelere dair tavsiyeler sunması ve bu yöndeki çalışmaları ile geçmiştir ki III. Selim'in kendisini ismen tanıdığı bilinmektedir.²⁷⁷

2.1.5. Pehr Olof von Asp (1791-1795)

Diplomatik görevlerine Lahey, Londra ve Paris'te başlayan ve İsveç Kralı III. Gustav'ın dış meselelerdeki en yakın sırdaşı olan Pehr Olof von Asp (d. 1745 – ö. 1808), 1791 yılında İstanbul'a İsveç elçisi olarak tayin edilmiş ve bu görevini 1795 yılına kadar sürdürmüştür. Von Asp'ın İsveç elçisi olarak tayin edildiğine dair İsveç Devleti tarafından Osmanlı yönetimine gönderilen Şubat 1791 tarihli bir mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

*“... kañçılaryamızda mühimme baş kâtibi olan envâl buler tarikamızın kavaliyeri izzetlü, sadâkatlü D'Asp bilâ-te'hîr nasb u ta'yîn olunub savb-ı dostî evblerine ib'âs u irsâl olunmuşdur ...”.*²⁷⁸

İsveç elçisi von Asp'ın İstanbul'daki diplomatik kariyeri sırasında İsveç ile Rusya 19 Aralık 1791 tarihinde bir ittifak anlaşması yapmıştır. Elçi von Asp bu ittifak

²⁷³ İsveç elçisi Brentano'nun söz konusu lahiyası için bk. BOA, *TSMA.e.*, 212/58, s. 9. İlgili lahiyanın transkripsiyonu için bk. Engin Çağman, “III. Selim'e Takdim Edilen Lâyihalara Göre Osmanlı Devleti'nde İktisadî Değişme”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1995, s. 58-59.

²⁷⁴ Bu konuda bk. Fatih Yeşil, “Nizâm-ı Cedid'den Yeniçeriliğin Kaldırılışına Osmanlı Kara Ordusunda Değişim 1793-1826”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara, 2009, s. 89, 115, dipnot no. 355, 467; Cemâl Kurnaz, “Vilhelm Thomsen'e Mecidî Nişanı Verilmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, C. 41, No: 1993, TTK Yayınları, Ankara, 1993, s. 13, dipnot no. 1.

²⁷⁵ Nitekim çalışmanın ana kaynağı 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde Albay Brentano adına yazılmış olan Evâ'il-i Muharrem 1210 (M. 18-27 Temmuz 1795) tarihli bir yol hükmü yer almaktadır. Bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 89/500.

²⁷⁶ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 195.

²⁷⁷ Beydilli, “İsveç”, s. 412.

²⁷⁸ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 4, s. 96. Von Asp'ın İsveç elçisi olarak atandığı haberi üzerine Osmanlı Devleti tarafından gönderilen mektup için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 9, s. 391.

anlaşmasının ilk maddesinde Osmanlı-Rusya arasında savaş çıkması durumunda İsveç Devleti'nin Rusya'ya hiçbir şekilde yardımda bulunmayacağını açıkça belirtildiğini ve böylece bu madde ile bu ittifak anlaşmasının devamlılığının Osmanlı Devleti aleyhine yönelik olmadığını bildirmiştir.²⁷⁹ Öyle anlaşılıyor ki İsveç Devleti Rusya ile bir ittifak anlaşması yapmış olsa da diğer yandan Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerin sekteye uğramasını istememiştir.

İsveç elçisi von Asp'ın İstanbul'daki diplomatik kariyeri esnasında yaşanan bir diğer gelişme, babası III. Gustav'ın vefatı üzerine²⁸⁰ oğlu IV. Gustav Adolf'un İsveç kralı olarak tahta çıkması olmuştur. Kral IV. Gustav bu hususa dair kaleme aldirdığı bir mektubun²⁸¹ yanı sıra İstanbul'daki elçi von Asp'ın orta elçi olarak görevine devam edeceğine dair 10 Nisan 1792 tarihli ayrı bir mektup göndermiştir.²⁸²

İsveç elçisi von Asp'ın İstanbul'daki diplomatik kariyerinin son dönemlerinde, Osmanlı Devleti'nin İsveç Devleti'ne taahhüt ettiği mali yardımın tamamının yapılmaması konusu gündeme gelmiştir. Nitekim bu hususta elçi von Asp ile Osmanlı Devleti'nin reisülküttabı arasında bir tartışma yaşanmıştır. Bu uzun tartışmada elçi von Asp Osmanlı Devleti'nin sözünü verdiği 20.000 kese akçelik mali yardımın yalnızca 2.000 kese akçesini vermiş olduğunu, dolayısıyla kalan tutarın da verilmesi gerektiği yönünde görüş beyan etmiştir. Buna karşılık reisülküttab ise İsveç'in anlaşmaya riayet etmeyerek Osmanlı'ya haber vermeden tek taraflı olarak Rusya ile barış anlaşma yaptığını ve savaştan çekildiğini, dolayısıyla Osmanlı hükümetinin kalan tutarı ödemeye yanaşmadığını ve nitekim bunda haklı olduğunu belirtmiştir.²⁸³ Sonuç olarak İsveç Devleti mali yardım konusunda bir sonuç alamamış; nitekim bu husus elçi von

---

²⁷⁹ BOA, *HAT.*, 1386/55003.

²⁸⁰ III. Gustav, aristokların güç ve imtiyazlarını kaybetmesine neden olan ve monarşiye neredeyse mutlak güç veren 1789 Birleşme ve Günvelik Yasası'ndan dolayı kendisinden intikam almak isteyen aristokratların tuttuğu Jacob Johan Anecarström adlı bir subay tarafından, 16 Mart 1792 tarihinde Stokholm Kraliyet Opera Binası'nda gerçekleştirilen bir maskeli baloda vurularak suikaste uğramış ve bu olaydan on üç gün sonra yaşamını yitirmiştir (Scott, *Sweden*, s. 280; Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 9, 82).

²⁸¹ IV. Gustav Adolf'un İsveç Kralı olduğunu bildirdiği 29 Mart 1792 tarihli mektubu için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 17, s. 151.

²⁸² Nitekim bu hususta elçi von Asp, ilgili mektupları Osmanlı yönetimi huzuruna takdim etmeden önce usulen maiyetine orta ve tayinat bedelinin verilmesini rica ettiği bir takrir yazmıştır. Bk. BOA, *C.HR.*, 114/5675. İlgili mektup için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 17, s. 152. Aynı hususta İsveç başbakanı tarafından Osmanlı sadrazamına hitaben yazılan 11 Nisan 1792 tarihli mektup için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 17, s. 151-152.

²⁸³ Elçi von Asp ile reisülküttap arasında geçen tartışma için bk. BOA, *HAT.*, 242/13566; Ayrıca bk. Beydilli, "İsveç", s. 412.

Asp'ın ardılı olan Ignatius Mouradgea D'ohsson döneminde dahi gündemde yer almaya devam etmiştir.

Gerçekten de İsveç elçisi von Asp'ın İstanbul'daki 4 yıllık diplomatik kariyeri, İsveç'in Rusya ile 1790 yılında yapmış olduğu barış anlaşması ile 1791 yılında akdettiği ittifak anlaşmasının Osmanlı-İsveç ilişkilerine getirdiği soğukluktan dolayı parlak bir şekilde gelişim göstermemiştir. Bununla birlikte İsveç temsilciliği içinde yaşanan anlaşmazlıkların da etkisiyle elçi von Asp'ın İstanbul'daki diplomatik kariyerinin pek bir önemi kalmadığı görülmüştür. Bunun sonucunda von Asp elçilik görevinden azledilerek Londra'ya gönderilmiştir.²⁸⁴ Böylece onun İstanbul'da 1791-1795 yılları arasında sürmüş olan diplomatik kariyeri son bulmuştur.

2.1.6. Ignatius Mouradgea D'ohsson (1795-1799)

Pera (Beyoğlu)'da varlıklı bir Katolik Ermeni ailenin oğlu olarak dünyaya gelen ve Ermenice adı Muradcan Tosunyan²⁸⁵ olarak bilinen Ignatius Mouradgea d'Ohsson (d. 1740 – ö. 1807), 1763 yılında İsveç elçiliğinde tercüman olarak göreve başlamış, 1768'de ise tercümanbaşı (birinci tercümanlık) mertebesine yükselmiştir.²⁸⁶ Celsing ailesinin geleneğine benzer olarak Ignatius Mouradgea da İzmir İsveç Konsolosluğu'nda konsolos olan Hackson'un tercümanı olarak çalışan babası Ohannes (Johannes Mouradgea)²⁸⁷ gibi doğal olarak bu mesleğe yönelmiştir.²⁸⁸

Mouradgea yerel patronlar adına İstanbul'daki İsveç elçileri hakkında casusluk yapmak üzere 1775'te İsveç Kralı III. Gustav'ın İsveç elçiliğindeki özel sekreteri olarak görev almaya başladı ve aynı yıl kendisine asalet ünvanı bahşedildi. Ardından

²⁸⁴ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 195.

²⁸⁵ Nitekim arşiv belgelerinde adı genellikle bu şekilde geçmekle birlikte, *Muradca, Mourad, Mouradgea, Muradgea* tabirlerine de rastlanmıştır. Bu hususta ayrıntılı bir açıklama için bk. Kemal Beydilli, "İgnatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", s. 249-250.

²⁸⁶ Beydilli, "İgnatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", s. 251; Ayrıca bk. "... *Âsitâne-i Aliyye'mde mukîm İsveç elçisinin baş tercümânı Muradca nâm tercümâna ...*" (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 37/169).

²⁸⁷ Örneğin 50/2 İsveç Ahkâm Defteri'ndeki Evâ'il-i Ş 1173 (Mart 1760) tarihli bir hükümde şu ifade geçmektedir. "... *medîne-i İzmir'de İsveç konsolosu yanında berât-ı şerîf ile tercümân olan Oannes veled-i Muradca nâm tercümân ...*" (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 5/19). Bununla birlikte babası genellikle *Tosun* lakabıyla bilinirdi. Bu nedenle Ignatius Mouradgea'nın diğer bir ismi de *Tosunyan*'dı (Beydilli, "İgnatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", s. 250).

²⁸⁸ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 196; Alakom, *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri (1730-1930)*, s. 25.

11 Ocak 1787’de kraliyetten aldığı izinle amcasının ismi D’ohsson’u kullanmaya başladı.²⁸⁹ 1792’de İsveç elçiliğinin danışmanı oldu ve ardından 1795’te İsveç’in İstanbul’daki elçisi olarak tayin edildi.²⁹⁰ Nitekim Mouradgea’nın selefi von Asp’ın yerine orta elçi olarak tayin edildiği, İsveç Kralı IV. Gustav Adolf’un 15 Temmuz 1795 tarihli mektubuyla bildirilmiştir.²⁹¹ İsveç Kralı IV. Gustav Adolf’un bu mektubuna cevaben Osmanlı padişahı III. Selim tarafından eski elçi von Asp’ın ülkesine dönmesine izin verildiği ve yeni elçi D’ohsson’un kabul edilip ikametinin uygun görüldüğü hususunda 13 Nisan 1797 tarihli bir mektup gönderilmiştir.²⁹²

Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkileri kapsamında İsveç elçisi D’ohsson’un elçilik yılları, iki temel husus dahilinde seyir almıştır. Bunlardan biri D’ohsson’un İsveç hükümetinin talimatı olmaksızın 1789 Fransız Devrimi sonrası Fransa siyasetini takip etmesi; diğeri de Osmanlı ile İsveç arasında akdedilen 1789 Beykoz İttifak Anlaşması uyarınca İsveç’in Rusya’ya karşı savaşmaya devam etmesine karşılık Osmanlı Devleti’nin vermeyi taahhüt ettiği paraların tahsilini sağlamaya çalışmasıdır. Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkilerinde etkili olduğu görülen elçi D’ohsson merkezli bu iki husustan bahsedilmesi yerinde olacaktır.

İlk eşinin 1782’de hayatını kaybetmesiyle dul kalan D’ohsson, ikinci evliliğini 1789’da Marie Antoinette Amelie Beilliard isimli bir Fransız ile yapmış ve bu evlilik onun Fransa ile olan ilişkilerinin gelişim göstermesine vesile olmuştu. Bunun sonucunda D’ohsson, mal varlığını Fransa’ya taşıyarak paralarını Fransız bankalarına yatırmış fakat 1789 Fransız Devrimi’nin meydana gelmesiyle oluşan kargaşa ortamı servetini kaybetmesine neden olmuştu.²⁹³ Tüm bunlarla birlikte İsveç Devleti; İsveç’te “Vezîr-i A’zam” lakabıyla bilinen²⁹⁴ ve Paris’te yaşarken Fransız Devrimi’nin gerçekleşmesine bizzat şahit olan dönemin etkili bir devlet adamı Baron Gustaf Adolph Reuterholm’un²⁹⁵ dış siyasette ılımlı bir politika izlemeyi tercih etmesinin etkisinde kalarak 1795 yılında Fransa Cumhuriyeti’ni tanıyan ilk monarşik devlet oldu.²⁹⁶ Bunun üzerine Osmanlı Sadrazamı Safranbolulu İzzet Mehmed Paşa (1794-

²⁸⁹ Sture’nin belirttiği üzere bu isim kulağa bir İsveç ismi gibi gelse de muhtemelen, Ermenice olan Tosun isminin Fransızca telaffuzudur (Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 196).

²⁹⁰ Beydilli, “İgnatius Mouradgea D’ohsson (Muradcan Tosunyan)”, s. 253.

²⁹¹ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 9, s. 323.

²⁹² BOA, *TSMA.e.*, 1434/58935.

²⁹³ Kemal Beydilli, “D’OHSSON, Ignatius Mouradgea”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, s. 496.

²⁹⁴ Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 107-108.

²⁹⁵ Neil Kent, *A Concise History of Sweden*, Cambridge University Press, New York, 2012, s. 149.

²⁹⁶ Scott, *Sweden*, s. 287.

1798), bu dönemde İsveç elçiliğinin baş tercümanı olan D'ohsson ile diğer devletlerin tercümanlarından aldığı haberler doğrultusunda bu tercümanların devletlerinin Fransa Cumhuriyeti'ni tanıdıklarını; dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin Fransa Cumhuriyeti'ni henüz tanımamış olmasının Fransa ile aradaki dostluğa aykırı olduğu yönündeki görüşlerini padişah III. Selim'e bildirdi.²⁹⁷ Bunun sonucunda baş tercüman olarak D'ohsson, Reisülküttap Raşid Efendi ile birlikte, 14 Mayıs 1795'te Fransa Cumhuriyeti tarafından elçi sıfatıyla gönderilen Verninac de Saint Maur'un 1 Haziran 1795'te Osmanlı sadrazamı tarafından kabul edilmesinde ve böylece Fransa Cumhuriyeti'nin Osmanlı hükümeti tarafından resmen tanınmasında etkili bir rol oynadı.²⁹⁸

Tüm bu gelişmelerle birlikte, İstanbul'a elçi olarak tayin edilen D'ohsson 1789 Fransız Devrimi'nin yarattığı karışıklıktan dolayı kaybettiği servetini yeniden kazanmak üzere, İsveç elçisi kimliğiyle Fransız Devrimi temsilcilerine daha fazla destek verdi ve devrim taraftarları Jacobinlerle daha yakın ilişkiler kurdu. Nitekim Fransa hükümetinden para desteği alması karşılığında Osmanlı hükümeti nezdinde Fransa politikasını açıkça destekleme politikasına yöneldi.²⁹⁹ Ne var ki yaşanan birtakım gelişmeler D'ohsson'un bu politikasını sürdürmesini ve çıkarına uygun bir sonuç almasını olanaksız kıldı. Bu gelişmelerden ilki, İsveç kraliyetinin arkasındaki güç olan Reuterholm'un Fransa yanlısı politikasından vazgeçerek devrim karşıtı güçlerden biri olan Rusya'ya yanaşması³⁰⁰ ile 1796'da İsveç Devleti'nin Rusya ile yakın ilişkiler kurmuş olmasıydı. Üstelik Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'nın (1762-1796) torunu Alexandra ile 1796 güzünde Saint-Petersburg'u ziyaret eden İsveç Kralı IV. Gustav Adolf'un evlilik yapması bile gündeme gelmişti. Nitekim İsveç ile Rusya arasında ilişkilerin geliştiğine ve evlilik mevzuuna dair söylentiler İstanbul'a kadar ulaştı.³⁰¹ Ancak II. Katerina'nın Kral IV. Gustav Adolf ile Alexandra'nın evlenmesi yönündeki arzusu, din farklılığı yüzünden gerçekleşmedi ve birkaç hafta sonra da imparatoriçe hayatını kaybetti. İşte bu gelişmelerin yaşanmasıyla İsveç elçisi

²⁹⁷ BOA, HAT., 265/15352.

²⁹⁸ Beydilli, "İgnatius Mouradzea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", s. 288.

²⁹⁹ Beydilli, "D'OHSSON, Ignatius Mouradzea", s. 496.

³⁰⁰ Scott, *Sweden*, 287.

³⁰¹ "Boğdan voyvodasından gelan havâdis şukkasıdır ... Devlet-i Rusya ile İsveç Devleti miyânında tahaddüs iden bürüdet bi'l-külliyeye mündefi' olub ... bu def'a Baron Bodenzic(?) nâm kimesne büyük elçilik pâyesiyle İsveç makarr-ı hükümeti olan İstokolm nâm şehirde ikâmet için ba's u tesyir olunmuş olduğuna nazaran ba'zı umûr-âşinâ kulunca İsveç kralıyla Rusya veliahdının kızı beyninde musammem olan izdivâc mâddesine nizâm virilmek melhûz idiği ... Fi 3 M [1]211 [8 Temmuz 1796]" (BOA, HAT., 235/13089).

D'ohsson'un durumu gittikçe kritik bir hal alıyordu. Zira Osmanlı hükümeti D'ohsson'un yaşanan gelişmelere dair söylentilerden haberdar olduğunu düşünüyor ve doğal olarak ondan bir açıklama bekliyordu. Nitekim mevkiini korumak isteyen D'ohsson, İsveç kralının Saint-Petersburg'a yaptığı ziyaretin herhangi bir anlam ifade etmediğini belirterek Osmanlı hükümetinin şüphelerini gidermeye çalıştı. Ne var ki D'ohsson'un bu çabasına rağmen ilgili söylentiler, Kral IV. Gustav Adolf'un 1797 güzünde Baden Prensesi Frederica ile evlendiği haberi³⁰² alınana kadar kesilmedi.³⁰³

İsveç-Rusya arasında yaşanan gelişmelere dair söylentiler ister istemez D'ohsson'un mevkiini sarsmaya başlamıştı. Öyle ki İsveç elçisi D'ohsson devleti adına, 1789 İttifak Anlaşması uyarınca Osmanlı Devleti'nin İsveç'e vermesi gereken paradan kalan tutarın ödenmesi konusunda hatırlatma yapmasına³⁰⁴ karşılık Osmanlı yönetimi, tıpkı 1790 yılında Rusya ile barış yaparak savaştan çekildiği gibi bu süreçte paranın verilmesinden sonra kendisine sırt çevireceği şeklinde İsveç Devleti'ni suçlamaktan geri durmadı.³⁰⁵ Dolayısıyla D'ohsson'un kalan paranın verilmesi yönündeki tüm ikna çabaları, gerek Osmanlı Devleti'nin İsveç'e karşı tutumu gerekse İsveç'in 1790 yılında Rusya ile anlaşma sonucunda savaştan çekilmesiyle vaat edilen paranın verilmesinin hukuken dayanaksız olması sebebiyle boşa çıktı.³⁰⁶

Para hususundaki başarısızlığının yanı sıra; Fransa lideri Napolyon Bonapart'ın Temmuz 1798'de Osmanlı'ya tabi olan Mısır'ı işgal etmesi, elçi D'ohsson'un İsveç elçisi ve Fransa taraftarı olarak İstanbul'da kalmasını güçleştiren en temel etken olmuştur.³⁰⁷ Nitekim bu olaydan sonra bile D'ohsson Osmanlı Devleti'ne sözde çıkarları gereği Fransa'ya savaş açmakta acele etmemesi

---

³⁰² Kral IV. Gustav Adolf'un Baden Prensesi Frederika ile evlendiği haberini verdiği 1 Kasım 1797 tarihli olup, 11 Ocak 1798'de deftere kaydedilen mektubu için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 17, s. 162. Kralın bu mektubuna cevaben Osmanlı sadrazamı tarafından gönderilen 9 Ramazan 1212 (25 Şubat 1798) tarihli mektup için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 17, s. 163.

³⁰³ Carter Vaughn Findley, *Enlightening Europe on Islam and the Ottomans: Mouradgea d'Ohsson and His Masterpiece*, Brill, Leiden, 2019, s. 53-54.

³⁰⁴ BOA, *HAT.*, 242/13568; BOA, *HAT.*, 1470/2.

³⁰⁵ Findley, *Enlightening Europe on Islam and the Ottomans: Mouradgea d'Ohsson and His Masterpiece*, s. 54.

³⁰⁶ Beydilli, "D'OHSSON, Ignatius Mouradgea", s. 496.

³⁰⁷ Esasında Osmanlı hükümeti, Fransa'da 1791 anayasası ile kralın yetkilerinin sınırlandırılması, azli ve idamı karşısında bir endişe duymamıştı ki bunda etkili olan husus, devrimin en önemli nedeni olan sınıf farklılığının Osmanlı topraklarında bilinen bir olgu olmamasıydı. Öte yandan devrimin en temel mesajı olan "milletlerin kendi kaderini belirlemesi" ilkesi bile Osmanlı yönetimini rahatsız etmemişti. Ne var ki bu mesajın önemi, Fransa Cumhuriyeti'nin 1797'de Yediadalar'a el koyup Yunanları bağımsızlığa kavuşması yönünde provoke etmeye başlamasıyla idrak edilmiş oldu. Yine de Napolyon Bonapart'ın Temmuz 1798'de Mısır'ı işgaline kadar Osmanlı-Fransa ilişkileri gergin bir seyir almadı (İsmail Soysal, "Fransa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, s. 182).

tavsiyesinde bulunarak Fransa politikasını desteklemeyi sürdürmüştür.³⁰⁸ Ancak nihayetinde Osmanlı sadrazamının III. Selim'e sunduğu takirde kendisinin Fransa adına casusluk yaptığı; dolayısıyla İsveç elçisi olarak İstanbul'da kalmaya devam etmesinin devletin çıkarları ile uyuşmadığı ve bir an önce İstanbul'dan ihraç edilmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁰⁹ Bunun sonucunda D'ohsson, İstanbul'da "istenmeyen adam" (persona non grata) olarak ilan edilmiş³¹⁰ ve yerine Osmanlı'nın isteğine cevaben "gerçek bir İsveçli olarak" Karl Gustav von König İstanbul'a İsveç elçisi olarak tayin edilmiştir.³¹¹ Sonuç olarak, Nisan 1799'da İsveç hükümeti tarafından geri çağırılan D'ohsson, 12 Ağustos'ta Viyana'ya ve ardından Fransa'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştır.³¹² Nitekim onun adına 24 Temmuz – 2 Ağustos 1799 tarihli bir yol hükmü yazılmıştır. Elçi D'ohsson'un ailesi ve hizmetlisiyle başkentten İsveç'e gitmek istediğini bildirmesi üzerine başkentten sınır başına kadar uzanan yol üzerindeki ada ve iskelelerdeki görevliler; Osmanlı donanması kaptanı; Cezayir, Trablusgarp ve Tunus korsan gemileri kaptanları ve reisleri ile diğer görevlilere hitaben yazılmış olan bu yol hükmünde, adı geçen elçinin maiyetiyle birlikte sınır başına varmak üzere yolda olduğu, iskele ve limanlarda konakladığı ve denizde bulunduğu esnada ahidnâme ve taraflar arasındaki dostluğa aykırı olarak mağdur edilmemesi; her ihtiyacında tarafına yardımcı olunması ve ahidnâme uyarınca güvenli bir şekilde istenilen mahale ulaştırılması gerektiği bildirilmektedir.³¹³

1795-1799 yılları arasında İstanbul'da İsveç elçiliği yapmış olan ve bu görevinden ayrıldıktan sonra 27 Ağustos 1807'de ölümüne kadar Fransa'da yaşayan Ignatius Mouradgea D'ohsson'un yaşanan gelişmelerden dolayı "tercümanların en iyisi, elçilerin en kötüsü"³¹⁴ olarak anılmasının yanı sıra, özellikle tercümanlığı döneminde önemli konularda ön plana çıkmış olduğu da belirtilmelidir. Bunlardan ilki, Osmanlı hükümetine Rus filosunun Akdeniz'e girmesini engellemek adına İsveç'in yanı sıra İspanya'nın da katkılarından bahsederek 1782 Osmanlı-İspanya dostluk ve

³⁰⁸ Beydilli, "İgnatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", s. 291.

³⁰⁹ Öner, "İsveç Devlet Arşivi'nde Mahfûz İ. M. D'ohsson Evrakı Tasnif ve Tahlili", s. 538. Osmanlı sadrazamının III. Selim'e sunduğu ilgili takir için bk. BOA, *HAT.*, 176/7696.

³¹⁰ Beydilli, "İgnatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", s. 293; Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 198.

³¹¹ Beydilli, "İsveç", s. 412.

³¹² Beydilli, "D'OHSSON, Ignatius Mouradgea", s. 496.

³¹³ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 112/594.

³¹⁴ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 198.

ticaret anlaşmasının imzalanmasında aktif bir rol üstlenmiş olmasıdır.³¹⁵ Bu önemli diplomatik başarısının yanında D’ohsson, 22 yıllık yoğun çalışmanın bir ürünü olarak,³¹⁶ İslam hukukunu ve Osmanlı tarihini ele aldığı *Tableau general de l’Empire ottoman* adıyla bilinen bir kitap yazarak namını duyurmuştur. Büyük boyda üç cilt olarak yayımlanan³¹⁷ ve Almanca, İngilizce ve Rusçaya çevrilen bu kitabın önemi, Osmanlı İmparatorluğu’nun toplumsal tarihine ışık tutan en önemli eserlerden biri olmasıdır.³¹⁸

D’ohsson’un gerek diplomatik gerekse edebiyat-tarih alanlarındaki başarılarının yanı sıra tıpkı eski İsveç elçisi Brentano gibi III. Selim’e Nizâm-ı Cedîd adı altında yürütülen yenileşme hareketlerine dair sunduğu layihalarıyla askeri konularda da dikkatleri üzerine çekmeyi başarmış olduğu bilinmektedir.³¹⁹ Böylece D’ohsson aracılığıyla Osmanlı tersanesinde, donanmasında ve az sayıda da olsa Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn’da³²⁰ Fransız uzmanların yanı sıra İsveçli uzmanlar da çalıştırılmış³²¹ ve bu uzmanların çabalarıyla tersanede bir kârgir havuzu (kuru havuz)³²² inşa edilmiştir.³²³ Nitekim çalışmanın ana kaynağı 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri’nde, Osmanlı tersanesi ve mühendishânesinde D’ohsson’un

---

³¹⁵ Bu konuda bk. Kemal Beydilli, “İspanya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 167-168.

³¹⁶ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 196.

³¹⁷ Beydilli, “D’OHSSON, Ignatius Mouradzea”, s. 497.

³¹⁸ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 197. D’ohsson’un Osmanlı toplumuna dair önemli verilerini içeren söz konusu kitabı hakkında yapılan bir çalışma için bk. Elisabeth A. Fraser, “Dressing Turks in the French Manner: Mouradzea D’ohsson’s Panorama of the Ottoman Empire”, *ARS Orientalis*, (Ed. Nebahat Avcıoğlu – Finbarr Barry Flood), C. 39, Smithsonian Institution, Washington, 2010, ss. 198-230.

³¹⁹ Bu konuda ayrıntılı veriler için bk. Beydilli, “Ignatius Mouradzea D’ohsson (Muradcan Tosunyan)”, s. 257-269, 299 vd.

³²⁰ D’ohsson’un 1797 yılında sunduğu layihada Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye adı altında açılmasını önerdiği kurumun adıdır. Nitekim bu yeni mühendishâne için hazırlanan “kanûnnâme”de geçen ilkeler, D’ohsson’un bu hususa dair önerilerinin bir özeti şeklindedir (Beydilli, “D’OHSSON, Ignatius Mouradzea”, s. 497).

³²¹ Yeşil, “Nizâm-ı Cedîd’den Yeniçeriliğin Kaldırılışına Osmanlı Kara Ordusunda Değişim 1793-1826”, s. 101; Öner, “İsveç Devlet Arşivi’nde Mahfûz İ. M. D’ohsson Evrakı Tasnif ve Tahlili”, s. 15.

³²² 1797-1800 yılları arasında Haliç’te günümüzde 3 numaralı havuz olarak bilinen bu havuzun, gemilerin inşaat ve tamirlerinin kuru bir ortamda tamamlanması sonrasında içeri su alınarak yüzdürülmelerine imkan tanıdığı söylenmektedir. Öte yandan bu sistem, Fransız ve İsveçli uzmanların projelerinden İsveç modelinin Osmanlı yönetimince daha hesaplı ve pratik olduğu görülmesi sonucunda uygulanmaya koyularak, inşaat işlemi İsveçli başmühendis A. E. Rhode’nin ekibinin sorumluluğuna bırakılmıştır (Ekrem Işın (Haz.), *Osmanlı Donanmasının Seyir Defteri: Gemiler, Efsaneler, Denizciler*, Pera Müzesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 35).

³²³ Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. 1, IRCICA Yayınları, İstanbul, 1994, s. 619.

aracılığıyla istihdam edildikleri düşünölen İsveçli mühendislerin memleketlerine dönecek olmaları üzerine yazılmış olan iki yol hükmü tespit edilmiştir.³²⁴

2.1.7. Carl Gustav König (1799-1805)

Alman asıllı olan ve 1788 yılında itibaren İsveç diplomasisine hizmet etmeye başlayan Carl Gustav König (d. 1764 – ö. 1852); Londra, Lahey ve Paris’te diplomatik görevlerde bulunmuş, 1799 yılında Ignatius Mouradgea D’ohsson yerine İstanbul’a İsveç elçisi olarak tayin edilmiştir.³²⁵ Nitekim bu hususa dair 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri’nde bir hüküm tespit edilmiştir. İlgili hüküm D’ohsson’un, kendisinin yerine König’in maslahatgözar olarak tayin edilmiş olduğu ve bundan dolayı adı geçen yeni elçinin İstanbul’a gelmesi gerektiği haberini vermiş olması üzerine Osmanlı’nın ilgili görevlilerine hitaben yazmış olduğu 16-25 Nisan 1799 tarihli yol hükmüdür.³²⁶

Elçi König’in İstanbul’daki diplomatik kariyeri, selefi D’ohsson’unki kadar Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkileri açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir süreç gibi seyir almamıştır. Ancak tespit edildiği üzere König’in döneminde İsveçli uzmanların Osmanlı Devleti’nde çalışmayı sürdürdükleri ve dolayısıyla askeri gelişmelerde katkıda buldukları görölmektedir. Nitekim, D’ohsson döneminde istihdam edilmiş olan iki İsveçli mühendis için yol hükümleri yazılmış olduğu tespit edilmiştir.³²⁷ Ayrıca orduya gidecek olan iki İsveçli mühendise harcırah tahsis edilmesi hakkında arşiv belgeleri arasında bir belgeye ulaşılmıştır. İlgili belgede adları belirtilmeyen iki İsveçli mühendisin her birine 1.500 guruş harcırah (yolluk); mâhiyye (aylık) olarak ise birine 500, diğere ise 300 guruş verilmesinin rica edilmesi üzerine Osmanlı padişahı III. Selim’in belgenin yukarısındaki “*Virile. Orduya dâhî yazasın,*

³²⁴ İlgili hükümler için bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 117/616, 125/647.

³²⁵ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 199.

³²⁶ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 108/579. Diplomat König’in İstanbul’a maslahatgözar olarak atandığına dair Viyana’daki Osmanlı elçisi İbrahim Efendi’nin 12 Nisan 1799 tarihli yazısı için bk. “*Beç’te mukîm Devlet-i Aliyyeleri sefîri İbrâhîm Efendi kullarından şimdi vârid olan havâdis kâ’imesidir ... İsveç elçisi Muratça ’nın azli ve ... yerine kral sarayı hademesinin mu’teberlerinden Çönik [König] nâm kimesne maslahatgözar lakabıyla Deraliyye ’de ikâmete me’mûr ... Fi 7 Za sene [1]213*” (BOA, *Ali Emiri Sultan Selim III (AE.SSLM.III)*, 422/24232).

³²⁷ Söz konusu yol hükümleri bir önceki İsveç elçisi D’ohsson’dan bahsedilen bölümde verilmişti. Bk. s. 117, 118 dipnot no. 418, 419.

virşünler” şeklindeki hatt-ı hümayûnu ile iki mühendise ilgili tutarların tahsis edildiği tespit edilmektedir.³²⁸

Elçi König’in elçilik yılları döneminde bir defa olmak üzere ülkesi İsveç’e seyahat etmiş olduğu görülmüştür. Nitekim bu hususta Mayıs 1803 tarihli üç ayrı hükmün elçi König’in devleti tarafından izinli olarak İsveç’e gidecek olması üzerine ilgili görevlilere hitaben yazılmış olduğu tespit edilmiştir. Elçi König’in güvenli bir şekilde seyahat etmesi adına yazılmış olan bu yol hükümlerinden ilki, İstanbul-Varna-Eflak güzergahından sınır başına kadar uzanan yerlerin; ikincisi, İstanbul’dan Akdeniz’de bulunan Hocabey iskelesi ve yine sınır başına kadar uzanan yerlerin; üçüncüsü ise İstanbul-Eflak güzergahında bulunan yerlerin idari görevlilerine³²⁹ yazılmıştır. Öte yandan König’in seyahati dolayısıyla İstanbul’da bulunmadığı zaman diliminde Seraphino ve onun ardından Valen adlı İsveçli, elçi vekili olarak görevde bulunmuştur.³³⁰

1803 yılında İsveç’e giden elçi König, bir yıl sonra İstanbul’a dönüş yaparak görevine devam etmiştir. Nitekim bu bilgi Haziran 1804 tarihli bir yol hükmünden öğrenilmektedir. İlgili hüküm, İsveç maslahatgüzarı König’in ülkesinden dönüp İstanbul’a ulaşmak üzere olduğu bilgisi üzerine Eflak-İstanbul yolundaki bölgelerin ilgili görevlilerine hitaben yazılmıştır.³³¹

1804 yılında İstanbul’a dönen elçi Carl Gustav König, 1805 yılında İsveç hükümetinin çağrısı üzerine görevinden ayrılana kadar İstanbul’da ikamet etmeye devam etmiş ve nihayetinde İstanbul’daki 6 yıllık diplomatik kariyerini terk etmiştir.³³²

---

³²⁸ BOA, *HAT.*, 1411/57425.

³²⁹ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 139/716.

³³⁰ Bk. “*Maslahatgüzâr vekili Serafino mühürlü arz-ı hâl [gönderüb] ...*” (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 139/719; “*İsveç maslahatgüzâr vekili Valen mühürlü arz-ı hâl gönderüb ...*”. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 143/732).

³³¹ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 146/747.

³³² Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 199.

2.1.8. Nils Gustav af Palin (1805-1824)

1797 yılında İstanbul'a gelerek İsveç elçiliğinde sekreter olarak görev alan ve eski elçi D'ohsson'un kızı Claire Lucie Mouradgea d'Ohsson (1776-1861) ile evlenen Nils Gustav af Palin³³³ (d. 1765 – ö. 1842),³³⁴ Osmanlı hükümeti ile yeni bir ticaret anlaşması yapılmasını sağlamak üzere 1805 yılında maslahatgüzar sıfatıyla İstanbul'a İsveç elçisi olarak tayin edilmiştir.³³⁵

Esasında Palin'in elçilik döneminden hemen önce İsveç Devleti, İsveç maslahatgüzarı vekili Valen aracılığıyla 4 Ekim 1805 yılında Osmanlı Devleti'nden İsveç ticaret gemilerinin Karadeniz'de Rusya limanlarına şartsız olarak gidip gelme ve ticari faaliyette bulunma iznini elde etmiştir.³³⁶ Osmanlı-İsveç ilişkilerinde ticari boyutta yaşanan bu gelişmenin ardından İsveç hükümeti, Nils Gustav af Palin'i Osmanlı hükümeti ile yeni bir ticaret anlaşması yapmak üzere İsveç elçisi olarak tayin etmiştir. Zira İsveç Devleti, yapılacak yeni bir ticaret anlaşması ile Karadeniz'e geçiş iznine sahip olan ahidnâmeli büyük devletler statüsüne sahip olmak istemiştir. Ancak 1806 Osmanlı-Rus Savaşı dolayısıyla Osmanlı hükümeti, İsveç gibi Karadeniz'de ticari faaliyetlerde bulunan tüm devletlerin gemilerine Karadeniz Boğazı'nı geçici olarak kapatmıştır.³³⁷ Dolayısıyla diğer Avrupa devletleri gibi İsveç Devleti de kendisi için önemli bir ticari imtiyazı geçici süreliğine de olsa yitirmiştir. Buna rağmen Osmanlı Devleti ile süregelen dostane ilişkiler gereğince İsveç Kralı XIII. Karl (1809-1818), 1808 yılında tahta çıkan Osmanı padişahı II. Mahmud'a (1808-1839) cülus tebriki ve ayrıca kendi cülusuna dair 6 Haziran 1809 tarihli iki mektup göndermiş³³⁸ ve ilgili mektuplar maslahatgüzar Palin tarafından Osmanlı hükümetine takdim

³³³ Findley, *Mouradgea d'Ohsson and His Masterpiece*, s. 59; Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 199.

³³⁴ Nitekim Palin'in sekreterliği döneminde Osmanlı topraklarında seyahat gerçekleştirmiş olduğuna dair bir hüküm tespit edilmiştir. İlgili hükümde geçen "*İsveç beyzâdelerinden Palin nâm beyzâde yanında olan üç nefer müste'men hizmetkârıyla*" ifadesi, bu hükmün muhtemelen sekreter Palin adına yazılmış olduğunu göstermektedir. Bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 151/771.

³³⁵ Palin'in maslahatgüzar sıfatıyla İsveç elçisi olarak tayin edildiğine dair bk. BOA, *HAT.*, 177/7768-A; Ayrıca bk. Willy Schwabacher, "Nils Gustaf Palin: Ett Svenkst Samlaröde i Södern", *Fornvännen*, No: 1, 1948, s. 19.

³³⁶ BOA, *HAT.*, 1214/47559; Beydilli, "İsveç", s. 413.

³³⁷ Bk. "*Esnâ-yı seferde Karadeniz Boğazı'nın muvakkatan seddine dâ'ir düvel elçilerine virilan takrîrin sûretidir ...*" (BOA, *HAT.*, 1214/47559-A).

³³⁸ BOA, *DVNS.NMH.d.*, 10, s. 96-97. XIII. Karl'ın İsveç Kralı olarak tahta çıktığı haberini verdiği mektubu için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 10, s. 97.

edilmiştir.³³⁹ XIII. Karl'ın bu mektuplarına cevaben padişah II. Mahmud tarafından bir mektup gönderilerek yeni kralın tahta çıkışı tebrik edilmiştir.³⁴⁰

4 Ekim 1805 tarihinde Karadeniz'e ticari faaliyette bulunma iznini "akden" elde etmiş olan İsveç Devleti,³⁴¹ 1806 yılında patlak veren Osmanlı-Rus Savaşı dolayısıyla bu haktan yararlanamayan diğer Avrupalı Devletler ile ortak paydada buluşarak arabulucu sıfatıyla Osmanlı-Rusya arasında barışın temin edilmesine çalışmıştır. Esasında İsveç Devleti'nin temel amacı, Napolyon önderliğindeki Fransa'ya karşı İngiltere, Rusya ve Osmanlı'nın dahil olacağı dördü bir ittifak kurmaktır. Nitekim İsveç hükümeti, Bükreş'te yapılan Osmanlı-Rus barış görüşmelerini hızlandırmak ve ilgili ittifakın kurulması için Arvid David Hummel ve General Johan Henrik Tawast adlı diplomatlarını 23 Haziran 1812'de İstanbul'a gönderdi.³⁴² Ne var ki bu esnada Ruslar ile yapılan görüşmelerin sonuçlanmak üzere olması, İsveç temsilcilerinin barış akdinde rol oynamalarına imkan vermemiş; İsveç hükümetinin ittifak arzusu da gerçekleşmemiştir.³⁴³ Özellikle İsveç temsilcilerinin barış görüşmelerinde rol oynayamamalarında, Napolyon Bonaparte'ın Rusya'ya karşı yeni bir savaş hazırlığına başlaması üzerine zor durumda kalan Rusya'nın 28 Mayıs 1812'de Osmanlı ile Bükreş Antlaşması'nı imzalamak durumunda kalmış olmasının³⁴⁴ etkili olduğu söylenebilir.

Elçi Palin döneminde İsveç Devleti'nin Osmanlı Devleti'ni yeni bir ittifaka dahil etme çabası ile diplomatik girişimleri, -Beydilli'nin de ifadesiyle- İsveç'in bu dönemdeki son siyasi temaslarındanıdır.³⁴⁵ Bununla bağlantılı olarak, İsveç Devleti'nin hücumu dayalı strateji izlediği ve aktif olarak askeri harekâtlarda bulunduğu süreç, İsveç Kralı XIII. Karl'ın "1812 Politikası"na³⁴⁶ dayalı olarak Fransa'ya karşı kurulan

---

³³⁹ BOA, *HAT.*, 1187/46779.

³⁴⁰ İlgili mektup için bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 10, s. 98-99.

³⁴¹ Osmanlı Devleti tarafından Karadeniz'e geçiş izni; Rusya, Avusturya, İngiltere ve Fransa gibi ahidnâmeli devletlere "ahden" (anlaşma gereği); İsveç gibi bu statüye sahip olmayan küçük devletlere ise akden (her seferinde izinle) olarak veriliyordu (Faruk Bilici, "Karadeniz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 389).

³⁴² Bu konuda Osmanlı ile Rusya arasında geçen görüşmelerde temsilci sıfatıyla Bükreş'te bulunan Galip Paşa'nın 20 Mart 1812 (H. 6 Ra 1227) tarihli yazısı için bk. BOA, *Ali Emiri Sultan Mahmud II (AE.SMHD.II.)*, 88/7121.

³⁴³ Beydilli, "İsveç", s. 412.

³⁴⁴ Orhan F. Köprülü, "Galip Paşa, Mehmed Said", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, s. 330.

³⁴⁵ Beydilli, "İsveç", s. 412.

³⁴⁶ "1812 Politikası", İsveç'in Napolyon karşıtı koalisyonlara katılmasından dolayı XIII. Karl'ın dış politika fikirleri olarak bilinmektedir. (Ryszard M. Czarny, *Sweden: From Neutrality to International Solidarity*, Springer International Publishing, Cham, 2018, s. 22). Nitekim bu politika, XIII. Karl'ın Norveç'in Danimarka'dan alınması mücadelesinde destek görmesi karşılığında Napolyon'a karşı

ittifakta yer alması ve elde ettiği zaferler sonucunda 14 Ocak 1814'te yapılan Kiel Anlaşması gereğince, Napolyon safını tutan Danimarka'dan Norveç'i alıp topraklarına dahil etmesi³⁴⁷ ile son bulmuştur.³⁴⁸ Nitekim 4 Kasım 1814'te İsveç-Norveç Krallığı Birliği resmen kurulmuş³⁴⁹ ve Viyana Kongresi'nde 9 Haziran 1815'te imzalanan *Nihai Senet (Acte Final)*³⁵⁰ ile kongre katılımcıları tarafından resmen tanınmıştır.³⁵¹ Bu süreçten sonra İsveç, ilişkide bulunduğu devletlerle ticari ve ekonomik yönde anlaşmalar imzalamaya yönelmiştir. Öyle ki Nils Gustav af Palin'in elçilik döneminde İsveç Devleti'nin bahsi geçen son siyasi temaslarının sonuç vermemesi, 1812 politikası sonucunda Rusya ile dostane ilişkiler sürdürmeye başlaması ve dolayısıyla İsveç Devleti'nin savaşlarda yer almamaya başlamasının ardından Osmanlı-İsveç ilişkileri ağırlıklı olarak ekonomik ve ticari boyutta seyir almaya başlamıştır. Nitekim Palin'in esas görevi de Osmanlı Devleti ile yeni bir ticaret anlaşmasının yapılmasını sağlamaktı. Bunun üzerine, kendisine 1814'te şövalyelik payesi verilmiş olan Palin,³⁵² aynı yıl İsveç kralı tarafından mukim elçiliğe atanmış³⁵³ ve 1812 Bükreş Anlaşması'ndan sonra Karadeniz'in yeniden açılması üzerine, İsveç-Norveç kralından aldığı talimat doğrultusunda Karadeniz'e çıkış hususunu yeniden gündeme getirmiştir. Ne var ki Osmanlı yönetimince bu hakkın mevcut şartlar gereği artık şartsız olarak

---

Rusya'ya destek vermek üzere Rus Çarı I. Alexander (1801-1825) ile anlaşma yapmasına yol açmıştır (Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 230).

³⁴⁷ DİA, "Danimarka", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 462. Norveç'i İsveç'e kapıran Danimarka buna karşılık kötü bir pazarlık sonucu yalnızca İsveç Pomeraniası'nı topraklarına dahil edebilmiştir (Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 38).

³⁴⁸ Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, s. 147.

³⁴⁹ Czarny, *Sweden: From Neutrality to International Solidarity*, s. 22-23. İstanbul'daki İsveç elçisi Palin'in Osmanlı hükümetine Norveç'in İsveç'e ilhak olduğunu bildirdiği 16 Aralık 1814 tarihli takriri için bk. BOA, *HAT.*, 1213/47516.

³⁵⁰ 1814-1815 Viyana Kongresi kararlarına göre, gerek Danimarka'nın Napolyon ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle ve gerekse İsveç'in 1809 Tilsit Anlaşması ile Finlandiya'nın tamamını Rusya'ya kaybetmiş olmasının telafisi olarak Norveç İsveç Krallığı'na verildi. Öte yandan İsveç'in Norveç karşılığında Danimarka'ya verdiği Kuzey Almanya'nın sahillerindeki Pomerania'ya Prusya sahip oldu (Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s. 76, 77). Avrupa'nın büyük güçleri olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İngiltere, Rusya ve Prusya ile tüm irili ufaklı krallık, dükalık ve prensliklerin katılımıyla gerçekleştirilen ve 19. yüzyıl Avrupa güç dengesinde önemli bir değişime yol açan 1814-1815 Viyana Kongresi hakkında detaylı bilgiler için bk. Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, s. 74-80; The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Congress of Viena", *Encyclopaedia Britannica*, 2019, <https://www.britannica.com/event/Congress-of-Vienna>, 20.04.2020.

³⁵¹ Charny, *Sweden: From Neutrality to International Solidarity*, s. 23.

³⁵² Sture, *The Swedish Palace in Istanbul*, s. 199; Bk. "Chevalier de Palin" (Schwabacher, "Nils Gustaf Palin: Ett Svenkst Samlaröde i Södern", s. 20); "... İsveç beyzâdelerinden Şövalye de Palin ..." (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 190/913).

³⁵³ Bu konuda elçi Palin'in Osmanlı hükümetine sunduğu 16 Kasım 1814 tarihli olup, 7 Aralık 1815 tarihinde nâme defterine geçirilen takriri ve İsveç Kralı XIII. Karl'ın 3 Aralık 1814 tarihli olup, 5 Aralık 1815 tarihinde nâme defterine kaydedilen mektubu için bk. BOA, *DVNS.NMH.d.*, 10, s. 204-205.

verilemeyeceği gibi görüşlerin yanı sıra³⁵⁴ elçi Palin'in çeşitli nedenlerden dolayı yaşadığı psikolojik sorunların görevini etkili bir şekilde sürdürmesini etkilemesi, İsveç-Norveç Devleti'nin Osmanlı hükümeti ile ticaret anlaşmasını yapmasına imkan vermemiştir. Bunun sonucunda Palin'in İstanbul'daki yaklaşık 19 yıllık ancak pek de parlak olmayan diplomatik kariyeri, 1824 yılında görevinden azledilmesiyle son bulmuştur.³⁵⁵

2.1.9. Carl Gustaf Löwenhielm (1824-1827)

Diplomatik kariyerine 1812'de St. Petersburg'da askeri ataşe olarak başlayan ve 1824 yılında ikamet elçisi ve Levant'a (Doğu Akdeniz) başkonsolos olmak üzere İstanbul'a gönderilen³⁵⁶ Kont Carl Gustaf Löwenhielm'in³⁵⁷ (d. 1790 – ö. 1858) esas görevi, İsveç ve Norveç ticaret gemilerinin Karadeniz'e serbest geçişini ve İsveç mallarının avantajlı gümrük tarifeleriyle Osmanlı'ya ihraç edilmesini sağlayarak Osmanlı-İsveç ticari ilişkileri ile Doğu Akdeniz'deki ticaretin geliştirilmesini sağlamaktı.³⁵⁸ Nitekim İstanbul'a mukim elçi olarak atandığına dair itimâdnâmesini Osmanlı hükümetine takdim eden Löwenhielm,³⁵⁹ İsveç-Norveç gemilerinin Karadeniz'e geçiş hakkını alması hususunda yapılacak görüşmelerde temsilci olarak görevlendirildiğini bildirdiği ve görüşmelerin gerçekleştirilmesine izin verilmesini istediği 18 Ekim 1824 tarihli takririni Osmanlı hükümetine sundu.³⁶⁰ Böylece 1824 yılında başlayıp 1827 yılına kadar sürecek görüşmeler sırasında dikkate değer bir gelişme yaşandı. Nitekim Löwenhielm'in İsveç-Norveç gemilerinin Karadeniz'e daha uygun koşullar dahilinde girmelerini talep etmesi üzerine Şubat 1825'te kendisine bir

³⁵⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi ve açıklama için bk. Kemal Beydilli, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Mîrî Ticâret" Teşebbüsü", *Belleten*, C. LV, No: 214, Ankara, 1991, s. 730 vd.

³⁵⁵ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 199; Schwabacher, "Nils Gustaf Palin: Ett Svenkst Samlaröde i Södern", s. 32. Nils Gustav af Palin'in elçilik dönemi ve sonrasında, kendisi ve ailesi adına yazılmış olan yol hükümleri için bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 164/823, 168/837, 171/849, 850, 189-190/909, 913.

³⁵⁶ Carl Gustav Löwenhielm, *Bir Zamanlar Türkiye / Turkey, as it was, Bir İsveç Elçisinin 1820'lerdeki Türkiye Albümü / A Swedish Diplomat's Turkish Portfolio in the 1820's*, (Haz. Engin Yenal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 11.

³⁵⁷ Kendisinin yerine Löwenhielm'in İstanbul'a mukim elçi olarak atandığına dair eski elçi Palin'in yazısı için bk. BOA, *HAT.*, 1213/47512. Bu hususta Löwenhielm adına yazılmış olan bir yol hükmü için bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 190/910.

³⁵⁸ Löwenhielm, *Bir Zamanlar Türkiye*, s. 12.

³⁵⁹ Bk. BOA, *HAT.*, 1151/49.

³⁶⁰ BOA, *HAT.*, 1214/47555.

müzekkere (resmi yazı) teslim edildi.³⁶¹ Buna göre Akdeniz ve Karadeniz'e geçmek üzere boğazlara gelen İsveç-Norveç gemileri kontrol edilerek taşıdıkları yükler tespit edilecekti. Ayrıca ihracı yasak mal bulundurmayacak ve getirdikleri mallar, ihtiyaç duyulması halinde ve rızaları doğrultusunda³⁶² İstanbul'da râyici (piyasa değeri) üzerinden satılacaktı.³⁶³ Bu şekilde İsveç gemilerinin getirdikleri mallara ihtiyaç duyulmaması halinde, gemilerin yüklü oldukları gerekçesiyle bekletilmelerinin önüne geçilmiş oldu.³⁶⁴

İsveç elçisi Löwenhielm'in aracılığıyla Karadeniz'e geçişte İsveç-Norveç gemilerine belirli ölçüde kolaylık sağlanmış olmasının ardından Osmanlı-İsveç ilişkileri ticari boyutta gelişim göstermeye devam etmiştir. Nitekim Löwenhielm, devleti tarafından görevlendirildiği doğrultuda, 1801 yılında tanzim edilmiş olan İsveç gümrük tarifesinin 25 yılın ardından geçerliğini yitirmiş olduğu gerekçesiyle yeniden düzenlenmesini talep etmiştir.³⁶⁵ Osmanlı Devleti'nin bu talebi uygun görmesi üzerine, taraflar arasında imzalanacak yeni bir ticaret anlaşmasına dair görüşmelerin yapılıp sonuçlandırılması için İstanbul Gümrüğü Emîni Mehmed Esad Efendi ile İsveç elçiliğinin başkâtibi Heinder görevlendirilmiştir.³⁶⁶ Yapılan görüşmeler neticesinde 27 Mayıs 1827'de İsveç-Norveç Devleti ile Osmanlı Devleti temsilcileri arasında İsveç-Norveç gemilerine Karadeniz'de serbest ticaret yapma hakkını veren³⁶⁷ bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. 5 madde ve hâtime bölümünden oluşan söz konusu ticaret anlaşmasının maddeleri³⁶⁸ şu şekildedir:

1. İsveç-Norveç memleketlerine gelen Osmanlı Devleti gemileri, İsveç hükümeti nezdinde en çok gözetilen milletlere tanınan tüm ayrıcalık ve izinlere sahip olacaktır. Osmanlı topraklarına gelen yüklü veya yüksüz İsveç-Norveç ticaret gemileri kontrol edilerek, ihracı yasak mal veya Osmanlı halkından biri tespit edilmesi durumunda geçişine izin verilmeyecek; herhangi bir olumsuz durum tespit edilmemesi durumunda ise Karadeniz'e geçişlerine izin verilerek gerekli olan izn-i sefîne belgeleri Osmanlı Devleti kanunlarına aykırı olmayacak şekilde taraflarına teslim edilecektir.

³⁶¹ Beydilli, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında", s. 737.

³⁶² Beydilli, "İsveç", s. 413.

³⁶³ BOA, *HAT.*, 1331/51906-D; BOA, *HAT.*, 1331/51906-E.

³⁶⁴ Beydilli, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında", s. 736.

³⁶⁵ BOA, *HAT.*, 1216/47623.

³⁶⁶ BOA, *HAT.*, 1331/51903-C.

³⁶⁷ Beydilli, "İsveç", s. 413.

³⁶⁸ BOA, *HAT.*, 1571/22-12.

2. Osmanlı Devleti'nde bulunan İsveç-Norveç Devleti elçileri ve konsolosları tarafından İsveç-Norveç gemileri dışında gerek Osmanlı Devleti halkına ait gemilere ve gerekse başka bir milletin gemilerine İsveç-Norveç Devleti bayrağı astırılmayacak ya da pasaport verilmeyecektir. İsveç-Norveç Devleti pasaportuyla Osmanlı topraklarına gelen gemilerde bulunanların kaptan da dahil olmak üzere yarısının İsveç-Norveç tebaası oldukları tespit edilmesi halinde, bu gemiler İsveç-Norveç gemileri olarak kabul edilecektir. Nitekim bu ayrıcalık, yalnızca İsveç-Norveç Devleti gemilerine mahsus olacaktır.

3. İsveç-Norveç ticaret gemilerinin Karadeniz'de ticaret yapma hakkına sahip olmasının sağlayacağı menfaat ve faydaya karşılık, Osmanlı Devleti'nin de menfaat elde etmeye hakkı olduğu gerekçesi üzerine, bundan böyle Karadeniz'e gidip gelen İsveç-Norveç'e ait yüklü gemilerden ilgili gümrük vergisi haricinde her geçişlerinde Tersâne-i Âmire³⁶⁹ hazinesine mahsus olmak üzere 500'er kuruş, yüksüz gemilerden ise 250'şer kuruş resm-i mürûriye (geçiş vergisi) alınacaktır. Verilmemesi konusunda herhangi bir gerekçe kabul edilmeyecek olup, ilgili verginin ödenmesinin ardından geçiş izni verilecektir.

4. Rusya iskelelerinden İstanbul limanına gelen İsveç-Norveç gemilerinin su alıp zahirelerinin nemlenerek kullanılamayacak hale gelmesi ihtimaline karşılık, bunları başka gemilere devretmek istediklerinde talepleri İsveç-Norveç elçiliği tarafından Osmanlı hükümetine bildirilecek olup, bu iş gümrük ve liman memurlarına bırakılacaktır. Rica olunan devir işi, düzene aykırı herhangi bir durum olmadığının tespit edilmesinin ardından resmi belge ile izin verilerek yerine getirilecektir.

5. İlgili ahidnâme gereğince, İsveç-Norveç Devleti tebaası Akdeniz'de ve Osmanlı topraklarında olduğu gibi Karadeniz'de bulunan Osmanlı Devleti iskelelerinde de aynı şekilde korunup kollanacak ve sebepsiz olarak mağdur edilmeyecektir.

Hâtîme: İlgili maddeler, temsilciler arasında imzalanan anlaşma belgesinin mübadele edildiği tarihten 3 aya kadar ilgili devletler tarafından onaylandığını belirten birer resmi belge verilmesiyle geçerli olacaktır.

---

³⁶⁹ Önceleri Gelibolu'da, daha sonra tam teşkilatlı bir yapıya kavuşturularak İstanbul Haliç'te faaliyet gösteren Osmanlı denizciliğinin merkez üssüdür. Daha fazla bilgi için bk. İdris Bostan, "Tersâne-i Âmire", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 513-516.

2.2. 1759-1827 YILLARI ARASINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE BULUNAN İSVEÇ KONSOLSLUKLARI

Latince “danışmak, istişare etmek, düşünmek” anlamlarını taşıyan ve *consulere* fiilinden türemiş olan *konsolos (consul)* sözcüğü, bir görevli olarak Roma’da mühim devlet meselelerini senato (halk meclisi) ile görüşen devlet memurunu ifade eder. Öte yandan, Ortaçağ’da özellikle Venedikli tacirlerin harici topraklarda koloniler oluşturması ve bunların gözetimi ile ilgili idari-hukuki işlerin kolaylıkla yerine getirilmesi görevinin ortaya çıkması ile konsolos sözcüğü, “yabancı devletlerdeki bir tür ticari temsilci” anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Almanca eserlerde 15. yüzyıl itibariyle yer aldığı görülen konsolos sözcüğünün büyük olasılıkla ilk kez Akdeniz havzasında kullanılmaya başlandığı ileri sürülmektedir. Bu bilgilere göre bir konsolosun; bulunduğu şehrin tacirlerinin yabancı ülkelerdeki temsilcisi olarak yerel hükümetlerle işleri yürütmek, bağlı olduğu ülkesinin insanların sorunlarını çözmek, onların noterliğini yapmak ve gerek kendi ülkelerine gerekse buldukları yabancı toprakların herhangi bir yerine seyahat etmek isteyenlerin vize işlemlerini yürütmek³⁷⁰ gibi görevleri vardı.

Osmanlı Devleti’nde modern anlamdaki konsolosluk kurumunun II. Süleyman (1520-1566) döneminde şekillendiği ileri sürülmektedir. Nitekim Memlûklülerin Fransa ile yaptığı anlaşma sonucunda Fransızların ve Katalonların konsoloslarına tanıdığı haklar 20 Eylül 1528’de tarihli bir hükümle Osmanlı padişahı tarafından onaylanmıştır.³⁷¹ Ardından 1580’de yapılan anlaşma ile İngiltere, 1583’ten itibaren İskenderiye ve Suriye iskelelerine konsoloslar atamıştır. Bunu müteakip 1606’da Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu; 1612’de Hollanda, 1737’de İsveç; 1756’da

---

³⁷⁰ Ali İbrahim Savaş, “Konsolos”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara, 2002, s. 178.

³⁷¹ Ayşin Şişman, “Osmanlı-Fransız İlişkileri 1740-1789 (Konsolos Arzlarına Göre)”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Afyonkarahisar, 2011, s. 44.

Danimarka; 1774'te Rusya; 1839'da İran, Osmanlı'dan elde ettiği kapitülasyonlar³⁷² sonucunda bu topraklarda konsolos bulundurma hakkını elde etmiştir.³⁷³

17. yüzyılda Batılı devletler, benimsedikleri konsolosluk anlayışını Osmanlı Devleti'ne de empoze etmeyi başardı. Böylece kabul ettirdikleri maddeler yoluyla konsolosların elçi yardımcısı olarak görülmeleri, hapse atılmamaları ve haklarında olan kanuni uygulamaların Osmanlı hükümetine sorulması ile ülke dışına çıkarılmaları ya da azillerinin yalnızca elçilerinin izniyle gerçekleşebileceği şeklinde çeşitli ayrıcalıklar elde ettiler. Dahası, önceleri balyos (konsolos) olarak görülen İstanbul'daki elçiler zamanla Osmanlı hükümeti gözünde, tabi oldukları ulusların temsilcileri olarak kabul edilmeye başlandı. Bununla birlikte konsoloslar, yalnızca tabi oldukları ülkenin elçileri tarafından ilgili yerlere tayin edilir ve görevlerinden alınırlardı. Öte yandan konsolosların, bağlı olduğu ülkenin insanlarının işlerini görme, ihraç veya ithal edilen malları yazıya geçirme, elçileri ve kendileri için belirlenmiş vergileri toplama yetkisi, Osmanlı padişahlarının verdikleri beratlarla³⁷⁴ sağlanmaktaydı. Bununla beraber, tabi oldukları devletlerin gemilerinin hiçbiri konsolosların izni olmaksızın limanı terk edemezdi. Ayrıca konsoloslar, kendi ülkesinin insanlarının yaşadıkları sorunları kendi adet ve kanunları çerçevesinde hukuken çözme yetkisine sahipti. Buna karşın tebaaları ile Osmanlı reayası arasındaki davalar Osmanlı mahkemesinde görülürdü. Farklı devletlere mensup zümreler arasındaki davalar için ise tarafların temsilciliklerince bir komisyon belirlenirdi.³⁷⁵ Diğer yandan, konsolosların sahip oldukları hiçbir maldan vergi alınmazdı ve

---

³⁷² Kapitülasyon terimi, kısaca "bir devletin başka bir devlete tanıdığı ekonomik ayrıcalık" şeklinde ifade edilebilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Orhan Hançerlioğlu, *Ekonomi Sözlüğü*, 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s. 207. Bu terimin Osmanlı hukuk literatüründe diğer Avrupalı devletlerden daha geç bir dönemde, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanıldığı tespit edilmiştir. Esasında Osmanlı Devleti kapitülasyon yerine *imyazat-ı ecnebiyye* ifadesini kullanmış olmakla beraber arşiv belgelerinde aynı anlamda *ahidnâme* ya da *uhud-ı atika* ifadelerine de rastlanmaktadır (Belkıs Konan, "Osmanlı Devletinde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006, s. 9; Zekeriya Türkmen, "Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış", *OTAM*, C. 6, No: 6, Ankara, 1995, s. 326; Aybars Pamir, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 51, No: 2, Ankara, 2002, s. 81).

³⁷³ Savaş, "Konsolos", s. 179; Kütükoğlu, "Ahidnâme", s. 537-538.

³⁷⁴ Berat, bir atamayı, görev ya da muafiyetin verildiğini belirten ve üzerinde padişahın tuğrasını taşıyan resmi belgedir. Beratların, tuğrasını taşıyan padişahın hükümdarlığı süresince geçerli sayıldığından dolayı başa gelen her padişah tarafından yenilenmesi gerekirdi. Daha fazla bilgi için bk. Mübahat S. Kütükoğlu, "Berat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 472-473.

³⁷⁵ Mehmet Akif Aydın, "Osmanlılar (Hukuki-Adli Yapı)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 519.

konsoloslar yaşadıkları her çeşit soruna dair Osmanlı yetkililerinden yardım isteyebilirlerdi.³⁷⁶

Verilen tüm bilgiler doğrultusunda 1737 İsveç Ahidnâmesi'nde yer alan konsoloslara dair tüm maddelerin söz konusu kaide ve esaslara göre belirlenmiş olduğu görülmektedir. Nitekim 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde yer alan birçok hükümde, Osmanlı topraklarında ikamet eden İsveç konsoloslarının görev ve işlerini rahatça yapabilmeleri ve kendileriyle maiyetinin haklarının gözetilmesinin gerekliliğine dair ilgili ahidnâmenin maddelerine yer verildiği görülmüştür. Bu noktada ilgili hükümlerin yazılmasında İsveç Ahidnâmesi'nin maddelerin esas alındığı tespit edilmektedir.

50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ne göre 1759-1827 yılları arasında Osmanlı'nın birçok bölgesinde İsveç konsolosluklarının faaliyet gösterdiği tespit edilmektedir. Özellikle bu bölgeler Osmanlı'nın gerek idari gerekse ticari açıdan en aktif bölgeleri arasında bulunmaktadır.

Tablo 2. 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki Konsolos/Konsolos Vekili Tayinlerine Göre Osmanlı'da Bulunan İsveç Konsoloslukları (1759-1827)³⁷⁷

	İsveç Konsoloslukları	Konsolos/Konsolos Vekili	Tarih	Sayfa/Hüküm No:
1	Sakız İsveç Konsolosluğu	Ekinas Lozan Broşin (Konsolos) Can Patsen (Vekil)	H. Evâsıt-ı Za 1175 M. 3-12 Haziran 1762	11/44
2	Ağrıboz-Atina İsveç Konsolosluğu	Andre Krayef	H. Evâhir-i C 1179 – M. 4-13 Aralık 1765	20/75

³⁷⁶ Halil İnalçık, “İmtiyazat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, 246; Savaş, “Konsolos”, s. 179; Kütükoğlu, “Ahidnâme”, s. 538.

³⁷⁷ İsveç konsolosu/vekil olarak tayin edilen şahsın Osmanlı reayasından olduğunun tespit edilmesinin ardından ahidnâme gereğince görevine son verildiğine dair hükümler tabloda kullanılmamıştır. Bu hükümler için bk. BOA, *DVNS.DVE.*, 50/2, s. 18-19/64, 65, 66, 68, 69, 70, 52/ 276.

3	İzmir İsveç Konsolosluğu	Anders Rydelius (Konsolos) Custi (Vekil)	H. Evâsıt-ı M 1182 M. 28 Mayıs – 6 Haziran 1768	23/87
4	Narda İsveç Konsolosluğu	Culyan (Vekil)	H. Evâhir-i S 1188 M. 2-14 Mayıs 1774	25/96
5	Halep İsveç Konsolosluğu	Toma (Vekil) Petro de Berderino (Vekil)	H. Evâsıt-ı S 1189 M. 13-22 Nisan 1775	28/115
6	Lazkiye İsveç Konsolosluğu	Şarle Oskara (Vekil)	H. Evâhir-i S 1189 M. 23 Nisan – 1 Mayıs 1775	29/117
7	Boğaz Hisarları İsveç Konsolosluğu	Mosolis (Vekil) Simyan (Vekil)	H. Evâ'il-i Ca 1189 M. 30 Haziran – 9 Temmuz 1775	30/122
8	Kıbrıs İsveç Konsolosluğu	Can Kalimri (Vekil) Anatolya (Vekil)	H. Evâsıt-ı Ca 1193 M. 27 Mayıs - 5 Haziran 1779	39/187
9	Mora İsveç Konsolosluğu	Cosef Bartolomeyo (Konsolos) Peteraki Bartelemi (Vekil)	H. Evâ'ıl-i R 1195 M. 27 Mart – 5 Nisan 1781	44/214
10	Mısır-İskenderiye İsveç Konsolosluğu	Maryon (Vekil) Coavani Cosef Perandi (Vekil)	H. Evâ'il-i Ca 1195 M. 25 Nisan – 4 Mayıs 1781	44/215

11	Moton İsveç Konsolosluğu	Şarle Veberg (Vekil)	H. Evâ'il-i L 1195 20-29 Eylül 1781	46/227
12	Koron İsveç Konsolosluğu	Şarle Peterson (Vekil)	H. Evâhir-i Za 1195 M. 8-17 Kasım 1781	47/235
13	Rodos İsveç Konsolosluğu	Ancelo Poyitine (Vekil)	H. Evâsıt-ı Z 1195 M. 28 Kasım – 7 Aralık 1781	48/241
14	Halep İsveç Konsolosluğu	Masiyek (Vekil)	H. Evâhir-i R 1196 M. 4-13 Nisan 1782	53/282
15	Reşid İsveç Konsolosluğu	Şarle Viberge (Vekil)	H. Evâ'il-i L 1196 M. 9-18 Eylül 1782	56/298
16	Selanik İsveç Konsolosluğu	Maron Gatoan Dimalon (Konsolos) Yoan Olifer (Vekil)	H. Evâsıt-ı L 1196 M. 19-28 Eylül 1782	56/301
17	Balyabadra İsveç Konsolosluğu	Nikol Pol (Vekil) Corci Pol (Vekil)	H. Evâ'il-i R 1197 M. 6-15 Mart 1783	58/316
18	İzmir İsveç Konsolosluğu	Konte de Hoşpiye (Vekil)	H. Evâ'il-i Ra 1199 M. 12-21 Ocak 1785	66/356
19	Selanik İsveç Konsolosluğu	Ivan (Vekil) Bartolomeyo Dolbet (Vekil)	H. Evâ'il-i C 1201 M. 21-30 Mart 1787	72/395

20	Balyabadra İsveç Konsolosluğu	Nikol Pol (Vekil) Corci Pol (Vekil)	H. Evâsıt-ı N 1206 M. 3-12 Mayıs 1792	77/432
20	Selanik İsveç Konsolosluğu	Bartolomeyo Odev Ardolit (Vekil)	H. Evâsıt-ı L 1206 M. 2-11 Haziran 1792	77/434
21	İzmir İsveç Konsolosluğu	Herber Vikelson (Vekil)	H. Evâ'il-i L 1206 23 Mayıs – 1 Haziran 1792	77/436
22	Lazkiye İsveç Konsolosluğu	Todor Vitani (Vekil)	H. Evâsıt-ı Za 1208 M. 10-19 Haziran 1794	86/489
23	Halep İsveç Konsolosluğu	Honore Yonas (Vekil)	H. Evâhir-i N 1212 M. 9-18 Mart 1798	101/542
24	Mısır İsveç Konsolosluğu	Karlo Kontaci (Vekil)	H. Evâhir-i Za 1212 M. 7-16 Mayıs 1798	102/547
25	Antalya İsveç Konsolosluğu	Vesemli Ovan (Konsolos) Andre Islares (Vekil)	H. Evâ'il-i C 1213 M. 10-19 Kasım 1798	106/567
26	Kıbrıs İsveç Konsolosluğu	Amakol Salu (Vekil) Mişel Cevan (Vekil)	H. Evâ'il-i N 1214 M. 27 Ocak – 5 Şubat 1800	116/610
27	Halep İsveç Konsolosluğu	Musa Becotu (Vekil)	H. Evâsıt-ı Z 1214 M. 6-15 Mayıs 1800	117/615

28	Rodos İsvaç Konsolosluğu	Ancelo Bosye	H. Evâsıt-ı M 1216 M. 24 Mayıs- 2 Haziran 1801	124/644
29	Boğaz Hisarları İsvaç Konsolosluğu	Salomon Gormeza (Vekil)	H. Evâhir-i Ca 1216 M. 29 Eylöl – 8 Ekim 1801	127/655
30	Sakız İsvaç Konsolosluğu	Antonyo Bani (Vekil)	H. Evâ'il-i L 1216 M. 4-13 Şubat 1802	130/670
31	Kıbrıs İsvaç Konsolosluğu	Kostantino Pertiyani (Vekil)	H. Evâsıt-ı Ca 1217 M. 9-18 Eylöl 1802	133/684
32	Rodos İsvaç Konsolosluğu	Yanko Simyan Jan Patisen Jiro (Vekil)	H. Evâsıt-ı S 1219 M. 22-31 Mayıs 1804	146/745
33	Boğaz Hisarları İsvaç Konsolosluğu	Gor Mezatu (Vekil) Nikola Kali (Vekil)	H. Evâsıt-ı Z 1221 M. 19-28 Şubat 1807	155-156/793
34	Halep İsvaç Konsolosluğu	Musa Picoto (Vekil)	H. Evâ'il-i Ő 1223 M. 22 Eylöl – 1 Ekim 1808	158/799
35	Boğaz Hisarları İsvaç Konsolosluğu	Salamon Goremzanu (Vekil)	H. Gurre-i C 1226 M. 23 Haziran 1811	163/821
36	Rodos İsvaç Konsolosluğu	Atin Mas (Vekil)	H. 6 S 1233 M. 16 Aralık 1817	169-170/844

37	Golos-İzdin-Urummye İsveç Konsolosluğu	Peteraki Barteli (Konsolos) Pitro Lazari (Vekil)	H. Evâ'il-i M 1235 M. 20-29 Ekim 1819	171/848
38	Sakız İsveç Konsolosluğu	Maryeni Kaladev (Vekil)	H. Evâ'il-i Z 1235 M. 9-18 Eylül 1820	172/851

2.3. İSVEÇ ELÇİLİĞİ VE KONSOLOSLUKLARINDA YER ALAN GÖREVLİLER

2.3.1. Tercümanlar, Hizmetkârlar, Yasakçılar, Doktorlar, Din Görevlileri

50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ne göre İsveç elçiliği ve konsolosluklarında çeşitli görevlilerin yer aldığı tespit edilmiştir. 1737 İsveç Ahidnâmesi'nin maddeleri uyarınca da elçilik ve konsolosluklarda bulunan tüm görevlilerin, elçiler ve konsoloslar gibi cizye vb. vergilerden muaf oldukları ve Osmanlı memurlarınca haklarının gözetilmesi gerektiği bilinmektedir. Bu görevliler arasında statü olarak konsosolardan sonra gelen görevliler tercümanlardır.³⁷⁸ Nitekim tercümanlar, elçilik ve konsolosluklara gelen resmi belgeler ile yapılan konuşmaları tercüme etmek³⁷⁹ gibi işler haricinde birer istihbarat elemanı olarak aldıkları haberleri yanlarında görev aldıkları elçi ve konsosolara ulaştırma görevine sahiplerdi.³⁸⁰ Öte yandan, 1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 6. maddesine göre İsveç tebaasının davaları, tercümanları ya da vekilleri olmadan görülemezdi. Tercümanlar, davası olan İsveçlilerin haklarını savunmak ve savunmalarını tercüme etmek gibi önemli bir hukuki göreve sahiptiler. Bu noktada tercümanların elçi ve konsosoların vekilleri

³⁷⁸ Tercüman sözcüğü, Arapça "trcm" kökünden türemiş olup, İsveççe ve İngilizcede *dragoman*, Fransızcada ise *drogman* veya *truchement* olarak geçmektedir. Geniş bilgi için bk. Nebi Bozkurt, "Tercüman", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 489-490.

³⁷⁹ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 77.

³⁸⁰ Alakom, *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri (1730-1930)*, s. 31. Osmanlı Devleti'nde yerel ve yabancı tercümanların görevleri ve sahip oldukları ayrıcalıklar hakkında ayrıntılı veriler için bk. Mahmut H. Şakiroğlu, "Tercüman", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, TDV yayınları, İstanbul, 2011, ss. 490-492; Kemal Çiçek, "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Konsolosluk Tercümanları", *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, (Ed. Kemal Çiçek, Abdullah Saydam), Derya Kitabevi, Trabzon, 1998, s. 176-179.

olarak onlar gibi mühim bir görevi yerine getirmekle sorumlu oldukları anlaşılmaktadır.

Tercümanlar, İsveç elçiliğinde ve konsolosluklarında görev alanlar olmak üzere iki farklı şekilde incelenebilir. İsveç elçiliğinde görevli tercümanların bir kısmı hem İsveç hem de Osmanlı tebaası olmakla beraber, ağırlıklı olarak Osmanlı reayası Rum, Ermeni, Yahudi ve Latin zümrelere mensuplardı.³⁸¹ Bu durum İsveç elçileri ve konsoloslarının İsveç tebaası olarak Türkçeyi yeteri kadar bilmemelerinden dolayı Türkçe bilen tercümanlara ihtiyaç duymuş olmalarından kaynaklanmaktadır. 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki bilgiler kapsamında, Ignatius Mouradgea D'ohsson³⁸², Antoine Murat³⁸³ ve Antoine Testa³⁸⁴ İsveç elçiliğinde tercüman olarak görev almış İsveç tebaasındandı. Öte yandan, ünlü bir Ermeni ailesi olan Camcıoğlular,³⁸⁵ Yahudi bir aileden gelen Simon Elof İsak,³⁸⁶ M. Sofyalı,³⁸⁷ Abraham Sofyalı,³⁸⁸ Rum bir aileye mensup Dimitri Sari Penayoti³⁸⁹ Osmanlı halkından olup, İsveç elçiliğinde görev alan tercümanlardan bazılarıdır.

İsveç elçiliğinin dışında İsveç konsolosluklarında görevli tercümanların da genelinin Osmanlı gayrimüslimlerinden olduğu tespit edilmektedir. Bu

---

³⁸¹ Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 77; Alakom, *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri (1730-1930)*, s. 31.

³⁸² Bk. "... *Âsitâne-i Aliyye'mde mukîm İsveç elçisinin baş tercümânı Muradca ...*" (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 37/169).

³⁸³ Bk. "*İsveç Devleti maslahatgüzâr-ı [Heidenstam] mûmâ-ileyh yanında bâ-berât-ı âlî tercümân olan Antonyo de Murad ...*" (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 41/196=).

³⁸⁴ 1818 yılında İsveç elçiliğinde tercüman olarak göreve başlayan Antoine Testa (d. 1798 – ö. 1876), 1831-1838 ve 1839-1858 yılları arasında İstanbul'da elçi olarak görev yapmış İsveçli bir diplomattır. Ayrıntılı bilgi için bk. Sture, *The Swedish Palace in İstanbul*, s. 203.

³⁸⁵ Örneğin Jacques (Hakob) Camcıoğlu, İsveç elçiliğinde tercüman olarak çalışmış bir Camcıoğlu ailesi üyesiydi (Alakom, *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri*, s. 33). Nitekim İsveç elçisi Heidenstam'ın yanında Yakob adlı bir baş tercümanın çalıştığına dair bilgiye ulaşılmıştır ki bu şahıs muhtemelen Jacques Camcıoğlu'dur. Bk. "*Maslahatgüzâr-ı [Heidenstam] mûmâ-ileyh mühürlü arz-ı hâl gönderüb İsveç elçisi yanında bâ-berât-ı âlî tercümân olan Yakob ...*" (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 51/267).

³⁸⁶ "*Âsitâne-i Sa'âdetimde İsveç Kralı'nın elçisi olan de Selsin -hutimet avâkıbihü bi'l-hayr- Südde-i Sa'âdet'ime mühürlü arz-ı hâl gönderüb yanında berât-ı şerîfimle tercümân olan Simon Elof veled-i İsak ...*" (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 7/28).

³⁸⁷ Kaynaklarda Peteraki Sofyalı olarak da geçmektedir (Alakom, *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri*, s. 32, dipnot no. 73). Örneğin bk. "*Bâ-berât-ı âlî İsveç elçisi yanında tercümân olan Peteraki ...*" (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 36/157).

³⁸⁸ "*İsveç elçisi [D'Asp] mühürlü arz-ı hâl gönderüb elçi-i mûmâ-ileyhin yanında fi 11 Ra sene [1]203 târihi ve ba'dehü tecciden virilan berât-ı şerîfimle tercümân olan Abraham Sofyalı veled-i Kiyoref ...*" (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 85/485).

³⁸⁹ "*Elçi-i mûmâ-ileyh [Heidenstam] mühürlü arz-ı hâl gönderüb bâ-berât-ı âlî yanında tercümân olan Dimitri veled-i Sari Panayoti ...*" (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 67/369).

tercümanlardan Oannes (Johannes),³⁹⁰ Anton³⁹¹, Mişel, Covanni³⁹² adlı tercümanların Avrupa; Kirkor, Agob,³⁹³ Zaharya³⁹⁴ adlı tercümanların Ermeni; Yorgi, Dimo,³⁹⁵ Mavrokordato³⁹⁶ adlı tercümanların Rum ve Abram,³⁹⁷ Yosef,³⁹⁸ İlyas³⁹⁹ adlı tercümanların da Yahudi kökenli oldukları anlaşılmaktadır.

1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 5. maddesi uyarınca İsveç elçiliği dörder, konsolosluklar ise birer tercüman istihdam edebilme hakkına sahipti. İsveç elçisi ve konsolosu işe aldığı kişiyi tayin ettikten sonra ilgili tayin elçi tarafından Osmanlı yönetimine bildirilir ve tayin edilen tercüman Osmanlı padişahı tarafından verilen berat ile göreve başlardı. Nitekim 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde tercüman tayiniyle ilgili bir hüküm tespit edilmiştir. Hüküm, H. 21 Zilhicce 1186 (M. 15-24 Mart 1773) tarihli olup, İzmir kadısı ve voyvodasına hitaben yazılmıştır. Hükümde, İzmir'de tercüman olan Bani Mike Hormozi'nin vefat etmesi üzerine yerine oğlu Mike Hormozi'nin tayin olduğu İsveç elçisi Gustav Celsing tarafından bildirildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla ilgili tercümana berat verildiği belirtilerek ahidnâme ve berat şartlarına aykırı olarak işlerine karışılmaması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁰⁰

Teşkilatı büyük olan elçiliklerde baş tercüman, ikinci tercüman, üçüncü tercüman ve dördüncü tercüman olmak üzere dört tercüman görevlendirilebilirdi.⁴⁰¹ İsveç elçiliği de bu yapıya sahipti. Örneğin Ignatius Mouradega D'ohsson ve Antonio de Murad İsveç elçiliğinde baş tercüman olarak görev yapan tercümanlardandı. Öte

³⁹⁰ Örneğin İsveçli tercüman ve elçi Mouradega D'ohsson'ın babası Johannes Mouradega İzmir İsveç konsolosluğunda tercüman olarak görev almıştır. Bk. "... medîne-i İzmir'de İsveç konsolosu yanında berât-ı şerîf ile tercümân olan Oannes veled-i Muradca ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 5/19).

³⁹¹ "... medîne-i Haleb'de mukîm bâ-fermân-ı âlî İsveç konsolosu vekîli yanında hâlâ berât ile tercümân olan Anton veled-i Palin ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 27/107).

³⁹² "... Limeson iskelesinde mukîm İsveç konsolosu vekîli yanında bâ-berât-ı âlî tercümân olan Mişel veled-i Covanni Mişel ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 78/444).

³⁹³ "... Kandîye'de mukîm İsveç konsolosu vekîli yanında Agob veled-i Kirkor bâ-berât-ı âlî tercümân olub ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 52/271).

³⁹⁴ "... Kıbrıs cezîresi iskelesinde berât-ı âlişânımla tercümân olan Zaharya veled-i Kırıl ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 4/12).

³⁹⁵ "... Golos iskelesinde İsveç konsolosu yanında tercümân olan Yorgi Kondo veled-i Dimo ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 11/45).

³⁹⁶ "İzmir[de] mukîm İsveç konsolosu yanında bâ-berât-ı âlî tercümân olan Pavali Mavrokordato ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 36/156).

³⁹⁷ "... Sakız cezîresi iskelesinde İsveç konsolosu yanında berâtıyla tercümân olan Abram veled-i Simon ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 4/11).

³⁹⁸ "... Haleb'de bâ-fermân-ı âlî İsveç konsolosu vekîli yanında bâ-berât-ı âlî tercümân olan Yosef ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 28/111).

³⁹⁹ "... Antakya iskelesinde mukîm İsveç konsolosu vekîli yanında fî 14 B sene [1]217 târihinde virilan berât-ı şerîfimle tercümân İlyas Sabrah ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 135/690).

⁴⁰⁰ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 24/92.

⁴⁰¹ Cengiz Orhonlu, "Tercüman", *İslam Ansiklopedisi*, C. 12/1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1973, s. 181.

yandan, bazı İsveç konsolosluklarında aynı zamanda birden fazla tercümanın görevde bulunduğu görülmektedir. Örneğin H. Evâhir-i Safer 1209 (M. 16-25 Eylül 1794) tarihli bir hükümde İsveç Halep Konsolosluğu'nda Anton ve Hanna Zabeg adlı iki tercümanın çalıştığı tespit edilmektedir.⁴⁰² Aynı şekilde Moton ve Koron iskelerinde İsveç konsolosunun yanında Dimitri Robiri ve Corci Vorev adlı şahısların tercüman olarak çalıştıkları bilgisine ulaşılmaktadır.⁴⁰³ Bu bilgiler ışığında bazı İsveç konsolosluklarının büyük teşkilata sahip olmalarından dolayı bu tür konsolosluklarda birden fazla tercümanın çalışmasına izin verildiği sonucu çıkmaktadır.

İsveç elçiliği ve konsolosluklarında gerek elçi ve konsolosların gerekse tercümanların kişisel hizmetlilerinin yer aldığı tespit edilmektedir. Hizmetkârlar, tıpkı tercümanlar gibi Osmanlı reayasındandı. Hükümlerde “*hidmetkâr*” olarak geçen bu görevliler, 1737 İsveç Ahidnâmesi'nde yer aldığı üzere tıpkı elçi, konsolos ve tercümanlar gibi çeşitli vergilerden muaf olup, Osmanlı reayasından olan birine göre ayrıcalıklı statüye sahiptiler. İstihdam edilmeleri, tercümanlarda olduğu gibi ilgili elçi ve konsolosun Osmanlı yönetimine arzı ve sonrasında bahşedilen beratlarla sağlanmaktaydı. Nitekim 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde hizmetkârlarla ilgili çok sayıda hüküm tespit edilmiştir. Bu hükümlerden önemli bir kısmı hizmetkârların elçi ve konsolosluklarda işe alınmalarıyla ilgilidir. Örneğin H. Evâ'il-i R 1196 (M. 16-25 Mart 1782) tarihli bir hüküm, Kandiye'de İsveç konsolosunun yanında tercüman olan Agob Kirkor'un Oannes Azvador adlı bir hizmetkârının tarafına bahşedilen berat gereğince haklarının gözetilmesi ve cizye vb. vergiler talebiyle mağdur edilmemesi yönünde yazılmış olan bir muafiyet hükmüdür.⁴⁰⁴ Nitekim bu konuda çok sayıda hüküm tespit edilmiştir.⁴⁰⁵

Hizmetkârların kanuna aykırı olarak hareket etmeleri ve görevlerinden ayrılmak istemeleri durumunda ellerindeki beratlar alınarak görevlerine son verilirdi. Nitekim Rodos İsveç Konsolosluğu'nda çalışan Stamu Razin ile Sakız İsveç Konsolosluğu'nda görevli Manto Trikopî'nin mülk sahibi olmalarına rağmen ödemekle mükellef oldukları vergileri ödemeye karşı çıkmalarından ve buldukları bölgede düzene karşı hareket etmelerinden dolayı hizmetkârlık kayıtları iptal edilerek statüleri eskiden olduğu gibi reaya zümresine indirilmiştir. Ayrıca kendileri adına

⁴⁰² BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 87-88/495.

⁴⁰³ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 54/287.

⁴⁰⁴ BOA, *DVNS.DVE.d.* 50/2, s. 52/271.

⁴⁰⁵ İlgili hükümler için bk. Tablo 1.

yazılan tüm muafiyet ve yol hükümleri geçersiz kılınarak yerlerine yeni hizmetkârların tayin edilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁰⁶ Benzer şekilde, “*Mugâyir-i şurût-ı nizâm hareketi vârid olan i'lâmdan müstebân olmağla bâ-fermân terkîn olundu.*”⁴⁰⁷ şeklinde geçen ifade hizmetkârlar için yazılan yol veya muafiyet hükümlerinin ilgili gerekçeden dolayı geçersiz kılındığı anlamına gelmekte olup, bu ifadeye ilgili ahkâm defterinde birçok defa rastlanmıştır.

İsveç elçiliği ve konsolosluklarında görevli diğer bir grup da yasakçılardı. 1737 İsveç Ahidnâmesi'nin maddelerinin açıklandığı bölümde de belirtildiği üzere, yasakçılar bir bakıma elçi ve konsolosların koruma görevlileriydi. Nitekim bu konuda, İsveç elçisi Heidenstam'ın, İsveç'e seyahat eden kardeşiyle birlikte sınır başına gidip dönen Mehmed Emîn adlı bir yasakçı ile Bogos adlı hizmetkârının dönüş yolunda eşkiya saldırısına uğrayıp gasp edildiği ile ilgili bir hüküm tespit edilmiştir. İlgili hüküm, Edirne bostancıbaşısı, Aydos-Bergos naibi ve ilgili yerlerin görevlilerine hitaben yazılmış olup, eşkiya saldırısı ve gaspla mağdur edilen Yasakçı Mehmed Emîn ve hizmetkârına saldıranların bulunarak mahkeme huzurunda yargılanmaları ve gasp edilen para ile eşyaların taraflarına teslim edilmesi gerektiği bildirilmektedir.⁴⁰⁸

İsveç elçiliği ve konsolosluklarında bulunan bir diğer görevli de doktorlardı. Ulaşılan verilere göre, bir nevi İsveç elçileri veya konsoloslarının kişisel doktorları olan görevlilerle ilgili birkaç yol hükmü tespit edilmiştir. Örneğin H. Evâ'il-i S 1235 (M. 19-28 Kasım 1819) tarihli bir hükümde, İsveç elçisi Nils Gustaf af Palin'in Atina taraflarına ve Akdeniz'de bulunan bazı adalara seyahati sırasında yanında Beta Heindestam adlı bir İsveç soylusu ile üç hizmetkârı dışında Borganiret adlı bir doktorunun da bulunduğu bilgisine ulaşılmaktadır.⁴⁰⁹

İsveç elçiliği ve konsolosluklarında bulunan görevliler arasında din görevlilerinin de yer aldığı tespit edilmiştir. Örneğin, İsveç'e dönmekte olan İsveç elçiliği keşişi Lagos adlı bir İsveçlinin yol güvenliğinin sağlanması adına ilgili yerlerin görevlilerine hitaben yazılmış olan H. Evâ'il-i Za 1218 (M. 3-12 Mart 1804) tarihli bir

⁴⁰⁶ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 95/526.

⁴⁰⁷ Örneğin bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 94, 101, 108.

⁴⁰⁸ BOA, *DVNS.DVE.d.* 50/2, s. 65/353.

⁴⁰⁹ “... *Asitâne-i Sa'âdet'imde mukîm İsveç elçisi Kavaliyer Palin -hutimet avâkibihü bi'l-hayr- Südde-i Sa'âdet'ime mühürlü arz-ı hâl gönderüb ... elçi-i mümâ-ileyh, İsveçlü Beta Heidenstam nâm beyzâde ve Borganiret nâm tabîb ve üç nefer müste'men hidmetkârlarıyla Dersa'âdet'imden seyâhat zımında Atina ve havâlisine ve Bahri Sefîd'de kâ'in ba'zı cezîrelere varub ...*” (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, hüküm no. 849/171). Benzer hükümler için bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 190/912, 191/915.

yol hükmü tespit edilmiştir. İlgili hükümde, keşiş Lagos'un yanında bulunan hizmetkârıyla İstanbul'dan Eflak-Boğdan güzergahı üzere sınıra vardığında geçişine engel olunmayıp ahidnâme gereğince korunup kollanması emredilmektedir.⁴¹⁰

2.4. İSVEÇ ELÇİLİĞİ VE KONSOLOSLUKLARININ YIYECEK-İÇECEK İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI

2.4.1. Şarap Üretim ve Tüketimleri

1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 5. maddesinde geçen “İsveç elçileri ve konsolosları ve sâ'ir İsveçlüler sâkin oldukları evlerinde kendülerinin ve âdemlerinin kifâf-ı nesfleriçün şîre sıkub hamr itmek murâd eylediklerinde kimesne mâni' olmaya.”⁴¹¹ şeklindeki ifadeye göre Osmanlı topraklarında ikamet eden İsveçliler özgür bir şekilde kendilerine yetecek miktarda şarap üretilip tüketebilme hakkına sahiplerdi. Nitekim ilgili ahkâm defterinde, bu konuda hükümler yazıldığı tespit edilmiştir. İlgili hükümler arasında en erken tarihli olanı 22 M 1173 (M. 15 Eylül 1759); en geç tarihli olanı ise Evâsıt-ı M 1239 (M. 17-26 Eylül 1823) tarihli hükümdür.⁴¹² Bu hükümler, İsveç elçisinin kendisi, tercümanları ve hizmetkârlarına yetecek miktarda 60 yük⁴¹³ sıkmalık üzümü Üsküdar ve civarı haricindeki yerlerden satın alıp Galata'daki evine nakletmesine engel olunmaması ve kendisinden herhangi bir vergi talep edilmemesi ricası üzerine Dergâh-ı Âlî yeniçerileri ağası, hâssa bostancıbaşısı ve Galata voyvodası gibi görevlilere hitaben yazılmıştır.⁴¹⁴ İlgili hükümlerin bazılarında, İsveçlilerin satın aldıkları üzümlerden şarap dışında farklı yiyecek ürettikleri bilgisine de

⁴¹⁰ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 143/732.

⁴¹¹ BOA, HAT., 1427/58450-A.

⁴¹² Bu konuyla ilgili tüm hükümler için bk. Tablo 1.

⁴¹³ Yük, Arapça karşılığı *himl* olan ve Osmanlı Devleti'nde değeri sabit olmayıp değişiklik gösteren bir ağırlık birimidir. Daha fazla bilgi için bk. Ömer İşbilir, “Yük”, TDV İslan Ansiklopedisi, C. 44, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 46-48.

⁴¹⁴ Örneğin bk. “Dergâh-ı Âlî yeniçerileri ağasına ve hâssa bostancıbaşıya ve Galata voyvodasına hüküm ki. İsveç elçisi de Selsin -hutimet avâkıbihü bi-l-hayr- Südde-i Sa'âdet'ime mühürlü arz-ı hâl gönderüb elçi-i mûmâ-ileyhin tercümânları ve âdemleri için usârelik [sıkmalık] altmış yük üzümün bin yüz yetmiş iki senesine mahsûben Üsküdâr ve havâlisinden mâ'adâ mahallerden iştirâ ve sefine ile münâsib mahalden Galata'da vâki' hânesine nakline mûmâna'at ve harc nâmıyla mutâlebe olunmamak üzere emr-i şerîfîm virilmek bâbında inâyet rîca ve dîvân-ı hümayûnumda mahfûz olan kuyûd-ı ahkâma mürâca'at olundukda bin yüz altmış sekiz senesine mahsûben ol-mikdâr üzümün nakline mûmâna'at olunmamak için emr-i şerîf virildiği mastûr u mukayyed bulunmağın derkenârı mucebince bin yüz yetmiş iki senesine mahsûben def'a-i vâhidede nakline mûmâna'at olunmamak için emr-i şerîf yazılmışdır.” (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 3/8).

ulaşmaktadır. Örneğin Evâsıt-ı B 1222 (14-23 Eylül 1807) tarihli bir hükümde, İsveç elçisi Palin'in, kendisi ve maiyetine yetecek miktarda, senelik olarak reçel ve pekmez yapmak üzere, Üsküdar ve civarında bulunan bağlar hariç olmak üzere ada etrafındaki bölgelerden 60 yük üzüm satın alıp Galata'daki evine nakletmesine engel olunmaması ve vergi talep edilmemesi ilgili görevlilere bildirilmektedir.⁴¹⁵

İsveç elçiliği dışında İsveç konsoloslukları ve Osmanlı topraklarında ikamet eden İsveçlilerin şarap tüketimleriyle ilgili birkaç hüküm tespit edilmiştir. Örneğin Evâ'il-i Safer 1198 (13-22 Haziran 1801) tarihli bir hükümde, Edirne'de ikamet eden bir İsveçlinin yalnızca kendisine yetecek ölçüde damıtıp ürettiği şarap gibi içkilerden zecriye tahsildârı tarafından zecriye vergisi⁴¹⁶ talep edildiği bildirilerek bu durumun çözülmesi adına Osmanlı yönetimine İsveç maslahatgüzârı König tarafından arzuhal gönderildiği tespit edilmiştir. Bunun üzerine Edirne mollasına hitaben yazılmış olan bu hükümde, İsveçlilerin yalnızca kendilerine yetecek miktarda damıtıp ürettikleri şarap ve rakı gibi alkollü içkilerden zecriye vergisi talep edilmemesi istenmektedir. Bunun haricinde, kendilerine yetecek miktardan fazla başkalarına satmak üzere şarap ve rakı üretmelerine izin verilmemesi gerektiği de bildirilmektedir.⁴¹⁷ Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nde bulunan İsveçliler ilgili ahidnâme uyarınca alkollü içki üretme, tüketme ve bunun için vergi ödememe muafiyetine sahipken, Osmanlı kanunları gereğince kendilerine yetecek miktar dışında alkollü içki üretilip satmalarına da izin verilmemekteydi.

---

⁴¹⁵ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 156/794. Benzer hükümler için bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 157/798, 161/813, 163-164/820, 824, 169/842, 843, 175/860, 189/905.

⁴¹⁶ Osmanlı Devleti'nde alkollü içkilerden alınan vergiye "zecriye" denirdi. Bununla birlikte Osmanlı toprakları içerisinde alkollü içki (müskirât) imalatı, sevki ve satımı gayrimüslimler tarafından gerçekleştirilirdi (Olca Pullukçuoğlu, "Wine Production and Consumption in the Ottoman Empire", *Olive Oil and Wine Production in Eastern Mediterranean during Antiquity International Symposium Urla-İzmir Turkey, 17-19 November 2011*, (Ed. Adnan Diler, Kaan Şenol, Ümit Aydınöğlü), Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2015, s. 258).

⁴¹⁷ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 124/646.

2.4.2. Domuz Tüketimleri

50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde yer alan hükümlere göre İstanbul'daki İsveç elçiliğindeki görevlilerin dini inançları gereği domuz satın alma ve tüketme hakkına sahip oldukları görülmektedir. Nitekim bu bilgiye, ilgili hükümlerin⁴¹⁸ genelinde “*kifâf-ı nefleri çün beher sene virilegeldiği üzere Istiranca ve ol havâlîlerden rızâlarıyla satanlardan akçesiyle yüz kırk re's kara canavar [domuz] iştirâ ve Galata'da vâki ' hânesine nakl*” şeklinde geçen ifadeden ulaşılabilmektedir. Buna göre İsveç elçisi, kendisi ve maiyetine yetecek miktarda olmak üzere Terkos nâhiyesindeki Istiranca ve civarından 140 baş domuz satın alıp tek seferde olmak üzere Galata'daki evine nakledebilirdi. Bu konuda yazılan hükümlerde İsveç elçisinin satın aldığı 140 baş domuzu Galata'daki evine nakletmesine engel olunmaması ve herhangi bir vergi ya da masraf bedeli talebiyle mağdur edilmemesi gerektiği ilgili görevlilere bildirilmiştir.⁴¹⁹

2.4.3. İsveç Konsolosluklarının Ekmek İhtiyacının Karşlanması İçin Fırın Tahsisi

Osmanlı Devleti'ndeki İsveç konsolosluklarının ekmek ihtiyaçlarının karşılanması adına talepte bulunan konsolosluğa mahsus yalnızca bir tane olmak üzere fırın tahsis edildiği tespit edilmiştir. Nitekim İsveç elçisi D'ohsson'un gönderdiği arzuhal ile İzmir İsveç Konsolosluğu'nun çalışanlarına yetecek miktarda ekmek pişirmek üzere fırın açılmasına ruhsat verilmesi rica olunmuştur. Bunun üzerine, Hollandalılara verilen ahidnâme ve kayıtlı verilerin incelenmesi sonucunda daha önce İzmir Hollanda (Nederlanda) Konsolosluğu'na bir fırın tahsis edildiği bilgisine istinaden İzmir İsveç Konsolosluğu çalışanları için de yalnızca bir adet olmak üzere fırın açılması ve buna engel olunmaması yönünde İzmir mollasına hitaben Evâhir-i Z 1212 (5-14 Haziran 1798) tarihli bir hüküm yazılmıştır.⁴²⁰

⁴¹⁸ İsveç elçiliğinin domuz satın alımı ve nakliyle ilgili yazılan tüm hükümler için bk. Tablo 1.

⁴¹⁹ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 10/40.

⁴²⁰ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 103/550.

İzmir İsveç Konsolosluğu dışında Selanik'te ikamet eden İsveç konsolosu, tercümanları, hizmetlileri ile tüccarlar ve Selanik iskelesine gelen İsveçli gemicilerin ihtiyacı için francala ekmeği ve peksimet pişirmek üzere diğer devletlere de tahsis edildiği üzere yalnızca bir adet fırının açılmasına ruhsat verilmesi İsveç maslahatgüzarı König tarafından rica olunmuştur. Bunun üzerine, bundan önce Selanik Sicilyateyn Konsolosluğu'na yapıldığı gibi Selanik İsveç Konsolosluğu için de yalnızca bir adet fırın açılmasına izin verilmiş ve buna engel olunmaması adına Selanik kadısına Evâsıt-ı L 1214 (8-17 Mart 1800) tarihli bir hüküm gönderilmiştir.⁴²¹ Ancak bu fırın, nedenleri belirtilmeyen bazı sorunlardan dolayı açılmamıştır. Bunun üzerine bu kez İsveç elçisi Palin tarafından bir arzuhal gönderilerek fırının açılması yeniden rica olunmuştur. Esasında İstanbul, Üsküdar ve Galata'daki francala fırınlarının sayısının zamanla artmış olmasından dolayı eski francala fırınlarının faaliyetine devam etmesine, geri kalanların ve ayrıca İstanbul'da bulunan yabancı devletlerin elçilerine mahsus olan 9 fırının kapatılmasına Osmanlı yönetimince ihtiyaç duyulmuştur. Ancak bu fırınların Osmanlı Devleti misafirleri olan elçilerin yalnızca yiyecek ihtiyaçları için açılmasına izin verilmiş olduğundan dolayı İsveçliler adına fırın açılmasında bir mahzur olmadığına karar verilmiştir. Sonuçta, kanun gereğince fırının ve fırıncıların dışarıya satış yapmaması şartıyla Selanik İsveç Konsolosluğu'na mahsus olmak üzere yalnızca bir adet fırının açılmasına ruhsat verilmiştir. Nitekim bu hususta Selanik mollasına Evâ'il-i Ca 1234 (26 Şubat – 7 Mart 1819) tarihli bir hüküm gönderilmiştir.⁴²²

Bu konuyla ilgili başka bir hükümde ise Selanik İsveç Konsolosluğu için fırın açılmasından söz edilmektedir. Hükümde, bu fırının diğer yabancı devlet konsoloslarının fırınları civarında bulunan Malta adlı bölgedeki manastır yakınlarında açılmasında herhangi bir mahzur görülmediğine dair bölgedeki ehl-i hiref (zanaatkarlar) zümresinden onay alındığı belirtilmiştir. Ne var ki bazı kesimler tarafından bu fırının açılmasına karşı çıkılmıştır. Bu konuda Osmanlı yönetimine gelen şikayet üzerine, müdahalede bulunanların kimliklerinin, müdahalenin fırının açılması için çıkarılan emirdeki şartlara aykırı bir durum olduğundan dolayı mı meydana geldiğinin ve İsveçliler için açılan fırının yerel olup olmadığının tespit edilmesi adına Selanik naibine Evâsıt-ı Ra 1236 (17-26 Aralık 1820) tarihli bir hüküm gönderilmiştir.

⁴²¹ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 116-117/611.

⁴²² BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 170-171/847.

Hükümde, Selanik naibinin konuya vakıf kimselerden etraflıca bilgi alarak meselenin aslı ne ise başkente bildirmesi gerektiği belirtilmektedir.⁴²³

2.5. OSMANLI TOPRAKLARINDA BULUNAN İSVEÇ TEBAASININ KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki hükümler ışığında Osmanlı topraklarında bulunan İsveç tebaasının çeşitli sorunlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu sorunlar, Osmanlı-İsveç hukuki ilişkilerini inceleme ve değerlendirme imkanı sunmaktadır. İsveç tebaasının karşılaştıkları bu sorunlar, mesleki, hukuki vb. iş ve meselelerine müdahale edilmesi; haklarında iftiralarda bulunulması; eşkıya saldırılarına uğrayıp gasp edilmeleri; 1737 İsveç Ahidnâmesi'ne aykırı olarak taraflarından vergi, para ve hediye talep edilmesi; alacak-verecek meseleleri; miras meseleleri; mal ve eşyalarına usule aykırı el konulması; tutuklanıp hapsedilmeleri ve 18. yüzyılın sonlarında Osmanlı-Fransa ilişkilerinin kötü seyirinden dolayı karşılaştıkları sorunlar olmak üzere farklı konulardan meydana gelmektedir.

2.5.1. İsveç Tebaasının İş ve Meselelerine Müdahale Edilmesi

1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 5. maddesinde “*yeniçeri kullarımdan ve gayrıdan cebren kimesne hizmetlerine karışmaya*”⁴²⁴ şeklinde geçen ifadeye göre Osmanlı topraklarında bulunan İsveçlilerin işlerine müdahale edilemezdi. Ancak 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki verilere göre Osmanlı topraklarından bulunan İsveç tebaasının işlerine müdahale edilerek mağduriyete uğratıldıkları tespit edilmiştir. Bu konuda en erken tarihli hüküm Evâhir-i Ş 1172 (18-27 Nisan 1759) tarihli olup, Boğaz Hisarları'nda İsveç konsolosu olan Tador ile hizmetinde olan Sitan Heim'in işlerine bazı kişilerce sebepsiz olarak müdahale edilmesi ve haklarında iftirada bulunarak mağdur edilmeleri ile ilgilidir. İsveç elçisi Gustav Celsing'in konu ile alakalı Osmanlı yönetimine arzuhal göndermesi üzerine Boğazhisâr kazaları naiblerine yazılmış olan

⁴²³ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 172/852.

⁴²⁴ BOA, *HAT.*, 1427/58450-A.

bu hükümde, adı geçen konsolos ve hizmetlisinin her şekilde korunup kollanması ve işlerine karışıp mağdur edenlere engel olunması istenmektedir.⁴²⁵

Benzer şekilde, Narda'da İsveç konsolos vekili olan Culyan'ın, Miselonki iskelesine gelen İsveçli kaptanların işlerini görmek ve konsolota vergilerini tahsil etmek üzere tayin ettiği Baroci adlı görevlisinin işlerine Osmanlı halkından ve bazı yabancılardan birileri müdahale etmiş ve konsolota vergisine el koymuşlardır. Nitekim İsveç elçisi Ulric Celsing'in adı geçen konsolos tarafından aldığı bu bilgi üzerine yazdığı arzuhal gereğince Narda kadısına hitaben Evâhir-i S 1188 (2-11 Mayıs 1774) tarihli bir hüküm yazılmıştır. Hükümde, 1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 5. maddesindeki konsolota vergisi hususunda yazılan ifadeye⁴²⁶ atıfta bulunularak, konsolos vekili Culyan ve tayin ettiği Baroci'nin ahidnâme gereğince işlerine karışılmasına izin verilmemesi ve her koşulda korunup kollanması gerektiği bildirilmektedir.⁴²⁷

Osmanlı topraklarında bulunan İsveçlilerin mesleki iş ve meselelerine karışılması dışında ahidnâmeye aykırı olarak bazı kişilerce miras işlerine de müdahalede bulunduğu tespit edilmiştir. Örneğin, H. 1180 (M. 1766-1767) yılında vefat etmiş olan Cosenni adlı bir İsveçlinin İzmir kazasına bağlı Buca adlı karyede etrafı duvarla çevrili bahçesi irsen (miras yoluyla), sınırları belli olan arazisi ise meccânen (bedelsiz olarak) oğulları Gareşna ve Vişareli'ye kalmış ve kendileri de hukuki hakları doğrultusunda bu mülkleri başkalarına satmak istemişlerdir. Ancak karyenin zabitlerinden biri kanuna aykırı olarak sebepsiz bir şekilde mülkleri satmalarına engel olup mülklere el koymuştur. Bunun üzerine İsveç elçisi Gustav Celsing Osmanlı yönetimine bir arzuhal göndererek ilgili meselenin adı geçen mirasçılar lehinde çözülmesini istemiştir. Bunun ardından İzmir kadısı ve hâssı voyvodasına hitaben Evâsıt-ı Za 1188 (13-22 Ocak 1775) tarihli bir hüküm yazılmıştır. İlgili hükümde, olayın aslının soruşturulması ve zabitin kanuna aykırı olarak müdahalede bulunup mülkleri zapt ettiği hükmüne varıldığı takdirde kanun gereğince hareket ederek, Gareşna ve Vişareli adlı İsveçlilerin babalarından kalan mülklerinin başkalarına yalnızca değerinde satılması şartıyla İzmir'deki vekilleri olan Merzman'a

⁴²⁵ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 2/1.

⁴²⁶ "İsveç tüccârı İsveç gemilerine tahmil idüb getürdikleri ve alub götürdikleri gümrük eline gelan cemi' metâ'larının konsolotalarını İsveç elçilerine ve konsoloslarına bî-kusûr edâ eyleyeler ve konsolota resmi husûsında sâ'ir müste'menlere olan müsâ'ade İsveçlü hakkında dahî cârî oluna" (BOA, HAT., 1427/58450-A).

⁴²⁷ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 25/97.

devredilmesi istenmiştir. Özellikle bu işe adı geçen zabitin karışmasına müsaade edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴²⁸

1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 6. maddesine göre İsveçlilerin kendi aralarında yaşadıkları sorun ve meseleler yalnızca elçileri ve konsolosları aracılığıyla kendi adet ve kanunları üzere görülecek olup, Osmanlı memurları bunlara müdahale etme hakkına sahip değildi. Nitekim bu kaide, gerek ilgili maddede gerekse 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde "*İsveçlünün birbirleriyle nizâ'aları oldukda elçileri ve konsolosları görüp kâdîlar ve sâ'ir zâbitân karışmayub dâ'imâ ayîn ve âdetleri üzere kat' u fasl eyleyeler*"⁴²⁹ şeklinde geçen ifadeyle belirtilmektedir. Ancak tespit edilen bir hükümde İsveçliler arasında yaşanan bir anlaşmazlığa Osmanlı memurları tarafından müdahale edildiği görülmüştür. Öyle ki Haleb'de İsveç konsolosu vekili olan Maseyi'nin tercümanı Petros'un oğlu Josef Karali'nin borç hususunda başka bir müste'men ile yaşadığı anlaşmazlık kendi kanun ve adetleri üzere görülmüş ve borçlu borcunu ödeyeceğini taahhüt ederek bunun için himayesinde olan İsveçli birini kefil olarak göstermiştir. Ne var ki borçlu olan İsveçlinin borcunu ödemediği görülünce kefil gösterdiği kişi, İsveç konsolosu vekili tarafından hapse atılmıştır. Ayrıca borçlunun bulunması adına da konsolos vekilinin hizmetinde olan yasakçılar görevlendirilmiştir. Ancak bu duruma Haleb mollası ve Haleb gümrük emini müdahale ederek görevlendirdikleri silahlı adamlarıyla, hapse atılan kefilin tahliye edilmesini sağlayıp kurtarmaya kalkışmışlardır. Bunun üzerine ahidnâmeye aykırı olarak meydana gelen müdahalenin ortadan kaldırılması adına İsveç elçisi Heindenstam tarafından Osmanlı yönetimine bir arzuhal gönderilmiş ve meselenin çözüme kavuşturulması rica olunmuştur. Neticede Haleb mollası ve Haleb gümrük eminine hitaben Evâsıt-ı Ca 1198 (2-11 Nisan 1784) tarihli bir hüküm yazılarak, gerek mevcut anlaşmazlığın ahidnâme gereğince kanun ve adetleri üzere Halep İsveç konsolosu vekili tarafından görülüp çözümlenmesine ve gerekse taraflarından veya başkaları tarafından bundan sonra İsveçliler arasındaki meselelere müdahale etmekten kaçınılması gerektiği bildirilmiştir. Bu noktada, Osmanlı-İsveç arasındaki dostluğun sürdürülmesi ve ilgili ahidnâme şartlarının yerine getirilmesine mümkün olduğunca dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴³⁰

⁴²⁸ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 27/109.

⁴²⁹ BOA, HAT., 1427/58450-A.

⁴³⁰ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 64/351.

2.5.2. İsveç Tebaasının Haklarında İftirada Bulunulması

Osmanlı topraklarında bulunan İsveç tebaasının yaşadıkları bir diğer sorun da iftiraya uğrayarak mağdur edilmeleri idi. Nitekim bu hususta Evâhir-i Ca 1196 (4-13 Mayıs 1782) tarihli bir hüküm tespit edilmiştir. Hükümde, Sakız'da İsveç konsolosu vekili olan İsteliyo Rafaeli ve Petro Agob adlı hizmetlisi ile Moton-Koron iskelelerinde tercüman olan Dimitri Robiri Cani ve Corci Corev Cani ve hizmetkârlarının, bazı kötü niyetli kişilerce nedeni belirtilmeyen bir sorundan dolayı kendilerinden mal elde etmek ve öç almak amacıyla dolandırıcılıkla itham edilip şikayetçi olunmasından bahsedilmektedir. Ancak yapılan soruşturmalar sonucunda adı geçen konsolos, tercüman ve hizmetkarların kimseye borcu olmayıp kanuna uygun olarak hareket ettikleri tespit edilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi tarafından Sakız adası naibine ve muhassılına ilgili hüküm gönderilerek adı geçen İsveçli ve maiyetinin yaşadığı mağduriyetin giderilmesi ve ahidnâme ile berat şartları gereğince haklarının gözetilmesi emredilmiştir. Ayrıca hükümde ilgili görevlilere, şayet haksız yere şikayetçi olan kişilerin sebep olduğu mağduriyete son verilmez ise bu kişilerin sert bir şekilde cezalandırılacaklarını taraflarına iletmeleri gerektiği vurgulanmıştır.⁴³¹

Yukarıdaki hükme benzer olarak, Halep'te İsveç konsolosu vekili olan Honore Yonas, dergâh-ı mu'allâm kapıcıbaşlarından olup Selanik'te ikamet eden Kasım Bey tarafından malını çaldığı iddiasıyla ehl-i örf⁴³² şikayet edilmiştir. Ancak yapılan soruşturmalar neticesinde Kasım Bey'in bu iddiasının haksız olduğu ve konsolos vekili Yonas hakkında iftirada bulunduğu tespit edilmiştir. Bu hususta İsveç elçisi Mouradgea D'ohsson'un gönderdiği arzuhal doğrultusunda Haleb mollası ve naibine Evâhir- Ca 1213 (31 Ekim – 9 Kasım 1798) tarihli bir hüküm gönderilerek, Kasım Bey'in ahidnâmeye aykırı olarak İsveç konsolosu vekili Honore Yonas'a yaşattığı mağduriyetin giderilmesi ve Yonas'ın ahidnâme gereğince korunup kollanması istenmiştir.⁴³³

⁴³¹ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 54/287.

⁴³² Osmanlı Devleti'nde "seyfiye ricâli" olarak da bilinen ehl-i örf, kul kökenli olup Enderun ya da Acemi Oğlanları Mektebi'nden yetişerek kethüdâlık ve sadrazamlık mertebesine kadar terfi olabilen yöneticilerden meydana gelen zümredir. Geniş bilgi için bk. Mehmet İpşirli, "Ehl-i Örf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 10, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 519-520.

⁴³³ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 105/564. Selanik'te İsveç konsolosu vekili olan Honore Yonas hakkında aynı hususta iftirada bulunmuş olduğuna dair Halep valisi ve mollasına hitaben yazılmış

2.5.3. İsveç Tebaasının Eşkîya Saldırılarına Uğramaları ve Gasp Edilmeleri

50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri üzerinde yapılan incelemeler sonucunda Osmanlı topraklarından bulunan İsveç tebaasının ve maiyetinin eşkıya saldırısına uğrayıp gasp edildiklerine dair hükümler tespit edilmiştir. Örneğin, Evâsıt-ı C 1202 (19-28 Mart 1788) tarihli bir hükümde, Sakız İsveç Konsolosluğu'nda hizmetkâr olarak çalışan Lorenzo Oannes adlı bir hizmetkarın varoş ağası zümresinden Dizdaroğlu İbrahim adlı biri tarafından sebepsiz olarak darp edildiğinden bahsedilmektedir. Uğradığı ağır darptan dolayı bitkin düşüp kaçamayan Lorenzo Oannes, o sırada yoldan geçen nakîbüleşraf⁴³⁴ ve ortağı tarafından kurtarılarak güvenilir bir yere götürülmek istenmiştir. Ancak bu sırada, zanlı Dizdaroğlu İbrahim adı geçen hizmetkârı bu defa öldürmek kasdıyla ortaya çıkmıştır. Bunun ardından hizmetkarla birlikte güvenilir bir yere geçen nakîbüleşraf ve ortağı, durumu Sakız adası naibine ve varoş ağasına bildirmiştir. Gelişmeler üzerine zanlı İbrahim mahkemeye çıkartılmış ancak şahit olarak mahkemede bulunan nakîb ve ortağının ifadelerini dinlemekten kaçınarak başka şahit talebinde bulunmuştur. Bu hususta İbrahim'den yemin etmesi istenmiş ancak bunu reddetmesi üzerine tutuklanmıştır. Neticede Sakız adası naibinden ilgili durum hakkında başkente haber göndermesi istenmiş fakat naip bunu yerine getirmemiştir. Dahası, İsveç elçisi Heidenstam'ın arzuhalinde belirttiği üzere, Sakız naibi, İsveçlinin rızasına aykırı olarak İsveçliye düşmanlık göstermiş, İsveç tercümanlarının para tahsiline dair işlerini görmekten kaçınmış ve hizmetkarın yaşadığı eşkıya saldırısı gibi olayların artmasına neden olacak sözler sarf ederek istenilmeyen hareketlerde bulunmuştur. Tüm bunların üzerine ilgili hükümde, Osmanlı Devleti ve İsveç Devleti arasında olan anlaşma ve dostluk şartlarının ifa edilmesi adına İsveç konsolosu, vekilleri, tercümanları, tacirleri ve taraflarına resmi belge verilen hizmetkarlarının ahidnâme gereğince korunup kollanmaları ile işlerinin kanun gereğince görülmesinin her daim beklenildiği ifade edilmiştir. Neticede Osmanlı yönetimi, istenilene aykırı olarak meydana gelen söz

---

olan Evâsıt-ı L 1213 (18-28 Mart 1799) tarihli bir hüküm için bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 107-108/575.

⁴³⁴ Seyyid ve şeriflerle ilgili işlere bakan yetkili olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde bu müessesenin ilk defa I. Bayezid döneminde (1389-1402) faaliyet göstermeye başladığı bilinmektedir. Daha fazla bilgi için bk. Ş. Tufan Buzpınar, "Nakîbüleşraf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 322-324.

konusu durum hakkında soruşturma yapılmasıyla zanlı İbrahim'in kanun gereğince gereken cezasının verilmesine karar vermiştir. Sonuç olarak, Sakız adası naibinin ahidnâme şartları gereğince Osmanlı-İsveç arasındaki dostluğa göre hareket etmesi, daima İsveçlilerin haklarını gözetip güvenliklerini sağlaması ve davalarını ahidnâme gereğince görerek aykırı hareketlerden uzak durması istenmiştir.⁴³⁵

Benzer olarak, İsveç maslahatgüzarı König tarafından yazılan bir arzuhalde belirtildiği üzere, ticaret yapmak üzere İslimye panayırına giden Şükrullah Vekil adlı İsveçli bir tacir dönüş yolunda eşkıyanın saldırısına uğramış ve 20.000 kuruş nakdiyle 40.000 kuruşluk malları gasp edilmiştir. Bunun üzerine, maslahatgüzar König'in arzuhalinde rica ettiği üzere Edirne'de ikamet eden Vezir Yusuf Paşa'ya Evâhir-i S 1214 (24 Temmuz – 2 Ağustos 1799) tarihli bir hüküm yazılmıştır. Hükümde, vezirin durumu yerinde etraflıca soruşturup yaşanan her ne ise eksiksiz olarak başkente bildirmesi istenerek bu hususta kimseye haksızlık etmemesi ve kimseyi koruyup kollamaması emredilmiştir.⁴³⁶

2.5.4. İsveç Tebaasından Vergi, Para ve Hediye Talep Edilmesi/Alınması

1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 4. maddesine göre Osmanlı Devleti'nde bulunan hiçbir İsveçliden cizye vb. vergi talep edilemez ve alınamazdı.⁴³⁷ Ancak bu maddeye aykırı olarak hareket edildiğine dair çeşitli hükümler tespit edilmiştir. Bu hükümlerden bir kısmı Osmanlı topraklarında ikamet eden veya belirli süreliğine bulunan İsveç tebaasından Osmanlı memurları tarafından cizye vergisi talep edilmesi veya zorla alınmasıyla ilgilidir. Nitekim bu hususta tespit edilen Evâ'il-i Za 1174 (4-13 Haziran 1761) tarihli bir hüküm, Boğaz Hisârları'nda İsveç konsolosu olan Tador'dan ahidnâmeye aykırı olarak cizye vergisi talep edilip zorla alınması hakkındadır. Boğaz hisârları muhafızı, naibleri ve zabitlerine hitaben yazılmış olan bu hükümde, 1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 4. maddesine atıfta bulunularak, adı geçen konsolostan şayet cizye vergisi alınmış ise alınan paranın ahidnâme gereğince tarafına teslim edilmesi

⁴³⁵ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 74/405.

⁴³⁶ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 112/595.

⁴³⁷ “İsveçlü ve ana tâbi' olub memâlik-i mahrûsemde mütemekkin olanlardan eğer evlü ve eğer ergen olsun ticâretiyile meşgûl olanlardan cizye taleb olunmaya. Ve kezâlik memâlik-i mahrûsemde bulunan İsveçlüden cizye ve tekâlif-i sâ'ire mutâlebe olunmayub mu'âf ve müsellemler ola.” (BOA, *HAT.*, 1427/58450-A).

ve bundan böyle konsolosun ahidnâmeye aykırı olarak mağdur edilmesinden uzak durulması gerektiği bildirilmektedir.⁴³⁸ Benzer olarak, İsveç maslahatgüzarı Palin tarafından yazılan arzuhalde belirtildiği üzere, Halep'te İsveç konsolosu vekili olan Musa Picoto; Halep kadısı, yeniçeri serdârı ve nakîbüleşraf kaymakamı tarafından ahidnâmeye aykırı olarak cizye, avâid vb. talebiyle mağdur edilmiştir. Bunun üzerine Haleb vâlisine hitâben Evâhir-i Z 1223 (6-15 Şubat 1809) tarihli bir hüküm yazılarak, İsveç Devleti ile yapılan dostluk anlaşması gereği cizye, avâriz vb. vergisi talebiyle İsveç tebaasının mağdur edilmesine Osmanlı yönetimi tarafından asla rıza gösterilmediği kaidesi vurgulanarak her daim korunup kollanmalarının beklenildiği ifade edilmiştir. Neticede Haleb vâlisinin, vergi talebiyle mağdur edilen İsveç konsolosu vekilinin mağduriyetinin giderilmesine dikkat etmesi ve aykırı durumların meydana gelmesine izin vermemesi emredilmiştir.⁴³⁹

Evâsıt-ı B 1198 (31 Mayıs - 9 Haziran 1784) tarihli bir hükümde ise İzmir'de İsveç konsolosu vekili olan Cosenni'nin kendisi ve hizmetinde bulunanlar için Bozcaada'dan şire alıp İzmir iskelesine nakletmesine Osmanlı memurlarınca engel olduğundan ve ayrıca tarafından vergi talep edildiğinden bahsedilmektedir. Bu bilgi üzerine İzmir kadısı ile hâssı voyvodası ve Bozcaada naibine hitaben yazılmış olan bu hükümde, İsveç konsoloslarına verilen beratlarla da belirtildiği üzere, kendilerine ve maiyetine yetecek miktarda şire tedarik etmelerine karışılmaması gerektiği kaidesi hatırlatılmaktadır. Ayrıca konsolosların ihtiyaç duydukları yiyecek ve içeceklerini narh-ı rûzî (resmi fiyat) üzerinden satın almalarına kimsenin engel olmaması ve tarafından herhangi bir vergi talep edilmemesi istenmektedir.⁴⁴⁰

Osmanlı Devleti'nde bulunan İsveç tebaasından cizye vb. vergisi talep edilmesi veya zorla alınması yanında İsveç konsoloslarından ahidnâmeye aykırı olarak para ve hediye taleplerinde bulunulduğu tespit edilmiştir. Nitekim tespit edilen bazı hükümlere göre Tunus ve Cezayir ocaklarının ahidnâmeye aykırı olarak hareket ettikleri görülmüştür. Bu konuda İsveç elçisi Gustav Celsing tarafından başkente gönderilen bir arzuhalde belirtildiği üzere Tunus Beylerbeyi Ali Paşa, Tunus ile İsveç arasında yapılan barışın yenilenmesi gerektiği bahanesiyle Tunus İsveç konsolosundan bir miktar para ile hediye talep etmiş ve vermediği takdirde ilgili anlaşmanın feshedileceği

⁴³⁸ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 7/29.

⁴³⁹ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 158/801.

⁴⁴⁰ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 65/354.

tehdidinde bulunmuştur. Bunun üzerine Tunus Beylerbeyi Ali Paşa, Tunus kadısı ve müftüsü ile yeniçeri ağasına hitaben Evâsıt-ı Ra 1177 (10-28 Eylül 1763) tarihli bir hüküm yazılmıştır. Hükümde, 1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 17. maddesi⁴⁴¹ ile 1739 Osmanlı-İsveç ittifak anlaşmasının 8. maddesine⁴⁴² atıfta bulunularak, gerek Tunus-İsveç arasındaki anlaşmaya gerekse İsveç Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluğa ve Tunus ocağının Osmanlı Devleti'nin uzun süredir hükmü altında olduğu gerçeğine istinaden Tunus Beylerbeyi'nin ilgili anlaşma şartlarına aykırı olarak Tunus İsveç konsolosunu bahsi geçen talep ve tehditle rencide etmekten uzak durması emredilmiştir. Sonuç olarak, her daim dostluk göstermesi ve bundan böyle bu tür hoşnut olmayan tavırlardan dolayı kendisini şikayet ettirmekten ve dostluğa aykırı hareket etmekten çekinmesi gerektiği bildirilmiştir.⁴⁴³

Benzer şekilde, bu sefer Cezayir Ocağı tarafından bazı arabocuzuların tahrikleriyle anlaşmaya aykırı olarak Cezayir İsveç konsolosundan, devletinden hediye ve para talep etmesi istenmiştir. Bunun üzerine Cezayir İsveç konsolosu gerek devleti tarafına gerekse İsveç elçisi Gustav Celsing'e durumu bildirmiş ve İsveç elçisi de devleti tarafından aldığı talimat doğrultusunda, başkente bir arzuhal göndermiştir. Bunun ardından Cezayir beylerbeyi, kadısı, müftüsü, yeniçeri ağası ve diğer zabıtlar ile ocak ihtiyarlarına hitaben Evâsıt-ı R 1177 (18-28 Ekim 1763) tarihli bir hüküm yazılmıştır. Hükümde, Cezayir Ocağı'nın mevcut refah ve düzeninin devam etmesinin Osmanlı Devleti'nin elinde olduğu ve bundan dolayı ocağın Osmanlı padişahının emirleri doğrultusunda hareket etmeye dikkat ettiği sürece padişah tarafından iyi muamele göreceğinin aşikar olduğu vurgulanmaktadır. Bundan dolayı, ilgili görevlilerin gönderilen bu hükmü ivedilikle yerine getirmeleri ve İsveç Devleti ile yapılan anlaşmanın şartlarına aykırı bu tür talep ve teklifler ile İsveç konsolosunu gücendirmek ve zor duruma sokmaktan uzak durmaları emredilmektedir. Son olarak,

---

⁴⁴¹ “İsveç kralı ve devleti kendü tüccârlarını hıfz u sıyânet için Hicret-i Nebviyye'nin bin yüz kırkinci senesi esnâsında Cezây'ir Ocağı ile akd eyledikleri mu'âhede şurûtunun Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvend hâmîsi olub, ocağ-ı mezbûr tarafından her hâlde dostluğa mürâ'ât olunmada bezl-i himmet eyleye ve ocağ-ı mezbûr cânibinden mu'âhede şurûtuna muhâlif hareket vukû' olur ise İsveçlünün mutayyibü'l-hâtır olmalarına taraf-ı devletden ihtimâm oluna. Ve kezâlik Tûnus ve Trablusgarb ocaklarıyla dahî mu'âhedeye râgıb oldığı takdirce şurût u kuyûd-ı mu'âhedelerine der-i Devlet-i Aliyye'mde hitâm virilür. Ve min ba'd ol şurût u kuyûd-ı mu'âhede nakz u halel taryânından masûn u mahfûz olmak üzere taraf-ı Devlet-i Aliyye'mden sarf-ı himmet olunur ve hilâfına vaz' u harekete cevâz virilmez.” (BOA, HAT., 1427/58450-A).

⁴⁴² “İsveç Devleti Cezâyir ve Tunus ocaklarıyla akd-i mevâdd idüv ve Trablus ocağıyla dahî akd-i mevâdd eylemek üzere olduğundan zikr olunan garb ocakları Devlet-i Aliyye'nin zir-i hükmünde olub işbu sulh u salâha i'tibâr ideler ve bu husûsda Devlet-i Aliyye'min tarafından ihbâr ve mü'ekked tenbih olunalar.” (BOA, DVNS.DVE.d., 49/1, s. 34).

⁴⁴³ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 15/56.

böyle arabozucu ve tahrikçilerin sözlerine itibar ederek kendilerini şikayet ettirmekten ve dostluğa aykırı muamele etmek ile olumsuz tavır sergilenmesine göz yummaktan kaçınılması gerektiği ifade edilmektedir.⁴⁴⁴

2.5.5. İsveç Tebaasının Alacak-Verecek Meseleleri

50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki hukuki hükümlerin bir kısmı, Osmanlı topraklarında bulunan İsveç tebaasının alacak-verecek meseleleriyle ilgilidir. Hükümler, İsveç tebaasıyla Osmanlı halkından olan kimseler arasında yaşanan alacak-verecek meseleleri ve bu husustaki davalardan bahsetmektedir. Bu hükümlerde, İsveçlilere borcu olanların borçlarını çeşitli bahanelerle geciktirdikleri veya ödemeye karşı çıktıkları tespit edilmiştir. Hükümler, İsveç elçilerinin Osmanlı yönetimine durumu bildirmeleri üzerine İsveç tebaasının buldukları bölgelerin idari görevlilerine hitaben yazılmıştır. Hükümlerin genelinde “*Şer'le sâbit olan hakkı tahsîl ve ihkâk-ı hak olunmak için hüküm yazılmışdır.*”⁴⁴⁵ şeklinde geçen benzer ifadelerle Osmanlı yönetimi, İsveç tebaasının alacaklarının tahsil edilmesi için hükmün muhatabı olan Osmanlı memuruna kanun gereğince alacaklıya hakkının verilmesini emretmektedir.⁴⁴⁶

İsveç tebaası ile Osmanlı reayası arasında yaşanan alacak-verecek meseleleriyle ilgili bir hüküm dikkat çekicidir. İskenderiye'de İsveç konsolosu olan Mantosi eski Mısır Valisi Mehmed Hüsrev Paşa'ya Arnavud sekbanlarının biriken maaşlarının ödenmesi adına 6.250 kuruş tutarında resmi senet yoluyla borç vermiştir. Ancak uzun bir süre bu borç ödenmemiş ve konsolos Mantosi borcunun ödenmesini defalarca talep etmek durumunda kalmıştır. Bu hususta eski Mısır Valisi'nin borcunu ödemeye gücü olmadığını belirtmesine karşılık İsveç elçisi vekili Serafino borcun Mısır hazinesinden karşılanmasını talep etmiştir. Başlangıçta, yakın zamanda Mısır'da meydana gelen bir ayaklanmadan dolayı bunun imkan dahilinde olmadığı belirtilmiş

---

⁴⁴⁴ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 16/58. İlgili hüküme benzer olarak yine Cezayir Beylerbeyi'nin İsveç konsolosundan, devletinden bu defa savaş mühimmatı ve başka eşyalar talep etmesini istemesi üzerine Cezayir Beylerbeyi ve ilgili görevlilere hitaben Evâ'il-i B 1180 (3-12 Aralık 1766) tarihli bir hüküm yazılmıştır. Bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 21-22/80.

⁴⁴⁵ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 3/6.

⁴⁴⁶ Osmanlı Devleti'nde bulunan İsveç tebaası ile Osmanlı halkı arasında yaşanan borç meselelerine dair hükümler için bk. Tablo 1.

ise de ayaklanmanın son bulması üzerine borcun ödenebileceği ifade edilmiştir. Neticede alacaklı olan İsveç konsolosuna olan bu borcun en kısa zamanda ödenmesi adına Mısır Valisi Ali Paşa, Mısır mollası ve diğer görevlilere hitaben Evâsıt-ı N 1218 (25 Aralık – 3 Ocak 1804) tarihli bir hüküm gönderilmiştir.⁴⁴⁷

İsveç tebaası ile Osmanlı reayası arasında yaşanan borç meseleleriyle ilgili dikkati çeken bir hüküm daha tespit edilmiştir. 20 Ra 1216 (22-31 Temmuz 1801) tarihli bu hükme göre, Berasko Zamani adlı İsveçli bir tacir ile Anton Kozdani adında bir zımmî arasında daha önce kurdukları ortaklıklarına bağlı olarak bir alacak-verecek meselesi ortaya çıkmıştır. Öyle ki Anton Kozdani ile İsveçli tacir Berasko Zamani ve ifadelerini tercüme etmek üzere tercümanı Zani Berani, davalarının görülmesi adına İstanbul mahkemesine çağırılmıştır. Davada zımmî Anton bundan 10 yıl önce Berasko ile ortak iş yaptığını ve bu ortaklık için kendisinin 48.000 kuruş, Berasko'nun ise 50.000 kuruş ayırdığını ifade etmiştir. Ardından Anton, bu ortaklığın 3 sene sonra feshedildiğini ve ortaklık zamanından kalmak üzere İsveçli tacir Berasko'ya 2.130 kuruş borcu olduğunu belirtmiştir. Nitekim 21 Za 1194 (9 Hazrain 1795) tarihinde Galata Bâb Nâ'ibi İbrahim'in huzurunda görülen davada iki ortağın hesapları görülmüş ve zımmî Anton, Berasko'ya 2.130 kuruş borcu olduğunu itiraf etmiştir. Ayrıca Anton, söz konusu borcundan başka ticari ortaklığa dair Berasko'ya herhangi bir borcu olmadığını ve bunu Berasko'nun da kabul ettiğini belirtmiştir. Nitekim bu hususta alacaklı Berasko'ya hüccet verilmiştir. Neticede Anton, senelik 710 kuruş olmak üzere borcun 2/3'ünü ödemiş ancak daha sonra ortaklıklarına dair görülen hesapta bir yanlışlık olduğunu iddia ederek kalan borcunu ödemeye karşı çıkmıştır. Bunun üzerine Üsküdar'da Mişe Balistan adlı sözüne güvenilir ve konuya vakıf bir tacir ile bir araya gelinerek bahsi geçen ortaklığa dair hesap yeniden kontrol edilmiş ve Anton'un Berasko'ya borcu ile Berasko'nun elinde hüccet olduğu yeniden teyit edilmiştir. Bunun üzerine zımmî Anton borcunu ödemesi gerektiği konusunda uyarılmış ve sonuç olarak Anton, kalan borcunu ödemiştir. Bunun sonucunda ilgili meselenin hukuken halledilmiş olmasından dolayı İsveçli tacir Berasko'nun ikamet ettiği mahale dönmesine izin verilmesinin uygun görüldüğüne dair Rumeli Kazaskeri Mehmed Arif tarafından Osmanlı yönetimine haber gönderilmiştir. Ayrıca, İsveç maslahatgüzarı König'in de gönderdiği arzuhalde rica ettiği üzere İzmir mollasına bir hüküm yazılarak Berasko ile Anton arasındaki alacak-verecek davasının görüldüğü ve

---

⁴⁴⁷ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 142/728.

bundan dolayı Berasko'nun bu hususta yeniden mahkemeye çağrılmaması gerektiği bildirilmiştir.⁴⁴⁸

2.5.6. İsveç Tebaasının Malları ve Terekelerine El Koyulması

1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 9. maddesine göre İsveç tebaasından biri Osmanlı topraklarında vefat ettiğinde mal ve eşyalarına hazine görevlileri ve hakimler mal gâ'ibdir⁴⁴⁹ diye el koyup müdahalede bulunamazdı. Şayet vefat eden kişi mallarını herhangi bir İsveçliye vasiyet etmiş ise bu mallar ona verilmeliydi. Ancak vasiyet bırakmadan vefat etmiş ise mirası İsveç elçisine, konsolosuna veyahut orada bulunan yerli dostlarına verilmeli; vefat ettiği yerde konsolosları ve yerli dostları yoksa kadı tarafından terekesi (miras) hukuken tespit edilerek bir yed-i emîne⁴⁵⁰ terk edilmeliydi. Sonrasında İsveç elçileri her kimi tayin edip gönderirse tereke gönderilen kişiye teslim edilip kadılar ve kassâmlar tarafından resm-i kısmet (kısmet vergisi, harcı) talep edilemezdi.⁴⁵¹ Ancak bu maddeye aykırı olarak hareket edildiğine dair bazı bilgiler tespit edilmiştir. Örneğin Edirne'de ikamet eden Stanu Todori adlı İsveçlinin vefat etmesinin ardından kendisinin Edirne'de olan mahzen, dükkan, ticari malları ile erzakının tamamı Edirne kadısı tarafından mühürlenmiş ve deftere geçirilerek taksim edilmek istenmiştir. Ahidnâmeye aykırı olarak yapılan bu harekete karşın İsveç elçisi Heidenstam tarafından başkente bir arzuhal gönderilerek, vefat eden İsveçlinin tüm mallarına vurulan mührün kaldırılması ve İsveç elçisinin bu iş için tayin ettiği Minar adlı hizmetlisinin mirası teslim almasına engel olunmayıp memurdan resm-i kısmet vergisi talep edilmemesi rica olunmuştur. Bunun üzerine Edirne kadısına Evâ'il-i Ra

⁴⁴⁸ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 125/648.

⁴⁴⁹ Mâl-i gâib: İslam hukuku gereğince vefat eden birinin mirasçısı, vasiyeti ve borcu olmaması durumunda malları mâl-ı gâ'ib (kayıp, sahipsiz mal) hükmüyle hazineye aktarılırdı (Güler, "1150/1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması", s. 111, dipnot no. 12). Ayrıca bk. Arif Bilgin, Fatih Bozkurt, "Bir Malî Gelir kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytül-mâl Mukataaları", s. 7.

⁴⁵⁰ Yed-i Emîn: Mahkeme tarafından kendisine bir şey emanet edilen, güvenilir olarak addedilen kimse. (Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, s. 614).

⁴⁵¹ "İsveçlü ve ana tâbi' olanlardan ve bayrağı altında yürüyanlardan birisi memâlik-i mahrûsemde mürd oldukda terk eylediği emvâl ve erzâkına beytü'l-mâlcılar ve sâ'ir hükkâm mâl gâ'ibdir diyü vaz'-ı yed ve müdâhale itmeyüb her kangı İsveçliye vasiyyet ider ise ana virile. Vasiyyetsiz mürd olur ise İsveç elçisine ve konsolosuna veya anda bulunan yerlü yoldaşlarına virile. Eğer ol mahalde konsolosları ve yerlü yoldaşları bulunmaz ise kâdî tarafından hâlik-i mesfûrun terekesi ma'rifet-i şer'le tahrîr ve defter olunub yed-i eminde hıfz ve ba'dehû İsveç elçileri kimi ta'yîn ve irsâl iderler ise bi'l-cümle ana teslim olunub kâdîlar ve kassâmlar taraflarından resm-i kısmet talep olunmaya." (BOA, *HAT.*, 1427/58450-A).

1201 (22-31 Aralık 1786) tarihli bir hüküm gönderilerek gereği gibi hareket etmesi istenmiştir.⁴⁵²

İsveç tebaasının mallarına el koyulduğuna dair farklı bir konudan oluşan Evâhir-i Ş 1222 (Ekim 1807) tarihli bir hüküm tespit edilmiştir. İskenderiye’de İsveç konsolosu olan Françesko Petroci, bundan evvel bir süreliğine Reşid’de İngiltere konsolosu vekili olarak görevde bulunmuştur. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, bu dönemde İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ne yönelik düşmanca hareketleri olduğu ve Osmanlı-İsveç arasında savaş yaşandığı şeklinde yayılan asılsız haberlere itimat ederek konsolos Françesko’nun mallarına el koymuştur. Dahası, konsolosun evine gönderdiği bir adamı aracılığıyla kendisini yanına çağırarak kendisinden zorla 20.000 ve 40.000 kuruş olmak üzere iki defa borç almıştır. Bunun üzerine İsveç maslahatgüzarı Palin başkente bir arzuhal gönderip Françesko Petroci’nin İngiltere-Osmanlı arasındaki düşmanlıktan önce İngiltere konsolosu vekili olarak görevde bulunduğunu belirterek meselenin çözülmesini rica etmiştir. Neticede Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa’ya ilgili hüküm yazılmıştır. Hükümde, İsveç Devleti’nin Osmanlı Devleti’nin yakın dostu olduğu hususu vurgulanarak konsolos Françesko’nun İskenderiye’de beratlı İsveç konsolosu olarak görevde bulunduğu haberi verilmiştir. Dolayısıyla İsveç konsolosunun el koyulan malları ile alacağının tarafına teslim edilmesi istenmiştir.⁴⁵³

---

⁴⁵² BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 71/388.

⁴⁵³ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 155/795.

2.5.7. İsveç Konsoloslarının Evlerinin Basılması

1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 13. maddesi uyarınca Osmanlı Devleti'ndeki İsveç konsolosları hapsedilemez ve evleri mühürlenip aranamazdı. Ayrıca İsveç konsoloslarının her tür davaları yalnızca İstanbul'da elçileri vasıtasıyla görülebilirdi.⁴⁵⁴ Ancak 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde yapılan incelemeler sonucunda ilgili maddeye aykırı olarak hareket edildiği tespit edilmiştir. Örneğin, İsveç elçisi Gustav Celsing'in başkente gönderdiği bir arzuhalde belirttiği üzere Selanik'te ikamet eden İsveç konsolosu ile ondan davacı olan Alagözoğlu Hacı Hasan adlı kimsenin arasındaki davanın başkentte görülmesi gerektiği halde Selanik mollası ve naibi tarafından ahidnâmenin 13. maddesine aykırı olarak Selanik mollası ve naibi tarafından konsolosun evi basılmış, kendisi uygun görülmeyen davranış ve hakaretlerle mağdur edilmiştir. Bunun üzerine Selanik sancağı mutasarrıfı ile Selanik mollasına Evâsıt-ı L 1176 (25 Nisan – 4 Mayıs 1763) tarihli bir hüküm gönderilmiştir. Hükümde, ahidnâme şartlarına uyularak bundan böyle bu tür davranışlarla konsolosun haksızlığa uğratılmaması ve kendisine dostane muamelede bulunulması istenmiştir.⁴⁵⁵

İsveç maslahatgüzarı Palin tarafından başkente gönderilen bir arzuhalde ise bu sefer Osmanlı reayası tarafından Selanik İsveç konsolosunun mağduriyete uğradıldığı tespit edilmektedir. Şöyle özetlenebilir ki bundan evvel İngilizler bir savaş gemisini Selanik iskelesine getirerek Karaburun adlı mahalde yaşayan müslümanlara ait bir tüccar gemisine el koymuştur. Bunun üzerine bölge ahalisi silahlı olarak Selanik İsveç konsolosu ve Danimarka konsolosu vekili olan Amoyet'in evine hışımla girerek gemiyi İngilizlerden alıp teslim etmezse evini ateşe verip kendisi ve ailesini öldürecekleri tehdidinde bulunmuştur. İsveç elçisinin bu olayın haberini vermesi üzerine Selanik sancağı mutasarrıfı Vezir İbrahim Hilmi Paşa ve Selanik mollası ile bölgenin diğer görevlilerine hitaben Evâsıt-ı N 1223 (31 Ekim – 9 Kasım 1808) tarihli bir hüküm yazılmıştır. Hükümde, İngilizlerin olumsuz hareketlerinden dolayı, Osmanlı Devleti ile dost olan devletlerin konsoloslarına bu tür hoş olmayan davranışlarda bulunulmasına asla rıza gösterilmediği hususu vurgulanmıştır. Öte

---

⁴⁵⁴ “İsveç elçileri, tâcirlerinin himâyetleriçün memâlik-i mahrûsemde nasb u ta'yîn eyledikleri konsolosları habs olunmayub ve evleri mühürülenmeyüb aramayalar. Ve her ne makûle da 'vâları olur ise Südde-i Sa'âdet'ime arz-ı hâl olunub İsveç elçileri ma'rifetiyle Âsitâne'de görüle.” (BOA, HAT., 1427/58450-A).

⁴⁵⁵ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 14/54.

yandan, İngilizlerin zapt ettikleri geminin beklenmedik bir şekilde Limni adasına düştüğü ve orada bulunan voyvoda ve zabıtlar vasıtasıyla gemi ve içinde bulunan İngilizlerin yakalandığı haberi verilmiştir. Dolayısıyla bundan böyle konsolosun hiçbir şekilde mağdur edilmeyip her koşulda korunup kollanması ve gereken şahısların uyarılması emredilmiştir.⁴⁵⁶

2.5.8. İsveç Tebaasının 18. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı-Fransa İlişkilerinin Kötü Seyrinden Dolayı Yaşadıkları Sorunlar

Çalışmanın İsveç elçisi Ignatius Mouradgea D'ohsson'dan bahsedilen bölümünde de aktarıldığı üzere, Fransa lideri Napolyon Bonaparte'ın 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesi üzerine Osmanlı-Fransa ilişkileri gergin bir hal almıştır. Nitekim bundan dolayı Osmanlı topraklarında bulunan İsveç tebaasının çeşitli sorunlarla karşılaştığı ve mağduriyetler yaşadığı görülmüştür. Buna örnek olarak bir İsveç konsolosunun bu husustan dolayı karşılaştığı bir sorun gösterilebilir. Şöyle ki İzmir'de İsveç konsolosu olan Vemkenson'un İzmir'de ikamet eden tacirlerden Françesko Baci ve oğlu Gabriel Baci'ye 3.500 kuruş tutarında verdiği borca karşılık tacirler konsolosa Birunabad karyesinde işlettikleri menzillerini rehin bırakmışlardır. Ancak bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı sefer halinde olmasından dolayı menzil, Françesko Baci'nin damadı Manye adlı Fransız bir tacire ait olduğu gerekçesiyle devlet tarafından mühürlenmiştir. Nitekim, bu dönemde İstanbul'da İsveç elçisi olup Fransa politikasını destekleyen D'ohsson, bu hususta Osmanlı yönetimine bir arzuhal göndererek menzile vurulan mührün kaldırılmasını ve konsolos Vemkenson'a teslim edilmesini rica etmiştir. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi bölgenin güvenilir ve ileri gelen tacirleri ile Süleyman adlı bir mübaşirine durumu tahkik ettirmiştir. Yapılan tahkik sonucunda, Françesko Baci'nin bahsi geçen sefer sırasında resmen Osmanlı reayasına tabi olduğu, oğlu Gabriel Baci'nin ise seferden dolayı firar ettiği öğrenilmiştir. Öte yandan, durumu soruşturmak üzere bölgeye gönderilen yeniçerileri katibi Yusuf Âgâh da Osmanlı yönetimine menzilin Françesko Baci'nin mülkü olduğu haberini vermiştir. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi, İzmir kadısına Evâ'il-i C 1214

⁴⁵⁶ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 157/796.

(31 Ekim – 9 Kasım 1799) tarihli bir hüküm yazarak, menzilin mührünün kaldırılması ve konsolosa teslim edilmesi gerektiğini bildirmiştir.⁴⁵⁷

Başka bir hükümde ise Haleb’de ikamet eden Lazar Sande Dof adlı bir tacirin “*Fransalı*” olduğu iddiasıyla hapse atılmasından bahsedilmektedir. Ancak bu hususta Haleb İngiltere konsolosu, tacirin Fransız halkına benzer hareketlerde bulunmadığını ve İstanbul’da bulunan Rusya tercümanı Konzo’nun akrabası olduğu şeklinde başkente haber göndererek tahliye edilmesini rica etmiştir. Bunun üzerine durumu tahkik ettiren Osmanlı yönetimi, tacirin Fransa’dan nefret ettiği şeklinde aldığı bilgiye istinaden tahliye edilip Haleb İsveç konsolosuna teslim edilmesi için Haleb valisi, mollası ve bu hususta görevli mübaşire hitaben Evâsıt-ı Şaban 1213 (18-27 Ocak 1799) tarihli bir hüküm göndermiştir. Bunun ardından İsveç elçisi D’ohsson başkente bir arzuhal göndererek, tacir Lazar’ın bundan böyle İsveçli olarak kabul edildiğini belirtmiş ve dolayısıyla Haleb’de ticaret yapmak üzere ikamet etmesine engel olunmayıp 1737 İsveç Ahidnâmesi gereğince korunup kollanmasını rica etmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Haleb valisi, mollası ve bu hususu tahkik etmek üzere görevlendirdiği Salih adlı mübaşirine hitaben Evâsıt-ı L 1213 (18-27 Mart 1799) tarihli bir hüküm yazmıştır. Hükümde, İsveç elçisi D’ohsson’un ricası üzerine, tacir Lazar’ın bundan böyle İsveçli olarak kabul edildiğinden dolayı Haleb şehrinde ikametine engel olunmaması ve ahidnâme gereğince korunup kollanması gerektiği bildirilmiştir.⁴⁵⁸

---

⁴⁵⁷ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 114-115/606.

⁴⁵⁸ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 107/574. Osmanlı topraklarında bulunan İsveç tebaası dışında İsveç konsolosluklarında görevli tercüman ve hizmetkarların da Osmanlı-Fransa ilişkilerinin kötü seyirinden dolayı, Fransalı oldukları veya Fransa politikasını destekledikleri iddiasıyla hapse atılma, görevden alınma veya haklarında iftirada bulunma ile haksız yere mağdur edilme gibi çeşitli sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu konudaki hükümler için bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 104-105/556, 563, 109-110/580, 581, 582, 583, 116/609.

3. BÖLÜM

50/2 NUMARALI İSVEÇ AHKÂM DEFTERİ'NE GÖRE 1759-1827 YILLARI ARASINDA OSMANLI-İSVEÇ TİCARİ İLİŞKİLERİ

3.1. İSVEÇ TÛCCARININ OSMANLI TOPRAKLARINDAKİ TİCARİ FAALİYETLERİ

50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri üzerinde yapılan incelemeler sonucunda İsveç tüccarının Osmanlı topraklarının çeşitli bölgelerinde ticari faaliyette bulunduğu dair veriler tespit edilmiştir. Özellikle defterde İsveç tüccarının güvenli bir şekilde seyahatini gerçekleştirmesi adına geçtiği bölgelerin idari görevlilerine hitaben yazılmış olan yol hükümleri, İsveç tüccarının Osmanlı topraklarının hangi bölgelerinde ticari faaliyette bulunduğu ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Bu hükümlerde sıklıkla geçen “*li-ecli't-ticâre*”, “*ticârete müte'allık umûr u husûsîcün*”⁴⁵⁹ gibi ifadelerden, İsveç tüccarının ticari faaliyette bulunmak üzere ilgili bölgelere seyahat ettiği anlaşılmaktadır. Ancak hükümlerde İsveç tüccarının seyahat ettiği bölgeler belirtilmekle birlikte hangi malların ticaretini yaptıklarına dair ayrıntılı veriler yer almamaktadır. Buna karşın, Akdeniz ve Karadeniz’de ticari faaliyette bulunan İsveç ticaret gemilerinin ihraç ve ithal ettiği mallara dair bilgi veren çeşitli hükümler tespit edilmiştir. Nitekim bu konu, çalışmanın ileriki bölümünde işlenecektir.

Tüm bunlarla birlikte, Osmanlı topraklarının birçok bölgesinde İsveç konsolosluklarının faaliyet göstermiş olması, İsveç tüccarının birçok bölgede ticari faaliyette bulunduğu önemli bir göstergesidir. Nitekim, çalışmanın bir önceki bölümünde de belirtildiği üzere, İsveç Devleti; Mısır (İskenderiye, Reşid), Halep, İzmir, Girit (Kandiye), Kıbrıs, Selanik, Balyabadra, Rodos, Ağrıboz ve Sayda gibi Osmanlı’nın ticari açıdan aktif olan limanlarında açtığı konsolosluklar ile Doğu Akdeniz’deki ticarete yerini almıştır.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ Örneğin bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 26, 113/104, 601.

⁴⁶⁰ Beydilli, “İsveç”, s. 412.

Tablo 3. 50/2 Numaralı İsvaç Ahkâm Defteri'ndeki Yol Hükümlerine Göre İsvaç Tüccarının Osmanlı Topraklarında Ticari Faaliyette Bulunduğu Bölgeler

Seyahat Eden İsvaçli Tacir/Tacirler	Seyahat Edilen Bölge/Bölgeler	Hükümün Tarihi	Sayfa/Hüküm No
Mesnato Taodori	İslimye-Siroz-Uzuncaâbâd-1 Hasköy-İzmir	Evâsıt-ı L 1174 (16-25 Mayıs 1761)	6/26
Sinato Todori	İslimye-Siroz-Uzuncaâbâd-1 Hasköy-İzmir	Evâsıt-ı N 1188 (15-24 Kasım 1774)	26/104
Hilariyon Konoriye	Selanik	Evâhir-i Ra 1213 (2-11 Eylül 1798)	103/551
Hilariyon Konoriye	Galata/İstanbul	Evâhir-i Ca 1213 (31 Ekim – 9 Kasım 1798)	106/565
Şükrullah Abram Vekil	İslimye	Evâsıt-ı Z 1213 (26 Mayıs – 4 Haziran 1799)	110/585
Hilariyon Konoriye	Selanik	Evâ'il-i Ca 1214 (1-10 Ekim 1799)	113/601
Yakomi Barbiye	Edirne	Gurre-i Z 1214 (26 Nisan 1800)	117/614
Barine ⁴⁶¹	İslimye-Uzuncaâbâd-1 Hasköy	Evâsıt-ı Za 1215 (26 Mart – 4 Nisan 1801)	121-122/636

⁴⁶¹ İsvaçli tacir Barine bazı işlerini görmesi adına Acı Mihail adlı simsarını ilgili bölgelere göndermiştir (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 121-122/636).

Anastasaki Semiraki	İslimye-Uzuncaâbâd- Hasköy	Evâsıt-ı Z 1215 (25 Nisan – 4 Mayıs 1801)	122/639
Andre Şayu	İzmir	Evâsıt-ı Z 1215 (25 Nisan – 4 Mayıs 1801)	123/641
Tranet Kayl ⁴⁶²	Eflak	Evâ'il-i L 1216 (4-13 Şubat 1802)	130/667
Per Papil Sil	İzmir-Bursa-İstanbul	Evâhir-i R 1218 (9-18 Ağustos 1803)	139/718
Fransuva Kalavel	Selanik ⁴⁶³	Evâhir-i R 1218 (9-18 Ağustos 1803)	140/722
Anton Parsi	Selanik	Evâ'il-i Ş 1219 (5-14 Kasım 1804)	149/757
Josef Kiter Hilaryon Kiter	İzmir-Kırk Ağaç- Akdeniz'deki Bazı Adalar	Evâsıt-ı Ş 1219 (15-24 Kasım 1804)	149/758
İlinacyo Recyo	İzmir-İstanbul	Evâ'il-i L 1219 (3-12 Ocak 1805)	149/761
Andre Lövar	Bursa-İstanbul	Evâ'il-i L 1219 (3-12 Ocak 1805)	150/762
Josef Jan Patisen Lojye	Edirne-İstanbul	Evâ'il-i L 1219 (3-12 Ocak 1805)	150/763
Fransuva Yof	İzmir	Evâ'il-i L 1219 (3-12 Ocak 1805)	150/764
Çiyolit Estiyo, Torun, Dalmas	Edirne-Selanik	Evâ'il-i L 1219 (3-12 Ocak 1805)	150/765
Joşef Bernar	İskenderiye/Mısır - Şam	Evâsıt-ı L 1219 (13-22 Ocak 1805)	150/766
Nikolas Graviye	Edirne-Selanik	Evâsıt-ı L 1219 (13-22 Ocak 1805)	150/767

⁴⁶² İsveçli tacir Tranet Kayl, ticari işlerini halletmesi adına Todor adlı yazıcısını ilgili bölgelere göndermiştir (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2/667, s. 130).

⁴⁶³ Hüküm, İsveçli tacir Fransuva Kalavel'in Selanik'te ticari işlerini görmek ve daha sonra buradan seyahat amaçlı Atina ve Akdeniz'de bulunan bazı adalara gitmek istediğini bildirmesi üzerine yazılmıştır (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 140/722).

Lazar Şanse Def	Şam	Evâ'il-i S 1220 (1-10 Mayıs 1805)	151/769
Corci Benikaci	Edirne	Evâhir-i S 1220 (20-29 Mayıs 1805)	151/770
Yosif Kuyin Hames	Şam-Kudüs	Evâhir-i Ra 1220 (19-28 Haziran 1805)	151/772
Corci Mor	Akdeniz'deki Bazı Adalar – İzmir	Evâ'il-i Ş 1223 (22 Eylül – 1 Ekim 1808)	157/797
Fransod Oret	Ladik-Bursa-İzmir	Evâhir-i M 1224 (8-17 Mart 1809)	159/802
Fraho Elof, Franraşi Over	İzmir-Bursa	Evâ'il-i R 1224 (16-25 Mayıs 1809)	159/803
Nikola Segoviye	Selanik	Evâ'il-i Ra 1224 (16-25 Mayıs 1809)	159/805
Hilariyon Konoriye	Selanik	Evâhir-i Ra 1224 (6-15 Mayıs 1809)	159-160/807
Andre Peşayo	İstanbul	Evâ'il-i R 1224 (16-25 Mayıs 1809)	160/809
Jorej Nikaci	İzmir	Evâsıt-ı R 1224 (26 Mayıs – 4 Haziran 1809)	160/810
Gore Kavar Marşan	Selanik	Evâhir-i Ş 1224 (30 Eylül – 9 Ekim 1809)	161/814
Fransuva Ojen	Artaka (Erdek/Balıkesir)	Evâ'il-i Ca 1225 (4-13 Haziran 1810)	162/817
Zan Gov	İskenderiye-Kahire	Evâ'il-i C 1225 (4-13 Temmuz 1810)	162/818

Tablodan da anlaşılacağı üzere, İsveç tüccarının Osmanlı topraklarının çeşitli bölgelerinde ticari faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu bölgeler arasında yer alan Edirne'ye bağlı İslimye ve Uzuncaâbâd-ı Hasköy bölgesi, genellikle her yılın Mayıs ayında düzenlenen panayırıyla ünlü ticari açıdan aktif bir bölgeydi. Özellikle İslimye, 18. yüzyılın başlarında nüfusunun neredeyse yarısı Müslüman olan bir yerleşim merkezi olup gerek Müslüman gerekse gayrimüslim tüccarın faaliyette bulunduğu bir bölge haline gelmişti.⁴⁶⁴ Bununla birlikte, bu konuda Meryem Kaçan Erdoğan, 18. yüzyılın ilk yarısında Edirne'ye yerleşmiş olan Fransız tüccarıyla Fransız ticaret şirketlerinin İslimye ve Uzuncaâbâd-ı Hasköy panayırlarında aktif bir şekilde ticari faaliyette bulduklarını belirtmektedir. Gerçekten de İslimye panayırı Rumeli bölgesinin en işlek panayırı olup, bu yönüyle uluslararası bir niteliğe sahipti. Nitekim Fransız, Rus ve Alman tacirlerin yanı sıra⁴⁶⁵ 1737 Ticaret Ahidnâmesi ile birlikte İsveç tüccarının da bu bölgede ticari faaliyette bulunmaya başladığı görülmektedir. Tabloda da yer aldığı üzere, İsveç tüccarının genellikle panayırların kurulduğu Mayıs ayının sonlarına doğru İslimye ve Uzuncaâbâd-ı Hasköy bölgelerine ticari amaçlı seyahat ettiği tespit edilmektedir. Buna karşın, yol hükümlerinde bu tarihin daha erken olarak Mart-Nisan, daha geç olarak ise Kasım olarak geçtiği görülmektedir. Bu noktada panayırların farklı zamanlarda da açıldığı ve 30 günü bulabilecek kadar uzun süreli olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁶⁶ İslimye panayırında ticarete konu olan emtia ise akla gelebilecek her çeşit ürünlerden oluşmaktaydı. Öyle ki panayırda Rusların kürk, Almanların büyük oranda hırdavat satmasının yanı sıra Trabzon ve Gümüşhane madenlerinden çıkarılan bakır, Selanik'ten Londra (Londres) çuhası ile hazır elbise satışı yapılıyordu. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngilizlerin de Balkan pazarına katılmasının ardından bölgeye gelen malların çeşitlendiği görülmüştür. Bunlar arasında başta dokuma ürünleri olmak üzere keten bezi, pamuklu kadife, maden filizi, saat, mücevherat, cam ve kağıt gibi ürünler bulunuyordu. 19. yüzyılda ise İslimye panayırında yerli ve yabancı tüccar arasında Yahudilerin kayda değer sayıda olmasının yanı sıra ürünlerin de çeşitlilik göstermeye devam ettiği görülmüştür. Nitekim Eflak keteni ve keten ürünleri olmak üzere kevenir ipliği, urgan, kirpas⁴⁶⁷ ve

⁴⁶⁴ Machiel Kiel, "İslimye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 73-74.

⁴⁶⁵ Meryem Kaçan Erdoğan, "Balkanlarda Uluslararası Bir Organizasyon: İslimye Panayırı", *Belleten*, C. LXXX, No: 287, Ankara, 2016, s. 129-131.

⁴⁶⁶ Bu hususta birkaç örnek için bk. Kaçan Erdoğan, "İslimye Panayırı", s. 130.

⁴⁶⁷ "Kirpas, pamuk veya keten ipliğinden dokunmuş bir cins astarlık bezdir." (Kaçan Erdoğan, "İslimye Panayırı", s. 131, dipnot no. 49). Ayrıca bk. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1983, s. 353.

keten gömlek gibi ürünlerin ticareti yapılmıştır. Bunların dışında panayırda hayvansal kaynaklı ürünler olmak üzere manda boynuzu, keçi derisi, hayvan postu, sincap kürkü ve Bec samurunun alınıp satıldığı tespit edilmiştir.⁴⁶⁸ Ulaşılan bu verilere göre, İslimye panayırına gelen İsveç tüccarının da yerli ve yabancı tüccarla bahsi geçen ürünlerin ticaretini yaptığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

İsveç tüccarının İslimye, Uzuncaâbâd-ı Hasköy ve Siroz (Serez) gibi bölgeler dışında doğal olarak İstanbul'da Galata'da ticari faaliyette bulunduğu tespit edilmektedir.⁴⁶⁹ Nitekim İsveç elçiliği gibi birçok yabancı elçiliklerin yer aldığı Galata, yabancı tüccar ve bankerlerin aktif olarak faaliyette olduğu bir bölge idi.⁴⁷⁰ Örneğin 18. yüzyıla ait bir esnaf sayımına göre Galata ve Kasımpaşa civarındaki hanlarda ve odalarda çok sayıda yerli ve yabancı tüccarın bir arada bulunduğu tespit edilmiştir. Buna göre Galata'da yerli ve yabancı tüccar ile esnaflar arasında yoğun bir ticari münasebetin olduğu sonucu çıkmaktadır.⁴⁷¹ Nitekim İsveç tüccarı da özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İsveç elçiliğinin hukuki ve ticari koruyuculuğu altında Galata'da faaliyet gösteren yabancı tüccar arasındaydı. Bu hususta tespit edilen bir hükme göre, Galata'da ticaretle uğraşan Palen adlı İsveçli bir tacir, İstanbul'a getirdiği Frengi (Avrupa) kahvesini burada satamamış ve bundan dolayı malını satmak üzere Rodoscuk iskelesi ve buradan Edirne'ye göndermek istemiştir. İsveç elçisi Gustav Celsing'in bunun haberini başkente bildirmesi üzerine tacir Palen'in malını nakletmesine engel olunmaması adına bir emir çıkartılmıştır. Ardından İstanbul Gümrüğü Emini Seyyid İshak tarafından kahvenin kontrol edildiği ve kendisinden tezkire alınması şartıyla Edirne'ye naklinin uygun görüldüğü yönünde Osmanlı yönetimine haber verilmiştir. Bunun üzerine Edirne ve Rodoscuk memurlarına hitaben Evâ'il-i Ca 1176 (18-27 Kasım 1762) tarihli bir hüküm yazılarak gereği gibi hareket edilmesi istenmiştir.⁴⁷²

İsveç tüccarının bilhassa Doğu Akdeniz'deki ticarete pay sahibi olmak adına İzmir, Selanik, Beyrut ve İskenderiye gibi Akdeniz liman kentlerinde faaliyet

---

⁴⁶⁸ İslimye panayırında ticareti yapılan ürünler hakkında daha fazla bilgi için bk. Kaçan Erdoğan, "İslimye Panayırı", s. 131-133.

⁴⁶⁹ Örnek olarak bk. "... İsveç bâzîrgânlarından olub Galata'da ticâret ile meks üzere olan Palmö nâm bâzîrgân ...", "... Galata'da ticâretiyle meks üzere olan İsveç bâzîrgânlarından Palmen nâm bâzîrgân ...", "... İsveç bâzîrgânlarından Galata'da meks üzere olan İsveç tüccârının ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 6/26, 13/50, 26/104).

⁴⁷⁰ İlber Ortaylı, "Galata", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, s. 304.

⁴⁷¹ Ahmet Kal'a, "Lonca", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV Yayınları, Ankara, 2003, s. 211.

⁴⁷² BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 13/50.

gösterdiği tespit edilmektedir. Osmanlı Devleti döneminde Doğu ve Batı Akdeniz'deki Beyrut ve Selanik gibi diğer Osmanlı limanlarının hepsinden daima daha büyük ticaret hacmine sahip olan İzmir,⁴⁷³ bu özelliğiyle yabancı tüccarın sık sık faaliyette bulunduğu bir bölge konumundaydı. Nitekim tespit edilen bir hükümde, bazı İsveçli tacirlerin İsveç'ten getirdikleri mallarını İzmir'de yaşayan Vali ve Cifer Pilare adlı Fransız tacirlere sattıkları ve bu satıştan elde ettikleri kazançla da satın aldıkları eşyaları İsveç'te bulunan ortaklarına göndermek istedikleri bilgisine ulaşılmaktadır.⁴⁷⁴

İsveç Devleti 1737 Ticaret Ahidnâmesi'nin ardından 1738 yılında kurduğu Levant Şirketi (Levantiska Kompaniet) ile başta Doğu Akdeniz olmak üzere İzmir limanı gibi işlek limanlar üzerinden yapılan ihracat ve ithalatta pay sahibi olmayı amaçlamıştır. Ancak İsveç'in diğer Avrupa ülkelerine nazaran Akdeniz liman kentlerine olan coğrafi uzaklığından dolayı artan nakil masrafları ve denizlerde maruz kaldığı korsanlık hadiseleri Akdeniz'deki ticaretini olumsuz etkilemiştir. Bundan dolayı Levant Şirketi'nin limanlara yaptığı seferlere 1756 yılında son verilmiştir. Buna rağmen İsveç tüccarının İzmir, Selanik ve Beyrut gibi Akdeniz limanlarında ticari faaliyetine devam ettiği görülmüştür. Nitekim 1802 yılında yayımlanan bir belgeye göre İsveç Devleti'nin Akdeniz Levant ticareti sayesinde İsveç ülkesinde 15.000 insanın geçimini sağladığı bilinmektedir.⁴⁷⁵ Öte yandan, İzmir'de faaliyet gösteren İsveçli ve İngilizli gibi Avrupalı tüccar ve bankerler, koydukları sermayeyle 1842 yılında *Bank of Smyrna* (İzmir Bankası) adıyla bir banka kurmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk bankalardan biri olan İzmir Bankası, Osmanlı hükümetinden izinsiz açıldığı gerekçesiyle 1843 yılında tasfiye edilmiştir.⁴⁷⁶ Bu noktada İzmir'deki İsveç tüccarı ve bankerlerinin Osmanlı Devleti'ndeki bankacılık girişimlerinin gerçekleşmesinde ön ayak oldukları sonucu çıkmaktadır. Nitekim İzmir Bankası'nın tasfiye edilmesinin ardından Osmanlı Devleti'nde milli bir banka kurulması yönünde ilk adımlar atılmaya başlanmıştır.⁴⁷⁷

---

⁴⁷³ Mübahat S. Kütükoğlu, "İzmir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 522.

⁴⁷⁴ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 33/142.

⁴⁷⁵ Alakom, *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri (1730-1930)*, s. 101-103.

⁴⁷⁶ Hüseyin Al, "Tanzimat Dönemi Bankacılık Kurma Teşebbüsleri", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1997, s. 38.

⁴⁷⁷ Bu konuda bk. Kaya Bayraktar, "Osmanlı Bankasının Kuruluşu", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 3, No: 2, Sivas, 2002, ss. 71-88.

3.2. İSVEÇ TİCARET GEMİLERİNİN OSMANLI SULARINDAKİ FAALİYETLERİ

50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki hükümlerin bir kısmı İsveç ticaret gemilerinin Osmanlı sularındaki faaliyetlerine dair veriler sunmaktadır. Bu hükümlerin bir kısmı da İsveç ticaret gemileri kaptanları için yazılmış olan izn-i sefine hükümleridir. İzn-i sefine, Osmanlı Devleti'nde özellikle Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçecek yerli ve yabancı gemilere verilen gidiş-dönüş serbestiyelerini belirten ve kara yolunda seyahat edecekler için alınan yol hükmü karşılığında kullanılan bir ifadedir. Bu şekilde yabancı gemiler boğazlarda kontrol edilir ve geçiş ücreti (resm-i müruriye) alınarak geçip gitmelerine izin verilirdi.⁴⁷⁸ Nitekim Osmanlı sularında gezen İsveç ticaret gemilerinin boğazlardan güvenli bir şekilde geçişleri, İsveç elçilerinin hükümete bildirdiği arzuhalleri gereğince yazılan izn-i sefine hükümleri ile sağlanıyordu.⁴⁷⁹ Ayrıca İsveç ticaret gemilerinin boğazlardan geçişine engel olunmaması adına da ilgili görevlilere hitaben hükümler yazılmaktaydı. Bu hükümler, boğazlara gelen İsveç ticaret gemilerinin kaptanlarının İstanbul'a getirdiği ve buradan satın alıp götürdüğü malların gümrük vergisini ödeyip buna dair taraflarına eda tezkiresi verildikten sonra ülkelerine dönmek istediklerini İsveç elçileri aracılığıyla bildirmeleri üzerine yazılmıştır. Hükümlerde, İsveç ticaret gemilerinin kontrol edilip taşıdıkları mallar arasında Osmanlı Devleti'nden ihraç edilmesi yasak olan mallar (barut, kurşun ve çeşitli savaş aletleri) bulunmadığı takdirde bekletilmemesi ve güvenli bir şekilde geçişlerine engel olunmaması emredilmektedir.⁴⁸⁰

İsveç ticaret gemilerinin Akdeniz ve Karadeniz'deki gelip gittikleri Osmanlı ihraç limanları ve taşıdıkları mallar üzerinden ticari faaliyetleri, 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde yer alan hükümler yoluyla gözlemlenebilmektedir. İzn-i sefine hükümleri ve gemilerin geçişlerinin sağlanması adına ilgili görevlilere hitaben

⁴⁷⁸ İdris Bostan, "İzn-i Sefine", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 542.

⁴⁷⁹ Örneğin bir izn-i sefine hükmü için bk. "İsveç kapudanlarından Yohan Kristiyan nâm kapudan râkib oldığı bir kat'a sefinesiyle Golos'dan Âsitâne-i Sa'âdet'ime mîrî hınta getürmek üzere râhî olmağla mu'tâd üzere Boğaz hisârlarına mürurlarına mûmâna'at olunmamak için İsveç elçisi arz-ı hâliyle mu'tâd üzere izn-i sefine hükmü yazılmışdır. Evâhir-i M sene [1]174 [2 – 11 Eylül 1760]." (BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 5/21b).

⁴⁸⁰ Örneğin bu hususta Boğaz hisârları memurlarına hitaben yazılmış olan bir hüküm için bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 4/13.

yazılmış olan hükümler yoluyla, İsveç ticaret gemilerinin 19. yüzyılın başlarına kadar Akdeniz'deki faaliyetleri, 19. yüzyılın başından itibaren Karadeniz'e geçiş hakkını elde etmeleriyle de hem Akdeniz hem de Karadeniz'deki ticarete ne kadar sık dahil oldukları tespit edilebilmektedir. Böylece, ilgili hükümler ışığında 1759-1827 yılları arasında Osmanlı sularından geçen İsveç ticaret gemileri, taşıdıkları yükler, rotaları gibi hususların tespit edilmesiyle bahsedilen dönemde Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin ne kadar yoğun bir gelişim gösterdiği konusunda bir değerlendirme yapılabilecektir.

Tablo 4. 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ne Göre 1759-1827 Yılları Arasında Osmanlı Sularında Gezen İsveç Ticaret Gemileri

İsveçli Kaptan / Geminin Adı	Yükü	Güzergah	Hükümün Tarihi	Sayfa/Hüküm No.
Simon Rusnidgi	Hınta (Buğday)	Golos-İstanbul	Evâhir-i Ca 1173 (30 Aralık 1759 – 8 Ocak 1760)	4/13
Simon Rosinberg	-	Osmanlı-İsveç	Evâ'il-i Ş 1173 (19 – 28 Mart 1760)	5/18
Yohan Kristiyan	Hınta	Golos-İstanbul	Evâhir-i M 1174 (2-11 Eylül 1760)	5/21b
Peterkof	-	İstanbul-İsveç	Evâ'il-i Ca 1174 (9-18 Aralık 1760)	6/23
Berg	-	İstanbul-İsveç	Evâhir-i C 1174 (27 Ocak – 5 Şubat 1761)	6/24
Kof	-	İstanbul-İsveç	Evâsıt-ı Ş 1174 (18 – 27 Mart 1761)	6/25

Sönde Berg	-	İstanbul-İsveç	Evâsıt-ı Ca 1175 (8-17 Aralık 1761)	10/39
Lars Dalberg	-	İstanbul-İsveç	Evâ'il-i Za 1175 (24 Mayıs – 2 Haziran 1762)	11/42
Salamon Sondberg	Savaş Aletleri	İstanbul-Mora	Evâsıt-ı Ş 1176 (25 Şubat – 6 Mart 1763)	13/51
Salamon Sondberg / Anna Elizabet	-	İstanbul-İsveç	Evâhir-i R 1177 (28 Ekim – 6 Kasım 1763)	16 / 59
- / Covanna Elizabet	-	İstanbul – Akdeniz	Evâhir-i Z 1177 (1-10 Haziran 1764)	18/62
Lars Borg / Covanna Elizabet	-	İstanbul-İsveç	Evâhir-i Z 1177 (1-10 Haziran 1764)	18/63
Senoref / Karevlos	-	İstanbul-İsveç	Evâ'il-i Ra 1179 (18-27 Ağustos 1765)	20/71
Olof Senorem / Şarl	-	İstanbul-İsveç	Evâ'il-i B 1179 (14-23 Aralık 1765)	20/76
Deryol Berg / Kristina Marya	-	İstanbul-İsveç	Evâsıt-ı C 1181 (4-13 Kasım 1767)	22/84

Olof Holmsend / Kristina Marya	-	İstanbul- İsveç	Evâsıt-ı S 1182 (27 Haziran – 6 Temmuz 1768)	23/88
Cakino Viberg / La Liberte	-	İstanbul- İsveç	Evâsıt-ı Ra 1182 (26 Temmuz – 4 Ağustos 1768)	24 / 89
Senorem	-	İstanbul- İsveç	Evâsıt-ı B 1188 (17-26 Eylül 1774)	26/100
Vili	-	İstanbul- İsveç	Evâhir-i B 1188 (27 Eylül – 6 Ekim 1774)	26/101
Senorem	-	İstanbul- İsveç	Evâhir-i L 1188 (24 Aralık 1774 – 2 Ocak 1775)	26/105
Peterson	-	İstanbul- İsveç	Evâhir-i M 1189 (24 Mart – 2 Nisan 1775)	28/113
Vesterlin, Senorem	-	İstanbul- İsveç	Evâsıt-ı R 1189 (11-20 Haziran 1775)	29/120
Gustav Berg, Vesterlin	-	İstanbul- İsveç	Evâhir-i L 1189 (14-23 Aralık 1775)	30/126
Vesterlin	-	İstanbul- İsveç	Evâ'il-i Ra 1190 (20-29 Nisan 1776)	31/134
Hoden	-	İstanbul- İsveç	Evâ'il-i Z 1191 (31 Aralık 1777 – 9 Ocak 1778)	36/163

Helesnin	-	İstanbul-İsveç	Evâhir-i Ra 1192 (19-28 Nisan 1778)	37/167
Miyoden	-	İstanbul-İsveç	Evâsıt-ı Za 1192 (1-10 Aralık 1778)	38/171
Ostad Berg	-	İstanbul-İsveç	Evâ'il-i Ca 1194 (1-14 Mayıs 1780)	42/198
Lakestorme	-	İstanbul-İsveç	Evâsıt-ı Ca 1194 (15-24 Mayıs 1780)	39/183
Moren	-	İstanbul-İsveç	Evâsıt-ı S 1196 (26 Ocak – 4 Şubat 1782)	49/255
Steban Bek	-	İsveç-İstanbul	Evâ'il-i Za 1208 (31 Mayıs – 9 Haziran 1794)	85/487
Goren Berg	-	İstanbul-İsveç	Evâhir-i Ş 1211 (18-27 Şubat 1797)	94/524
Ruberg	Kereste	İstanbul-Tunus	Evâsıt-ı B 1220 (5-14 Ekim 1805)	154/787
Davi Fredik Şon	Yüksüz ⁴⁸¹	Akdeniz-Karadeniz	Evâhir-i R 1231 (20-29 Mart 1816)	167/834
Hans İriko	Yüksüz	Akdeniz-Karadeniz	Evâhir-i R 1231 (20-29 Mart 1816)	167/835

⁴⁸¹ “hamûleden tehi” (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 167/834).

Cerstiyan Zander	Yüksüz	Akdeniz- Karadeniz	Evâhir-i R 1231 (20-29 Mart 1816)	167/836
Hristiyan Enerji Jander ⁴⁸²	11.000 Keyl ⁴⁸³ Hinta	Karadeniz- Akdeniz	Evâhir-i Ş 1231 (16-25 Temmuz 1816)	168-169 / 839
Javyer Fredik Şon ⁴⁸⁴	8.000 Keyl Hinta	Karadeniz- Akdeniz	Evâhir-i Ş 1231 (16-25 Temmuz 1816)	169/840
Hans Enereki Rahed ⁴⁸⁵	10.000 Keyl Hinta	Rusya (Karadeniz)- Akdeniz	Evâhir-i Ş 1231 (16-25 Temmuz 1816)	169/841
Yohan Hayinerim Ridel	350 Dolap 800 Çifte Mâne (Ağaç Kazık) 500 Koyun 700 Rumeli Tahtası 3.000 Matrak ⁴⁸⁶	İstanbul- İskenderiye	Evâ'il-i S 1237 (28 Ekim – 6 Kasım 1821)	173/853

⁴⁸² 836. hükümde adı geçen İsveçli kaptandır.

⁴⁸³ Arapçada mastar olarak ölçmek, isim olarak ise ölçek anlamına gelen keyl veya kile, farklı zaman ve bölgelere göre değişiklik göstermekle birlikte özellikle kuru meyve ve hububat ölçümünde kullanılan eski bir ölçü birimidir. Örneğin Osmanlı Devleti döneminde resmi ölçek olarak kabul edilen ve Akdeniz tüccarının “kilo de Constantinople” şeklinde ifade ettiği İstanbul kilesi, 16. yüzyılda 20 okka / 25,6589 kilogram buğday ve un, 23,093 kg. arpa alırdı. Daha fazla bilgi için bk. Cengiz Kallek, “Kile”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 568-571.

⁴⁸⁴ 834. hükümde adı geçen İsveçli kaptandır.

⁴⁸⁵ 835. hükümde adı geçen İsveçli kaptandır.

⁴⁸⁶ Acemi askerlerin talimlerde kullandığı, deri kaplı başı yuvarlakça kalın değnek. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, s. 422.

Hof Nesof	1.750 Rumeli Tahtası 400 Koyun 600 Çifte Mâne 4.000 Matrak	İstanbul- İskenderiye	Evâhir-i R 1237 (14-23 Ocak 1822)	173/854
Olkat Hayirenim Ridel	34 Kûfe ⁴⁸⁷ Kaşık 6 Sepet Kütahya Fincanı 250 Kantar ⁴⁸⁸ Fındık 1008 Kıyye ⁴⁸⁹ Kâv 70 Kıyye ve 1 Sandık İngiltere Tuzu 1 Sandık Kütüb (Kitap) 2 Sandık Boza 2 Fıçı Sem-i Fâre (Fare Zehiri) 1 Sandık Hırdavât 2 Sandık Karışık Eşya (Eşyâ- yı Mahlûte) 1 Sandık İskemle 42 Top İngiltere Cübni (Peynir) 80.900 Germeşik (Yabani Kızılıcık) Çubuğu	İstanbul- Beyrut	Evâhir-i N 1237 (11-20 Haziran 1822)	173-174 / 855

⁴⁸⁷ Dayanıklı ve kaba büyükçe sepet. <https://www.luggat.com/kufe/1/1>

⁴⁸⁸ Eski bir ağırlık ölçüsüdür. Osmanlı Devleti'nde İstanbul kantarının ağırlığı 400 dirhemlik 44 okkaya eşitti. Geniş bilgi için bk. Cengiz Kallek, "Kantar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 317-320.

⁴⁸⁹ Osmanlı Devleti'nde kullanılan bir ağırlık ölçüsü birimidir. Kaynaklarda okka, okıyye, vukıyye veya kısaca kıyye ve hokka şeklinde geçmekte olup, Osmanlı Devleti'nin bölgelerine göre farklılık gösterirdi. Daha fazla bilgi için bk. Cengiz Kallek, "Okka", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 338-339.

Yohan Hayinerim Ridel	22 Varil am Sakızı 12 Kûfe ve 6 SepetKütahya Fincanı 1 Sandıkta 100 Vukıyye Kuş Üzümü 200 Kıfeli Etek 33 Kûfe Kaşık 12 uvalda 1.008 Vukıyye Kav 172 uvalda 250 Kantar Fındık 80.300 Germeşe ubuğu 27 Kantar Zincir 1 Varil Mastaki (Sakız) 1 Sandıkta 70 Vukıyye İngiliz Tuzu 1 Sandık Hırdavat 2 Sandık Boz 2 Fıçı Sem-i Fare (Fare Zehiri) 1 Denkte 42 Top İngiliz Peyniri 5 ift Haffafiye (Ayakkabı) 60 Vukıyye Kapkacak	İstanbul- Beyrut	Evâ'il-i L 1237 (21-30 Haziran 1822)	174/856
Pore Kelsen / Drobotim	338 Varil ve 36 Sandık Hamr (Şarap) 14 Sandık Koku Ürünleri 1 Sandık Eldiven 25.000 Tuğla 30 İskemle	Marsilya (Akdeniz) – Rusya (Karadeniz)	Evâhir-i L 1237 (10-19 Temmuz 1822)	175/858

Karlo Lofestram / Taidan	<u>Marsilya'da Satın Alınanlar</u> 195 Varil ve 74 Sandık Hamr- 1 Efrenc (Avrupa Şarabı) 4 Sandık Kağıt 2 Sandık Eczâ ve İspirto 1 Denk ⁴⁹⁰ Çuha <u>İstanbul'da Satın Alınanlar</u> 1.119 Bohçada 11.150 Vukıyye Duhân (Tütün) 1 Varilda 120 Vukıyye Nal	<u>Akdeniz- Karadeniz</u> Marsilya- İstanbul- Rusya	Evâsıt-ı Za 1237 (30 Temmuz – 8 Ağustos 1822)	178-179 / 873
Andres Yanerson / Albiyon	54 Sandıkta 3.459 Çift Haffâfiye (Ayakkabı) 130 Çift Terlik 70 Adet Sincâf ⁴⁹¹ 1 Adet Bürüncük (Örtü vb.) Dört Çift Kavta (Sepet) 210 Çift Silecek 120 Adet Yemeni Kuşak 44 Top Kirbâs-ı Rize (Rize Kumaşı) 29 Çift Bâlin (Yastık) 8 Zirâ ⁴⁹² Çuha Hırdavat 5 Sandık ve 1 Bağ ve 1 Kûfede 630 Vukıyye Kase 3 Kûfe Kap-kaşık 3 Fıçıda 15 Kantar Şâb (Tuz) 1.300 Kantar Demir	İstanbul- Tunus	Evâsıt-ı Za 1237 (30 Temmuz – 8 Ağustos 1822)	185/893

⁴⁹⁰ Paket, koli. <https://www.luggat.com/denk/1/1>

⁴⁹¹ Perde; kenarlık, püskül. <https://ingilizce.cagdassozluk.com/kamus/osmanlica-ingilizce-sozluk-madde-35822.html>

⁴⁹² “Arşın, el kol uzunluğu, yaklaşık bir metrelik uzunluk ölçüsü.”
<https://www.luggat.com/index.php#ceviri>

Pore Kelsen / Dronelim	10.000 Keyl Hinta	Rusya (Karadeniz)- Akdeniz	Evâsıt-ı M 1238 (8-17 Ekim 1822)	175-176 / 861
Tomas Baterson / Mitrol	2.000 Keyl Hinta 4.000 Kantar Falya ⁴⁹³ Taşı	Rusya (Karadeniz) – Akdeniz	Evâ’il-i S 1238 (18-27 Ekim 1822)	176/862
Yakob Şelor / Nilnes	Yüksüz	Akdeniz- Karadeniz	Evâhir-i S 1238 (6-15 Kasım 1822)	177/867
Andres Baterson / Albiyon	68 Kiremit 600 İskemle 26 Sandık Hamr-ı Efrenc	Marsilya (Akdeniz) - Rusya (Karadeniz)	Evâhir-i S 1238 (6-15 Kasım 1822)	175/859
Yohen Gustav Malimberg / Karolos Vagnos	Yüksüz	Karadeniz- Akdeniz	Evâsıt-ı Ra 1238 (26 Kasım – 5 Aralık 1822)	178/871
Kristof Petrinem Zehof / Berovidikna	9.900 Keyl Hinta	Rusya (Karadeniz) - Akdeniz	Evâ’il-i Ca 1238 (24 Ocak – 2 Şubat 1823)	176/863
Toro Setrom / Trenove	19 Sandık Hamr-ı Françe (Fransa Şarabı) 42.000 Kiremit	Marsilya (Akdeniz) – Rusya (Karadeniz)	Evâhir-i Ca 1238 (3-12 Şubat 1823)	179/874
Yohan Müller Setrom / Kristina	97 Varilde 15.520 Vukıyye Hamr-ı Françe 49 Sandık Hamr-ı Françe 1 Sandık Amberiye (Alkollü İçki) 6 Sandık Çarçupa (Çerçeve)	Marsilya (Akdeniz)- Rusya (Karadeniz)	Evâhir-i Ca 1238 (3-12 Şubat 1823)	179/875

⁴⁹³ Ağızdan dolma toplarda bulunan, topu ateşlemek üzere ağızotunun konulduğu delik. <https://ingilizce.cagdassozluk.com/kamus/osmanlica-ingilizce-sozluk-madde-45772.html>

	<p>2 Sandık Fağfur (Kapkacak)</p> <p>9 Varil Kahve-i Frengi (Avrupa Kahvesi)</p> <p>1 Sandık Kağıt</p> <p>1 Sandık Şemsiye</p> <p>3 Sandık Şekerleme</p> <p>1 Varil Biber</p> <p>4 Varil Peynir</p> <p>33.000 Kiremit</p> <p>4 Sandık Çocuk Oyunağı</p>			
Albor Falkenberg / Fortone	<p>184 Varilde 29.440 Vukıyye Hamr-ı Françe</p> <p>1 Sandık İncir</p> <p>1 Sandık Tohum</p> <p>1 Çuval Badem</p> <p>4 Sepette 200 Desti Maden Suyu</p> <p>9.360 Kiremit</p> <p>19 Çuval Mantar</p>	<p><u>Akdeniz-</u> <u>Karadeniz</u></p> <p>Marsilya- İstanbul- Rusya</p>	Evâhir-i Ca 1238 (3-12 Şubat 1823)	180/876
Karlo Almasan / Fore (...)	<p>360 Varil Fransa Peyniri</p> <p>1500 Kile Peynir-i Frengi (Avrupa Peyniri)</p> <p>1526 Sandık Portakal</p> <p>60 Sandık Limon</p>	<p><u>Akdeniz-</u> <u>Karadeniz</u></p> <p>Fransa- İstanbul- Rusya</p>	Evâ'il-i C 1238 (13-22 Şubat 1823)	180/877
Magnos Peterson / Delfin	<p>14 Varilda 6.000 Vukıyye Hamr-ı Efrenc</p> <p>6 Varil Badem</p> <p>14 Varil Üzüm</p> <p>200 Sandık Limon</p> <p>2497 Sandık Portakal</p>	<p><u>Akdeniz-</u> <u>Karadeniz</u></p> <p>Marsilya- İstanbul- Rusya</p>	Evâhir-i C 1238 (4-13 Mart 1823)	180/878

Ole Hokalzon / Karl	Yüksüz	Akdeniz- Karadeniz	Selh-i C 1238 (13 Mart 1823)	177/868
Yohan Hainberic Ridel / Delfin	100 Dolap 110 Yenidünya 207 Kiriş 400 Çifte Mâne 200 Eyer 800 Tahta	İstanbul- İskenderiye	Evâ'il-i B 1238 (14-23 Mart 1823)	181/881
Yohan Olevist / Bita Henbir	30 Varilde 6.600 Vukıyye Hamr-ı Françe 12 Denk Mantar 5 Varil ve 10 Sandık Peynir 11.700 Kiremit	<u>Akdeniz-</u> <u>Karadeniz</u> Marsilya- İstanbul- Rusya	Evâsıt-ı B 1238 (24 Mart – 2 Nisan 1823)	180-181 / 879
Gustav Malimberg / Karolos	Yüksüz	Karadeniz- Akdeniz	Evâsıt-ı B 1238 (24 Mart – 2 Nisan 1823)	178/872
Ocak Frederik Zapel / Cermayne	Yüksüz	Akdeniz- Karadeniz	Evâsıt-ı Ş 1238 (23 Nisan – 2 Mayıs 1823)	177/869
Yohan Beram / Karl Yohan	62 Varil Hamr-ı Françe 1 Sandık Kütüb-i Efrenci 10 Sandık Felemenk Peyniri 14.685 Kiremit	<u>Akdeniz-</u> <u>Karadeniz</u> Marsilya- İstanbul- Rusya	Evâsıt-ı Ş 1238 (23 Nisan – 2 Mayıs 1823)	182/884
Gonar Tornefrin / Karl Yohan	362 Varilde 120.200 Vukıyye Hamr	<u>Akdeniz-</u> <u>Karadeniz</u>	Evâ'il-i Ş 1238 (13-22 Nisan 1823)	181/880

Albor Falkenberg / Fortone	4.000 Keyl Hinta	Rusya (Karadeniz) – Akdeniz	Evâhir-i Ş 1238 (2-11 Mayıs 1823)	176/864
Karl Virman / Marya	40 Çuvalda 85 Kantar Fındık 10 Seklem (Çuval) Erik 10 Seklem Armut 276 Yeni Dünya 776 Çifte Mâne 93 Rumeli Tahtası 12 Adet Tek Dolap 15 Adet Tek Battâl 300 Kara Ağaç Tahtası 127 Adet Kebîr (Büyük) Çapa 200 Dolap	İstanbul- İskenderiye	Evâhir-i Ş 1238 (2-11 Mayıs 1823)	181-182 / 882
Kristof Hayizec Zehon ⁴⁹⁴ / Berovenciya	Yüksüz	Akdeniz- Karadeniz	Evâhir-i [boş] 1238 (1823)	177/865
Olof Hokalzon / Karl	Yüksüz	Karadeniz- Akdeniz	Evâ'il-i N 1238 (12-21 Mayıs 1823)	178/872
Petro Vendestrom / Ovlet	222 Varilde 46.500 Vukiyye Hamr-ı Françe 11 Sandık Turşu 1 Denkte 3 Top Pamuk 1 Sandık Renkli Kağıt 20.200 Kiremit	<u>Akdeniz-</u> <u>Karadeniz</u> Marsilya- İstanbul- Rusya	Evâ'il-i N 1238 (12-21 Mayıs 1823)	183/885
Yohan Berthold Petre /	56 Varil ve 37 Sandıkta 10.910 Vukiyye Hamr-ı Françe 12.200 Tuğla	<u>Akdeniz-</u> <u>Karadeniz</u>	Evâ'il-i N 1238 (12-21 Mayıs 1823)	183/886

⁴⁹⁴ 863. hükümde adı geçen İsveçli kaptandır.

Brosid Niyas	25.000 Kiremit 7 Varil Enfiye (Tütün Tozu) 3 Sandık Mismâr (Çivi, Demir Kazık) 1 Sandık Hırdavat 1 Sepet ve 6 Torbada Ayakkabı Kabı 1 Sandık Elbise-i Efrenc (Avrupa Elbisesi) 1 Sandık Evânî-i Billûr (Kristal Kapkacak) 1 Sandık Eldiven	Marsilya- İstanbul- Rusya		
Kristof Hainberg	Yüksüz	Akdeniz- Karadeniz	Evâ'il-i L 1238 (11-20 Haziran 1823)	177/866
Yakob Şelor / Nilnes	69 Vukıyye Buğday 100 Denk Söğüt Çubuğu 21 Kûfede 1.722 Vukıyye Kapkacak 4 Kûfe Kütahya Fincanı 13 Adet Enfiye (Tütün) Kutusu 2 Adet Üstüc ⁴⁹⁵ 6 Adet Çekmece 1 Adet Tavla Tahtası 100 Adet Harci İmâme 1 Adet Reli (Döşek) Tahtası 1 Adet Şamdan 60 Adet Kalemtraş 6 Adet Saman	İstanbul- İskenderiye	Evâ'il-i L 1238 (11-20 Haziran 1823)	186/896

⁴⁹⁵ Cerrah ya da mühendis aleti. <https://toven.cagdassozluk.com/osmanlica-turkce-sozluk-madde-1080.html>

	<p>1 Adet Tas</p> <p>1 Adet Kap</p> <p>4 Adet Asa</p> <p>1 Adet Kayış</p> <p>Bir Miktar Oya</p> <p>55 Çift Haffafiye</p> <p>1 Adet Fanus</p> <p>3 Adet Saksonya Bardağı</p> <p>2 Adet Sürahi</p> <p>4 Adet Nargile</p> <p>1 Adet Tabak</p> <p>1 Adet Çay İbriği</p> <p>2 Adet Fincan</p> <p>1 Adet Kase</p> <p>1 Adet Tuzluk</p> <p>15 Adet Mâric (Dumansız Barut)</p> <p>60 Adet Duhân (Tütün) Kesesi</p> <p>1 Adet Germeşik Çubuğu</p>			
Karl Frederik / Delfin	<p>295 Varilde 40.560 Vukıyye Hamr-ı Françe</p> <p>1 Sandık Eldiven</p> <p>1 Sandık İpek Kumaş</p> <p>38.568 Kiremit</p> <p>Suni Gübre</p>	<p><u>Akdeniz-</u></p> <p><u>Karadeniz</u></p> <p>Marsilya-İstanbul-Rusya</p>	-	182/883

Ame Bonker / Vesternoz Vanid	3 Sandık Tohum 74 Sandık ve 443 Varilde 62.950 Vukıyye Hamr-ı Françe ve İspanya 3 Varil Enfiye 80 Sandık Turşu	<u>Akdeniz- Karadeniz</u> Marsilya- İstanbul- Rusya	Evâsıt-ı L 1238 (21-30 Haziran 1823)	183/887
Josef Müller / Maryek Ruline	17 Varilde 2.373 Vukıyye Zeytin 15 Çuval Ceviz 400 Adet Çifte Mâne 60 Adet Sağır Kiriş 40 Adet Yenidünya 400 Adet İhlamur Tahtası 80 Adet Doğrama 110 Adet Kürek Ağacı 60 Adet Sırık 15.000 Adet Matrak 12 Adet Sağır Seren 4 Küfe Tarak	İstanbul- İskenderiye	Evâsıt-ı L 1238 (21-30 Haziran 1823)	186/897
Yohan Müller Setrom / Kristina	9.000 Keyl Hınta	<u>Karadeniz- Akdeniz</u> Rusya- İstanbul- Akdeniz	Evâsıt-ı L 1238 (21-30 Haziran 1823)	187/898
Yakob Nord Setrom / Tranova	7.000 Keyl Hınta	Karadeniz- Akdeniz	Evâsıt-ı L 1238 (21-30 Haziran 1823)	187/899
Karlo Almasan / Fore Niktefen	7.100 Keyl Hınta	Karadeniz- Akdeniz	Evâsıt-ı L 1238 (21-30 Haziran 1823)	187/899

Karl Lofestrom / Nabaden	Çuha 6 Sandık, 4 Sepet, 2 Kutu ve 1 Denkte 2 Adet Mücevherli İmâme (Sarık) 30 Adet Minekârî İmâme 300 Adet Minekârî Enfiye (Tütün Tozu) Kutusu 7 Adet Minekârî Tombak Zarf 3 Adet Sîm (Gümüş) Devât ⁴⁹⁶ 3 Adet Sîm Nargile Seti 34 Adet Tombak Zarf 2 Adet Su Tası 3 Adet Kahve Askısı 3 Adet Piriñ Leğen ve 1 Testi 2 Adet Piriñ Mangal 22 Adet Duhân Tablası (Kül Tablası) 428 Adet İşlemeli Yün Havlu 100 Çift Peştamal 19 Adet Uçkur (Kuşak) 120 Vukıyye Kirbâs-ı Rize (Rize Kumaşı) 349 Çift Bâlin (Yastık) 7 Top 520 Çift Haffâfiye 100 Vukıyye Hayvan Yemi 1 Adet Ustura 4 Denkte 80 Adet Kilim	İstanbul- İskenderiye	Evâsıt-ı Za 1238 (20-29 Temmuz 1823)	185/894
--------------------------------	--	--------------------------	--	---------

⁴⁹⁶ “Divit; kalem koymak için uzun madenî sapı ve ucunda bir de hokkası bulunan âlet.”
<https://www.osmanice.com/osmanlica-5691-nedir-ne-demek.html>

	2 Denkte 115 Adet İhrâm ⁴⁹⁷ 2 Denkte 3 Adet Halı 9 Kûfede 35 Vukıyye Mürekkep 1 Kûfe Tarak 15 Adet Seren 2 Adet Trinket			
Gustav Malimberg / Karolos Magnos	4 Adet Kızak 250 Adet Çifte Dolap 52 Adet Yenidünya 1 Adet Bodoslama ⁴⁹⁸ 57 Adet Peraçul 96 Adet Çam Sakızı 100 Adet Çifte Mâne 4 Kûfe Kütahya Fincanı 1 Kûfe Kaşık	İstanbul- Tunus	Evâhir-i Za 1238 (30 Temmuz – 8 Ağustos 1823)	185/895
Eklönd / Kaortin	152 Baş Koyun	<u>Akdeniz-</u> <u>Karadeniz</u> Marsilya- İstanbul- Rusya	Evâ'il-i Z 1238 (9-18 Ağustos 1823)	187-188 / 900
Karl Frederik Coglond	18.500 Keyl Hınta	<u>Karadeniz-</u> <u>Akdeniz</u> Rusya- İstanbul- Akdeniz	Evâ'il-i Z 1238 (9-18 Ağustos 1823)	188/901
Yohan Dinhev Adinre	14.100 Keyl Hınta	Karadeniz- Akdeniz	Evâ'il-i Z 1238 (9-18 Ağustos 1823)	188/902

⁴⁹⁷ Hacıların giydikleri dikişsiz elbise; büyük yün çarşaf. <https://www.luggat.com/ihram/1/1>

⁴⁹⁸ Geminin iki başındaki omuzluk direklerin her biri. <https://turki.cagdasozluk.com/osmanlica-sozluk-madde-5900.html>

Yohan Simon Bram / Karl Yohan	16.000 Keyl Hınta	<u>Karadeniz-</u> <u>Akdeniz</u> Rusya- İstanbul- Akdeniz	Evâ'il-i M 1239 (7-16 Eylül 1823)	188/903
Yohan Frederik Tabel / Cermanya	5.500 Keyl Hınta	<u>Karadeniz-</u> <u>Akdeniz</u> Rusya- İstanbul- Akdeniz	Evâ'il-i M 1239 (7-16 Eylül 1823)	188/903
Kristiyan Hainberg / Broyed Tacya	9.000 Keyl Hınta	<u>Karadeniz-</u> <u>Akdeniz</u> Rusya- İstanbul- Akdeniz	Evâ'il-i M 1239 (7-16 Eylül 1823)	188/903
Andreyas Sinkalsen	456 Varil, 150 Sandık, 2.534 Şiše Hamr	<u>Akdeniz-</u> <u>Karadeniz</u> Fransa- İstanbul- Rusya	Evâhir-i M 1239 (27 Eylül – 6 Ekim 1823)	183/888
Ame Ötker / Vesternor Layed	13.000 Keyl Hınta	<u>Karadeniz-</u> <u>Akdeniz</u> Rusya- İstanbul- Akdeniz	Evâhir-i M 1239 (27 Eylül – 6 Ekim 1823)	183/906
Yohan Peter Rond Setrom / Olef	45 Adet Yenidünya 335 Adet Çifte Dolap 450 Adet Tek Dolap 738 Adet Çifte Mâne 1500 Adet Rumeli Tahtası	İstanbul- İskenderiye	Evâsıt-ı S 1239 (26 Ekim – 4 Kasım 1823)	184/889

	1.031 Adet İğnecada Tahtası 450 Adet Bartın Tahtası 170 Adet Ihlamur Tahtası 5.335 Adet Matrak 4 Adet Sağır (Küçük) Seren (Çam Kerestesi)			
Yohan Ökölsin / Yatnav	261 Çift Haffâfiye (Ayakkabı) 1 Çift Peştemal 1 Deste Çorap 1 Adet Müsta‘mel (Kullanılmış) Yorgan 58 Kantar Fındık 40 Varilde 6.662 Vukıyye Zeytin 8 Kûfe ve 5 Sandıkta 733 Vukıyye Bakır Kase 31 Adet Direk 32 Adet İznikmid Çubuğu 12 Adet Kebîr Eyeri 33 Adet Sağır Eyeri 55 Adet Peraçul (Paraçol) ⁴⁹⁹ 30 Adet Küçük Peraçul 75 Adet Karaağaç Tahtası 5.500 Adet Matrak 202 Adet Ihlamur Tahtası	İstanbul- İskenderiye	Evâhir-i S 1239 (26 Ekim – 4 Kasım 1823)	184/890
Gustav Vierman / Marya	Yüksüz	İstanbul- Akdeniz	Evâhir-i S 1239 (26 Ekim – 4 Kasım 1823)	189/908

⁴⁹⁹ “Tek atla çekilen, üstü kapalı, yanları açık, dingilsiz asma araba”.
<http://www.lugatim.com/s/PARAÇOL>

Gustav Virman / Marya	65 Adet Anadolu Dolabı 26 Adet Kiriş 100 Adet Dolap 700 Adet Çifte Mâne 150 Adet Tek Dolap 15 Adet Trinket ⁵⁰⁰ 1.050 Adet Islit ⁵⁰¹ 22 Adet Küçük Bodoslama 5 Adet Eyer 36 Adet Sağır Peraçul	İstanbul- İskenderiye	Evâhir-i Ca 1239 (23 Ocak – 1 Şubat 1824)	184/891
Sinklasen / Kora	25 Çuvalda 60 Kantar Fındık 44 Varil Tuz 1.500 Adet Camus Boynuzu 2 Denkte 193 Top Boyalı Hâssa 1 Sandıkta 60 Vukryye Şul-i Kâzib (Ağaç Dalı)	İstanbul- İzmir	Evâhir-i Ca 1239 (23 Ocak – 1 Şubat 1824)	184/892

Tabloda dikkati çeken ilk husus, İsveç ticaret gemilerinin 1759-1827 yılları arasında Osmanlı Devleti sularında düzenli olarak faaliyette bulunmamalarıdır. Öyle ki İsveç ticaret gemileri 1759-1768 yılları arasında, 1767 yılı hariç olmak üzere, her yıl İstanbul'a gelip gitmiştir. 1768-1774 yılları arasında ise İsveç ticaret gemilerinin Osmanlı sularında bulunduğu dair herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Bu durum elbette 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan kaynaklanmaktadır.

1759-1774 periyodunda İsveç gemilerinin trafik yoğunluğunun yılda en fazla 3 gemiyle sınırlı olduğu tespit edilmektedir.⁵⁰² Bununla birlikte, ilgili zaman diliminde İsveç ticaret gemilerinin taşıdıkları yüklere dair ahkâm defterinde ayrıntılı verilere ulaşılamamıştır. Ulaşılabilen verilere göre İsveç ticaret gemilerinin ticaretine konu

⁵⁰⁰ Trinket yelkeni; ön yelken. <https://ingilizce.cagdasozluk.com/kamus/osmanlica-ingilizce-sozluk-madde-17558.html>

⁵⁰¹ Süslenmiş kılıç. <http://www.osmanlimedeniyeti.com/makaleler/sozluk/osmanlica-sozluk-ai.html>

⁵⁰² 1760'ta 3 gemi, 1761'de 3 gemi, 1762'de 1 gemi, 1763'te 2 gemi, 1764'te 2 gemi, 1765'te 2 gemi, 1767'de 1 gemi, 1768'de 2 gemi.

olan emtia ağırlıklı olarak hinta (buğday)'dır. Örneğin Evâhir-i Ca 1173 (30 Aralık 1759 – 8 Ocak 1760) ile Evâhir-i M 1174 (2-11 Eylül 1760) tarihli hükümlerde, İsveç ticaret gemileri kaptanlarının İstanbul'a getirecekleri mîrî hintayı gemilerine yüklemek üzere İstanbul'dan Golos iskelesine gittikleri tespit edilmektedir.⁵⁰³ Hintadan farklı olmak üzere bir İsveç ticaret gemisinin İstanbul'un ihtiyacı için savaş aletleri nakletmek üzere Mora'ya gittiği yönünde Evâsıt-ı Ş 1176 (25 Şubat – 6 Mart 1763) tarihli bir hüküm tespit edilmiştir.⁵⁰⁴ Öyle anlaşılıyor ki Osmanlı Devleti İstanbul'un ihtiyacı doğrultusunda İsveç ticaret gemilerinin taşımacılığında zaman zaman faydalanmıştır.

1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı'nın son bulmasının ardından İsveç ticaret gemilerinin yeniden Osmanlı sularında gezdiği görülmektedir. Ancak bu savaşın son bulmasının ardından bile 1774-1827 yılları arasında İsveç ticaret gemilerinin Osmanlı sularındaki trafik yoğunluğu oldukça azdır. Nitekim bu zaman aralığında da İsveç gemilerinin belirli dönemlerde Osmanlı sularında bulunmadığı tespit edilmiştir. Öyle ki 1777, 1779, 1781, 1783-1793, 1795-1796, 1798-1804, 1806-1815, 1817-1820, 1825-1827 yılları/yılları arasında İsveç ticaret gemileri Osmanlı sularında seyr ü sefer etmemiştir. Öncelikle 1783-1793 ve 1806-1815 periyotlarında İsveç ticaret gemilerinin Osmanlı sularında bulunmamasında, 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1788-1790 İsveç-Rus Savaşı ile 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın etkili olduğu görülmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı savaşa giriştiği her dönemde boğazlarını yabancı devletlerin gemilerinin geçişlerine kapatmıştır. Bu durum da ister istemez İsveç ticaret gemilerinin Osmanlı sularında ticari faaliyette bulunmasına engel teşkil etmiştir. Ayrıca 1798-1804 periyodunda Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgal etmesi üzerine başlayan Osmanlı-Fransa Savaşları; öte yandan İsveç Devleti'nin bu dönemde Napolyon savaşlarından zararlı çıkması ve İngiltere'ye karşı kurulan kıta ablukasına dahil olmaması sonucunda Fransa, Rusya ve Danimarka lehine toprak kaybı yaşaması,⁵⁰⁵ Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu noktada, İsveç ticaret gemilerinin 1798-1804 yılları arasında ekseriyetle yaşanan bu gelişmelerden dolayı Osmanlı sularında bulunmadığını söylemek mümkündür.

⁵⁰³ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 4/13, 5/21b.

⁵⁰⁴ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 13/51.

⁵⁰⁵ Beydilli, "İsveç", s. 408.

İsveç ticaret gemilerinin Akdeniz’de en sık gelip gittikleri limanlar İzmir,⁵⁰⁶ İskenderiye,⁵⁰⁷ Tunus⁵⁰⁸ ve Beyrut⁵⁰⁹ limanı olarak tespit edilmektedir. Elbette bu hususta da İsveç ticaret gemilerinin Akdeniz’deki yoğunluğunun pek sık olduğu söylenemez. Tespit edilen hükümlere göre, İsveç ticaret gemileri kaptanları Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman, gayrimüslim tebaa ve yabancı tüccar ile anlaşmalar yaparak Akdeniz limanlarına ürün nakilleri gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla İsveç ticaret gemileri Osmanlı Devleti ile yaptığı anlaşmalar dışında hususi anlaşmalar yoluyla da Akdeniz’de faaliyet göstermiştir. Bununla ilgili yazılan hükümlerde dikkati çeken hususlardan biri, İsveçli kaptanların yerli veya yabancı tüccarla yaptığı anlaşma gereği gemisine yüklediği malları yalnızca ilgili bölgeye götürdüğünü ve ilgili kişiye teslim ettiğini kanıtlamak üzere yerel hakimlerden resmi bir belge (i’lâm) alıp başkente dönüşünde ibraz etmesinin Osmanlı yönetimince şart koşulmuş olmasıdır. Nitekim İsveçli kaptanların resmi belge getireceği yönünde kefiller belirlenerek bu husus garanti altına alınmıştır. Öyle ki Osmanlı yönetimi İstanbul Gümrüğü Emîni ve liman görevlilerinin tahkiki ve onayıyla yola çıkacak geminin İsveç gemisi olup olmadığı, gemiye yüklenen malların cins ve miktarının İsveç elçisinin tuttuğu defterdeki verilerle uyuşup uyuşmadığı ve belirtildiği üzere ilgili hususta kefil alınıp alınmadığı konusunda bilgiler istemiştir. Alınan bilgiler Dîvân-ı Hümâyûn defterine kaydedilmiştir.⁵¹⁰ Böylece Osmanlı yönetimi aldığı bilgiler doğrultusunda hareket ederek, İsveçli kaptanlara izn-i sefine verildiği ve İsveç ticaret gemilerinin boğazlardan geçişine engel olunmaması yönünde ilgili memurlara hükümler göndermiştir.

İsveç ticaret gemilerinin Karadeniz’deki faaliyeti ise, -İsveç elçisi Nils Gustav af Palin’den bahsedilen bölümde de aktarıldığı üzere, 1805 yılında Karadeniz’e çıkış izninin verilmesiyle başlamıştır. Bu faaliyet Akdeniz’den Karadeniz’e ve

⁵⁰⁶ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 184/892.

⁵⁰⁷ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 173/853, 854, 181-182/881, 882, 184/889, 890, 891, 186/894, 896.

⁵⁰⁸ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 154/787, 185/893, 895.

⁵⁰⁹ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 173-174/855, 856.

⁵¹⁰ Örneğin bk. “sefine-i merkûme ber-mûceb-i defter zikr olunan keraste ile mahmûl olub keraste-i merkûmeyi mukaddem Mısır-İskenderiye iskelesinde şerîki mezbûr Osman tarafına irsâl ideceğini ve tamâmen mahalline teslimini müş‘ar i ‘lâm-ı şer‘î getüreceğine Mısır tüccârlarından Deraliyye’nde Asmaaltı’nda mukîm el-Hâcc Mehmed nâm kimesne kefil olundığı ve sahîh İsveçlü sefinesi idüğü liman nâzırı ve Galata gümrüğü emîni ma’rifetleriyle tahkik olındığından bahsle Bahr-i Sefid’e azîmetiçün izn-i sefine emr-i şerîfimin isdârı Kapudan-ı Deryâ destûr vezîrim Hüsvrev Mehmed Pâşâ –edâmallahû-te ‘âlâ iclâlehû ve ricâl-i Devlet-i Aliyye’mden Tersâne-i Âmirem Emîni Mir Ali -dâme mecduhû- ile sen ki gümrük emîni-i mûmâ-ileyhsin tarafından bi’l-iştirâk i ‘lâm olunmuş ve sefine-i mezkûrenin hamûlesi defteri dîvân-ı hümâyûnum kaleminde hıfz kılınmış olmağla ...” (BOA, DVNS.DVE.d. 50/2, s. 181/881).

Karadeniz'den Akdeniz'e geçiş olarak iki farklı şekilde gerçekleştirmiştir. Akdeniz'den Karadeniz'e geçen İsveç ticaret gemilerinin genellikle Marsilya ve diğer Avrupa iskelelerinden yükledikleri malları Rusya iskelelerine nakletmek ve satmak için faaliyet gösterdikleri tespit edilmektedir. Aynı zamanda İsveç ticaret gemileri İstanbul'a vardıklarında zaman zaman burada da çeşitli ürünler satın alıp gümrük vergisini ödedikten sonra Rusya iskelelerine taşımışlardır.⁵¹¹ Dolayısıyla İsveç'in Rusya ile ticari ilişkilerine doğal olarak Osmanlı Devleti'nin de dahil olduğu görülmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti, İstanbul boğazına gelen İsveç ticaret gemilerinin taşıdıkları mallara İstanbul'un ihtiyaç duyması halinde bunları İstanbul piyasası üzerinden satın alma imtiyazına sahipti.⁵¹² Osmanlı yönetimi gemilerin kontrol edilmesi için Kaptan-ı Deryâ, Tersâne-i Âmire Emîni ve İstanbul Gümrüğü Emîni'ni görevlendirerek gemilerdeki hangi mallara ihtiyaç duyulduğunu tahkik ettirirdi. Örneğin gemilerdeki mallar arasında buğday olduğu zamanlarda buna ihtiyaç duyulup duyulmadığı zahîre nâzırına sorulur ve bilgi alınır. Benzer olarak Haliç Tersanesi'nin keresteye ihtiyacının olup olmadığı Tersâne-i Âmire Emîni vasıtasıyla soruşturulur ve bilgi alınır. Tespit edilen verilere göre, 1823 yılında Rusya tarafından İstanbul boğazına gelip Akdeniz'e geçmek isteyen üç İsveç ticaret gemisinden yaklaşık 30.000 keyl,⁵¹³ aynı yılda ileri bir tarihte gelen iki İsveç ticaret gemisinden ise her keyli yetmiş beşer pâre⁵¹⁴ olmak üzere toplamda 33.500 keyl buğday satın alınmıştır.⁵¹⁵ Bu veriler dışında, Osmanlı Devleti'nin boğazlara gelen İsveç ticaret gemilerinden buğday dışında herhangi bir mal satın aldığına dair 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nde herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

---

⁵¹¹ Örneğin bk. "... Deraliyye'mden dahî bin yüz on dokuz boğçada on bir bin yüz elli vukıyye duhân ve bir varulda yüz yigirmi vukıyye na'lu iştirâ birle memâlik-i mahrûsem mahsûli olan eşyâ-yı merkûmenin resm-i gümrüğü edâ olındığı müş'ar ma'mûlun bih edâ tezkiresi i'tâ olındığı ve hamûle-i merkûmeyi bu tarafda ihrâc itmeksizin doğru Rusya memâlikine nakliçün ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 178-179/873).

⁵¹² "... bundan sonra Akdeniz'den Karadeniz'e ve Karadeniz'den Akdeniz'e amed şüid idecek İsveç tüccâr sefînelerinin hamûleleri keyfiyeti bilinmek için ber-mu'tâd yoklanub derûnunda memnû'âtdan eşyâ olmadığı hâlde götürüb getürdüğü hamûlesinin Dersa'âdet'imde lüzûmı var ise Âsitâne-i Aliyye'm râyiciyle dârü's-saltanatü's-seniyyemde fûrûht olmak üzere ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 167/834).

⁵¹³ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 176/864.

⁵¹⁴ Suriye, Mısır ve Yemen darphanelerinde kesilen ve "nısf fidda" olarak bilinen yarım dirhemlik gümüş sikkeye Osmanlı Devleti'nde "pâre", daha sonra ise para adı verildi (Halil Sahillioğlu, "Darphâne", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 502). Osmanlı Devleti'nde bir pâre 3 akçeye denkti (Halil Sahillioğlu, "Akçe", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, s. 226).

⁵¹⁵ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 188/901.

Görüldüğü üzere, Karadeniz'den Akdeniz'e geçen İsveç ticaret gemilerinin Rusya iskelelerinden genelde hinta (buğday) satın alıp Akdeniz'e geçtikleri tespit edilmektedir. Bununla birlikte, 50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'ndeki verilere göre 1805-1823 yılları arasında bir gemiyle en fazla 18.500 keyl, toplamda ise 141.100 keyl buğday nakli yapılmıştır. Elbette bu oran, İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi 18. ve 19. yüzyıllarda ticaret hacmini büyüten Avrupalı devletlerin ticaret gemilerinin taşıdıkları miktarla kıyaslandığında oldukça azdır. Kaldı ki 1805 ila 1827 yılları arasında Akdeniz'den Karadeniz'e ve Karadeniz'den Akdeniz'e geçen İsveç ticaret gemilerinin yoğunluğunun pek de kayda değer olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Kemal Beydilli'nin de ifade ettiği üzere, Karadeniz veya Akdeniz'e geçmek üzere İstanbul boğazına gelen İsveç ticaret gemilerinin sayısının yılda 5-10 gemiyi geçmediği tespit edilmektedir.⁵¹⁶ Böylece, tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere, Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin genelde tek taraflı olduğu ve yoğun bir şekilde gelişim göstermediği tezine varılmaktadır. Bu hususta Beydilli, daha çok Akdeniz limanlarında görülen İsveç ticaret gemilerinin bu limanlardan genellikle tahıl, adalardan ise şarap ve üzüm yüklediklerini ifade etmektedir. Bunun dışında Beydilli, iki devlet arasında ticareti en sık yapılan emtia olan buğdayın daha çok İsveç'in Osmanlı'dan ithal ettiğini ve bundan dolayı Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin genelde tek taraflı olup pek de önemli olmadığını belirtmektedir.⁵¹⁷ Öte yandan Osmanlı-İskandinav ülkeleri arasındaki ticari ilişkiler üzerine bir çalışma hazırlamış olan Serhat Kuzucu ise Osmanlı-İsveç arasında ticareti yapılan mallar arasında hayvansal kaynaklı ürünler olarak tiftik, yün ve deri; baharat olarak anason ve tarçın; turunçgiller olarak portakal, mandalina ve limon; tekstil ürünleri olarak kumaş, kumaş boyası ve iplik gibi malların olduğunu tespit etmiştir.⁵¹⁸ Nitekim tablo 4'te de belirtildiği üzere İsveç ticaret gemilerinin yükleri arasında bu tür malların olduğu, gerek Osmanlı Devleti gerekse Rusya ile ticaretini yaptıkları anlaşılmaktadır.

---

⁵¹⁶ Beydilli, "İsveç", s. 413.

⁵¹⁷ Örneğin, 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda İsveç'in Osmanlı Devleti'nden taraf olmasına karşılık İsveç'in buğday ihtiyacının karşılanması adına Mora'dan İsveç'e 80.000 kile buğday ihraç edilmiştir (Beydilli, "İsveç", s. 412).

⁵¹⁸ Serhat Kuzucu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti ile İskandinav Ülkeleri Arasındaki Ticari İlişkiler (İsveç ve Danimarka-Norveç)", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, No: 35, Hatay, 2016, s. 410.

3.3. İSVEÇ TÜCCARI VE TİCARET GEMİLERİNİN TİCARİ FAALİYETLERİNE ENGEL OLAN HUSUSLAR

3.3.1. İsveç Tüccarından Usule Aykırı Vergi Talep Edilmesi/Alınması

İsveç tüccarının karşılaştıkları sorunların başında Osmanlı memurları tarafından kendilerinden ahidnâmeye aykırı olarak vergi talep edilmesi veya alınması gelmektedir. Ahidnâmeye aykırı olarak talep edilen veya alınan vergiler arasında en başta gümrük vergisinin olduğu tespit edilmektedir. 1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 10. maddesi gereğince, İsveç tüccarının karadan ve denizden Osmanlı topraklarına getirdikleri ve buradan alıp götürdükleri mallar için %3 gümrük vergisi alınacak olup, bu orandan daha fazlası talep edilmeyecek ve alınmayacaktır.⁵¹⁹ Benzer olarak 11. madde gereğince, İsveç tüccarının gemileriyle Osmanlı ülkesine getirdikleri mallardan ahidnâme uyarınca yalnızca bir defa gümrük vergisi alınacaktır. Öte yandan, İsveçliler gümrük vergisini ödedikleri mallarını Osmanlı topraklarındaki başka şehirlere ve iskelelere götürdüklerinde, ulaştıkları bölgenin görevlileri ve tahsildarları her daim ellerindeki eda tezkirelerini dikkate alacak ve mallarından yeniden gümrük vergisi talep etmeyeceklerdi. Dolayısıyla bahsi geçen eşya ve malları istedikleri yere götürmelerine de engel olunmayıp bundan böyle herhangi bir gerekçe ile kendilerinden bir şey talep edilmeyecekti. Öte yandan, gümrük görevlileri İsveç tüccarının mallarından yalnızca değeri kadar gümrük vergisi alacaklardı.⁵²⁰ Son olarak 12. madde gereğince, İsveç gemilerinin yalnızca bulunduğu iskelede ihraç edip sattığı mallardan gümrük vergisi alınacak olup, ihraç edilmeyen mallardan gümrük vergisi alınmayacak ve mallarını başka bir yere nakletmelerine de engel olunmayacaktır. Ayrıca İsveç tebaasından kassabiye akçesi adı altında para alınmayacaktır.⁵²¹ Ancak

⁵¹⁹ "... tâ'ife-i mezbûrenin tüccârı karadan ve deryâdan memâlik-i mahrûseme getürdikleri ve alub götürdükleri bi'l-cümle emti'alarından sâ'ir müste'menlere kıyâsen yüzde üç gümrüklerin o vech üzere virdiklerinden sonra ziyâde bir şey taleb olunmaya. Ve İsveç tüccârı memâlik-i mahrûseme getürüb ve alub götürdükleri altun ve guruşdan resm-i gümrük alınmaya ..." (BOA, HAT., 1427/58450-A).

⁵²⁰ İsveçlünün kendü sefineleriyle memâlik-i mahrûseme getürdikleri eşyâ ve emti'alarının bir def'a ahidnâme-i hümayûn mücebince gümrüğün edâ ve teslim eylediklerinden sonra ol-metâ'ı satmayub memâlik-i mahrûsemde bilâd-ı sâ'ireye ve iskelesine götürmek lâzım gelür ise vâsıl olduklarında ol-cânibde olan ümenâ ve ummâl dâ'imâ ellerinde olan edâ tezkirelerine amel idüb metâ'-i mezbûrden tekrâr gümrük taleb eylemeyeler. Ve eşyâ ve emti'a-i merkûmeyi diledikleri mahale götürdüklerine dahî mümâna'at olunmayub min ba'd bir dürlü bahâne ile kendülerden bir şey taleb olunmaya ..." (BOA, HAT., 1427/58450-A).

⁵²¹ İsveç sefinelerinden biri memâlik-i mahrûsem iskelelerinden birine yanaşdıkdâ ba'zı eşyâ ve emti'asını ol-mahalde ihrâc ve ba'zısını âhar mahale nakl itmek murâd ider ise ihrâc u bey' eyledikleri eşyanın gümrüğün virdikden sonra çıkarmadığı eşyâdan gümrük taleb olunmayub ol-eşyâyı âhar

Osmanlı gümrük memurlarının ilgili maddelere aykırı olarak hareket ettikleri görülmüştür. Bu husustaki hükümlerin çoğunda, gümrük memurlarının İsveç tüccarının malları için gümrük vergisi ödediklerini belirten eda tezkirelerini dikkate almayıp yeniden veya %3 oranından daha fazla gümrük vergisi ile 300 akçelik selâmetlik vergisinden daha fazlasını talep ettikleri veya aldıkları tespit edilmektedir.⁵²² Bunun haricinde İsveç tüccarının gümrük vergisini ödedikleri mallarını satmak üzere başka yerlere nakletmelerine de engel olunmuştur.⁵²³ Bir hükümde ise İsveçli bir tacirden alınan gümrük vergisi dışında yeniden gümrük vergisi talep edildiği ve tacirin mallarını koyduğu deposunun mühürlendiği tespit edilmiştir.⁵²⁴ Farklı olarak, Lefkoşe’de ikamet eden Maryo Miyatini adlı İsveçli bir tacir, malları için Rusya tarifesi gereği gümrük vergisini eksiksiz olarak ödemiş olmasına rağmen, Lefkoşe gümrükçüsü tarafından kendisinden Nemçe (Avusturya) tarifesi olmak üzere yeniden gümrük vergisi talep edilmiştir. İsveç elçisi Palin’in Osmanlı hükümetine bunun haberini verip sorunun çözülmesini rica etmesi üzerine Lefkoşe naibi ile Kıbrıs muhassılına hitaben Evâhir-i C 1231 (18-27 Mayıs 1816) tarihli bir hüküm gönderilmiştir. Hükümde; bundan önce Rusya, İngiltere ve Avusturya tüccarının malları için %3 oranında vergi alınacağı şeklinde belirlenen kaidenin 19 Cumâdelâhir 1216 (27 Ekim 1801) tarihinde yenilenmiş olduğu hatırlatılmıştır. Buna bağlı olarak İsveç tüccarının malları için Rusya tarifesi üzerinden gümrük vergisi alınacağı yönünde Evâhir-i Şevvâl 1216 (23 Şubat – 4 Mart 1802) tarihinde Kıbrıs’ın Tuzla kadısı ve gümrükçüsüne bir yazı gönderildiği bildirilmiştir. Bundan dolayı, adı geçen İsveçli tacirden usule aykırı olarak Nemçe tarifesi üzerinden gümrük vergisi talep edilip mağdur edildiği doğru ise kanun ve ahidnâme gereğince mağduriyetin giderilmesi ve ilgili memurların gereği gibi hareket etmeleri istenmiştir.⁵²⁵

İsveç tüccarından ahidnâmeye aykırı olarak en sık talep edilen vergi gümrük vergisi olmakla birlikte, bir hükümde farklı bir verginin talep edildiği tespit edilmiştir. Öyle ki Yafa Gümrüğü emini, 1174 (1760-1761) yılında Kudüs’e ziyaretçi götüren

---

mahale nakl eylesine dahî mümâna ‘at olunmaya ve İsveçlüden ve ana tâbi’ olanlardan kassâbiyye akçesi nâmıyla bir akçe alınmaya ...” (BOA, HAT., 1427/58450-A).

⁵²² Bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 7-8/31, 32, 10/41, 34/149, 47/234, 51/266, 53/283, 54/290, 57/304, 305, 60/325, 61-62/333, 77/433, 140/721, 159/804.

⁵²³ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 47/234, 53/283, 54/290.

⁵²⁴ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 55-56/295.

⁵²⁵ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 168/838.

Fok adında İsveçli bir kaptandan gemisindeki her ziyaretçi başına bâc adı altında beşer kuruş talep ederek toplamda 850 kuruşu zorla tahsil etmiştir. Bu hususta Osmanlı yönetimine İsveç elçisi Gustav Celsing tarafından bir arzuhal gönderilmesi üzerine Şam Valisi Emir Hacı ile Kudüs kadısına hitaben Evâ'il-i S 1175 (1-10 Eylül 1761) tarihli bir hüküm gönderilmiştir. Hükümde, bundan uzun zaman önce Kudüs Rum ve Ermeni patriklerinin ricaları üzerine kendi halklarından olup ziyaret etmek üzere Kudüs'e giden manastır ruhbanları, hizmetlileri ile yiyeceklerinden hiçbir surette para talep edilemeyeceği yönünde taraflarına verilen hüccet gereğince Yafa Gümrüğü görevlilerine hitaben 1135 (1722-1723) bir emir yazılmış olduğu belirtilmiştir. Bunun haricinde 1150 (1737-1738) tarihinde de yeniden bir emir yazılmış olduğu belirtilerek, bu emirde ziyaretçilerin Yafa iskelesinde istedikleri gemiye binip buna kimsenin karşı çıkmaya hakkı olmadığı hususu vurgulanmıştır. Söz konusu iki emir dışında, 1175 Muharrem'inde de (Ağustos 1761) aynı içerikte bir emrin çıkarılmış olduğu ifade edilmiştir. Sonuç olarak, Yafa Gümrüğü Emiri'nin İsveçli kaptan Fok'tan ilgili emirlere ve ahidnâmenin 2. maddesine⁵²⁶ aykırı olarak aldığı paranın bahsi geçen emirler ve İsveç elçisinin arzuhali gereğince kaptana geri verilmesi ve şer'î kanun uyarınca hareket edilmesi emredilmiştir.⁵²⁷

3.3.2. İsveç Tüccarının Ticari Faaliyetlerine Müdahale Edilmesi

Osmanlı ülkesindeki İsveç tüccarının ticari faaliyetine engel olan hususlardan biri de işlerine müdahale edilmesiydi. Bu hususta İsveç elçisi Ulric Celsing'in bir arzuhalinde belirttiği üzere, bir grup İsveç tüccarının Akdeniz iskelelerinde satın alıp gemileriyle İstanbul'a getirdiği susam ve keten tohumunu satmalarına, şîr-i revganî (susam yağı) zümresinin kethüdâsı, yiğitbaşları, yazıcıları ile birkaç zimmî esnaf aralarında anlaşarak engel olmuştur. Bu grup, İsveç tüccarın mallarını satın almayıp başkalarına da satın aldirtmamakla birlikte kendi belirledikleri usul dışında satın almaya kalkışanları da tehdit etmiştir. Bunun üzerine İstanbul kadısına hitaben Evâhir-i S 1188 tarihli (2-11 Mayıs 1774) tarihli bir hüküm yazılmıştır. Hükümde, susam ve

⁵²⁶ "... memâlik-i mahrûsemde vâki' iskele ve limanlara gelan İsveçlü gemileri üç yüz akçe selâmetlik resmin virüb hâdis olan reft ve bâc ve kassâb akçesi ve yasakkulî ve üç yüz akçeden ziyâde selâmetlik resmi taleb olunmaya." (BOA, HAT., 1427/58450-A).

⁵²⁷ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 9/34.

keten tohumunun şîr-i revganî zümresine mahsus mal olmakla birlikte uzun müddettir İsveç tüccarının getirdiği susam ve keten tohumunun özgürce bu zümreyle ticaretinin söz konusu olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, usul gereğince susam ve keten tohumunun başka bir tüccar zümresine satılması mümkün olmadığından dolayı İsveç tüccarının satılamayan mallarının geçen uzun sürenin ardından çürüyüp bozulduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla İsveç tüccarının zarar ettikleri ve ticari faaliyetlerine engel olanların İstanbul’da susam ve keten tohumu kıtlığına sebep oldukları bildirilmiştir. Öte yandan, ilgili zümrenin, İsveç tüccarının bu tür mallarını herhangi bir usule bağlı kalmaksızın diledikleri kimselere özgürce satmasına karışmayacağını taahhüt ettiği resmi bir belgenin İstanbul kadısı tarafından İsveç tüccarına verilmiş olduğu da belirtilmiştir. Bundan dolayı ilgili belge ve ahidnâme gereğince bahsi geçen tüccar zümresinin İsveç tüccarının ticari faaliyetlerine karışmasına son verilmesi ve İsveç tüccarının mallarını değerinde ve özgürce satmasına karışılmaması istenmiştir.⁵²⁸

Yine İsveç elçisi Ulric Celsing’in gönderdiği başka bir arzuhalde ifade ettiği üzere, İzmir’deki İsveç tüccarının Osmanlı topraklarından satın alıp İsveç’te bulunan ortaklarına gönderecekleri mallarının çürümemesi için mahzen kiralamalarına bazı kişiler karşı çıkmış ve mallarını kendi istedikleri bir mahzene koymalarını ısrar etmişlerdir. Dolayısıyla bu kişiler İsveç tüccarına nakil masrafı çıkartarak mallarının çürümesine neden olmuşlardır. Durumun çözülmesini isteyen İsveç elçisinin gönderdiği arzuhal gereğince, İzmir kadısı ve voyvodasına hitaben Evâhir-i L 1190 (2-11 Aralık 1176) tarihli bir hüküm yazılmıştır. Hükümde, ilgili kişilerin ahidnâmeye aykırı olan müdahalelerine son verilmesi ve ahidnâme şartlarına göre hareket edilmesi emredilmiştir.⁵²⁹

Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren İsveç tüccarı dışında denizlerde gezen İsveç ticaret gemileri kaptanlarının da işlerine karışıldığı görülmüştür. Bu hususta İsveç elçisi Gustav Celsing’in başkente gönderdiği bir arzuhalde ifade ettiği üzere, Petro Kalafes adlı İsveçli bir kaptan önce Avrupa’dan Selanik’e, ardından Selanik’ten Avrupa’ya ürün nakledeceği ve başka bir yere gitmeyeceği yönünde Avrupalı tüccar ile bir anlaşma yapmıştır. Ancak İsveçli kaptanın Selanik’e geldikten sonra malları bırakıp Avrupa’ya götüreceği malları burada gemisine yüklediği sırada, Selanik’te bir

⁵²⁸ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 25/98.

⁵²⁹ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 33/142.

mübayaacı⁵³⁰ olan Mehmed Ağa ahidnâmeye aykırı olarak kaptana İstanbul'a gidecek mübayaacı mallarını nakletmesi teklifinde bulunmuştur. İsveç elçisinin bu hususta yazdığı arzuhalde meselenin çözülmesini rica etmesi üzerine Selanik mollası ve Selanik sancağı mütesellimine Evâsıt-ı N 1176 (26 Mart - 4 Nisan 1763) tarihli bir hüküm gönderilmiştir. Hükümde, eskiden bu yana Osmanlı Devleti'nin yabancı gemilerin taşımacılığına ihtiyaç duyduğunda, gemileri kaptanların rızası ve elçisinin haberi olarak tercümanlarının aracılığıyla kiraladığı hususu hatırlatılmıştır. Bu husustan dolayı, Selanik mübayaacısının ahidnâmeye aykırı olarak hareket etmesine son verilmesi istenmiştir. Ayrıca, İsveç elçisinin ricası gereğince İsveç gemisinin gitmek istediği yere ulaşması için adına bir izn-i sefine emri yazılması gerektiği yönünde İstanbul Gümrüğü Emni Seyyid Ahmed tarafından haber geldiği de belirtilmiştir. Bunun üzerine, hükmün muhatabı olan görevlilere ahidnâme şartları ve söz konusu ilam gereğince hareket etmeleri emredilmiştir.⁵³¹

3.3.3. İsveç Tüccarının Alacak-Verecek Meseleleri

Osmanlı topraklarındaki İsveç tüccarının karşılaştığı bir diğer sorun da ticari faaliyetlerine dair borçlarının geciktirilmesi veya ödenmesine karşı çıkılmasıydı. Bu hususta dikkati çeken bir hükme göre, İzmir'de yaşayan Bani Mavrokordato adlı İsveçli tacir, Güzelhisâr'da⁵³² bulunan ortağı Todori Mavrokordato vekaletiyle, İlyasoğlu Halil Ağa'ya kefilî Hanyalı İbrahim aracılığıyla, belirli vade sonunda pamuk almak üzere 1190 (1781-1782) yılında 35.700 kuruş vermiştir. Nitekim bu ticari sözleşme, dergâh-ı mu'allâmdan Osman adlı bir kapıcıbaşı, eski Galata voyvodası Mustafa ve Kuş Adası Gümrüğü Emni Hacı Ömer ile diğer Müslüman şahitlerin huzurunda yapılmış olup, İsveçli tacirin Halil Ağa'ya 35.700 kuruş verdiğini belirten

⁵³⁰ Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un ve savaş durumunda ordunun zahire gibi ihtiyaçlarının karşılanması ve satın alınması için tayin edilen görevlilerdi. Genellikle ayan, mütesellim gibi yerel güç sahibi veya merkezde görevli memurlar mübayaacı olarak tayin edilirdi (Tevfik Güran, "İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 44, No: 1-4, İstanbul, 1986, s. 254). 18. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen Osmanlı-Rus savaşlarında zahirenin alınıp cepheye ulaştırılmasına nezaret etmek üzere mübayaacı (satın alan kimse) adıyla çeşitli memurlar görevlendirilmeye başlanmıştır (Kahraman Şakul, "Osmanlı Askerî Tarihi Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, No: 2, 2003, s. 558).

⁵³¹ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 14/53.

⁵³² Osmanlı Devleti'nde Aydın'a bağlı bir kaza (Tahir Sezer (Haz.), *Osmanlı Yer Adları*, Genişletilmiş İkinci Baskı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2017, s. 67).

iki senet dahi tarafına teslim edilmiştir. Ancak vadenin zamanı geldiğinde Halil Ağa çeşitli bahaneler ileri sürerek ne ilgili meblağı ne de pamuğu vermeye yanaşmıştır. Böylece İsveçli tacire yapılan bu haksızlığa son verilmesi adına İsveç elçisi Heidenstam tarafından Osmanlı yönetimine bir arzuhal gönderilmiştir. Bunun üzerine Aydın muhassılı vezire ve Güzelhisar kazası naibine hitaben Evâhir-i C 1196 (2-11 Haziran 1782) tarihli bir hüküm yazılmıştır. Hükümde, ilgili meblağın şer'î kanun gereğince bir an evvel tahsil edilip, İzmir İsveç konsolosu Konte de Hoşpiye'ye teslim edilmesi istenmiştir. Borçlunun karşı çıkması durumunda ise kefil ya da bizzat borçlunun başkente çağırılması gerektiği bildirilmiştir.⁵³³ Ne var ki borçlu Halil Ağa'nın söz konusu hükme aykırı olarak yine borcunu ödemekten kaçındığı görülmüştür. Bunun üzerine meselenin bir önceki hüküm uyarınca çözülmesi adına yine Aydın muhassılı vezir ile Güzelhisar kazası naibine Evâ'il-i S 1198 (26 Aralık 1783 – 4 Ocak 1784) tarihli bir hüküm yazılmıştır.⁵³⁴ Ancak Halil Ağa, borcunun tahsil edilmesi için görevlendirilen mübaşiri çeşitli bahanelerle on dört gün boyunca oyalamış ve borcunun yalnızca 6.750 kuruşunu ödemiştir. Bunun üzerine Halil Ağa'nın kalan borcunun tamamının tahsil edilmesi adına ilgili görevlilere Evâhir-i B 1199 (30 Mayıs – 8 Haziran 1785) tarihli bir kaleme alınmıştır.⁵³⁵ Ancak son gönderilen hükümden bu yana söz konusu borcun ödenip ödenmediğine dair ilgili görevlilerden Osmanlı yönetimine haber gelmemesi üzerine Evâhir-i B 1200 (20-29 Mayıs 1786) tarihli bir hüküm daha gönderilerek, borcun tamamının tahsil edilmesi adına sadrazam kethüdası katibi Ahmed Nadir'in İzmir'e gönderildiği bildirilmiştir. Ayrıca, her hükümde vurgulandığı üzere, borcun ödenmesine karşı çıkılması durumunda kefilin veya borçlunun İstanbul'a çağırılması gerektiği hatırlatılarak ilgili görevlilerin ihmal ve kayıtsızlıktan uzak durmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu noktada, İsveç Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki payidar dostluk gereğince, İsveç tüccarının haklarının gözetilmesi ile haksızlıktan korunmalarının beklenildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla, bundan sonra borcun ödenmesine karşı çıkıldığı takdirde borçlunun ya da kefilinin görevlendirilen mübaşir aracılığıyla İstanbul'a çağırılması hususuna ilgili görevlilerin dikkat etmeleri, aksi takdirde olumsuz gelişmelerden kendilerinin sorumlu tutulacakları net bir ifadeyle vurgulanmıştır.⁵³⁶ Ancak gönderilen

---

⁵³³ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 54/289.

⁵³⁴ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 63-64/346.

⁵³⁵ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 68/371.

⁵³⁶ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 70, s. 386.

son hükme rağmen Halil Ağa'nın borcunu uzun süre boyunca ödemekten kaçındığı görülmüştür. Nitekim bundan önce gönderilen hükmün bir sureti borçlu Halil Ağa ile kefilî İbrahim Ağa'ya gönderilmiş ancak bunu dikkate almamışlardır. Dahası, Güzelhisar kadısı tarafından başkente gönderilen Za 1200 (Ağustos-Eylül 1786) tarihli bir ilam⁵³⁷ ile Aydın muhassılının gönderdiği mektupta, İbrahim ve Halil Ağa'nın yanlarına topladıkları eşkıyalarla buldukları bölgede bir süredir taşkınlık çıkartarak haydutluk, gasp ve öldürme eylemlerinde buldukları haberi verilmiştir. Bunun dışında bundan evvel gönderilen mübaşirleri oyalayarak borcu ödemedikleri ve ardından buldukları bölgeden kaçtıkları belirtilmiştir. Bunun üzerine bu defa İsveç elçisi Mouradgea D'ohsson tarafından Osmanlı yönetimine bir takrir gönderilmiştir. Takrirden, bu zamana kadar söz konusu borçtan kalan tutarın (28.950 kuruş) ödenmemesinden dolayı İsveçli tacir Mavrokordato'nun perişan halde olup fazlasıyla mağdur edilmiş olduğu belirtilerek, bu hususta ilgili görevlilere yeniden bir hüküm gönderilmesi rica olunmuştur. Takrir üzerine Aydın'daki ilgili memurlara Evâsıt-ı Ra 1211 (14-23 Eylül 1796) tarihli bir hüküm gönderilmiştir. Hükümde ilgili görevlilere, borç hususunda bundan 15 yıl önce görülen davanın çözüme kavuşturulamamış olmasından dolayı Halil Ağa ile kefilî İbrahim'in buldukları bölgede mahkemeye çıkartılması ve davanın adilane bir şekilde görülmesi emredilmiştir. Görülecek dava sonucunda Halil Ağa'nın kalan borcunun tamamının tahsil edilip İsveç elçisine teslim edilmesi istenerek gönderilen bu hükme göre hareket edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Bununla birlikte, gönderilen her hükümde belirtildiği üzere, borçlunun borcunu ödemeye yine karşı çıkıp hak yeme kastında olduğu görülür ise boş bahanelerine kulak asılmayıp başkente çağırılması ve gönderilmesi hususuna dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁵³⁸

Yukarıda bahsi geçen bu hüküm bu hususta gönderilen son hüküm olup, meselenin İsveçli tacirin lehinde çözüme kavuşturup kavuşturulmadığına dair herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Buna karşın Osmanlı yönetiminin İsveç elçilerinin ricaları üzerine bu meselede titizlikle hareket ettiği tespit edilmektedir. Nitekim Bani

---

⁵³⁷ İ'lâm, "bildirmek, öğretmek, işaret koymak" anlamlarına gelip, terim olarak şer'î bir hükmü ve kararı veren hakimin imza ile mührünü taşıyan yazılı belgeyi ifade eder. Ancak Osmanlı Devleti'nde, herhangi bir hükmü içersin içermesin altında kadının imza ve mührünün yer aldığı her belgeye i'lâm denildiği bilinmektedir. Geniş bilgi için bk. Ahmet Akgündüz, "İ'lâm", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 72-73. Nitekim Güzelhisar kadısının gönderdiği ilam da hüküm içeren nitelikte olmayıp bir hususta haber veren yazılı bir belgedir.

⁵³⁸ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 93-94/519.

Mavrokordato dışındaki diğer İsveç tüccarının da alacak-verecek meselelerinin çözüme kavuşturulmasında Osmanlı yönetimi aynı şekilde hareket ederek ilgili görevlilere hükümler göndermiştir.⁵³⁹ Bu hükümlerin bir kısmı, İsveç tüccarına borcu olan şahsın borcunu ödeyemeden ölmesinin ardından mirasına el koyulması ve ölen şahsın mirassız öldüğü bahanesiyle borcun ödenmesine karşı çıkılmasından bahsetmektedir. Örneğin, İsveç elçisi Heidenstam'ın başkente gönderdiği bir arzuhalde belirttiği üzere, İzmir'de ticari faaliyette bulunan İsveç Pessini ve Talastiyo adlı iki İsveçli tacir, Alaşehir'de⁵⁴⁰ vefat eden Çokacı Dimitri'den olan alacaklarının terekesinden tahsil edilmesini talep etmişlerdir. Ancak Alaşehir'deki Yıldırım Bayezid Han Vakfı idarecileri olan İsmail ve İbrahim Ağa adlı şahıslar Dimitri'nin varissiz öldüğünü iddia ederek “*terekesi beytü'l-mâla â'iddir*” şeklinde dile getirdikleri gerekçeyle mirasa el koymuşlar ve İsveçli tacirlerin borcun mirastan karşılanması talebine de karşı çıkmışlardır. Ancak yapılan soruşturma sonucunda adı geçen şahısların varislerin olmasına rağmen mirasa el koydukları öğrenilmiştir. Bunun ardından Bursa kadısı tarafından Osmanlı yönetimine bir ilam gönderilerek mirasa el koyan şahısların Bursa'da buldukları bilgisi verilmiştir. Gerek İsveç elçisinin arzuhali gerekse Bursa kadısının ilamı gereğince Bursa kadısı ile Alaşehir kadısına hitaben Evâhir-i Ra 199 (31 Ocak – 9 Şubat 1785) tarihli bir hüküm gönderilmiştir. Hükümde, adı geçen şahısların buldukları yerde mahkemeye çıkartılarak Dimitri'nin mirasına haksız yere el koydukları hükmüne varıldığı takdirde İsveçli tacirlerin alacaklarının tamamının terekeden tahsil edilmesi gerektiği bildirilmiştir.⁵⁴¹

Benzer olarak, Selanik'te yaşayan Yasef Meslaz adlı İsveçli bir tacirin 1214 (1799-1800) yılından beri 16.000 kuruş alacağını tahsil edeceği sırada, borçlu Selanik âyanı⁵⁴² Emin Bey vefat etmiştir. Bunun ardından İsveçli tacir borcunu Emin Bey'in mirasçılarından talep etmiş ancak mirasçılar buna karşı çıkarak ödemeyi geciktirmişlerdir. Bu hususta haber gönderen İsveç maslahatgüzarı König'in arzuhali gereğince Selanik mollasına ve borcun tahsil edilmesini sağlamak üzere

⁵³⁹ Bk. BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 113/597, 152-153/777.

⁵⁴⁰ Bu dönemde Aydın'a bağlı bir bölge (Sezer, *Osmanlı Yer Adları*, s. 67, 662).

⁵⁴¹ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 66/362.

⁵⁴² Osmanlı'da şehir ve kasabalarda devletle halk arasındaki ilişkileri düzenleyen kimselere âyan denirdi. Nitekim tarihi kaynaklarda, voyvoda, mütesellim, muhassıl, mutasarrıf, vali, molla, kadı, müftü, müderris, seyyid, şerif, tarikat şeyhi, kethüdâ yeri, yeniçeri serdarı gibi görevliler; kasapbaşı ve bakkalbaşları gibi esnafın ileri gelenleri; zahireci, kuyumcu, sarraf ve çuhacı gibi tüccar ve mültezimler âyan olarak sayılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde bunların tümüne “âyan-ı vilâyet” adı verilmekteydi. Daha fazla bilgi için bk. Özcan Mert, “Âyan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 195-198.

görevlendirilen mübaşir Ali Ağa'ya Evâsıt-ı Z 1217 (4-13 Nisan 1803) tarihli bir hüküm gönderilmiştir. Hükümde, meselenin mahalinde kanunen çözülmesi istenerek, vefat eden Emin Bey'in zimmetinde olan senet gereğince İsveçli tacirin alacağıının mirasından tahsil edilmesi ve mirasçıların buna karşı çıkmalarına müsaade edilmemesi emredilmiştir.⁵⁴³

3.3.4. İsveç Gemilerinin Fırtınaya Yakalanması

Osmanlı sularında gezen her gemi gibi İsveç ticaret gemilerinin de zaman zaman fırtınaya yakalandıkları ve bundan dolayı ciddi hasar aldıkları tespit edilmiştir. Örneğin, İsveç elçisi Gustav Celsing'in gönderdiği bir arzuhalde, Firihet adlı bir İsveç gemisinin kaptanı Fiber'in İskenderiye iskelesinden tüccar malı olmak üzere yüklediği eşyaları İstanbul'a naklettiği sırada Bozcaada yakınlarında fırtınaya yakalanarak geminin direklerinin hasar gördüğünü ve bundan dolayı kaptanın Bozcaada limanına demir atmak durumunda kaldığını bildirmiştir. İsveç elçisi söz konusu geminin onarımı için gerekli malzemelerin karşılanmasına yardım edilmesi adına ilgili görevlilere bir hüküm yazılmasını rica etmiştir. Bunun üzerine Bozca Ada naibi ve diğer görevlilere Evâsıt-ı B 1181 (3-12 Aralık 1767) tarihli bir hüküm yazılmıştır. Hükümde, 1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 2. maddesine⁵⁴⁴ atıfta bulunularak, ilgili yardım yapılması gerektiği bildirilmiştir.⁵⁴⁵ Bu hususta Boğaz hisarları naibleri ile dizdârlarına da⁵⁴⁶ hitaben aynı tarihli bir hüküm yazılmıştır. Hükümde, fırtınaya yakalanıp Bozcaada limanına demir atan İsveç gemisinin onarılıp İstanbul'a ulaşabilmesi için 10 adet sütun ve seren, 50 kantar halat, 5 kantar katran, 8 kantar

⁵⁴³ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 138/707. Osmanlı topraklarında bulunan İsveç tüccarının alacak-verecek meselelerine dair hükümlerin tamamı için bk. Tablo 1.

⁵⁴⁴ “İsveç sefinelerine fırtına muzâyaka virdik de ve sâ'ir levâzım ve mühimmâtları iktizâ itdik de hâzır bulunan eğer hâssa gemiler halkıdır ve eğer gayrılardır deryâda ve karada cümlesi mu'âvenet idüb ve memâlik-i mahrûsemin liman ve iskelelerinde yatub zâd u zevâde ve sâ'ir kendülerine lâzım olan her ne ise akçeleriyle aldıklarında kimesne mâni' vü müzâhim olmaya ve eğer bir tarîk ile deryâ, gemilerin memâlik-i mahrûsem sevâhiline atar ise ol-mahalde bulunan beylerbeyiler ve kâdılar ve hükkâm ve zâbâtân ve sâ'ir kullarım dâ'imâ mu'âvenet ü himâyet idüb ve karaya düşen esvâb u emvâlleri her ne ise kendülerine teslîm oluna ve esvâbları gâret olunmuş ise dikkat u ihtimâm ile teftîş ü tefahhus ve buldurulub hakları bi't-tamâm virile ...” (BOA, *HAT.*, 1427/58450-A). İlgili maddenin açıklaması için bk. s. 51-52.

⁵⁴⁵ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 23/85.

⁵⁴⁶ Türk-İslam devletlerinde kale muhafazası ve idaresinden sorumlu görevlilere dizdâr denirdi. Ayrıntılı bilgi için bk. Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 480-481.

zift, bir adet lenger ve son olarak 1 kantar mismâra ihtiyaç duyulduğu belirtilerek, bu malzemelerin İstanbul'dan tedarik edilip Bozcaada'ya gönderilmesine karşı çıkılmaması ve belirli miktardan fazla malzemenin nakledilmesine de izin verilmemesi gerektiği bildirilmiştir.⁵⁴⁷

3.3.5. İsveç Gemilerine ve Mallarına El Koyulması – Korsanlık

Diğer yabancı gemiler gibi Osmanlı sularından geçen İsveç ticaret gemilerinin karşılaştıkları bir diğer sorun da korsanlık faaliyetlerine maruz kalmalarıydı. Nitekim bu hususta Tunus Ocağı'na bağlı korsan gemilerinin İsveç gemilerine el koyup mallarını gasp etmiş olduğundan bahseden bir hüküm tespit edilmiştir. Evâ'il-i Ca 1177 (7-16 Kasım 1763) tarihli bu hüküm, İsveç elçisi Gustav Celsing'in meselenin çözülmesini rica ettiği arzuhali üzerine Tunus beylerbeyi, kadısı, müftüsü, yeniçeri ağası ve diğer görevlilere hitaben yazılmıştır. Hükümde, 1737 İsveç Ahidnâmesi'nin 17. maddesi ile 1739 Osmanlı-İsveç İttifak Anlaşması'nın⁵⁴⁸ 8. maddesine⁵⁴⁹ atıfta bulunularak Cezayir, Tunus ve Trablusgarb ocaklarının Osmanlı Devleti'ne bağlı oldukları hususu vurgulanmıştır. Bu noktada İsveç Devleti'nin diğer ocaklar gibi Tunus ocağıyla yaptığı anlaşma şartlarının gözetimi ve sürdürülebilir olması Osmanlı Devleti'nin sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı Tunus civarında gezen İsveç gemilerine yaşatılan bu korsanlık hadisesinin Osmanlı padişahının rızasına ve ilgili anlaşma şartlarına aykırı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, İsveçliler tarafından anlaşma şartlarına aykırı hareket edilmesi durumunda dahi Tunus Ocağı'nın bu tür müdahalelerde bulunmayıp öncelikle Osmanlı yönetimine haber vermesi gerektiği hususu da vurgulanmıştır. Sonuç olarak, Osmanlı Devleti ile İsveç Devleti

⁵⁴⁷ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 23/86.

⁵⁴⁸ “İsveç kralı ve devleti kendü tüccârlarını hıfz u sıyânet için Hicret-i Nevebiyye'nin bin yüz kırkinci senesi esnâsında Cezayir ocağı ile akd eyledikleri mu'âhede şurûtunun Devlet-i Aliyye-i ebed-i peyvend hâmîsi olub ocâğ-ı mezbûr tarafından her hâlde dostluğa mürâ'ât olunmada bezl-i himmet eyleye ve ocâğ-ı mezbûr cânibinden mu'âhede şurûtına muhâlîf hareket vukû' olur ise İsveçlüniün mutayyebü'l-hatur olmalarına taraf-ı devletden ihtimâm oluna ve kezâlik Tunus ve Trablusgarb ocaklarıyla dahî mu'âhedeye râğîb oldığı takdîrce şurût u kuyûd-ı mu'âhedelerine der-i Devlet-i Aliyye'mde hitâm virilür ve min ba'd ol-şurût u kuyûd-ı mu'âhede nakz u halel tareyânından masûn u mahfûz olmak üzere taraf-ı Devlet-i Aliyye'mden sarf-ı himmet olunur ve hilâfına vaz' u harekete cevâz virilmez.” (BOA, HAT., 1427/58450-A).

⁵⁴⁹ “İsveç Devleti Cezayir ve Tunus ocaklarıyla akd-ı mevâdd idüb ve Trablus ocağıyla dahî akd-ı mevâdd eylemek üzere olduğundan zikr olunan garb ocakları Devlet-i Aliyye'nin zir-i hükmünde olub işbu sulh u salâha i'tibâr ideler ve bu husûsda Devlet-i Aliyye'miz tarafından ihbâr ve mü'ekked tenbih olunalar.” (BOA, DVNS.DVE.d., 49/1, s. 34).

arasındaki ilgili anlaşmalara göre İsveç Devleti'nin diğer devletlerden ayrıcalıklı kabul edildiği⁵⁵⁰ kaidesi gereğince, Tunus Ocağı ile İsveç Devleti arasındaki anlaşmazlığa aykırı meydana gelen bu korsanlık hadisesinde el koyulan İsveç gemileri, gemicileri ve mallarının Tunus İsveç konsolosuna teslim ve bundan böyle mevcut anlaşma şartlarına göre hareket edilmesi gerektiği net bir ifadeyle ilgili görevlilere emredilmiştir.⁵⁵¹ Bu hükmün veya emrin ardından Tunus Ocağı tarafından Osmanlı yönetimine 15 N 1178 (8 Mart 1765) tarihli bir yazı gönderilmiştir. Yazıda, gelen emre göre hareket edilip bundan böyle İsveç Devleti ile mevcut dostluk ve barışın gözetilmesine ihtimam gösterileceği belirtilmiştir. Bundan dolayı gemilerine el koyulup esir edilen yedi İsveçlinin, bu hususta görevlendirilip Tunus'a gönderilen mübaşir vasıtasıyla İsveç konsolosuna teslim edildiği ifade edilmiştir. Öte yandan, yaşanan olumsuz gelişmelerden dolayı İsveç konsolosunun barışa talip olmadığı ve Tunus Beylerbeyi Ali Paşa'nın yanına gelip görüşmek istemediği bildirilmiştir. Bu noktada İsveç konsolosunun bu tutumuyla kibirli hareket ettiği belirtilmiştir. Sonuç olarak, bundan sonra Tunus Beylerbeyi Ali Paşa ve Tunus halkı tarafından Osmanlı Devleti'nin emirleri ve İsveç Devleti ile mevcut anlaşmaya aykırı olarak hareket edilmeyeceği bildirilmiştir.⁵⁵²

---

⁵⁵⁰ "... Devlet-i Aliyye'mle vâki' olan tahaffuz u ittifâk maddesine nazaran İsveçlü Devleti düvel-i sâ'ireden mümtâz ve müstesnâ olmak hasebiyle ..." (BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 17/61).

⁵⁵¹ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 17/61.

⁵⁵² BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 17.

SONUÇ

1759-1827 yılları arasındaki Osmanlı-İsveç ilişkilerine yön veren başlıca faktör Rusya olmuştur. Öyle ki gerek ilgili dönemden önce gerekse sonrasında Rusya faktörü taraflar arasındaki siyasi, diplomatik ve ticari ilişkilerin gelişimine ivme kazandırmış veya kaybettirmiştir. Nitekim 1737 ticaret anlaşması ile 1739 ittifak anlaşması, Osmanlı ve İsveç'in Rusya'ya karşı aldığı ilk ciddi hamleler olarak değerlendirilmektedir. Böylece bu iki anlaşma, taraflar arasındaki ilişkileri pekiştirerek yoğunlaştırmıştır. Buna karşın, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, İsveç ticaret gemilerinin Osmanlı boğazlarından geçerek ticaret yapabilme olanağını kısıtlamıştır. 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı ise Osmanlı ve İsveç'in birbirleriyle yakın diplomatik temaslar kurmasına neden olmuştur. Nitekim Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı yalnız kalmamak adına İsveç Devleti ile 1788 ittifak anlaşmasını yapmış ve İsveç kuvvetleri sayesinde Ruslara karşı Akdeniz'deki güvenliğini korumuştur. Ne var ki İsveç Devleti'nin savaştan çekilerek Rusya ile 1790 barış anlaşmasını yapması, İsveç'in Osmanlı Devleti gözündeki güvenilir bir müttefik olma prestijini zedelemiştir. Bu durum da pek tabii ilişkilerin soğumasına yol açmıştır. Bu noktada Rusya faktörünün önceki tarihlerde olduğu gibi Osmanlı ve İsveç'in dış politikasında belirleyici bir unsur olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrı olarak, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki gerek bu savaş gerekse önceki savaşlar döneminde Osmanlı Devleti boğazlarını yabancı gemilerin geçişlerine kapatmış; bu durum da İsveç'in özellikle Karadeniz'deki ticari faaliyetlerini sürdürmesine engel olmuştur. Görüldüğü üzere, Rusya faktörü, Osmanlı-İsveç ilişkilerini siyasi, diplomatik ve ticari olmak üzere farklı boyutlardan etkilemiştir.

1759-1827 yılları arasındaki Osmanlı-İsveç ilişkilerine yön veren faktörlerden biri de İsveç elçileri olmuştur. İsveç elçileri taraflar arasındaki ilişkilerin farklı boyutlardan ivme kazanması veya kaybetmesinde etkili olmuşlardır. İlk olarak, Celsing kardeşler, Türkçeyi iyi biliyor olmaları ve Türk kültürüne meraklı olmalarından dolayı Osmanlı-İsveç kültürel ilişkilerinin gelişiminde pay sahibi olmuşlardır. Öte yandan Gustav Celsing'in aracılığı ile Osmanlı-Prusya ilişkileri pekişmiştir. Elbette bu durum da Osmanlı-İsveç ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Gerhard Johan Balthasar von Heidenstam'ın elçilik döneminde ise Osmanlı-İsveç ilişkileri siyasi ve diplomatik boyutlarda ivme kazanmış ve kaybetmiştir. Nitekim

Heidenstam, başarılı bir diplomat olarak taraflar arasında 1788 ittifak anlaşmasının yapılmasında önemli bir rol oynamıştır. Öte yandan Heidenstam, İsveç'in Rusya'ya karşı Osmanlı safında 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'na dahil olmasını ve bunun karşılığında İsveç Devleti'nin Osmanlı Devleti'nden mali yardım almasını sağlayarak taraflar arasındaki ilişkilerin yoğunlaşmasında önemli bir başarı göstermiştir. Ne var ki İsveç'in ittifak anlaşmasına uymayıp Rusya'ya yanaşması ilişkilerin bozulmasına yol açmış ve bu durum Heidenstam'ın diplomatik kariyerini terk etmesine neden olmuştur. Georg Josef Brentano ve Ignatius Mouradzea D'ohsson'un elçilik dönemlerinde ise Osmanlı-İsveç ilişkilerinin askeri boyutta da gelişim gösterdiği görülmektedir. Nitekim Albay Brentano ve D'ohsson'un Nizâm-ı Cedîd uygulamasına katkıda bulunmak üzere Sultan III. Selim'e askeri konularda sunduğu lahiyaları Osmanlı Devleti'nin askeri alanda yaptığı yeniliklerde yol gösterici olmuştur. Bilhassa D'ohsson ve ardılı olan elçi König döneminde İsveç'ten getirtilen uzmanlar Osmanlı tersanesi ve mühendishanesinde çalıştırılarak askeri gelişmelere katkıda bulunmuşlardır. Nitekim bu da Osmanlı-İsveç ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Pehr Olof von Asp ve Ignatius Mouradzea D'ohsson'un elçilik dönemlerinde ise Osmanlı-İsveç ilişkilerinin gündeminde 1788 ittifak anlaşması gereğince Osmanlı Devleti'nin İsveç'e sözünü verdiği mali yardım söz konusu olmuştur. Bu noktada mali yardım meselesinin ilişkileri etkileyen faktörlerden biri olduğu sonucu çıkmaktadır. Öte yandan, D'ohsson'un Fransa politikasını desteklemesi, Osmanlı-Fransa ilişkilerini ve bundan dolayı da Osmanlı-İsveç ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Öyle ki 1798 yılında Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi üzerine başlayan Osmanlı-Fransa savaşları, İsveç'in Osmanlı sularındaki ticari faaliyetlerini sürdürmesine engel olmuştur. Doğal olarak bu durum da Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin gelişimine sekte vurmuştur. Ancak Nils Gustav af Palin ve Carl Gustav Löwenhielm'in elçilik dönemlerinde Osmanlı-İsveç ilişkilerinin ticari açıdan gelişim gösterdiği görülmüştür. Öyle ki İsveç Devleti'nin 1805'te Karadeniz'e çıkışı akden ve Löwenhielm'in başarılı aracılığı sonucunda 1827'de ahden elde etmiş olması Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin gelişimine hız kazandırmıştır.

1815 Viyana Kongresi'nden sonra İsveç-Norveç Devleti'nin hücum stratejisi yerine ekonomisi ile ticaretini koruma ve geliştirme politikasına yönelmesinin, Osmanlı-İsveç ilişkilerinin daha çok ticari boyutta seyir almasında etkili olduğu görülmektedir. Böylece İsveç'in dış politikada farklı bir yol izlemesine neden olan

dönemin Avrupa konjonktürünün Osmanlı-İsveç ilişkilerinde etkili olduğu sonucu çıkmaktadır. Özellikle bu politika doğrultusunda 19. yüzyılda Osmanlı-İsveç ilişkileri ağırlıklı olarak ticari boyutta gelişim göstermiştir. Ne var ki, çalışmada elde edilen bulgular ışığında, Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin tek taraflı olması, İsveç'in özellikle coğrafi dezavantaj sebebiyle Rusya, Fransa ve İngiltere gibi büyük devletler gibi Akdeniz ve Karadeniz ticaretinde söz sahibi olamaması ve dolayısıyla ticaret hacmini büyütecek bir güçte olmaması, 1759-1827 periyodundaki Osmanlı-İsveç ticari ilişkilerinin yoğunlaşmasına engel olan hususlar olarak tespit edilmektedir.

Tüm bunlarla birlikte, Osmanlı topraklarında bulunan İsveç tebaasının haklarının gözetimi ve sorunlarının çözülmesinde İsveç elçiliği ve konsoloslukları ile Osmanlı yönetiminin tutumu, Osmanlı-İsveç ilişkilerine yön veren başlıca faktörlerdendir. Tezde değerlendirilen hükümler ışığında gerek İsveç temsilcilerinin gerekse Osmanlı yönetiminin, Osmanlı topraklarındaki İsveç tebaasının hukuki ve ticari haklarının güvencesi olan 1737 İsveç Ahidnâmesi gereğince hareket ettikleri sonucuna varılmaktadır. Özellikle Osmanlı yönetimi, İsveçlilerin işlerinin kolaylıkla halledilmesi ve sorunlarının çözülmesi adına İsveç elçiliği tarafından gönderilen yazıları daima göz önünde bulundurmuştur. Ancak bunu yaparken peşin hükme varmamış ve nitekim meselenin aslının öğrenilmesi için ilgili memurlarını görevlendirerek titizlikle ve yasalara uygun olarak adilane bir şekilde hareket etmiştir. Osmanlı yönetimi, ahidnâmeye aykırı olarak hareket edip İsveçlilerin hukuki ve ticari haklarını tehdit eden kişileri uyarmak ve cezalandırmaktan da geri durmamıştır. Böylece Osmanlı yönetimi, 1737 İsveç Ahidnâmesi'ne aykırı olarak meydana gelen olayların çözülmesini sağlayarak İsveç ile ilişkilerinin bozulmamasına özen göstermiştir. Nitekim Osmanlı yönetimi ilgili görevlilere yazdığı hükümlerin neredeyse tamamında İsveç ile uzun zamandır süregelen dostane ilişkilerden bahsederek buna uygun olarak hareket edilmesini istemiştir. Aynı şekilde, İsveç'i temsilen elçi ve konsolosların da Osmanlı-İsveç ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecek bir şekilde hareket etmedikleri görülmüştür.

Sonuç olarak, her ne kadar zaman zaman olumsuz gelişmeler yaşanmış olsa da 1759-1827 periyodundaki Osmanlı-İsveç ilişkilerinin genelde olumlu bir seyir aldığı tezine varmak mümkündür. Özellikle bunda, 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Devleti ile İsveç Devleti arasında yoğun bir diplomatik ve siyasi düşmanlığın olmaması; dolayısıyla tarafların birbirleriyle savaşmak durumunda kalmış olmamalarının etkili

olduğu söylenebilir. Gerçekten de Osmanlı ve İsveç, 18. ve 19. yüzyıllarda birbirlerini toprak bütünlüklerini tehdit eden güçler olarak görmemişlerdir. Kaldı ki söz konusu iki devletin birbirleriyle ticaret ve ittifak anlaşmaları yapmış olmaları, çıkarlarının genelde örtüşüğünü göstermektedir. Bununla birlikte, İsveç Devleti'nin 19. yüzyılda savaş politikasını terk ederek ekonomi ve ticaretini geliştirmeye yönelik hareket etmeye başlaması Osmanlı-İsveç ilişkilerinde ticari gelişmelerin önünü açmıştır. Nitekim 1827 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması'nın ardından 1829 Edirne Anlaşması ile Osmanlı Devleti tarafından tüm yabancı devletlerin Karadeniz'e geçişleri şartsız olarak sağlanmış ve İsveç-Norveç Devleti Karadeniz'de daha rahat ticaret yapabilme olanağına kavuşmuştur. Dahası, 31 Ocak 1840 tarihli ticaret anlaşmasına göre İsveç, Osmanlı Devleti nezdinde en fazla mazhariyete sahip devletler statüsünde yerini almış ve bundan önceki anlaşmalarda elde ettiği ticari imtiyazlar yeniden onaylanmıştır. Bu süreçten sonra Osmanlı-İsveç ilişkileri ticari boyutta seyir almaya devam etmiştir.⁵⁵³ Ticari gelişmelerin yanı sıra, Osmanlı-İsveç ilişkilerinde yaşanan önemli gelişmelerden biri ise 1853-1856 Kırım Savaşı'nda İsveç Devleti'nin dış politikada İngiltere ve Fransa tarafında yer alarak 21 Kasım 1855'te Osmanlı Devleti'nin de dahil olduğu bir ittifaka katılarak Rusya'ya karşı tavır alması olmuştur. Böylece Osmanlı-İsveç ilişkilerinde önceki tarihlerde olduğu gibi diplomatik ve siyasi boyutlarda olumlu gelişmeler kaydedilmiştir.

---

⁵⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Beydilli, "İsveç", s. 413.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ

1.1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Sultan Ahmed III (AE.SAMD.III): 102/10062.

Ali Emiri Sultan Abdülhamid I (AE.SABH.I): 191/12786, 324/22083.

Ali Emiri Sultan Selim III (AE.SSLM.III): 422/24232.

Ali Emiri Sultan Mahmud II (AE.SMHD.II): 88/712.

Cevdet Hâriciye (C.HR): 186/9290, 112/5552, 97/4804, 114/5675.

Düvel-i Ecnebiye Defterleri (DVNS.DVE.d): 49/1 (İsveç Ahidnâme Defteri), 50/2 (İsveç Ahkâm Defteri).

Hatt-ı Hümayûn (HAT): 1420/58450, 1427/58450-A, 1427/58450-B, 1427/58451, 1428/58475, 1450/52-1, 1430/58563, 1430/58568, 1383/54723, 223/12454, 1431/58575, 1431/58576, 30/1402, 1386/55003, 242/13566, 265/15352, 235/13089, 242/13568, 1470/2, 176/7696, 1411/57425, 177/7768-A, 1214/47559, 1214/47559-A, 1187/46779, 1213/47516, 1213/47512, 1151/49, 1214/47555, 1331/51906-D, 1331/51906-E, 1216/47623, 1331/51903-C, 1571/22-12.

İbnülemin Hariciye (İE.HR): 15/1458.

Mühimme Defterleri (DVNS.MHM.d): 64, 116, 119.

Nâme-i Hümayûn Defterleri (DVNS.NMH.d): 4, 6, 7, 9, 10, 17.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TSMA.e.): 457/30, 560/82, 560/91, 698/42, 755/36, 851/44, 859/16, 212/58, 1434/58935.

2. KAYNAK ESERLER

Ahmed Refik, *Memâlik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*, (Haz. Bülent Arı), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2015.

Güler, Mustafa (Haz.), *Zülfikâr Paşa'nın Viyana Sefâreti ve Esâreti: Cerîde-i Takrirât-ı Zülfikâr Efendi, [1099 – 1103 / 1688 – 1692]*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008.

Karaçay Türkal, Nazire, “Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke, (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695)”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012.

Kreutel, Richard F. (Düz.), *Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşısı Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü*, Çev. Esat Nermi Erendor, 2. Baskı, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Mehmed Râşid Efendi, *Târih-i Râşid*, C. 3, Matba‘a-i Âmire, İstanbul, 1282.

Topal, Mehmet, “Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Nusretnâme, Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul, 2001.

3. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLERİ

Acar, Kezban, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, Nobel Basımevi, Ankara, 2004.

Acar, Kezban, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Ådahl, Karin, “Claes Brorson Rålamb'ın Bâbıâli'deki elçiliği (1657-1658)”, *Alay-ı Hümayun: İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658*, (Ed. Karin Ådahl), Çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, ss. 8-25.

Afyoncu, Erhan, “Mehmed Said Paşa, Yirmisekizçelebizâde”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, TDV Yayınları, Ankara, 2003, ss. 524-526.

Ágoston, Gábor, “Karlofça”, *The Encyclopedia of The Ottoman Empire*, (Ed. Gábor Ágoston, Bruce Masters), Facts On File, New York, 2009, ss. 309-310.

Ahmed Refik, “Lehistan'da Türk Hâkimiyeti”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 14. sene, No: 4, İstanbul, H. 1340, ss. 227-243.

Akgündüz, Ahmet, “İ'lâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 72-73.

Aktan, Hamza, “Miras”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 143-145.

Aktepe, Münir, “Ahmed III”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 34-38.

Aktepe, Münir, “Baltacı Mehmed Paşa’nın 1711 Prut Seferi ile İlgili Emirleri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, No: 1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970, ss. 131-170.

Aktepe, Münir, “Baltacı Mehmed Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 35-36.

Aktepe, Münir, “Çorlulu Ali Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 370-371.

Al, Hüseyin, “Tanzimat Dönemi Bankacılık Kurma Teşebbüsleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1997.

Alakom, Rohat, *İstanbul ve İzmir’de İsveç İzleri (1730-1930)*, Avesta Basın Yayın, İstanbul, 2014.

Aral, Hâmîd (Haz.), *Dışişleri Bakanlığı 1967 Yıllığı*, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1968.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK Yayınları, Ankara, 1997.

Aydın, Mehmet Akif, “Osmanlılar (Hukuki-Adli Yapı)”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 515-521.

Baş, İbrahim, “18. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-İsveç İlişkileri ve Mehmed Said Efendi’nin İsveç Elçiliği (1732-1733)”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 2004.

Baş, Yaşar, “III. Ahmed Devrinde İstanbul Çuha Fabrikasının Kuruluşu ve İşleyişi”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, No: 15, 2018, ss. 123-146.

Bayraktar, Kaya, “Osmanlı Bankasının Kuruluşu”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 3, No: 2, Sivas, 2002, ss. 71-88.

Berner, Karin, “Communities, Limits and the Ability to Cross Borders: Two Swedes’ Experiences in Constantinople during the Eighteenth Century”, *Traces of Transnational Relations in the Eighteenth Century*, (Ed. Tim Berndtsson, vd.), DanagårdLiTHO AB, Uppsala, 2015, ss. 53-73.

Beydilli, Kemal, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı (Meydana gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1981.

Beydilli, Kemal, “İgnatius Mouradgea D’ohsson (Muradcan Tosunyan): Ailesi hakkında kayıtlar, «Nizam-ı Cedid»e dair Layihası ve Osmanlı İmparatorluğundaki Siyasi Hayatı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, No: 34, İstanbul, 1984, ss. 247-314.

Beydilli, Kemal, “Karadeniz’in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve “Mîrî Ticâret” Teşebbüsü”, *Bellekten*, C. LV, No: 214, Ankara, 1991, ss. 687-755.

Beydilli, Kemal, “Avusturya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 174-177.

Beydilli, Kemal, “D’OHSSON, Ignatius Mouradgea”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 496-497.

Beydilli, Kemal, “İsveç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 407-414.

Beydilli, Kemal, “İspanya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 162-170.

Beydilli, Kemal, “Prusya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 354-358.

Beydilli, Kemal, “Prut Anlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 359-362.

Beydilli, Kemal, “Rusya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 253-265.

Bilge, Mustafa L., “Azak”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 300-301.

Bilgin, Arif ve Bozkurt, Fatih, “Bir Malî Gelir kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytülmâl Mukataaları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, No: 22, Kocaeli, 2010, ss. 1-31.

Bilici, Faruk, “Karadeniz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 388-390.

Black, Jeremy, *European Warfare, 1660-1815*, UCL Press, London, 1994.

Blanning, Tim, *The Pursuit of Glory, The Five Revolutions That Made Modern Europe: 1648-1815*, Penguin Books, New York, 2008.

Bostan, İdris, “İzn-i Sefine”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 542-543.

Bostan, İdris, “Tersâne-i Âmire”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 513-516.

Bozkurt, Nebi, “Mihmandar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 25-26.

Bozkurt, Nebi, “Sefâretname”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 288-289.

Bozkurt, Nebi, “Tercüman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 489-490.

Bushkovitch, Paul, *Peter The Great: The Struggle for Power, 1671-1725*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Buzpınar, Ş. Tufan, “Nakîbüleşraf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 322-324.

Canatar, Mehmet, “Kavas”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 66-68.

Cevrioğlu, Mahmut Halef, “Ottoman Policy Toward Central Europe During The Thirty Years’ War: Paul Strassburg’s Embassy to Constantinople”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015.

Cevrioğlu, Mahmut Halef, “Swedish Envoy Paul Strassburg’s Diplomatic Mission to İstanbul in 1632-1633”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, No: 26, İstanbul, 2014, ss. 1-50.

Czarny, Ryszard M., *Sweden: From Neutrality to International Solidarity*, Springer International Publishing, Cham, 2018.

Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, C. 3-4, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.

Çağman, Engin, “III. Selim’e Takdîm Edilen Lâyihalara Göre Osmanlı Devleti’nde İktisadî Değişme”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1995.

Çiçek, Kemal, “Osmanlı Devleti’nde Yabancı Konsolosluk Tercümanları”, *Kıbrıs’tan Kafkasya’ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, (Ed. Kemal Çiçek, Abdullah Saydam), Derya Kitabevi, Trabzon, 1998, ss. 172-183.

Davies, Brian L., *Warfare, State and Society on Black Sea Steppe, 1500-1700*, Routledge, New York, 2007.

Derry, T. K., *A History of Scandinavia: Norway, Sweden, Denmark, Finland & Iceland*, The University of Minneapolis Press, Minnesota, 1979.

Dursun, Davud, “Almanya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 510-520.

Erkal, Mehmet, “Cizye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 42-45.

Erkal, Mehmet, “Beytülmâl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 90-94.

Falkus, M. E., *The Industrilisation of Russia, 1700-1914*, The Macmillan Press, London, 1972.

Findley, Carter Vaughn, *Enlightening Europe on Islam and the Ottomans: Mouradgea d’Ohsson and His Masterpiece*, Brill, Leiden, 2019.

Forsberg, Anna Maria, “Propaganda, Habsburg and Sweden”, *Images of Sweden: Past and Present Perspectives From Austria, An International Seminar By Axel and Margaret Ax:Son Johnson Foundation At Palais Daun-Kinsky, Vienna, 24 April 2017*, Vienna, 2017, ss. 19-22.

Frandsen, Karl-Erik, *The Last Plague in the Baltic Region 1709-1713*, Museum Tusculanum Press, Copenhagen, 2010.

Fraser, Elisabeth A., “Dressing Turks in the French Manner: Mouradgea D’ohsson’s Panorama of the Ottoman Empire”, *ARS Orientalis*, (Ed. Nebahat Avcıoğlu – Finbarr Barry Flood), C. 39, Smithsonian Institution, Washington, 2010, ss. 198-230.

- Gedikli, Fethi, “Yasa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 336-340.
- Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, 11. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Görür, Cem, “1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı – İsveç İlişkileri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012.
- Grimberg, Carl, *A History of Sweden*, (İngilizceye Çeviren: C. W. Foss), Augustuna Book Concern, Illinois, 1935.
- Grygiel, Jakub J., *Great Powers and Geopolitical Change*, The Johns Hopkins University Press, Maryland, 2006.
- Güler, Mustafa, “1150/1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, No: 2, Afyon, 2007, ss. 101-119.
- Günaydın, Hamza, ve Coşkun, Burak, “İsveç Kralı XII. Charles’ın (Demirbaş Şarl) Osmanlı Devleti’ne İlticası (1709-1714) ve İltica Sürecinde Ülkesinde Ombudsman Görevlendirilmesine İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ombudsman Akademik*, Yıl: 5, No: 9, 2018, ss. 15-73.
- Güran, Tefvik, “İstanbul’un İâşesinde Devletin Rolü”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 44, No: 1-4, İstanbul, 1986, ss. 245-275.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Dellâl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 145-146.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Ekonomi Sözlüğü*, 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- Hatton, R. M., *Charles XII of Sweden*, Second Printing, Weybright and Talley, New York, 1969.
- Hatton, Ragnhild, *Charles XII*, The Historical Association, London, 1974.
- Işın, Ekrem (Haz.), *Osmanlı Donanmasının Seyir Defteri: Gemiler, Efsaneler, Denizciler*, Pera Müzesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin (Ed.), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. 1, IRCICA Yayınları, İstanbul, 1994.

- İlgürel, Mücteba, “Köprülü Mehmed Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 258-260.
- İnalcık, Halil, “Cizye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 45-48.
- İnalcık, Halil, “İmtiyazat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 245-252.
- İnalcık, Halil, “Kırım”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 450-458.
- İpşirli, Mehmet, “Arzuhal”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 447-448.
- İpşirli, Mehmet, “Ehl-i Örf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 10, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 519-520.
- İpşirli, Mehmet, “Elçi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 3-15.
- İşbilir, Ömer, “Yük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 44, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 46-48.
- Kaçan, Meryem, “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1995.
- Kaçan Erdoğan, Meryem, “II. Viyana Kuşatması”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2001.
- Kaçan Erdoğan, Meryem, “1701 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, No: 1, Eskişehir, 2003, ss. 63-75.
- Kaçan Erdoğan, Meryem, “Balkanlarda Uluslararası Bir Organizasyon: İslimye Panayırı”, *Bellekten*, C. LXXX, No: 287, Ankara, 2016, ss. 123-155.
- Kal’a, Ahmet, “Lonca”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV Yayınları, Ankara, 2003, ss. 211-212.
- Kallek, Cengiz, “Kantar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 317-320.

Kallek, Cengiz, “Kile”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 568-571.

Kallek, Cengiz, “Okka”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 338-339.

Kallek, Cengiz, “Simsar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 215-218.

Kent, Neil, *A Concise History of Sweden*, Cambridge University Press, New York, 2012.

Kiel, Machiel, “İslimye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 73-75.

Konan, Belkıs, “Osmanlı Devletinde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006.

Korkmaz, Arif, “Mehmed Said Paşa Sefaretnamesi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, No: 32, 2011, ss. 201-236.

Köprülü, Orhan F., “Galip Paşa, Mehmed Said”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 329-331.

Köse, Osman, “Rusya’nın Karadeniz’le İlk Buluşması: İstanbul Anlaşması (13 Temmuz 1700)”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, No: 28, Balıkesir, 2012, ss. 199-220.

Köse, Osman, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri”, *Osmanlı*, C. 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 536-549.

Kunt, Metin, “Siyasal Tarih (1600-1789)”, *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*, (Yayın Yönetmeni: Sina Akşin), 6. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, ss. 11-69.

Kurat, Akdes Nimet, “XVIII. Yüzyıl Başı <<Avrupa Umumî Harbî>> nde Türkiye’nin Tarafsızlığı”, *Bellekten*, C. VII, No: 26, Ankara, 1943, ss. 245-272.

Kurat, Akdes Nimet, *İsveç Kralı XII. Karl’ın Hayatı ve Faaliyeti 1682 – 1718*, Rıza Coşkun Matbaası, İstanbul, 1940.

Kurat, Akdes Nimet, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul Rıza Coşkun Matbaası, İstanbul, 1943.

Kurat, Akdes Nimet, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kaldığı Zamana Ait Metinler ve Vesikalar (Ekler I)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1943.

Kurat, Akdes Nimet, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, C. 1, TTK Basımevi, Ankara, 1951.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 1987.

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Kurnaz, Cemâl, “Vilhelm Thomsen'e Mecidi Nişanı Verilmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, C. 41, No: 1993, TTK Yayınları, Ankara, 1993, ss. 13-20.

Kurtaran, Uğur, “Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde Prusya Elçisi Karl Adolf von Rexin'in Faaliyetleri (1755-1761)”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 12, No: 47, İstanbul, 2015, ss. 115-131.

Kuzucu, Serhat, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti ile İskandinav Ülkeleri Arasındaki Ticari İlişkiler (İsveç ve Danimarka-Norveç)”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, No: 35, Hatay, 2016, ss. 402-426.

Küçük, Evren, “İsveç'te Bir Osmanlı Elçisi: Mehmed Said Efendi”, *Bilge Strateji*, C. 10, No: 19, 2018, ss. 67-84.

Küçük, Evren, “Türkiye-İsveç İlişkileri (1918-1938)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara, 2016.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1983.

Kütükoğlu, Mübahat S., “Ahidnâme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 1, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, ss. 536-540.

Kütükoğlu, Mübahat S., “Berat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 472-473.

- Kütükoğlu, Mübahat S., “Gümrük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 263-268.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “İzmir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 515-524.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Takrir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 471-472.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Tezkire”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 73-74.
- Ledonne, John P., *The Grand Strategy of the Russian Empire*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Lewis, Bernard, “Elçi”, *The Encyclopaedia of Islam, New Edition*, C. 2, Fourth Impression, Leiden, 1991, ss. 694.
- Löwenhielm, Carl Gustav, *Bir Zamanlar Türkiye / Turkey, as it was, Bir İsveç Elçisinin 1820’lerdeki Türkiye Albümü / A Swedish Diplomat’s Turkish Portfolio in the 1820’s*, (Haz. Engin Yenal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Mckay, Derek ve Scott, H. M., *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Dergah Yayınları, İstanbul, 2011.
- Merriman, John, *Rönesans’tan Bugüne Modern Avrupa Tarihi*, Çev. Şükrü Alpagut, Say Yayınları, İstanbul, 2018.
- Mert, Özcan, “Âyan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 195-198.
- Mufassal Osmanlı Tarihi*, (Bir heyet tarafından hazırlanmıştır), C. 3-4, Tan Matbaası, İstanbul, 1959.
- Münkler, Herfried, *İmparatorluklar: Eski Roma’dan ABD’ye Dünya Egemenliğinin Mantığı*, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Oakley, Stewart P., *War and Peace in the Baltic 1560-1790*, Routledge, London, 1992.
- Oğuz, Mustafa ve Akgündüz, Ahmet, “Hüccet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 446-450.
- Oğuzoğlu, Yusuf, “Dizdar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 480-481.

Orhonlu, Cengiz, "Tercüman", *İslam Ansiklopedisi*, C. 12/1, MEB Yayınları, İstanbul, 1973, ss. 175-181.

Ortaylı, İlber, "Galata", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 303-307.

Ostrowski, Donald, "Peter's Dragoons: How the Russians Won at Poltava", *Harvard Ukrainian Studies*, C. 31, No: 1/4, Harvard Ukrainian Research Institute, Cambridge, 2009-2010, s. 94-99.

Öner, E. Saadet, "İsveç Devlet Arşivi'nde Mahfuz İ. M. D'ohsson Evrakı Tasnfi ve Tahlili", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1999.

Öner, Gözde, "Diplomats and painters: Cultural encounters between and the Ottoman Empire and Sweden", *Dragomanen*, (Ed. Kristina J. Hesse), No: 15, Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul och Föreningen Svenska Istanbulinstitutets Vänner, 2013, ss. 55-65.

Özcan, Abdulkadir, "Karlofça", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 504-507.

Özcan, Abdulkadir, "Köprülüzâde Nûman Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 265-267.

Özcan, Abdulkadir, "Zaptiye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 44, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 128-130.

Özcan, Tahsin, "Muhallefât", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 406-407.

Özel, Ahmet, "Müste'men", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 140-143.

Öztürk, Said, "Kassâm", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 579-582.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II-III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993.

Pamir, Aybars, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 51, No: 2, Ankara, 2002, ss. 79-119.

- Pedani, Maria Pia, “Bailo”, *Encyclopedia of The Ottoman Empire*, (Ed. Gábor Ágoston, Bruce Masters), Facts On File, New York, 2009, ss. 72-73.
- Pullukçuoğlu, Olcay, “Wine Production and Consumption in the Ottoman Empire”, *Olive Oil and Wine Production in Eastern Mediterranean during Antiquity International Symposium Urla-İzmir Turkey, 17-19 November 2011*, (Ed. Adnan Diler, Kaan Şenol, Ümit Aydınoglu), Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2015, ss. 257-263.
- Rålamb, Claes, *İstanbul’a Bir Yolculuk 1657-1658*, Çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Roberts, J. M., *Avrupa Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2015.
- Sahillioğlu, Halil, “Akçe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 224-227.
- Sahillioğlu, Halil, “Darphâne”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 501-505.
- Savaş, Ali İbrahim, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, *Osmanlı*, (Ed. Güler Eren), C. 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 643-659.
- Savaş, Ali İbrahim, “Konsolos”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 178-180.
- Savaş, Ali İbrahim, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Schwabacher, Willy, “Nils Gustaf Palin: Ett Svenkst Samlaröde i Södern”, *Fornvännen*, No: 1, 1948, ss. 19-33.
- Scobbie, Irene, *Historical Dictionary of Sweden*, Second Edition, Scarecrow Press, Maryland, 2006.
- Scott, Franklin D., *Sweden: The Nation’s History*, Enlarged Edition, Southern Illinois Press, Illinois, 1988.
- Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügati*, Kurtuba Kitap, İstanbul, 2015.
- Sevinç, Tahir, “İsveç Kralı XII. Şarl’ın Osmanlı Devleti’ne İlticası ve İkameti (1709-1714)”, *Journal of History Studies*, C. 6, No: 1, 2014, ss. 139-159.
- Sezer, Tahir (Haz.), *Osmanlı Yer Adları*, Genişletilmiş İkinci Baskı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2017.

Soysal, İsmail, “Fransa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 181-184.

Srigley, Michael, “The Death of Charles XII of Sweden”, *History Today*, C. 13, No: 12, 1963, ss. 863-871.

Stoye, John, *Viyana Kuşatması*, Çev. Derin Türkömer, 3. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.

Subtelny, Orest, *Domination of Eastern Europe: Native Nobilities and Foreign Absolutism, 1500-1715*, McGill-Queen’s University Press, Gloucester, 1986.

Şakiroğlu, Mahmut H., “Balyos”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 43-47.

Şakiroğlu, Mahmut H., “Tercüman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 490-492.

Şakul, Kahraman, “Osmanlı Askerî Tarihi Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, No: 2, 2003, ss. 529-271.

Şişman, Ayşin, “Osmanlı-Fransız İlişkileri 1740-1789 (Konsolos Arzlarına Göre)”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Afyonkarahisar, 2011.

Tabakoğlu, Ahmet, “Resim”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 582-584.

Tansel, Selahaddin, “Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı - Prusya Münasebetleri Hakkında”, *Bellekten*, C. 10, No: 37, TTK Yayınları, Ankara, 1946, ss. 133-165.

Theolin, Sture, *The Swedish Palace in İstanbul: A Thousand Years of Cooperation Between Turkey and Sweden – İstanbul’da Bir İsveç Sarayı: İsveç ile Türkiye Arasında Bin Yıllık İşbirliği*, Çev. Sevin Okyay, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.

Treasure, Geoffrey, *The Making of Modern Europe 1648 – 1780*, Routledge, New York, 2003.

Turan, Namık Sinan, “Osmanlı Diplomasisinde Batı İngesinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi (18. ve 19. Yüzyıllar)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, No: 2, Tekirdağ, 2004, ss. 57-86.

Türkmen, Zekeriya, “Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış”, *OTAM*, C. 6, No: 6, Ankara, 1995, ss. 325-341.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789 – 1994)*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.

Unat, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, (Tamamlayıp Yayımlayan: Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal), TTK Yayınları, Ankara, 1968.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4-5, 6. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

Ünver, Mustafa, “18. Yüzyılda Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karaman, 2018.

Voltaire, *XII inci Şarl’ın Tarihi*, Çev. Nahid Sırrı, Hilmi Kitabevi, Ankara, 1939.

Westerberg, Sten, “Claes Ralamb: Devlet Adamı, Bilgin ve Elçi”, *Alay-ı Hümayun: İsveç Elçisi Râlamb’ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658*, (Ed. Karin Ådahl), Çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, ss. 26-57.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, “Kuruluştan Tanzimat’a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, No: 2, İstanbul, 2003, ss. 423-489.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, “Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri”, *OTAM*, No: 7, 1996, ss. 319-338.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, “Türk Diplomasinin Modernleşmesinde Reisülküttab Mehmed Raşid Efendi’nin Rolü”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXI, Enderun Kitabevi, İstanbul, 2001, ss. 109-134.

Yeniçeri, Celal, “Bâc”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 411-413.

Yeşil, Fatih, “Nizâm-ı Cedid’den Yeniçeriliğin Kaldırılışına Osmanlı Kara Ordusunda Değişim 1793-1826”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara, 2009.

Yılmaz, Salih ve Yakşı, Abdullah, “Osmanlı Devleti’nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri”, *Türk – Rus İlişkileri*, (Ed. Salih Yılmaz), *TYB Akademi: Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 6, No: 17, Ankara, 2016, ss. 9-57.

Yurdusev, Nuri, “Karlofça Anlaşması ve Diplomasi Tarihi”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, No: 4, Çanakkale, 2006, ss. 1-16.

Yüksel, Sinan, “Kuzey Savaşları Sırasında Rusya’nın Karadeniz’e Yönelik Faaliyetleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 31, No: 52, Ankara, 2012, ss. 171-190.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, C. 5-6, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.

4. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://www.luggat.com/denk/1/1>

<https://www.luggat.com/kufe/1/1>

<https://ingilizce.cagdassozluk.com/kamus/osmanlica-ingilizce-sozluk-madde-35822.html>

<https://ingilizce.cagdassozluk.com/kamus/osmanlica-ingilizce-sozluk-madde-45772.html>

<https://toven.cagdassozluk.com/osmanlica-turkce-sozluk-madde-1080.html>

<https://www.osmanice.com/osmanlica-5691-nedir-ne-demek.html>

<https://www.luggat.com/ihram/1/1>

<https://turki.cagdassozluk.com/osmanlica-sozluk-madde-5900.html>

<http://www.lugatim.com/s/PARAÇOL>

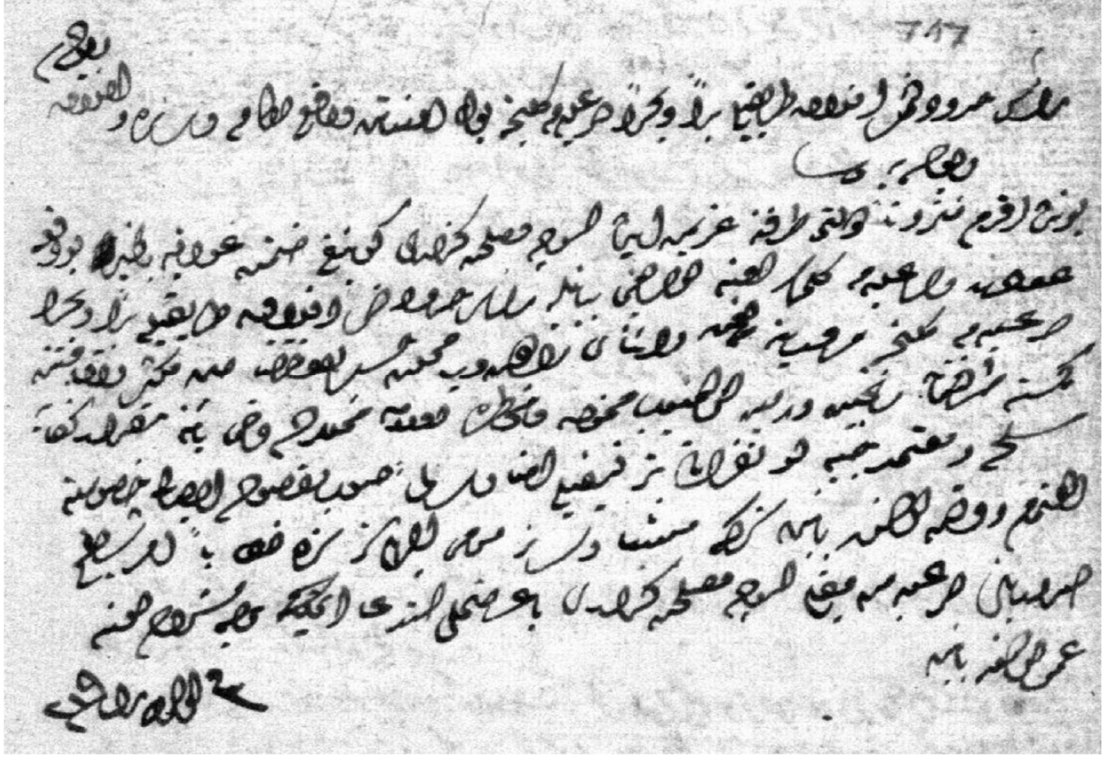
<https://ingilizce.cagdassozluk.com/kamus/osmanlica-ingilizce-sozluk-madde-17558.html>

<http://www.osmanlimedeniyeti.com/makaleler/sozluk/osmanlica-sozluk-ai.html>

The Editors of Encyclopaedia Britannica, “Congress of Viena”, *Encyclopaedia Britannica*, 2019, <https://www.britannica.com/event/Congress-of-Vienna>, 20.04.2020.

EKLER

Ek 1: İsveç Maslahatgüzârı König Adına Yazılan Bir Yol Hükümü⁵⁵⁴

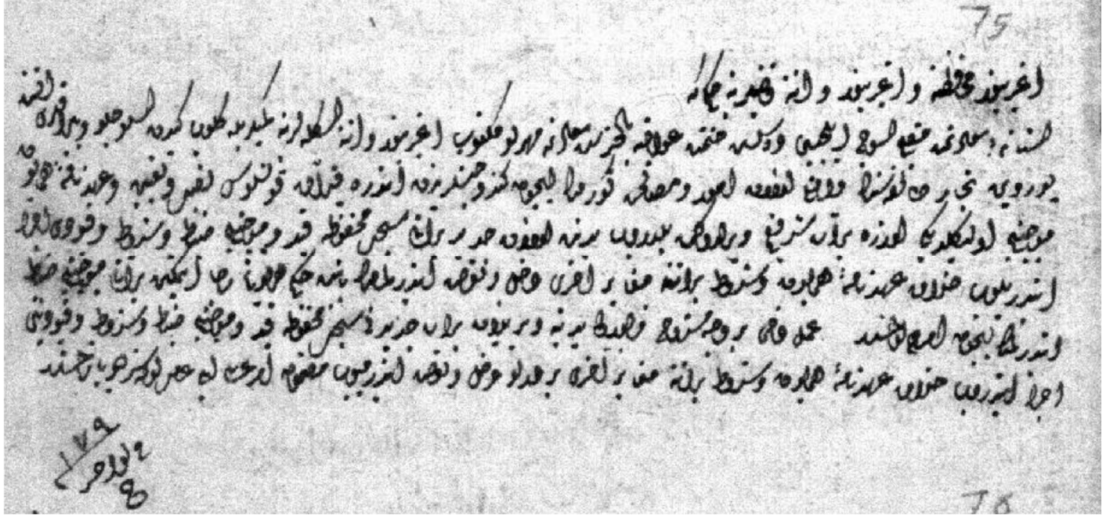

Re's-i hudûddan Eflak tarîkiyle berren ve bahren Deraliyye'me gelince yol üzerinde vâki' hükkâma ve sâ'ire ve Eflak voyvodasına hüküm

Bundan akdem me'zûnen devleti tarafına azîmet iden İsveç maslahatgüzârı König -hutimet avâkîbihü bi'l-hayr- bu def'a avdet ve Deraliyye'me gelmek üzere olduğu beyânıyla re's-i hudûddan Eflak tarîkiyle berren ve bahren Deraliyye'me gelince mürûrına mûmâna'at ve esnâ-yı râhda ve bir mahalde hasbe'l-iktizâ hîn-i meks ü ikâmetinde kimesne tarafından rencîde vü remîde olunmayub mahûf ve muhâtara olan mahallerde dahî yanına mikdâr-ı kifâye müsellaah ve mu'temed cebelü neferâtı terfikiyle emnen ü sâlimen savb-ı maksûda îsâli husûsına ihtimâm ve dikkat olunmak bâbında siz ki mevlâna ve sâ'ir-i mûmâ-ileyhimsiz size hitâben emr-i şerîfim sudûrını Deraliyye'mde mukîm İsveç maslahatgüzârı bâ-arz-ı hâl istid'â itmeğin vech-i meşrûh üzere amel olunmak bâbında

Fi Evâsıt-ı Ra sene [1]219 [20-29 Haziran 1804]

⁵⁵⁴ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 146/747.

Ağrıboz muhâfızı ve Ağrıboz ve Atina kâdîlarına hüküm ki

Âsitâne-i Sa'âdet'imde mukîm İsveç elçisi de Selsin -hutimet avâkibihü bi'l-hayr- Südde-i Sa'âdet'ime mühürlü mektûb [gönderüb] Ağrıboz ve Atina iskelelerine gemileriyle gelüb giden İsveçlü ve bayrakları altında yürüyen tüccâr tâ'ifesinin lâzım olan umûr u mesâlihini görmek için kendü cinslerinden Andre Kiraef konsolos nasb u ta'yîn ve ahidnâme-i hümâyûn mücebince olageldiği üzere berât-ı şerîfim virildiğin bildirüb yedinde olan cedîd berâtı sicill-i mahfûza kayd ve mücebince zabt ve şurût u kuyûdı icrâ itdirilüb hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ve şurût-ı berâtına muğâyir âharı dahl u ta'arruz itdirilmemek bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ itmeğin berâtı mücebince zabt itdirilmek için emrim olmuşdur [vusûl] amel dahî ber-vech-i meşrûh mezbûrun yedine virilan berât-ı cedîdini sicill-i mahfuza kayd ve mücebince zabt ve şurût u kuyûdını icrâ itdirüb hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ve şurût-ı berâtına muğâyir âharı bir dürlü dahl u ta'arruz itdirmeyüb mazmûn-ı emr-i âlî ile amel olasız deyü yazılmışdır.

Fi Evâhir-i C sene (1)179 [4-13 Aralık 1765]

⁵⁵⁵ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 20/75.

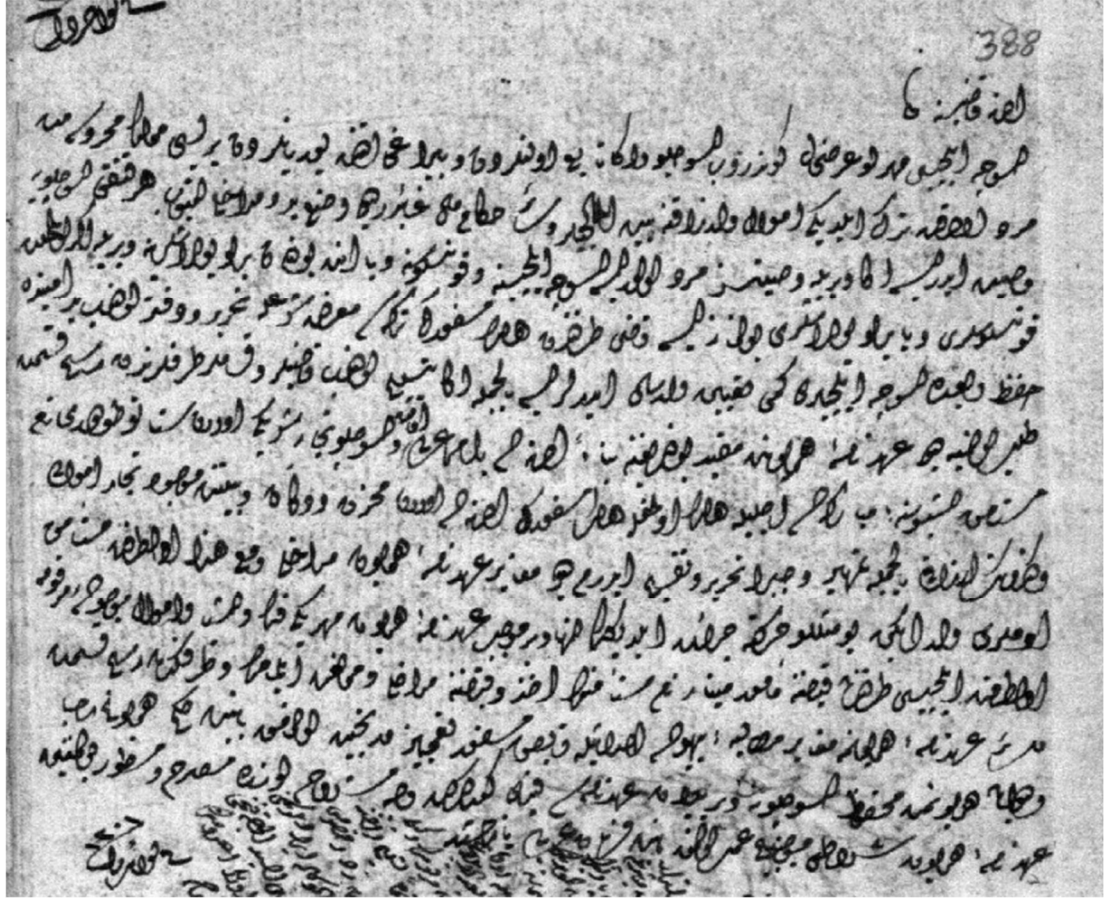

Bîrûnâbâd nâm karyede vâki' mutasarıf oldukları bir bâb menzillerini konsolos-ı mersûme terhîn idüb lâkin Françe cumhûrı üzerine sefer-i hümâyûn vukû'na binâen menzil-i mersûm Françesko Baci'nin dâmâdı olan Manye Françelü tâcirin mâlıdır diyü cânib-i mirîden temhîr olındığını bundan akdem Deraliyye'mde mukîm İsveç elçisi sâbık Muradca Doson-*hutimet avâkibihü bi'l-hayr*- tarafından takdîm olunan mühürlü arz-ı hâlde inhâ ve menzil-i mezkûrun mührü fekk ve konsolos-ı mersûme redd olunmasını istid'â ve mâdde-i mezkûre mu'teber bâzırgân tâ'ifesine havâle olundukda elçi-i mûmâ-ileyhin ibrâz eylediği İzmir sâkinlerinden Bani Omar ve Mihail Mavrokordato ve Pavlo Dolo Fanaki ve Mikel Olasenu dört nefer mu'teber re'âyâ tüccârları imzâlarıyla mumza rûmî'l-ibâre bir kıt'a şehâdetnâmelerine dikkat ve nazar eylediklerinde mersûm İsveç konsolosı mersûm dört neferin ibrâz eylediği bin iki yüz on iki senesi Temmuz irtesi târîhinde Françesko Baci oğlu Gabriel Baci'nin üç bin beş yüz guruşluk cihet-i karzdan deyn temessüğü kendü hatt u imzâlarıyla ve kezâlik derûn-ı temessükde olan Pavlo Hani Dolo'nun ve İstefano Rumivali ve İsveç Kançılırı ve Anboz Beldiron nâm şâhitlerin kendü imzâlarıyla olduğunu ve meblağ-ı mezbûrun mukâbilinde mersûm Françesko Baci Bîrûnâbâd karyesinde olan kendü menzilini konsolos-ı mersûma terhîn eylediğini ve konsolos defâtirine dikkat ve nazar eylediklerinde târîh-i temessükden bir gün evvel konsolos-ı mersûm Françesko Baci ve oğlu Gabriel Baci'ye ber-minvâl-i muharrer mâru'z-zıkr üç bin beş yüz guruşu teslîm eylediğini ve menzil-i mezkûr Françesko Baci'nin olduğunu sâlifü'z-zıkr dört nefer İzmir tüccârları beyân ve tahrîr eylediklerinden mâ'adâ mu'teber-i mesfûr İzmir ricâli ustabaşılar ma'rifetiyle İzmir kocabaşılarında mersûm Françesko Baci ve oğlu Gabriel Baci re'âyâdan mıdır yoğsa Françelülerden midir su'âl eylediklerinde sefer-i hümâyûn vukû'ndan evvel Françelü misillü olub sefer-i hümâyûn vukû'nda Françesko Baci cizye evrâkı alub oğlu Gabriel Baci firâr eyledi diyü cevâb eylediklerini mu'teber-i mesfûrlar haber virdiler husûs-ı mezbûr tekrâr İzmir'den avdet iden mübâşiri dergâh-ı mu'allâm kapucubaşılarında Süleymân dâme mecduhûden dahî su'âl olundukda minvâl-i muharrer üzere olub hattâ menzil-i mezbûr bin beş yüz guruş değmeyeceğini haber virmele bu sûretde konsolos-ı mersûmun üç bin beş yüz guruş alacağı ve Bîrûnâbâd karyesinde zıkr olunan Fransalının menzildir diyü temhîr olunan Françesko Baci'nin menzili olub konsolos-ı mersûma üç bin beş yüz guruş mukâbelesinde terhîn olındığı zâhire ihrâc olunmağla mührünü fekk ve konsolos-ı mersûma teslîm olunmak bâbında emr-i şerîfim sudûrını Fransa emvâli taharrîsine me'mûr hâlâ dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri kâtibi olan Yusuf Âgâh -*zîde mecduhû-*

bâ-takrîr ifâde itmekle vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın imdi sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyh[sin] keyfiyet ve husûs-ı mezbûr için başmuhâsebeye ilm u haber kâimesi i'tâ olındığı ma'lûmun oldukda vusûl-ı emr-i şerifimde menzil-i mezkûrun mühürini fekk ve alâ-tarîki'l-istiğlâl konsolos-ı mersûma teslîme mübâderet olunmak bâbında

Fi Evâ'il-i C sene [1]214 [31 Ekim – 9 Kasım 1799]

Ek 4: Osmanlı Topraklarında Vefat Eden Bir İsveçlinin Miras İşlerine Müdahale Edilmesi Üzerine Ahidnâme Gereğince Hareket Edilmesi Adına Yazılan Hüküm⁵⁵⁷

Edirne kâdisına hüküm

İsveç elçisi mühürlü arz-ı hâl gönderüb İsveçlü ve ana tâbi' olanlardan ve bayrağı altında yürüyenlerden birisi memâlik-i mahrûsemde mürd olduk da terk eylediği emvâl u erzâkına beytül-mâlcılar ve sâ'ir hükkâm mâl gâ'ibdir diyü vaz'-ı yed ve müdâhale itmeyüb herhangi İsveçlüye vasıyyet ider ise ana virile, vasıyyetsiz mürd olur ise İsveç elçisine ve konsolosuna veyâ anda bulunan yerlü yoldaşlarına virile, eğer ol mahalde konsolosları veya yerlü yoldaşları bulunmaz ise kâdî tarafından hâlik-i mesfûrun terekesi ma'rifet-i şer'le tahrîr ü defter olunub yed-i emînde hıfz ve ba'dehû İsveç elçileri kimi ta'yîn ve irsâl iderler ise bi'l-cümle ana teslim olunub kâdîlar ve kassâmlar taraflarından resm-i kısmet talep olunmaya diyü ahidnâme-i hümâyûnda mukayyed bulunduğına binâen Edirne'de bâ-emr-i âlî ikâmet ve İsveçlü tüccar şerîki olan StanuTodori nâm müste'men işbu sene-i mübârekece eceliyle hâlik

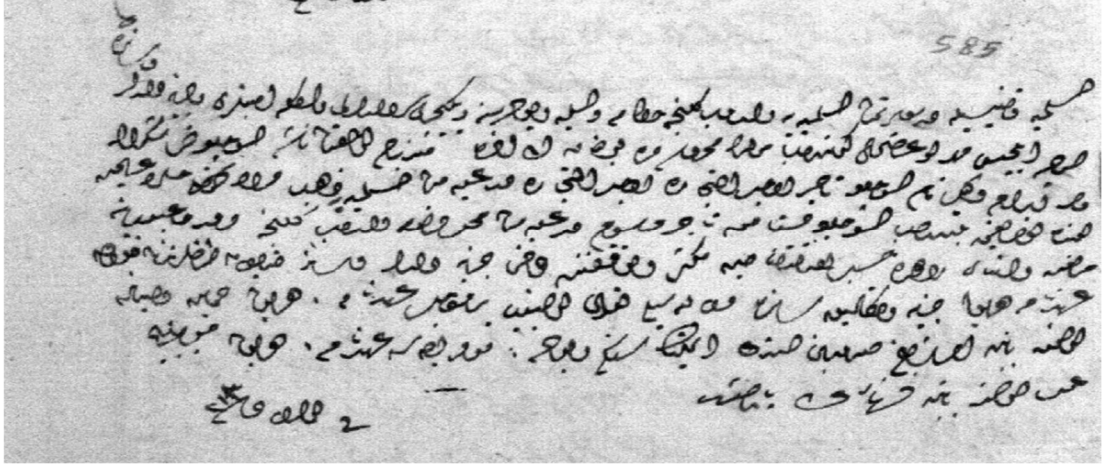
⁵⁵⁷ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 71/388.

olmağla hâlik-i mesfûrun Edirne'de olan mahzen ve dükkân ve beyinde mevcûd tüccâr emvâli ve kendüsünün erzâkı bi'l-cümle temhîr ve cebren tahrîr ve taksîm iderim diyü mugâyir-i ahidnâme-i hümâyûn müdâhale ve ma'a-hazâ ol tarafda müste'men âdemleri var iken bu misillü harekete cür'et eylediğın inhâ ve ber-mûceb-i ahidnâme-i hümâyûn mühürünü fekk ve eşyâ ve emvâl-i mevcûde-i merkûme ol tarafda elçisi tarafından kabzına me'mûr Mînar nâm müste'menin ahz u kabzına müdâhale ve mûmâna'at eylememek ve tarafından resm-i kısmet ve sâ'ir ahidnâme-i hümâyûnuma mugâyir mutâlebe-i beyhûde ihdâsıyla kâbız-ı mesfûr ta'cîz vü rencîde olunmamak bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ ve dîvân-ı hümâyûnumda mahfûz İsveçlüye virilan ahidnâmesi kaydı görüldükde vech-i meşrûh üzere musarrah ve mastûr bulunmağın ahidnâme-i hümâyûn şurûtı mûcibince amel olunmak bâbında fermân-ı âlî yazılmışdır.

Fi Evâ'il-i Ra sene 1201 [22-31 Aralık 1786]

Ek 5: İsveçli Bir Tacir Adına Yazılan Yol Hükümü⁵⁵⁸

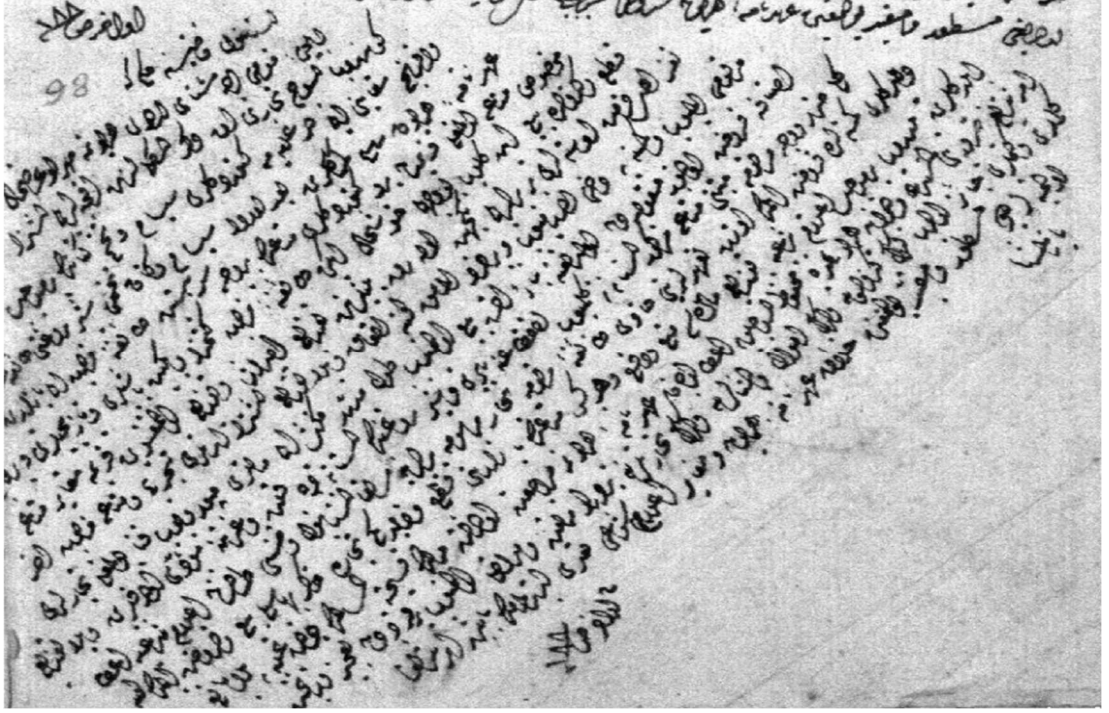
İslimye kâdisıyla Dersa'âdet'imden İslimye'ye varub gelince hükkâma ve İslimye voyvodasına ve yeniçeri serdârları ve iskele emînleri ve cizyedârlar ve sâ'ire hüküm

İsveç elçisi mühürlü arz-ı hâl gönderüb memâlik-i mahrûsemde bulunan ilâ-âhir münderic olmakdan nâşî İsveçlüden Şükrullah veled-i Abram Vekil nâm tâcir li-ecli't-ticâre Deraliyye'mden İslimye'ye zâhib murâd itmekle hâlâ azîmet üzere olduğun bildirüb İsveçlü müste'men tâcir-i mersûm Deraliyye'mden mahal-i merkûme varub gelince mürûr u ubûrına mûmâna'at ve esnâ-yı râhda hasbe'l-iktizâ hîn-imeks ü ikâmetinde dahî cizyedârlar ve sâ'ir zâbitân taraflarından hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn cizye ve tekâlîf-i sâ'ire mutâlebesiyle ta'addî olunmayub ber-mûceb-i ahidnâme-i hümâyûn himâyet ü sıyânet olunmak bâbında emr-i şerîfi sudûrını istid'â eylemeğın sen ki voyvoda-i mûmâ-ileyhsin ahidnâme-i hümâyûn mûcibince amel olunmak bâbında fermân-ı âlî yazılmışdır.

Fi Evâsıt-ı Z sene [1]213[26 Mayıs – 4 Haziran 1799]

⁵⁵⁸ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 110/585.

Ek 6: İsveç Tüccarının İşlerine Müdahale Edilmemesi Adına Yazılan Bir Hüküm⁵⁵⁹

İstanbul kâdîsına hüküm ki

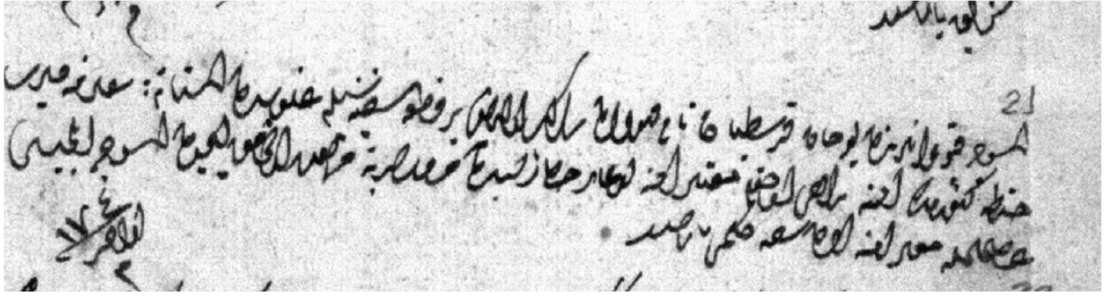
Elçi-i mûmâ-ileyh meştâ-yı ordu-yı hümâyûnuma mühürlü arz-ı hâl gönderüb İsveç tüccârı Akdeniz iskelelerinde akçeleriyle iştirâ ve Efrenc sefâyini ile Deraliyye' me getürdikleri sisam ve tohum-ı ketânın ber-mûceb-i ahidnâme-i hümâyûn resm-i gümrüklerin ba'de'l-edâ; sisâm ve ketân tohumu şîr-i revganî tâ'ifesine mahsûs metâ' olmağla kadîmden berü getürdikleri metâ'nın ber-vech-i serbestiyet tâ'ife-i mezbûre ile bâzârın kat' ve kendülere bey' idegelüb bu vechle hoşhâl iken tâ'ife-i mezbûre kethüdâ ve yiğitbaşları ve yazıcıları ve birkaç nefer ehl-i zimmet ustaları birbirleriyle yek-cihet olarak beynlerinde tevzî' ihdâs ve tevzî' olunmaksızın kadîme mugâyir metâ'-i merkûmı almayub ve kimesneye dahî aldırmayub ve bir ferd almamak üzere ittifak ve bilâ-tevzî' iştirâ idenleri tecrîm ve metâ'-i mezbûre âhar esnâfa fûrûht olunur makûleden olmadığına binâen âhara bey' olunmayub tûl-ı müddet-i meks ile mâlları çürüyüb fenâ bulmağla tüccârları küllî zarar ve vech-i merkûme mübtenî metâ'-i mezkûr Âsitâne'ye gelmeyüb inkitâ'ma bâdî ve şîr-i revganın Âsitâne'de killet ü gîlâsına müeddî olduklarını ve bilâ-tevzî' diledikleri kimesnelere fûrûht eylemek üzere ta'ahhüdlerini hâvî tâ'ife-i merkûma tüccâr-ı mersûma yedlerine sâbıkân

⁵⁵⁹ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 25/98.

İstanbul kâdîsı tarafından i‘lâm-ı şer‘îyye i‘tâ eylediklerin bildirüb ber-mûceb-i i‘lâm-ı şer‘îyye tevzî‘ mâddesi men‘ u def‘ ve herkes metâ‘nın bâzârını kat‘ ve dilediği tüccâra değer bahasıyla bey‘ u fûrûht eylemek üzere emr-i şerîfim sudûrını istid‘â ve dîvân-ı hümâyûnumda mahfûz İsveçlüye i‘tâ olunan ahidnâme-i hümâyûnuma mürâca‘at olundukda memâlik-i fesihatü'l-mesâlik-i Devlet-i Aliyye‘ye bilâ-mâni‘ gelmeleri ve gitmeleri câ‘iz olub gerek kendülerine ve gerek emvâl ve eşyâlarına ve gerek ticâretlerine bir dürlü mûmâna‘at ve müdâhale olunmayub bir ferdden ta‘cîz ve rencîde olunmayalar diyü mastûr u mukayyed bulunmağın hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ve mugâyir-i i‘lâm-ı şer‘î ta‘addî itdirilmemek bâbında emr-i şerîf yazılmışdır.

Fî Evâhir-i S sene [1]188 [2-14 Mayıs 1774]

Ek 7: İzn-i Sefine Hükümü⁵⁶⁰

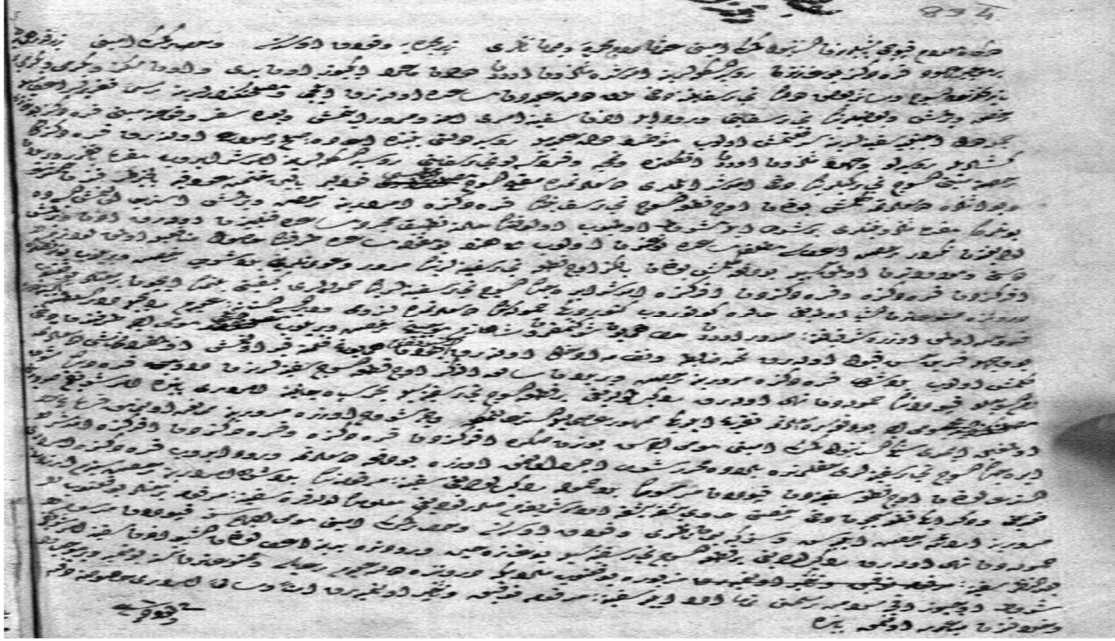

İsveç kapudanlarından Yohan Kristiyan nâm kapudan râkib olduğu bir kıt'a sefinesiyle Golos'dan Âsitâne-i Sa'âdet'ime mîrî hinta getürmek üzere râhî olmağla mu'tâd üzere boğaz hisârlarına mürurlarına mûmâna'at olunmamak için İsveç elçisi arz-ı hâliyle mu'tâd üzere izn-i sefîne hükmi yazılmışdır.

Evâhir-i M sene [1]174 [2-11 Eylül 1760]

⁵⁶⁰ BOA, *DVNS.DVE.d.*, 50/2, s. 5/21b

Ek 8: İstanbul'a Gelen İsveç Ticaret Gemisinin Karadeniz'e Geçişine Engel Olunmaması Adına Yazılan Hüküm⁵⁶¹

Dergâh-ı mu'allâm kapucibaşılardan İstanbul Gümrüğü Emîni Osman -
dâme mecduhû- ve liman nâzırı [boş] -*zîde mecduhû-*ya ve Kavak Ustası ve Hisâr
Gümrüğü Emîni [boş] -*zîde kadruhûma-*ya hüküm

Ber-mûceb-i uhûd Karadeniz boğazından Rusya iskelelerine amed şüde me'zûn olan düvelden mâ'adâ [bin] iki yüz on yedi ve [bin iki yüz] on sekiz ve [bin iki yüz] yigirmi ve [bin iki yüz] yigirmi bir târîhlerinde İsveç ve sâ'ir ba'zı düvelin sefâyinine dahî taraf-ı Devlet-i Aliyye'den müsâ'ade olunarak elçi ve maslahatgüzârlarına resmen takrîrler i'tâsıyla ruhsat virilmiş ve ba'zılarının tüccâr sefâyini vürûd ile izni sefîne emri ahz ve mürûr itmiş ve ba'dehû sefer vukû'na mebnî Karadeniz boğazı cümle düvel-i ecnebiyye sefînelerine sedd kılınmış olub mu'ahharân Devlet-i Aliyye'mle Rusya Devleti beyninde i'âde-i sulh u salâh olunarak Karadeniz'in küşâdıyla Rusyalu ve ahden me'zûn olan İngiltere ve Nemçe ve Fransalu tüccâr sefâyini Rusya iskelelerine amed şüd idüb mukaddemâ bâ-takrîr virilan ruhsata mebnî İsveç tüccâr gemilerinin dahî amed şüd eylemeleri Dersa'âdet'imde mukîm İsveç elçisi Kavalier Palin -hutimet -*avâkâbihü bi'l-hayr-* tarafından istid'â ve bu esnâda Dersa'âdet'ime gelmiş bulunan üç kıt'a İsveç tüccâr sefâyininin Karadeniz'e imrârına ruhsat virilmiş istircâ' olunmuş ise de bundan mukaddem me'zûniyetleri bir

⁵⁶¹ BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 167/834.

şart ile meşrû olub ol vaktin hâline tatbîkan mücerred müsâ'ade kabilinden olarak izn virilmiş olduğundan tekrâr ruhsat i'tâsı mutlaka müsâ'ade nev'inden olub ma'a-hazâ bu makûle müsâ'ade tarafeynin husûl-i menâfi'yle olmak levâzım-ı dostî vü müvâlâtdan olmak hasebiyle bu def'a gelmiş bulunan yalnız üç kıt'a tüccâr sefinelerinin mürûr u avdetlerini bilâ-şart ruhsat virilüb bundan sonra Akdeniz'den Karadeniz'e ve Karadeniz'den Akdeniz'e amed şüd idecek İsveç tüccâr sefinelerinin hamûleleri keyfiyeti bilinmek için ber-mu'tâd yoklanub derûnunda memnû'âtdan eşyâ olmadığı hâlde götürüb getürdüğü hamûlesinin Dersa'âdet'imde lüzûmı var ise Âsitâne-i Aliyye'm râyiciyle dârü's-saltanatü's-seniyyemde fûrûht olmak üzere şeref-yafte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şahânem mücebince ruhsat virilüb elçi-i mûmâ-ileyh tarafından dahî bu vechile karîn-i hüsn-i kabul olarak taht-ı zâbıta ve nizâma idhâl olunarak işbu nizâm dîvân-ı hümâyûnüm kalemine kayd olunmuş olmakdan nâşî Dersa'âdet'ime gelmiş olub bilâ-şart Karadeniz'e mürûrına ruhsat virilan sâlifü'z-zikr üç kıt'a İsveç sefinelerinden Davi Frederik Şon nâm İsveçlü kapudanın hamûleden tehî olarak râkib olduğu bir kıt'a İsveç tüccâr sefinesiyle Bahr-i Siyâh cânibine imrârı bâbında emr-i şerîfim sudûrını elçi-i mûmâ-ileyh bu def'a Südde-i Sa'âdet'ime takdîm eylediği memhûr arz-ı hâliyle istid'â etmekle vech-i meşrûh üzere mürûrına mûmâna'at olunmamak fermânım olmağın imdi sen ki İstanbul Gümrüğü Emîni-i mûmâ-ileyhsin bundan sonra Akdeniz'den Karadeniz'e ve Karadeniz'den Akdeniz'e amed şüd idecek İsveç tüccâr sefineleri haklarında bâlâda muharrer şart icrâ olunmak üzere bu def'a Dersa'âdet'ime vürûd idüb Karadeniz'e imrârı istid'â olunan üç kıt'a sefineden kapudan-ı mersûmun bilâ-hamûle râkib olduğu sefine-i merkûmenin bilâ-şart imrârına ruhsat-ı seniyyem erzânî kılındığı ve diğer iki kıt'asıçün dahî ruhsatı hâvî başka başka evâmir-i şerîfem sâdır olduğu ma'lûmun oldukda sefine-i merkûme ber-mu'tâd yoklanub mürûrına irâ'et-i ruhsat eylesin ve siz ki liman nâzırı ve kavak ustası ve hisâr gümrüğü emîni-i mûmâ-ileyhimsiz kapudan-ı mersûm hamûleden tehî olarak râkib olduğu bir kıt'a İsveç tüccâr sefinesiyle boğaza hîn-i vürûdında yedine i'tâ olunan işbu izn-i sefine emr-i şerîfime ba'de'n-nazar sefine-i mezbûre yoklanub mâdâmki derûnunda Devlet-i Aliyye'm re'âyâsı ve memnû'âtdan nesne bulunmaya ve ber-müceb-i şurût üç yüz akçe selâmet resmini tamâmen edâ eyleye sefine-i merkûme tevkîf u te'hîr olunmayarak emnen ü sâlimen imrârı husûsına dikkat ve hilâfindan mübâ'adet olunmak bâbında

Fi Evâhir-i R sene [12]31 [20-29 Mart 1816]

Ek 9: İsveç Konsolosundan Ahidnâmeye Aykırı Hediye ve Para Talep Edilmesi – İsveç Gemilerine El Koyulması (Korsanlık)⁵⁶²

Tunus Beğlerbeğisi Ali-dâme ikbâlehû-ya ve Tunus kâdisına ve müftüsine ve yeniçeri ağası [boş] -zîde mecduhû-ya ve sâ'ir zâbitâna hüküm ki

Tunus ocağı ile İsveç Devleti beyninde mukaddemâ in'ikâd-pezîr olan mühâdene vü musâlahaya muğâyir ocağınız tarafından vaz' u hareket olunmak iktizâ itmez iken bilâ-sebeb bu esnâda müsâleme-i ma'kûde-i mezbûre tecdîd ve ibkâya muhtâcdır deyü Tunus'da mukîm İsveç konsolosundan bir mikdâr akçe ve ziyâde hediye talebi ile konsolos-ı mesfûr ihâfe ve ta'cîz sûretleri irâ'et olındığı bundan mukaddemce

⁵⁶² BOA, DVNS.DVE.d., 50/2, s. 17/61.

Deraliyye'me i'lâm u ifâde olunduk da mu'âhede şurûtnuzun Devlet-i Aliyye'm hâmisi olmakdan nâşî miyânede müstahkem olan musâlaha-yı hayriyeye münâfî ve rızâ-yı hümâyûnuma muğâyir hareketden mübâ'adet ve tahsîl-i rızâ-yı şâhâneme müsâre'at eylemeniz için nash u pendi şâmil sâdır olan emr-i şerîf-i cihân-mutâ'm bu sene-i mübârekenin evâsıt-ı Rebiülevvel'inde tarafınıza irsâl olunub emr-i şerîfime itâ'at ü imtisâliniz haberine terakkub olunur iken bu hılâlde Âsitâne-i Sa'âdet'imde mukîm İsveç elçisi tekrâr Südde-i Seniyye'me mumzâ bir kıt'a takrîr kâğıdı gönderüb mazmûnunda sen ki Mîrîmîrân-ı mûmâ ileyhsin envâ'-yı tahvîfatına İsveç sefinelerinin ahzlarına ocak kapudanlarına tenbîh eylediğın Tunus'da mukîm İsveç konsolosu [kendüye] tahrîr ve kapudanlarımız dahî İsveç sefinelerini ahza mübâşeret eylediklerin taraf-ı âhardan ihbâr olındığın ifhâm ve miyânede üstüvâr olan şerâyıt-ı musâlaha muktezâsınca ahz olunan sefâyın ve mellâh ve emti'a ve eşyâ her ne ise konsolos-ı mesfûra redd ü istircâ' olunmasını istid'â ve istirhâm eyler. Dîvân-ı hümâyûnumda mahfûz ahidnâme-i hümâyûna ve nişân-ı âlîşâna mürâca'at olundukda İsveç Kralı Devleti kendü tüccârlarını hıfz u sıyânet için Hicret-i Nevebiyye'nin bin yüz kırkıncı senesi esnâsında Cezayir ocağı ile akd eyledikleri mu'âhede şurûtnın Devlet-i Aliyye-i ebed-i peyvend hâmîsi olub ocağ-ı mezbûr tarafından her hâlde dostluğa mürâ'ât olunmada bezl-i himmet eyleye ve ocağ-ı mezbûr cânibinden mu'âhede şurûtna muhâlif hareket vukû' olur ise İsveçlünün mutayyebü'l-hatır olmalarına taraf-ı devletden ihtimâm oluna ve kezâlik Tunus ve Trablusgarb ocaklarıyla dahî mu'âhede râğıb oldığı takdîrce şurût u kuyûd-ı mu'âhedelerine der-i Devlet-i Aliyye'mde hitâm virilür ve min ba'd ol-şurût u kuyûd-ı mu'âhede nakz u halel tareyânından masûn u mahfûz olmak üzere taraf-ı Devlet-i Aliyye'mden sarf-ı himmet olunur ve hilâfına vaz' u harekete cevâz virilmez deyü ahidnâme-i hümâyûnun on yedinci maddesinde ve İsveç Devleti Cezayir ve Tunus ocaklarıyla akd-ı mevâdd idüb ve Trablus ocağıyla dahî akd-ı mevâdd eylemek üzere oldığından zikr olunan garb ocakları Devlet-i Aliyye'nin zîr-i hükmünde olub işbu sulh u salâha i'tibâr ideler ve bu husûsda Devlet-i Aliyye'miz tarafından ihbâr ve mü'ekked tenbîh olunalar deyü İsveçlüye tahaffuz u ittifâk mevâddını mübeyyin virilan nişân-ı âlîşânın sekizinci maddesinde mezkûr u mastûr olub binâ'en-aleyh nice müddetden berü ocağımız kendülere mu'âmele-i müsâfâtda sâbit-kadem olub ve şurût u kuyûd-ı mu'âhedenin nakz u halel tareyânından muhâfazası ber muktezâ-yı ta'ahhüd Devlet-i Aliyye'me dahî lâzım gelmekle bu hılâlde amed şüd iden İsveç sefinelerine ta'arruzunuz rızâ-yı hümâyûnuma muğâyir ve şurût-ı ta'ahhüdünüze muhâlif oldığından başka mu'âhede

şurûtına muhâlif İsveçlünün hareketleri vâki' olmak lâzım gelse bu gûne tekdîr ve ta'arruzı irtikâb eylemeden mukaddem tarafınızdan Devlet-i Aliyye'me ihbâr u ifâde eylemek iktizâ idüb ve ale'l-husûs ahidnâme-i hümâyûnda zikr olındığı üzere beyninizde mün'akid olan sulhunuzun istimrâr ve devâmının Devlet-i Aliyye'm hâmîsi olduğundan gayrı ocağınızın ricâli devlet-i aliyyemin müntesibâtından ve dâ'imâ manzûr-ı nazar-ı iltifât-ı hüsrevânem olub Devlet-i Aliyye'mle vâki' olan tahaffuz u ittifâk maddesine nazaran İsveçlü Devleti düvel-i sâ'ireden mümtâz vü müstesnâ olmak hasebiyle beyninizde müşeyyed olan şurût-ı mu'âhedenin nakz u halelden masûn u mahfûz olması mültezem-i şâhânem olduğına binâen tahrîrât-ı mezbûrenin vukû'-yı nefsü'l-emr ise ahz olunan sefinelerini ve mellâhlarını ve emti'a vü eşyâlarını bi't-tamâm ol tarafda İsveç konsolosuna redd ü teslîm ile merâsim-i dostluk ve müsâfâtın istirâm ve istihkâmına müsâre'at şurût-ı mu'âhede münâfi ednâ vaz' u hareketden ve inâd u isrârdan mübâ'adet eylemeniz fermânım ve bu vechle tatyîb-i hâtırlarına mübâderet eylemeniz murâd-ı hümâyûnum olmağın işbu emr-i vâcibü'l-imtisâlim ısdâr ve irsâl olunmuşdur. Ocağınız mâtekaddemden berü Devlet-i Aliyye'min nazar-ı iksir-eser-i mülükâne ile mültefit ve manzûr-ı ve bende-gân-ı sâdiku'l(...)lerinden olduğunuza binâen edâ-yı vazîfe-i ubûdiyyet ve tahsîl-i rızâ-yı şâhâneme müsâre'at ve ahidnâme-i hümâyûnda ve nişân-ı âlîşânda münderic olan mâddenin *mezbûriyetini? ber-muktezâsınca?* fikr ü te'emmül ve mülâhaza vü tefehhüm iderek mukaddemâ ve bu def'a sâdır olan evâmîr-i şerîf müceblerince dostluğunuzda ve musâlaha ve uhûdunuzda râsih-dem ve sâbit-kadem olarak ahz olunan sefinelerini ve mellâh ve emti'a ve ol şeylerini bi't-tamâm konsoloslarına bi-eyyi-hâl redd ü teslîm birle beyninizde olan mu'âhede vü müsâlemenin tekîd ü istikrârına bi'l-ittifâk cümleliz sa'y ve dikkat ve kemâl-i ihtimâm ve gayret eyleyüb ba'de'l-yevm musâlaha-yı hayriyenin şurût u kuyûdına ve rızâ-yı mülükâneme muhâlif bu gûne nâ münâsib vaz' u hâlet sudûrına ruhsat göstermekden ve konsolos-ı mesfûra resm-i mu'tâd ve müvâlâta münâfi mu'âmele-i nâ şayesteden ziyâde hazer ü mübâ'adet olunub miyânenizde ma' kud olan mu'âhedenin devâm-ı istihkâmına halel virecek ednâ vaz' u hareketden ve inâd u isrârınız sebebi ile tekrâr şikâyet itdirmekden begâyet tehâşî vü mücânebet ve emr-i şerîfimin tenfizini ve konsolos-ı mesfûrun tatyîb olundığı mu'accelen Deraliyye'me tahrîr ü i'lâm eylemeniz bâbında fermân-ı âlîşân sâdır olmuşdur.

Fi Evâ'il-i Ca sene 1177 [7-16 Kasım 1763]

